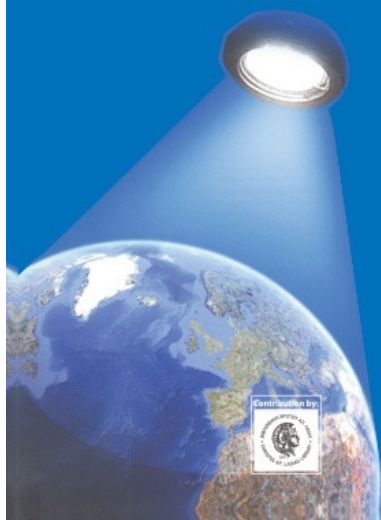

Κείμενα
Περιφερειακής
Επιστήμης

Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης

Δεκέμβριος 2012 Τόμος III Αριθμός 1

Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΟΛΟΓΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

Δεκέμβριος 2012
Τόμος III
Αριθμός 1

Ελληνική Έκδοση
ISSN: 1791-7719 (Print)
ISSN: 1791-7727 (On line)

H.A.R.S. - RSI J – ΚΙΙΕ - R ICR – ZRW Editorial Board 2011 – 2012

The Board of the HELLENIC ASSOCIATION OF REGIONAL SCIENTISTS H.A.R.S. 2011-2012

[H.A.R.S. is a Think Tank of groups of people with multidisciplinary work in the fields of Regional Science, which occurs with the selfless contribution of participants who offer their work to the global scientific community]

President and Chair, Journals Management Committee (RSI J – ΚΙΙΕ - R ICR – ZRW)

Dr Christos Ladias

Legal Committee

Lukas Apostolidis, Associate Professor Dimitrios Panagiotopoulos, Assistant Professor Panagiotis Kribas, Dr Leandros Lefakis, Dr Angelika Kallia, Dr Evaggelos Mallios, Athanasios Papathanasis

Advisors

Associate Professor Georgios Korres, Associate Professor Stephanos Karagiannis, Dr Apostolos Parpairis, Dr Nikolaos Chasanagas, Nikolaos Zacharias, Dimitrios Kouzas, Esaia Papaioannou, Antonia Obaidou, Maria Karagianni

Chief Executive

Vilelmini Psarrianou

Conference Co-ordinator

Dr Stylianos Alexiadis

International Relations Coordinator

Dr Aikaterini Kokkinou, Antonia Obaidou

Student Observer

Eleonora Stavrakaki

Secretariat

Dr Chrisa Balomenou, Dr Fotios Chatzitheodoridis, Dr Nikolaos Karachalis, Dr Panagiota Karametou, Chrisoula Kouza, Maria Botsari, Victor Atoun, Iosif Atoun, Eleftheria Gkrimpa Maria Rigaki, Konstantina Mantzavinou, Konstantina Georgiou, Nikolaos Alampanos, Elektra Katsiantoni, Dora Kyriazopoulou, Anna Maria Giallousi De-Boorder, Eleni Koursari, Eleni Hinopoulou, Aggeliki Koursari, Elena Stournara, Dimitrios Ladias, Chrisanthi Zisimopoulou, Maria Oikonomou, Athanasios Kouloupoulos, Christos Morres, Socratis Chitas, Maria Karagianni, Nikolaos Motsios, Apostolos Tsapalas, Victoria Frizi, Apostolos Ladias, Vasiliki Petrou, Areti Zioga, Nikoleta Giesil, Kyriakos Katsaros, Filippou Rountzos, Katerina Kotsiopoulou, Nilos Kotsiopoulou, Dimitra Tsetsoni, Maria Kousantaki, Chaim Kapetas, Vasilios Karvounis, Ted Galanos, Aggela Triki, Eleni Zioga, Loukia Tsana, Andriana Katsantoni, Efrosini Makri

Regional Science Inquiry Journal

Managing Editor

PROFESSOR MARIA GIAOUTZI
Department of Rural and Surveying Engineering,
National Technical
University of Athens, Greece

Hon. Managing Editor

PROFESSOR PETER NIJKAMP
Free University Faculty of Economics and Business
Administration, Department of Spatial Economics
Amsterdam, the Netherlands

Editors

PROFESSOR IOANNIS MOURMOURIS
Department of International Economic Relations and
Development, Democritus University of Thrace,
Greece

PROFESSOR EMMANUEL MARMARAS
Department of Architecture
Technical University of Crete, Greece

PROFESSOR PANAGIOTIS REPPAS
Department of Economic and Regional Development
Panteion University, Greece

PROFESSOR JOSE ANTONIO PORFIRIO
Departamento de Ciencias Sociais de Gestao
Universidade Aberta, Lisboa, Portugal

PROFESSOR PAOLO MALANIMA
Department of Economic History and Economics
Magna Graecia University in Catanzaro, Italy

PROFESSOR RADOVAN STOJANOVIC
Faculty of Electrical Engineering
University of Montenegro, Podgorica, Montenegro

PROFESSOR RUDIGER HAMM
Department of Business Administration and
Economics Niederrhein
University of Applied Sciences, Germany

PROFESSOR GEORGE KARRAS
Department of Economics
University of Illinois, Chicago, USA

PROFESSOR IOANNIS YFANTOPOULOS
Faculty of Political Science & Public
Administration National & Kapodistrian University
of Athens, Greece

Vis. PROFESSOR KONSTANTINA ZERVA
Dept de Economia y Facultad de Turismo
Universidad de Girona, Espania

PROFESSOR PETROS KIOXOS
Department of Economic Sciences
University of Piraeus, Greece

PROFESSOR MINAS AGGELIDIS
Department of Architecture National Technical
University of Athens, Greece

PROFESSOR JOSE VARGAS HERNANDEZ,
Departament de Mercadotecnia y Negocios
Internacionales, Universidad de Guadalajara,
Mexico

PROFESSOR PANAGIOTIS LIARGOVAS
Department of Economics
University of Peloponnese, Greece

PROFESSOR THEODORE PELAGIDIS
Department of Maritime Studies
University of Piraeus, Greece

PROFESSOR EFSTATHIOS TSACHALIDIS
Department of Forestry and Environmental
Management Democritus University of Thrace,
Greece

PROFESSOR MOH'D AHMAD AL-NIMR
Mechanical Engineering Department
Jordan University of Science and Technology, Irbid
– Jordan

PROFESSOR IOANNIS MAZIS
Department of Turkish and Modern Asian Studies
National and Kapodistrian
University of Athens, Greece

PROFESSOR SPYROS VLIAMOS
Department of Philosophy and History of Science
National and Kapodistrian University of Athens,
Greece

PROFESSOR NAPOLEON MARAVEGIAS
Department of Political Science and Public
Administration National and Kapodistrian
University of Athens, Greece

PROFESSOR CHARALAMPOS BOTSARIS
Department of Regional and Economic Development
University of Central Greece

PROFESSOR PANTELIS SKAYANNIS
Department of Planning and Regional Development
University of Thessaly, Greece

PROFESSOR ELENi KAPETANAKI-BRIASOULI
Department of Geography
University of the Aegean, Greece

PROFESSOR GEORGE CHIOTIS
Department of Economic Sciences
Athens University of Economics and Business,
Greece

PROFESSOR DIMITRIOS DIONISIOU
Department of Senior Mathematics
Hellenic Air Force Academy, Greece

PROFESSOR LOIS LAMPRIANIDIS
Department of Economic Sciences
University of Macedonia, Greece

PROFESSOR PARIS TSARTAS
Department of Business Administration
University of the Aegean, Greece

PROFESSOR YUZARU MIYATA
Department of Architecture and Civil Engineering
Toyohashi University of Technology, Japan

PROFESSOR GEORGIOS MERGOS
Department of Economic Sciences
National and Kapodistrian University of Athens,
Greece

PROFESSOR NIKOLAOS KYRIAZIS
Department of Economic Sciences
University of Thessaly,
Volos, Greece

PROFESSOR VIRON KOTZAMANIS
Department of Sociology
University of Thessaly, Greece

PROFESSOR FATMIR MEMA
Faculty of Economics
University of Tirana, Albania

PROFESSOR IOSIF STEFANOU
Department of Architecture
National Technical University of Athens, Greece

PROFESSOR
ANASTASIA ATHANASOULA-REPPA
Department of Pedagogy, High School of
Pedagogical and Technological Education, Greece

PROFESSOR
EVANTHIA MAKRI - BOTSARI
Department of Pedagogy, High School of
Pedagogical and Technological Education, Greece

PROFESSOR
GEORGE POLICHRONOPOULOS
School of Business Administration and
Economics, Technological Educational Institute of
Athens, Greece

PROFESSOR
MIRA VUKCEVIC
Faculty of Metallurgy and Chemical Technology
University of Montenegro, Podgorica, Montenegro

ASSOCIATE PROFESSOR
VICENTE ROYUELA
Department of Econometrics, Statistics and Spanish
Economy
University of Barcelona, Spain

ASSOCIATE PROFESSOR
GEORGE KORRES
Department of Geography
University of the Aegean, Greece

ASSOCIATE PROFESSOR
STEFANOS KARAGIANNIS
Department of Regional Economic Development
University of Central Greece

ASSOCIATE PROFESSOR DARCIN AKIN
Department of City and Regional Planning
Gebze Institute of Technology, Turkey

ASSOCIATE PROFESSOR
JAN SUCHACEK
Department of Regional and Environmental
Economics Technical University of Ostrava, Czech
Republic

ASSOCIATE PROFESSOR
MIHAIL XLETOS
Department of Economic Sciences
University of Ioannina, Greece

ASSISTANT PROFESSOR
ANASTASIA STRATIGEA
Department of Geography and Regional Planning
National Technical University of Athens

ASSOCIATE PROFESSOR
ELIAS PLASKOVITIS
Department of Economic and Regional
Development, Panteion University, Athens,
Greece

ASSOCIATE PROFESSOR
HELEN THEODOROPOULOU
Department of Home Economics Ecology,
Harokopion University, Athens, Greece

ASSOCIATE PROFESSOR
PANTELIS SKLIAS
Faculty of Social Sciences
University of Peloponnese, Greece

ASSOCIATE PROFESSOR
EVANGELIA GEORGITSOYANNI
Department of Home Economics Ecology,
Harokopion University, Athens, Greece

ASSOCIATE PROFESSOR
GEORGIA KAPLANOGLOU
Department of Economic Sciences
National and Kapodistrian University of Athens,
Greece

ASSOCIATE PROFESSOR
KONSTANTINOS TSAMADIAS
Department of Home Economics and Ecology
Harokopion University, Greece

ASSOCIATE PROFESSOR
LIDIA DRAKAKI – SAPOUNAKI
Department of Economic and Regional Development
Panteion University, Greece

ASSOCIATE PROFESSOR
TRIFON KOSTOPOULOS
Department of Sociology,
Panteion University,
Athens, Greece

ASSISTANT PROFESSOR
BENIAMINO MURGANTE
Department of Laboratory of Urban and Territorial
Systems
University of Basilicata, Italy

ASSISTANT PROFESSOR
MARIUSZ SOKOLOWICZ
Faculty of Economics and Sociology
University of Lodz, Podgorica, Poland

ASSISTANT PROFESSOR
JOAO MARQUES
Department of Social and Political Sciences
University of Aveiro, Portugal

ASSISTANT PROFESSOR
GEORGIOS SIDIROPOULOS
Department of Geography
University of the Aegean, Greece

ASSISTANT PROFESSOR
ELENI PAPADOPOULOU
School of Urban-Regional Planning & Development
Engineering,
Aristotle University of Thessaloniki, Greece

ASSISTANT PROFESSOR
ANASTASIA PSEIRIDOU
Department of Regional and Economic
Development, University of Central Greece

ASSISTANT PROFESSOR
GEORGIOS XANTHOS
Department of Sciences, Technological Educational
Institute of Crete, Greece

LECTURER ASPASIA EFTHIMIADOU
Master Program of Environmental Studies
Open University of Cyprus, Cyprus

LECTURER MAARUF ALI
Department of Computer Science & Electronic
Engineering
Oxford Brookes University, United Kingdom

LECTURER VICKY KATSONI
Department of Hospitality and Tourism Management
Technological Educational,
Athens, Greece

LECTURER NIKOLAOS MPENOS
Department of Economic Sciences
University of Ioannina, Greece

LECTURER NETA ARSENI POLO
Department of Economics
University “Eqrem Cabej”, Albania

LECTURER ALEXANDROS MANDHLA
RAS Department of Economics, University
Of Surrey, United Kingdom

RESEARCH FELLOW
PARK JONG - SOON
Development Institute of Local Government of
South Korea

Dr KATERINA KOKKINO
Department of Economics
Glasgow University, G. Britain

Dr STILIANOS ALEXIADIS
RSI Journal

Dr SOTIRIOS MILONIS
RSI Journal

Dr MICHAEL ALDERSON
Director Project Development
University of Szent Istvan, Hungary

Dr PEDRO RAMOS
Faculdade de Economia, Universidade
de Coimbra, Portugal

Dr NIKOLAOS HASANAGAS
Faculty of Forestry and Natural Environment
Aristotle University of Thessaloniki, Greece

Dr DAMIANOS SAKKAS
University of Peloponnese, Greece

Dr CHRISTOS LADIAS
Department of Regional and Economic
Development, University of Central Greece
Livadeia, Greece

STAVROS RODOKANAKIS
Department of Social and Policy Sciences
University of Bath Clarendon Down, England

Members

PROFESSOR PETROS KOTSIPOPOULOS
Department of Senior Mathematics
Hellenic Air Force Academy, Greece

ASSOCIATE PROFESSOR
GEORGE TSOBANOGLOU
Department of Sociology
University of the Aegean,
Mitolini, Greece

PROFESSOR DIMITRIOS MAVRIDIS
Department of Technological Educational
Institute of Western Macedonia, Greece

ASSOCIATE PROFESSOR
ALBERT QARRI
Vlora University, Albania

ASSOCIATE PROFESSOR
HIROYUKI SHIBUSAWA
Department of Architecture and Civil Engineering
Toyohashi University of Technology, Japan

ASSOCIATE PROFESSOR
GEORGE GANTZIAS
Department of Cultural Technology &
Communication University of the Aegean, Greece

ASSISTANT PROFESSOR
DIMITRIOS LALOUMIS
Department of Technological Education
Institute of Athens, Greece

ASSOCIATE PROFESSOR
DIMITRIOS PANAGIOTOPOULOS
Department Physical Education
& Sport Science National and Kapodistrian
University of Athens,
Athens Greece

ASSISTANT PROFESSOR
VASSILIS KEFIS
Department of Public Administration
Panteion University, Athens, Greece

ASSISTANT PROFESSOR
ZACHAROULA ANDREOPOULOU
Lab. Of Informatics
Faculty of Forestry and Natural Environment
Aristotle University of Thessaloniki, Greece

ASSISTANT PROFESSOR
ELECTRA PITOSKA
Technological Institute of Florina, Greece

ASSISTANT PROFESSOR
CHRISTOS STAIKOURAS
Department of Accounting and Finance
Athens University of Economics and Business,
Greece

ASSISTANT PROFESSOR
STELLA KYVELOU
Department of Economic and Regional Development
Panteion University, Greece

ASSISTANT PROFESSOR
THEODOROS IOSIFIDIS
Department of Geography
University of the Aegean, Greece

ASSISTANT PROFESSOR
DIMITRIOS SKIADAS
Department of International and European Studies
University of Macedonia, Greece

ASSISTANT PROFESSOR
GEORGIOS EXARCHOS
Technological Institute of Serres, Greece

LECTURER EVIS KUSHI
Faculty of Economy
University of Elbasan, Albania

LECTURER ELENİ GAKI
Department of Business Administration
University of the Aegean, Greece

LECTURER MANTHOS DELIS
Department of Economic Sciences
University of Ioannina, Greece

LECTURER ROSA AISA
Departamento de Analisis Economico
University of Zaragoza, Spain

ASSISTANT PROFESSOR
AMALIA KOTSAKI
Department of Architectural Engineering
Technical University of Crete

LECTURER APOSTOLOS KIOXOS
Department of International and European Studies,
University of Macedonia, Greece

Dr KIRIAKI NIKOLAIDOU
Faculty of Political Science & Public
Administration, National & Kapodistrian University
of Athens, Greece

Dr GEORGIOS-ALEXANDROS SGOUROS
National and Kapodistrian
University of Athens, Greece

Dr BULENT ACMA
Department of Economics, Anadolu University, Unit
of Southeastern Anatolia, Turkey

Dr DRITA KRUIA
Faculty of Economics
Shkodra University, Albania

Dr LAMPROS PYRGIOTIS
RSI Journal

Dr KONSTANTINOS IKONOMOU
Department of Regional and Economic
Development, University of Central Greece

Dr KATERINA PARPAIRI
RSI Journal

Dr KHACHATRYAN NUNE
Head of the scientific research unit
University of Hohenheim, Stuttgart

Dr ANDREW FIELDSEND
Research Institut of Agriculture Economics,
Budapest, Hungary

Dr CRISTINA LINCARU
National Scientific Research Institut for Labor and
Social Protection, Bucharest, Romania

EFTERPI GERAGA
Department of Regional and Economic
Development, University of Central Greece
Livadeia, Greece

Critical Surveys Editors

Lecturer Aspasia Efthimiadou, Dr Sotirios Milionis,
Dr Georgios-Alexandros Sgouros, Dr Stavros
Ntegiannakis, Dr Anastasia Biska, Dr Christos
Genitsaropoulos

Book Review Editors

Dr Katerina Kokkinou, Dr Stilianos Alexiadis, Dr
Elias Grammatikogiannis, Dr Maria Mavragani,
Dimitrios Kouzas, Vilelmini Psarrianou, Helga
Stefansson, Chrisoula Giannikopoulou, Antonia
Obaidou

Copy Editors

Associate Professor Georgios Korres, Assistant
Professor Panagiotis Krimpas, Dr Stylianos
Alexiadis, Dimitiris Kouzas

Publisher-Manager

Dr Christos Ladias

Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης (Kímena Periferiakís Epístímis)

Managing Editor

Associate Professor
Georgios Korres

Hon. Managing Editor

Professor Charalampos Botsaris

Copy Editor

Dr Aikaterini Kokkinou

Editorial Assistant

Associate Professor
Stefanos Karagiannis

Publisher-Manager

Dr Christos Ladias

Members

Lecturer Fotis Kitsios, Assistant Professor Eleni
Papadopoulou, Vilelmini Psarrianou

Investigacion en Ciencia Regional

Managing Editor

Lecturer Nela Filimon

Hon. Managing Editor

Professor José Vargas-Hernández

Copy Editor

Vis. Professor Konstantina Zerva

Editorial Assistant

Professor Cristiano Cechela

Publisher-Manager

Dr Christos Ladias

Members

Professor Ana Cristina Limongi Franca, Associate
Professor Francisco Diniz Assistant Professor Eloínia
Maria Ávila Monteiro

Zeitschrift für die Regionale Wissenschaft

Managing Editor

Professor Ioannis Mazis

Hon. Managing Editor

Professor Rudiger Hamm

Copy Editor

Assistant Professor
Panagiotis Kribas

Editorial Assistant

Associate Professor
Stefanos Karagiannis

Publisher-Manager

Dr Christos Ladias

Members

Associate Professor Trifonas Kostopoulos,
Dr Khachatryan Nune, Dr Nikolaos Chasanagas

Περιεχόμενα

	Σελίδα
Συντακτικό Σημείωμα	7
1. Η ΣΤΑΔΙΑΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ <i>Όλγα Γιώτη Παπαδάκη</i>	11
2. ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ Η ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ <i>Στυλιανός Αλεξιάδης</i>	27
3. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ <i>Χρήστος Γενιτσαρόπουλος, Χαράλαμπος Μπότσαρης, Χρίστος Λαδιάς</i>	47
4. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ <i>Αναστασία Στρατηγέα, Χρυσαιίδα-Αλίκη Παπαδοπούλου</i>	59
5. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ <i>Ελένη Παπαδοπούλου, Αντωνία Ομπαϊντού, Χρίστος Λαδιάς, Νικόλαος Δ. Χασάναγας</i>	75
6. Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΧΩΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΕ ΚΑΙ Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. <i>Ευάγγελος Ασπρογέρακας, Βασιλική Ζαχαρή</i>	87
7. ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ <i>Βασιλική Καπόγιαννη</i>	107
8. ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΝΑ ΣΧΕΔΙΟ MARSHALL ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΛΕΚΑΝΗ <i>(φιλοξενούμενο άρθρο) Dean Andromidas</i>	115
Οδηγίες προς τους συγγραφείς	131

Συντακτικό Σημείωμα

Το πρώτο άρθρο με τίτλο : **Η Σταδιακή Διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Μεταναστευτικής Πολιτικής** της *Όλγας Γιώτη-Παπαδάκη*, αφορά στη σταδιακή διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Μεταναστευτικής Πολιτικής. Συγκεκριμένα εξετάζει τις ροές μετανάστευσης προς την Ευρωπαϊκή ένωση, με εκτενή αναφορά στην Ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική. Αναφέρει το πλαίσιο των πολιτικών οργάνωσης και ενσωμάτωσης των νόμιμων μεταναστών και αφού επισημάνει τα αίτια της παράνομης μετανάστευσης και το ζήτημα παροχής ασύλου, αναφέρει τις πολιτικές ελέγχου της. Τέλος θίγεται η σημαντική παράμετρος των διεθνών εξελίξεων σε σχέση με τις μεταναστευτικές ροές.

Το δεύτερο άρθρο με τίτλο : **Το Δίλλημα της Περιφερειακής Πολιτικής: Η Αντιμετώπιση των Περιφερειακών Ανεπάρκειών και η Επίτευξη Οικονομικής Αποτελεσματικότητας στα πλαίσια Υποδειγμάτων Περιφερειακής κατανομής Επενδύσεων** του *Στυλιανού Αλεξιάδη* παρουσιάζει το υπόδειγμα μεγιστοποίησης του προϊόντος μιας οικονομίας που αποτελείται από με δύο περιφέρειες για τις οποίες οι ρυθμοί μεγέθυνσης και αποταμίευσης είναι διαφορετικοί. Η παρουσίαση γίνεται μέσω της θεωρίας του βέλτιστου ελέγχου. Στη συνέχεια εξετάζονται οι στόχοι της οικονομικής πολιτικής και η συμβατότητα τους με την ασκούμενη οικονομική πολιτική.

Το τρίτο άρθρο με τίτλο : **Ο ρόλος της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Περιφερειακή Οικονομική Ανάπτυξη** των *Χρήστου Γενιτσαρόπουλου*, *Χαράλαμπου Μπότσαρη*, *Χρίστου Λαδιά*, αφορά στο ρόλο των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην περιφερειακή ανάπτυξη. Ως περίπτωση μελέτης ο νομός της Φθιώτιδας. Με τη χρησιμοποίηση μεταβλητών όπως αριθμός επιχειρήσεων, αριθμός φοιτητών, λειτουργικές δαπάνες ιδρυμάτων, ακαθάριστη προστιθέμενη αξία των εμπορίου, real estate, και εκπαίδευσης τεκμηριώνεται η σχέση της περιφερειακής ανάπτυξης και της ύπαρξης ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Το τέταρτο άρθρο με τίτλο : **Στρατηγικές Βιώσιμης Ανάπτυξης του Αγροτικού Τουρισμού στην Ελλάδα** των *Αναστασία Στρατηγέα*, *Χρυσάιδας- Αλίκης Παπαδοπούλου*, αφορά στη στρατηγική που η χώρα μας πρέπει να χαράξει για να αναπτυχθεί ο αγροτικός τομέας. Συγκεκριμένα στο πρώτο μέρος το άρθρο εξετάζονται οι παράγοντες εξωτερικού περιβάλλοντος ως η Κοινή Αγροτική Πολιτική. Στο Δεύτερο μέρος εξετάζεται η υπάρχουσα κατάσταση της Ελληνικής Γεωργίας, στο τρίτο και τελευταίο μέρος γίνεται παρουσίαση εναλλακτικών σεναρίων βιώσιμης ανάπτυξης του τομέα της γεωργίας συνοδευόμενα από προτάσεις πολιτικής.

Το πέμπτο άρθρο με τίτλο : **Χωροταξικές Διαστάσεις των Χαρακτηριστικών των Γεωργών και της Γεωργικής Δραστηριότητας** των *Ελένη Παπαδοπούλου*, *Αντωνία Ομπαιντού*, *Χρίστου Λαδιά*, *Νικόλαου Δ Χασάναγα* αφορά στην συνεξέταση των χωροταξικών, κοινωνικών, πολιτικό-δοικητικών παραγόντων και χαρακτηριστικών συστημάτων παραγωγής στην αγροτική ανάπτυξη. Η διερεύνηση έγινε μέσω δομημένων ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν από αγρότες της περιοχής του Θεσσαλικού κάμπου.

Από την ανάλυση τεκμηριώθηκε η αφενός ύπαρξη συσχετίσεων μεταξύ των χωροταξικών, κοινωνικών και πολιτικών παραγόντων και αφετέρου η ύπαρξη ψηφιακού χάσματος που αφορά στην χρήση ΗΥ στη γεωργική εργασία.

Το έκτο άρθρο με τίτλο : **Η Αναζήτηση Χωρικής Πολιτικής για την ΕΕ και η Προοπτική Ολοκληρωμένων Προσεγγίσεων Σχεδιασμού στην Ελλάδα** των *Ευάγγελου Ασπρογέρακα*, *Βασιλικής Ζαχαρή* αφορά στο χωρικό σχεδιασμό της Ευρώπης όπου βασική παράμετρος για την ισόρροπη ανάπτυξη είναι το έδαφος. Στο άρθρο αφού εξεταστεί κατά πόσο υφίσταται πολιτική χώρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ποιος είναι ο ρόλος των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη χωροταξία στην Ελλάδα, τεκμηριώνουν το γιατί απουσιάζει η αποτελεσματική συνέργεια

μεταξύ χωροταξικού σχεδιασμού και αναπτυξιακού προγραμματισμού και τις συνέπειες αυτής της απουσίας.

Το έβδομο άρθρο με τίτλο : **Αναδυόμενες Περιφέρειες Αυτοδιάθεσης** της *Βασιλικής Καπόγιαννη* αφορά στη πιθανή επερχόμενη μεταμόρφωση της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ένα νέο σύνολο αυτονομημένο περιφερειών. Με αναφορά στον εθνικισμό και στα κινήματα αυτονομίησης, την ,μετεξέλιξη των εννοιών και στην εδαφική και πολιτισμική αυτονομία, τεκμηριώνει πως το υπόδειγμα του «ρεζιοναλισμού» θολώνει τον εθνικισμό μέσα από την οικοδόμηση ενός περιφερειακού πλαισίου το οποίο σταδιακά μειώνει το ενδιαφέρον για το υφιστάμενο υπόδειγμα του κράτους εθνους.

Το όγδοο (φιλοξενούμενο) άρθρο με τίτλο : **Ελλάδα και Ένα Σχέδιο Marshall για την Μεσογειακή Δεκάνη** του *Dean Andromidas* αφορά στη πρόταση της αξιοποίησης της γεω-στρατηγικής θέσης της Ελλάδος για την ανάπτυξης της. Με κεντρική ιδέα την εταιρεία Tennessee Valley Authority και γεωγραφική έκταση εφαρμογής της τον γεωγραφικό χώρο της Βαλκανικής, προτείνονται οι γεωγραφικοί άξονες επί των οποίων θα αξιοποιηθεί το Ελληνικό σχέδιο Marshall καθώς και οι οικονομικοί τομείς της ενέργειας , αγροτικής βιομηχανίας και ύδρευσης που θα λειτουργήσουν ως οι πολλαπλασιαστές του σχεδίου.

Χαράλαμπος Μπότσαρης

Γεώργιος Ξανθός

ΑΡΘΡΑ

Η ΣΤΑΔΙΑΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Όλγα Γιώτη Παπαδάκη

opapadak@panteion.gr

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Abstract

The immigration phenomenon developed into a permanent feature of modern economic and social life and international immigration trends are expected to become stronger. The fact that immigration flow rates are high requires the elaboration and implementation of measures to manage them.

The European Union (EU) started developing an immigration and asylum policy which is formulated gradually by means of several many-year programs adopted, and has extended to three basic axis: First, the planning of legal immigration and the integration of incoming immigrants in the host societies; Second, the prevention of illegal immigration and the return of illegal immigrants to their place of origin; Third, the reception of asylum seekers. In Addition to those axes, the Foreign Policy of the EU seeks to fight back against the underlying causes of immigration.

European Immigration policy develops under the restriction that poses the construction of the European Union: on the one hand control of national borders is not a common duty; on the other the Schengen acquis has abolished control on internal borders. These two facts pose additional burdens for countries on the EU perimeter.

Περίληψη

Το μεταναστευτικό φαινόμενο αποτελεί ένα παγιωμένο χαρακτηριστικό της σύγχρονης πραγματικότητας και αναμένεται ότι θα ακολουθήσει αυξητική τάση. Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει γίνει αποδέκτης σημαντικών μεταναστευτικών ρευμάτων τα οποία πρέπει να τύχουν κοινής αντιμετώπισης από τα κράτη μέλη.

Η Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική διαμορφώνεται σταδιακά και αναπτύσσεται σε τρεις άξονες :τον προγραμματισμό της νόμιμης μετανάστευσης και την ενσωμάτωση των μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής, την διαμόρφωση μιας κοινής πολιτικής ασύλου, και τέλος την αποτροπή και αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης. Στην αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης, εκτός από τις δράσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της Μεταναστευτικής Πολιτικής, καλείται να συμβάλλει και η Εξωτερική Πολιτική της Ένωσης περιορίζοντας τις αιτίες που την κινητοποιούν. Η Μεταναστευτική Πολιτική αναπτύσσεται υπό τις ιδιαιτερότητες του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος στο οποίο η μεν φύλαξη των εθνικών συνόρων δεν αποτελεί κοινή αρμοδιότητα αλλά αρμοδιότητα των κρατών μελών, η υιοθέτηση όμως του χώρου Σένγκεν έχει ως συνέπεια την κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα- δεδομένα που επιβαρύνουν δυσανάλογα τα κράτη που βρίσκονται σε εξωτερικά σύνορα.

1.Εισαγωγή

Οι μετακινήσεις των πληθυσμών είναι αποτέλεσμα διαφορών: διαφορών στα δημογραφικά δεδομένα, διαφορών στο επίπεδο εισοδήματος και, διαφορών στο επίπεδο ανάπτυξης και εξασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Καθώς η ύπαρξη διαφορών είναι δεδομένη, και οι πληθυσμιακές μετακινήσεις είναι αναπόφευκτες. Αν οι προηγούμενοι αιώνες χαρακτηρίστηκαν από μαζικές πληθυσμιακές μετακινήσεις, ο 21ος αιώνας, στον οποίο η εξέλιξη της τεχνολογίας επιτρέπει την ευκολότερη μετακίνηση και παράλληλα την διατήρηση της επικοινωνίας με τον τόπο προέλευσης, οι μετακινήσεις αποτελούν κυρίαρχο χαρακτηριστικό.

Το μεταναστευτικό φαινόμενο αποτελεί πλέον ένα παγιωμένο δεδομένο της σύγχρονης οικονομικής και κοινωνικής ζωής που επιφέρει θετικές ή και αρνητικές συνέπειες. Οι θετικές συνέπειες αναφέρονται στην δυνατότητα συμβολής των μεταναστών στην ανάπτυξη της χώρας υποδοχής, αλλά και στην βελτίωση των συνθηκών στην χώρα προέλευσης μέσω της δημογραφικής αποσυμφόρησης, των μεταναστευτικών εμβασμάτων και της διάδοσης των νέων γνώσεων που ο μετανάστης αποκτά στην χώρα όπου εγκαθίσταται. Οι αρνητικές μπορεί να συνίστανται σε ανεξέλεγκτη αύξηση του αριθμού των μετακινουμένων ατόμων με αποτέλεσμα αναντιστοιχία μεταξύ ζήτησης και προσφοράς εργασίας στην χώρα υποδοχής, ανεπαρκή ενσωμάτωση στο νέο κοινωνικό σύνολο, αύξηση της κοινωνικής επιβάρυνσης όπως πχ αύξηση δαπανών υγείας, αλλά και ενδεχόμενη αύξηση της παραβατικής συμπεριφοράς.

Οι τάσεις που αφορούν την διεθνή μετανάστευση προβλέπεται ότι θα παραμείνουν αυξητικές. Εάν ο παγκόσμιος πληθυσμός των μεταναστών συνεχίσει να αυξάνεται με τον ρυθμό που παρουσίασε τα τελευταία 20 χρόνια, τότε ο αριθμός των ατόμων που ζουν έξω από την χώρα καταγωγής τους το 2050 θα φθάσει τα 405 εκατομμύρια, ενώ των εσωτερικών μεταναστών, τα 740 (IOM 07/2010).

Τόσο το γεγονός ότι οι ρυθμοί των μεταναστευτικών ρευμάτων είναι υψηλοί, όσο και το ότι οι σχετικές προβλέψεις αναμένουν ότι θα συνεχίσουν να αυξάνονται, αναγκάζει σε λήψη μέτρων για την διαχείρισή τους. Παρότι θεωρητικά οι πολιτικές που μπορεί να υιοθετηθούν, είναι δυνατόν να κινούνται σε μεγάλο φάσμα πιθανών επιλογών, δηλαδή από την προσπάθεια πλήρους αποτροπής της μετανάστευσης ως την άσκηση πολιτικών για την ενσωμάτωση των μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής, στην πραγματικότητα η αποτροπή της μετανάστευσης δεν είναι εφικτή. Αντίθετα είναι προτιμότερη η αποδοχή του γεγονότος ότι το φαινόμενο αυτό δεν είναι πιθανό να ανατραπεί και ότι οι διεθνείς μεταναστευτικές κινήσεις μπορεί να αποτελέσουν συντελεστή ανάπτυξης τόσο για τις χώρες προέλευσης, όσο και για τις χώρες υποδοχής εφόσον ισχύουν ορισμένες προϋποθέσεις. Με βάση αυτήν την αποδοχή μια σύγχρονη μεταναστευτική πολιτική πρέπει να επιδιώκει την αύξηση των θετικών συνεπειών της μετανάστευσης και την εξάλειψη των αρνητικών. Η υποδοχή των ατόμων που ζητούν άσυλο υπάγεται σε διαφορετική λογική που υπακούει σε ανθρωπιστικές και ηθικές παραμέτρους.

2.Μεταναστευτικές ροές προς την Ευρωπαϊκή Ένωση

Κατά την δεκαετία 2000-2010 η Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσίασε πληθυσμιακή αύξηση περίπου 2 εκατομμυρίων ατόμων ετησίως και το 80% από την αύξηση αυτή προήλθε από την διεθνή μετανάστευση. Το γεγονός αυτό σηματοδότησε μια σημαντική αλλαγή, δεδομένου ότι ως τα μέσα της δεκαετίας του '80 η Ευρώπη παρουσίαζε μεγαλύτερο ποσοστό αποδημίας από ότι προσέλκυσης μεταναστών(WMR 2010).

Περισσότερα από 30 εκατομμύρια (6,4%) από τους κατοίκους της ΕΕ-27 είναι πολίτες μιας άλλης χώρας από την χώρα στην οποία κατοικούν. Από αυτούς το 4% προέρχεται από χώρα μη μέλος της Ένωσης (Eurostat). Οι πρώτες πέντε χώρες προορισμού των μεταναστών είναι η Γερμανία, Γαλλία, Ην.Βασίλειο, Ισπανία, και Ιταλία (UN DESA 2009). Έως το 2000 οι κύριοι λόγοι εισόδου στις χώρες μέλη της Ένωσης ήταν λόγοι επανένωσης της οικογένειας ή

δημιουργίας οικογένειας, η αναζήτηση πολιτικού ασύλου, και η επιστροφή εθνικών μειονοτήτων στον τόπο καταγωγής. Από το 2000 και έπειτα ο κύριος λόγος εισόδου είναι η αναζήτηση εργασίας. Το ρεύμα που δημιουργήθηκε κατευθύνθηκε αρχικά στην Ιταλία και την Ισπανία (IOM 07/ 2010), ενώ από το μέσον της δεκαετίας του '90 η αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα την έκαναν πρώτη ως προς την αύξηση του ποσοστού εισερχομένων σε όλη την Ευρώπη, με μεγάλο ποσοστό παράνομα εισερχομένων. Οι λόγοι που έκαναν την Ελλάδα ελκυστική για μεγάλο αριθμό μεταναστών συνδέονται με την γεωγραφική της θέση, το διάτρητο των συνόρων της και την βελτίωση του βιοτικού της επιπέδου. Η προετοιμασία των Ολυμπιακών αγώνων λειτούργησε ως επιπρόσθετος ελκυστικός παράγων.

3. Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική

Οι μετακινήσεις ατόμων στο εσωτερικό της Ένωσης υπάγονται στις αρμοδιότητες του λεγόμενου τρίτου πυλώνα της Συνθήκης του Μάαστριχτ δηλαδή του τομέα της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών υποθέσεων. Οι δραστηριότητες στο πλαίσιο αυτού του πυλώνα βρίσκονται εκτός του κοινοτικού συστήματος λήψεων αποφάσεων και περιορίζονται σε απλή συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών.

Η μεταγενέστερη Συνθήκη του Άμστερνταμ μετέτρεψε τις πολιτικές αυτές (Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων - ΔΕΥ) σε θεμελιώδη στόχο της Ένωσης καθώς προβλέπει την ανάπτυξη της ως χώρου 'Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης' (άρθρο 2) και επίσης 'κοινοτικοποίησε' τα θέματα του ασύλου, της μετανάστευσης, των ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα και της δικαστικής συνεργασίας σε αστικά θέματα.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική για την μετανάστευση και το άσυλο διαμορφώνεται σταδιακά μέσα από τα υιοθετούμενα πολυετή προγράμματα και εκτείνεται σε τρεις βασικούς άξονες. Οι άξονες αυτοί είναι ο προγραμματισμός της νόμιμης μετανάστευσης και η ενσωμάτωση των εισερχομένων μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής, η αποτροπή της παράνομης μετανάστευσης και η επαναπροώθηση των παρανόμως διαμενόντων στην Ένωση, και τέλος η υποδοχή των αιτούντων άσυλο. Κατά την πρώτη φάση εφαρμογής των προβλέψεων της Συνθήκης του Άμστερνταμ σε σχέση με την ανάπτυξη της Ένωσης ως χώρου Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, υιοθετήθηκε το *πρόγραμμα του Τάμπερε* (1999) το οποίο ρύθμιζε (μεταξύ άλλων) θέματα που αναφέρονται στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων σύμφωνα με το κεκτημένο του Σέγκεν¹, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την κατάργηση των διακρίσεων κάθε μορφής. Το *πρόγραμμα της Χάγης* (2004) που ακολούθησε, επεδίωξε να ρυθμίσει τις μεταναστευτικές ροές της Ένωσης και να εμβαθύνει την συνεργασία για την μετανάστευση και τον έλεγχο των συνόρων. Η ίδρυση του οργανισμού Frontex² του Eurosur³, και η απόφαση για σταδιακή

¹ Η Συνθήκη Σένγκεν υπεγράφη αρχικώς από την Γαλλία, την Δυτική Γερμανία και τις χώρες της Μπενελούξ το 1985 και η εφαρμογή της άρχισε το 1995. Με την υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ η συνθήκη υιοθετήθηκε και από τα μέλη της τότε Κοινότητας με την εξαίρεση της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Δύο ακόμη χώρες μη μέλη (η Νορβηγία και η Ισλανδία) προσεχώρησαν στον χώρο Σένγκεν την ίδια περίοδο. Σήμερα στον χώρο αυτό υπάγονται 25 χώρες μεταξύ αυτών και η Ελβετία (από το 2008, όπως και κάποια από τα μικρά κράτη της Ευρώπης (Μονακό, Βατικανό και Σαν Μαρίνο. Το Λιχτενστάιν αναμένεται να έχει πλήρη προσχώρηση στον χώρο Σένγκεν στο τέλος του 2011). Ορισμένα από τα νέα κράτη μέλη της Ένωσης δεν έχουν ακόμη ενταχθεί σε αυτόν (Βουλγαρία, Ρουμανία και Κύπρος). Μετά την εφαρμογή του σχετικού κώδικα τα συμμετέχοντα κράτη οφείλουν να αποσύρουν κάθε εμπόδιο της ελεύθερης κυκλοφορίας στα εσωτερικά σύνορα. Οι πολίτες χωρών που δεν έχουν υπογράψει την Συνθήκη μπορούν να ταξιδέψουν σε όποια χώρα επιλέξουν για περίοδο 90 ημερών υπό την προϋπόθεση ότι πληροί τους προβλεπόμενους όρους.

² Κανονισμός (ΕΚ) αρ. 2007/2004 του Συμβουλίου της 26/10/2004 σχετικά με την σύσταση Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την διαχείριση της επιχειρησιακής συνεργασίας στα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο οργανισμός Frontex έχει ως κύριο στόχο, το να 'δευκολύνει και να καθιστά αποτελεσματικότερη την εφαρμογή ενεστώτων και μελλοντικών κοινοτικών μέτρων για την διαχείριση των εξωτερικών συνόρων', ενώ η ευθύνη και ο έλεγχος για την επιτήρηση των εξωτερικών συνόρων βαρύνει τα κράτη

διαμόρφωση του Κοινού Ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου έως το 2010 συγκαταλέγονται σε αυτές. Οι αρχές που διέπουν την μεταναστευτική πολιτική της Ένωσης περιλαμβάνονται στο 'Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για την μετανάστευση και το Άσυλο' που υιοθετήθηκε το 2008⁴. Η λογική που διέπει το Σύμφωνο, βασίζεται στην άποψη ότι η οργάνωση των εισερχομένων μεταναστευτικών ροών θα πρέπει να συνυπολογίζει την ικανότητα απορρόφησης τους από τα κράτη μέλη σε όρους αγοράς εργασίας, στέγασης, υγείας, εκπαίδευσης και παροχής κοινωνικών υπηρεσιών ώστε να αποτραπούν φαινόμενα εκμετάλλευσης και δημιουργίας εγκληματικών δικτύων. Οι δεσμεύσεις που η Ένωση αναλαμβάνει και καταγράφονται στο Σύμφωνο είναι :

- να οργανώσει την νόμιμη μετανάστευση κατά τρόπο που συνυπολογίζει τις προτεραιότητες, τις ανάγκες και την ικανότητα υποδοχής όπως προσδιορίζεται από το κάθε Κράτος μέλος.
- να ελέγχει την παράνομη μετανάστευση ελέγχοντας ότι οι παράνομοι μετανάστες επιστρέφουν στην χώρα προέλευσης ή στην χώρα διέλευσης.
- να καταστήσει περισσότερο αποτελεσματικούς τους ελέγχους των εξωτερικών συνόρων
- να δημιουργήσει την Ευρώπη του ασύλου, και
- να δημιουργήσει μια κατανοητή εταιρική σχέση με τις χώρες προέλευσης και διέλευσης προκειμένου να υποβοηθήσει τις συνέργειες μεταξύ μετανάστευσης και ανάπτυξης.

3.1. Η οργάνωση της νόμιμης μετανάστευσης και η ενσωμάτωση των μεταναστών

Μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας υιοθετήθηκε το *πρόγραμμα της Στοκχόλμης*⁵ ως προς την μεταναστευτική πολιτική σύμφωνα με το οποίο, η νόμιμη πρόσβαση στον Ευρωπαϊκό χώρο θα πρέπει να συνεχίσει να διευκολύνεται και ταυτόχρονα να λαμβάνονται μέτρα για την αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης και του διασυνοριακού εγκλήματος. Για την επίτευξη αυτών των επιλογών θα πρέπει να ενισχυθεί ο ρόλος του Frontex και του Eurosur. Επιπλέον γίνεται αναφορά στην έναρξη λειτουργίας του συστήματος πληροφοριών Σέγκεν⁶ (SIS II) και στην σταδιακή λειτουργία του συστήματος πληροφοριών για τις θεωρήσεις⁷ (VIS.).

Με δεδομένο ότι η ΕΕ προβλέπει ότι η σχέση ενεργού –εξαρτώμενου πληθυσμού θα τείνει να επιδεινώνεται στις επερχόμενες δεκαετίες, η μετανάστευση προβάλλει ως ο μόνος τρόπος για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Η προσέλκυση μεταναστών επομένως αποτελεί βασική επιλογή

μέλη. Ο οργανισμός επικουρεί τα κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν καταστάσεις που απαιτούν αυξημένη τεχνική και επιχειρησιακή συνδρομή στα εξωτερικά τους σύνορα

³ COM (2008) 68 final. Το ευρωπαϊκό σύστημα επιτήρησης συνόρων (Eurosur) έχει ως κύριο στόχο την αποτροπή της παράνομης διέλευσης των συνόρων, την μείωση του αριθμού των λαθρομεταναστών που χάνουν την ζωή τους στην θάλασσα, την αύξηση της εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ μέσω της πρόληψης του διασυνοριακού εγκλήματος

⁴ <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st13/st13440.en08.pdf>

⁵ Stockholm programme, 2 December 2009, Council of the European Union 17024/09

⁶ Το σύστημα πληροφοριών Σένγκεν δημιουργήθηκε ως αντισταθμιστικό μέτρο στην κατάργηση των εσωτερικών συνοριακών ελέγχων και αποτελεί κοινή βάση δεδομένων για την επιβολή του νόμου

⁷ Στόχος του συστήματος πληροφοριών για τις θεωρήσεις είναι να βελτιώνει την εφαρμογή της κοινής πολιτικής στον τομέα των θεωρήσεων, της προξενικής συνεργασίας και της διαβούλευσης με τις κεντρικές αρχές. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 767/2008

ώστε να υπάρξει εξισορρόπηση ανάμεσα στις ανάγκες της αγοράς εργασίας και τις προσφερόμενες δυνάμεις εργασίας με παράλληλο συνυπολογισμό των αναγκών σε δεξιότητες. Για τον σκοπό αυτόν είναι σημαντική η αναγνώριση των δεξιοτήτων και των προσόντων των εισερχομένων ώστε να μπορούν να κάνουν χρήση συνολικά του δυναμικού τους. Οι ανάγκες σε εργατικό δυναμικό και ειδικότητες πρέπει να εκφράζονται από τα κράτη μέλη και η διαχείριση των εισερχομένων μεταναστευτικών ρευμάτων πρέπει να μπορεί να τις συνυπολογίζει. Οι εκφραζόμενες ανάγκες πρέπει να συνυπολογίζουν τους συνολικούς αναπτυξιακούς στόχους της Ένωσης όπως εκφράζονται από την επιλογή της στρατηγικής *Ευρώπη 2020*, οπότε είναι σημαντική η ενσωμάτωση από τα κράτη μέλη της οδηγίας που αφορά την προσέλκυση εργαζομένων υψηλής εξειδίκευσης⁸ καθώς η Ένωση δεν είναι ιδιαίτερα ελκυστική για αυτή την κατηγορία εργαζομένων εφόσον πρέπει να αντιμετωπίσουν 27 διαφορετικές διαδικασίες εισόδου και δυσχέρεια μετακίνησης μεταξύ των κρατών μελών. Οι προϋποθέσεις εισόδου και παραμονής στα κράτη μέλη πρέπει να ακολουθούν κοινό σχήμα και να εξασφαλίζουν τα δικαιώματα των εισερχομένων σύμφωνα με την σχετική πρόταση της Επιτροπής⁹.

Η οργάνωση της νόμιμης μετανάστευσης πρέπει να συνοδεύεται από πολιτικές ενσωμάτωσης ασκούμενες σε όλα τα επίπεδα της διοίκησης και των δημοσίων υπηρεσιών ώστε τελικώς να μην υπάρχει διαφορά στην ενσωμάτωση των εισερχομένων μεταναστών από των γηγενών πολιτών στις κοινωνίες υποδοχής. Το Συμβούλιο Εσωτερικών Υποθέσεων υιοθέτησε τις Κοινές Βασικές Αρχές¹⁰ οι οποίες αποτελούν το πλαίσιο ενσωμάτωσης των υπηκόων τρίτων χωρών. Οι Κοινές Βασικές Αρχές, όπως και η θέσπιση του Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων των Πολιτών, που υιοθετήθηκε το 2001 και οι διατάξεις του είναι εφαρμοστέες σε όλα τα πρόσωπα ανεξαρτήτως εθνικότητας, αποτελούν σημείο αναφοράς ως προς την επιτυχία των πολιτικών ενσωμάτωσης. Επιπλέον, η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση το 1997 έφερε ως κεντρικά θέματα την ένταξη των ομάδων που μειονεκτούν, των εθνικών μειονοτήτων, και την καταπολέμηση των διακρίσεων. Η ΕΕ έχει αποκτήσει σημαντικό θεσμικό οπλοστάσιο προκειμένου να προωθεί τα σχετικά θέματα¹¹. Η ευθυγράμμιση των Εθνικών πολιτικών ενσωμάτωσης ακολουθεί το ευρύτερο πλαίσιο της Πολιτικής αυτής στο επίπεδο της Ένωσης με κύριο σημείο αναφοράς τις Κοινές Βασικές Αρχές.

Η ευθυγράμμιση των Εθνικών πολιτικών ενσωμάτωσης ακολουθεί το ευρύτερο πλαίσιο της Πολιτικής αυτής στο επίπεδο της Ένωσης με κύριο σημείο αναφοράς τις Κοινές Βασικές Αρχές. Σύμφωνα με τις διαπιστώσεις που καταγράφονται στην Τρίτη Έκθεση για την Μετανάστευση και την Ενσωμάτωση¹² τα κράτη μέλη έχουν θεσπίσει διάφορα μέτρα για την ενίσχυση της διαδικασίας ενσωμάτωσης ως μιας διαδικασίας διπλής κατεύθυνσης αν και η διαδικασία αυτή δεν μπορεί να έχει σύντομα αποτελέσματα. Προκειμένου να προωθήσουν την ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας, τα κράτη προωθούν πρωτίστως την εκμάθηση της γλώσσας τους, ενώ ορισμένα κράτη έχουν δημιουργήσει προγράμματα κοινωνικής ενσωμάτωσης ή εστιάζουν σε ειδικές

⁸ Οδηγία του Συμβουλίου σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την απασχόληση υψηλής ειδίκευσης COM/2007/0637 τελικό

⁹ Simplified admission procedures and common set of rights for third country workers MEMO/07/422, COM/2007/0638 final

¹⁰ INI (2008) 2262,2/7/2008 Parliament 'Evaluation of the Dublin system'(Own initiative report)

¹¹ Council document 14615/04 of 19 November 2004.

¹² Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Third annual report on Migration and Integration COM (2007) 512 final

εκπαιδευτικές απαιτήσεις. Περιορισμένα παραμένουν τα μέτρα για την προώθηση πρωτοβουλιών αλληλεπίδρασης μεταξύ μεταναστών και της κοινωνίας υποδοχής, όπως και τα μέτρα για την ενίσχυση διαλόγου, για την κατανόηση και αποδοχή των διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων και ακόμη για την ενίσχυση της συμμετοχής στην διαχείριση των τοπικών υποθέσεων.

3.2. Ο έλεγχος της παράνομης μετανάστευσης

Όπως αναφέρθηκε ήδη, τα μεταναστευτικά ρεύματα τροφοδοτούνται από ανισότητες που υπάρχουν μεταξύ διαφορετικών κρατών σε πολλά επίπεδα από την ασυμμετρία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας, την διαφορά του επιπέδου προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τις πολεμικές συρράξεις ακόμη και τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής που αναμένεται να κινητοποιήσουν πρόσθετα μεταναστευτικά ρεύματα από τα οποία ένα μέρος θα κατευθυνθεί έξω από τα όρια της χώρας του. Το γεγονός όμως ότι μαζί με την νόμιμη εξακολουθεί να υπάρχει και μη νόμιμη επιβάλλει την λήψη πρόσθετων μέτρων που αναφέρονται στην δημιουργία αποτρεπτικών μηχανισμών της παράνομης μετανάστευσης, μαζί με την δημιουργία μηχανισμών καταπολέμησης της υποβοηθούμενης μετανάστευσης και των δικτύων εμπορίας ανθρώπων.

Η Ευρωπαϊκή πολιτική για την καταπολέμηση της μη νόμιμης μετανάστευσης βασίζεται στις ακόλουθες αρχές¹³:

- συνεργασία με τρίτες χώρες,
- ολοκληρωμένη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων,
- καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων,
- καταπολέμηση της παράνομης απασχόλησης και
- βελτίωση του συστήματος ανταλλαγής πληροφοριών.

Η προστασία των εξωτερικών συνόρων είναι κεφαλαιώδους σημασίας για την ΕΕ- όχι μόνον γιατί ο έλεγχος των συνόρων αποτελεί ένα μέσο προστασίας από την εγκληματικότητα, αλλά επιπρόσθετα, η ανάγκη αυτή είναι αυξημένη εφόσον έχει προβεί σε κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά της σύνορα. Η ενίσχυση της ασφάλειας μέσω της διαχείρισης των συνόρων αποτελεί έναν από τους στόχους εσωτερικής ασφάλειας της Ένωσης¹⁴.

Η ανεξέλεγκτη είσοδος μεταναστών έχει αρχίσει να δημιουργεί αισθήματα απειλής στις κοινωνίες υποδοχής οι οποίες αντιμετωπίζουν με καχυποψία τα συνεχή κύματα ατόμων για τα οποία δεν υπάρχει ούτε πληροφόρηση ούτε έλεγχος. Σχετική έρευνα (Transatlantic Trends 2010) αποδεικνύει ότι η πλειοψηφία των ερωτωμένων ανησυχεί για την αύξηση της παράνομης μετανάστευσης αλλά όχι για την αύξηση της νόμιμης. Για την Ευρώπη τα σχετικά ποσοστά κυμαίνονται στο 67% των πολιτών που ανησυχούν για την αύξηση της παράνομης μετανάστευσης και στο 72% των πολιτών που δεν ανησυχούν για την αύξηση της νόμιμης. Το εύρημα αυτό μπορεί να απενοχοποιήσει τους ευρωπαίους πολίτες από την κατηγορία της

¹³ Communication from the Commission of 19 July 2006 on policy priorities in the fight against illegal immigration of third-country nationals COM 2006/402 final

¹⁴ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο: Η στρατηγική εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ στην πράξη: πέντε βήματα για μια ασφαλέστερη Ευρώπη COM/2010/0673 τελικό

ρατσιστικής αντιμετώπισης των ξένων, καθώς δεν είναι η καταγωγή που ενοχλεί όσο η έλλειψη νομιμότητας.

Η ενίσχυση των συνόρων βασίζεται σε τρεις άξονες που αναφέρονται στην αυξημένη χρήση των νέων τεχνολογιών για την διενέργεια ελέγχων στα σύνορα, στην χρήση τους για επιτήρηση των συνόρων και τέλος στον αυξημένο συντονισμό των κρατών μελών μέσω του Frontex. Ο οργανισμός Frontex οφείλει να καθιερώσει κοινές επιχειρήσεις με τρίτες χώρες και τα σχετικά προγράμματα δράσης θα πρέπει να ενισχύονται από τα δίκτυα των Αξιωματικών Συνδέσμων Μετανάστευσης (ΑΣΜ). Τα δίκτυα ΑΣΜ απαρτίζονται από εκπροσώπους των κρατών μελών¹⁵ που τοποθετούνται από την υπηρεσία τους στο εξωτερικό με σκοπό την ανάπτυξη και διατήρηση επαφών με τις αρχές της χώρας υποδοχής προκειμένου να συμβάλλουν στην πρόληψη και καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης.

Η επιστροφή των παρανόμως εισελθόντων¹⁶ αποτελεί ουσιαστικό μέρος της διαχείρισης της μετανάστευσης και τα κράτη μέλη οργανώνουν και εφαρμόζουν προγράμματα εκούσιας ή ακούσιας επιστροφής τα οποία χρηματοδοτούνται από το Ταμείο επαναπροώθησης και περιλαμβάνουν και προγραμματισμό κοινών πτήσεων για την απομάκρυνση. Η επιστροφή ενός ατόμου στον τόπο καταγωγής του οφείλει να ακολουθήσει κάποιες συγκεκριμένες διαδικασίες οι οποίες είναι διεθνώς συμφωνημένες. Καταρχήν απαιτείται βεβαιότητα για την εθνικότητα του αλλοδαπού γεγονός το οποίο σπάνια συμβαίνει γιατί η μεγάλη πλειοψηφία δεν διαθέτει ταξιδιωτικά έγγραφα ή, και αν διαθέτει, τα αποκρύπτει ώστε να αποφύγει την επαναπροώθηση. Επομένως αυτό που πρέπει να συμβεί είναι να οδηγηθεί συνοδευόμενος ο μετανάστης στο κοντινότερο προξενείο της (πιθανολογούμενης) ως χώρας του και να αναγνωρισθεί από αυτήν ως πολίτης της. Μετά από την αναγνώριση πρέπει να εκδοθεί είτε από την χώρα του, είτε από την χώρα υποδοχής νέο ταξιδιωτικό έγγραφο που να του επιτρέπει να ταξιδέψει. Η διαδικασία αυτή είναι χρονοβόρα, και κυρίως συνεπάγεται υψηλό κόστος.

Στο πλαίσιο της πολιτικής αποτροπής της παράνομης μετανάστευσης πραγματοποιούνται διαπραγματεύσεις συμφωνίας επανεισδοχής μεταξύ ΕΕ και τρίτων χωρών.

Εκτός από την προσπάθεια αποτροπής της παράνομης εισόδου, κρίσιμος είναι και ο έλεγχος της απασχόλησης των παρανόμως διαμενόντων ώστε να περιοριστεί η προοπτική απασχόλησης περιορίζοντας και το κίνητρο εισόδου¹⁷.

3.3. Η παροχή ασύλου στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η παροχή ασύλου και η σταδιακή διαμόρφωση του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ) βασίστηκε στην Σύμβαση του Δουβλίνου. Η Σύμβαση ήταν ένα κείμενο διεθνούς δικαίου το οποίο είχαν συνυπογράψει τα κράτη μέλη χωρίς να αποτελεί τμήμα του Κοινοτικού κεκτημένου, το οποίο εδραίωσε ένα σύστημα καθορισμού του κράτους μέλους που είναι αρμόδιο να εξετάσει την αίτηση ασύλου που μπορεί να υποβληθεί από πολίτες τρίτου κράτους. Σκοπός του συστήματος αυτού είναι το να αποκλείσει την δυνατότητα, πολλαπλών αιτήσεων ασύλου που καθιστά πιθανή η ελεύθερη κυκλοφορία στον χώρο Σένγκεν. Στην συνέχεια η Κοινότητα υιοθέτησε τον Κανονισμό 343/2003 του Συμβουλίου που αντικατέστησε την προσφυγή στην Σύμβαση του Δουβλίνου, και που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής

¹⁵ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 377/2004 του Συμβουλίου, της 19ης Φεβρουαρίου 2004, για τη δημιουργία δικτύου αξιωματικών συνδέσμων μετανάστευση

¹⁶ Return Directive 2008/115/EC

¹⁷ Employer Sanctions' Directive 2009/52/EC

ασύλου της Ευρώπης σήμερα. Ο κανονισμός (που έγινε γνωστός και ως Δουβλίνο 2) τηρεί τις διατάξεις της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 και τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται από τον Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα με τον καθορισμό του υπευθύνου κράτους ισχύει ένα σύστημα αντιπαραβολής δακτυλικών αποτυπωμάτων για την αποτελεσματική εφαρμογή του συστήματος του Δουβλίνου. Το σύστημα που ονομάστηκε Eurodac¹⁸ αποσκοπεί στο να διαπιστώνει την ταυτότητα των αιτούντων άσυλο και των ατόμων που συλλαμβάνονται για παράνομη διέλευση των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης. Η βασική λογική πίσω από τις διατάξεις του κανονισμού είναι ότι μόνον ένα κράτος μπορεί να εξετάσει την αίτηση ασύλου, και προσδιορίζονται με ακρίβεια τα κριτήρια βάσει των οποίων καθορίζεται το ποιο κράτος είναι υπεύθυνο να εξετάσει την υποβαλλόμενη αίτηση. Στο πλαίσιο του ΚΕΣΑ υιοθετήθηκε το πρόγραμμα *‘Αλληλεγγύη και διαχείριση μεταναστευτικών ροών’*¹⁹ το οποίο αναφέρεται στην περίοδο 2007-13 και καλύπτει εκτός την παροχή ασύλου, και τους τομείς ελέγχου των εξωτερικών συνόρων, της επαναπροώθησης των παρανόμως διαμενόντων στην Ένωση πολιτών τρίτων κρατών, και την ενσωμάτωση των νόμιμων μεταναστών. Η εφαρμογή του προγράμματος επαφίεται στην λειτουργία τεσσάρων νέων Ταμείων που η περίοδος λειτουργίας τους αναφέρεται στην περίοδο ισχύος του προγράμματος δηλαδή ως το 2013. Πρόκειται για το *Ταμείο Εξωτερικών συνόρων*²⁰, το *Ταμείο Προσφύγων*²¹, το *Ταμείο Ενσωμάτωσης υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην Ένωση*²², και το *Ταμείο επαναπροώθησης (ή επιστροφής)*²³ των παρανόμως διαμενόντων.

Η στρατηγική για την επίτευξη των στόχων βασίζεται σε τρεις πυλώνες που είναι η *νομοθετική εναρμόνιση* που θα οδηγήσει σε καλύτερα κοινά πρότυπα, η *προώθηση της συνεργασίας* των φορέων των κρατών μελών που είναι επιφορτισμένοι με την εξέταση των αιτήσεων ασύλου, και η *ενίσχυση της αλληλεγγύης* και της υπευθυνότητας. Στο πλαίσιο της νομοθετικής εναρμόνισης κύρια μέσα είναι οι Οδηγίες που αφορούν τις συνθήκες υποδοχής, τις διαδικασίες ασύλου, και τις προϋποθέσεις παροχής ασύλου²⁴ ώστε να υπάρχει ευθυγράμμιση μεταξύ διεθνών και ευρωπαϊκών κριτηρίων. Για την προώθηση της συνεργασίας δημιουργήθηκε η *Ευρωπαϊκή υπηρεσία στήριξης ασύλου*²⁵ προκειμένου να βοηθήσει στην βελτίωση της εφαρμογής του ΚΕΣΑ-

¹⁸ EC (2000) 2725

¹⁹ COM(2005) 123

²⁰ Απόφαση 574/2007/EC του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την δημιουργία Ταμείου εξωτερικών συνόρων για την περίοδο 2007-13

²¹ Απόφαση 573/2007/EC του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την δημιουργία Ταμείου Προσφύγων για την περίοδο 2008-13

²² Απόφαση 435/2007/EC του Συμβουλίου για την δημιουργία Ταμείου ενσωμάτωσης των νομίμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών για την περίοδο 2007-13

²³ Απόφαση 575/2007/ EC του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την δημιουργία Ταμείου επιστροφής των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων κρατών, για την περίοδο 2008-13

²⁴ Οδηγία 2004/83/EK του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 για θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους, Οδηγία 2003/9/EK του Συμβουλίου της 27ης Ιανουαρίου 2003 σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη, Οδηγία 2005/85 του Συμβουλίου της 1/ Δεκεμβρίου 2005 σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα.

²⁵ Regulation EU No 439/2010 of the European Parliament and of the Council of May 19 2010 establishing a European Asylum Support Office

αν και δεν διαθέτει αποφασιστικές αρμοδιότητες οι οποίες παραμένουν στην δικαιοδοσία του αρμόδιου κράτους. Η αλληλεγγύη και η δίκαιη κατανομή των αρμοδιοτήτων είναι αρχή καταγεγραμμένη στην Συνθήκη για την Λειτουργία της Ένωσης. Η κατανομή αρμοδιοτήτων σε μια πολιτική στην οποία υπάρχουν πολλά εμπλεκόμενα μέρη, έχει δυο όψεις όπου η μία αφορά την ανάληψη ευθύνης μεταξύ των κρατών μελών (που διέπεται από το σύστημα του Δουβλίνου) και η άλλη αναφέρεται στις σχέσεις της Ένωσης με τρίτες χώρες που υπάγεται στην αρμοδιότητα της εξωτερικής της πολιτικής και βασίζεται στην δημιουργία εταιρικής σχέσης και την συνεργασία με τρίτες χώρες με σκοπό την διαχείριση των εισερχομένων ροών των αιτούντων άσυλο ή προσωρινή προστασία. Η ανάληψη ευθύνης από την πλευρά της Ένωσης στις σχέσεις με τρίτες χώρες, εκδηλώνεται με δημιουργία προγραμμάτων περιφερειακής προστασίας²⁶, με την εγκαθίδρυση ενός ευρωπαϊκού προγράμματος εθελοντικής επανεγκατάστασης²⁷ και με την ενίσχυση της προσβασιμότητας της Ένωσης. Το ΚΕΣΑ, σύμφωνα με ανακοίνωση της Επιτροπής της 1/6/11, θα πρέπει να ολοκληρωθεί έως το 2012²⁸ με ενσωμάτωση από τα κράτη μέλη των σχετικών Οδηγιών²⁹.

Όπως αναφέρθηκε, η δημιουργία της 'Ευρώπης του ασύλου' βασίζεται στο κανονισμό 343/2003 σύμφωνα με τον οποίο υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου είναι το κράτος του οποίου τα σύνορα διέβη για πρώτη φορά ο αιτών.

Η επιλογή αυτή έχει ως συνέπεια επιβάρυνση των χωρών που βρίσκονται στην περίμετρο της Ένωσης και το γεγονός αυτό τείνει να επιδεινώνεται καθώς μεγάλο μέρος των αιτούντων άσυλο εισέρχεται παράνομα στην Ένωση και ασφαλώς η πρώτη χώρα εισόδου βρίσκεται στα εξωτερικά της σύνορα (ECRE 2008). Επιπλέον το κόστος για την αντιμετώπιση της διαδικασίας ασύλου δεν είναι το ίδιο για όλες τις χώρες. Αν και ο συνολικός αριθμός των αιτήσεων ασύλου στην Ευρώπη είναι σχετικά χαμηλός (το 2007 η Ευρώπη φιλοξενούσε μόνον το 14% των προσφύγων) και το συνολικό κόστος για την αντιμετώπισή του είναι επίσης σχετικά χαμηλό, (για το 2007 υπολογίστηκε χαμηλότερο από ότι ξοδεύτηκε από τους πολίτες του Ην. Βασιλείου για ζώα και ζωοτροφές- European Parliament study 2010), το βάρος που προξενεί δεν είναι ισόρροπο σε όλα τα κράτη. Η σχετική μελέτη του Κοινοβουλίου αποδεικνύει ότι το μερίδιο ορισμένων κρατών στο κόστος για την πολιτική ασύλου είναι ως και χίλιες φορές υψηλότερο σε σχέση με το ΑΕΠ τους από ότι ισχύει για άλλα κράτη. Το σύστημα που η Σύμβαση και ο Κανονισμός του Δουβλίνου εισήγαγαν, βασίζεται στην υπόθεση ότι μόνον ένα κράτος μέλος είναι υπεύθυνο για τον πλήρη έλεγχο μιας αιτήσεως ασύλου. Η λογική αυτή αποδέχεται ότι τα κράτη αντιμετωπίζουν το θέμα με όμοιο τρόπο, αν και στην πράξη αποδεικνύεται ότι αυτό δεν συμβαίνει. Το Ευρωπαϊκό

²⁶ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on regional protection programmes COM/2005/0388 final

²⁷ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the establishment of a joint EU resettlement programme (COM (2009) 447

²⁸ IP /11/665

²⁹ Οδηγία 2009/52 ΕΚ σχετικά με την αύξηση των κυρώσεων κατά εργοδοτών σε σχέση με την παράνομη εργασία, Οδηγία 2008/115/ΕΚ για κοινούς κανόνες και διαδικασίες επιστροφής παράνομα διαμενόντων στις χώρες τους, Οδηγία 2009/50/ΕΚ σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την απασχόληση υψηλής εξειδίκευσης, Θέματα υποδοχής ασύλου COM 2007/301 τελικό

Συμβούλιο για τους πρόσφυγες και εξόριστους³⁰ διαπιστώνει (ECRE 2007) ότι σε ορισμένα κράτη παρατηρούνται πολλές αποκλίσεις από το πνεύμα αλληλεγγύης και προστασίας που διέπει την ευρωπαϊκή πολιτική ασύλου (δημιουργία της Ευρώπης του ασύλου). Επιπλέον παρατηρείται απροθυμία ορισμένων κρατών στο να παράσχουν πρόσβαση σε διαδικασία ασύλου ατόμων που έχουν μεταφερθεί στο έδαφός τους βάσει του συστήματος του Δουβλίνου και σε πολλές περιπτώσεις εφαρμόζουν πολιτική κράτησης τους κ.ά. Συγκεκριμένα τα κύρια προβλήματα με τον Κανονισμό του Δουβλίνου εντοπίζονται:

- στην υπόθεση ίδιου επιπέδου δικαιοσύνης σε όλα τα κράτη και στο ότι τα κράτη μέλη δεν είναι πάντα σύμφωνα σε ότι τις αφορά τις περιστάσεις υπό τις οποίες πρέπει να εφαρμόζονται ορισμένες διατάξεις του Κανονισμού.
- στην ανισότητα των αιτημάτων και των αναγνωρίσεων μεταξύ των κρατών μελών
- στην μη ρητή κατοχύρωση του δικαιώματος προσφυγής κατά απόφασης μετακίνησης σε άλλο κράτος.
- στον μη συνυπολογισμό ότι οι αιτούντες είναι πιθανόν να έχουν λόγους προτίμησης κάποιου συγκεκριμένου κράτους εξ αιτίας παρουσίας μελών της κοινότητάς τους, καλύτερης γνώσης της γλώσσας κ.ά.

στο ότι ο κανονισμός του Δουβλίνου δεν εφαρμόζεται στους αιτούντες (ή δικαιούχους) επικουρική προστασία

Έτσι προέκυψε ότι το σύστημα του Δουβλίνου παρουσίαζε κάποιες επιπτώσεις που δεν είχαν προβλεφθεί και που αφορούν αφενός τα κράτη που βρίσκονται σε εξωτερικά σύνορα τα οποία επιβαρύνονται σημαντικά, αλλά και τους ίδιους τους αιτούντες οι οποίοι δεν αντιμετωπίζουν τις ίδιες συνθήκες σε όλα τα κράτη. Η διαπίστωση των δυσλειτουργιών ώθησε την Επιτροπή στο να κάνει προτάσεις για την αναθεώρηση του συστήματος του Δουβλίνου.³¹

Κύριος στόχος των προτεινόμενων μεταρρυθμίσεων είναι η αύξηση της αποτελεσματικότητας και η εξασφάλιση υψηλότερων επιπέδων προστασίας για τα άτομα τα οποία επικαλούνται την διαδικασία του Δουβλίνου. Οι προτάσεις αφορούν την επέκταση της ισχύος του κανονισμού και την συνεκτικότητά του με το ευρωπαϊκό κεκτημένο στον τομέα του ασύλου, την αποσαφήνιση της παύσης αρμοδιότητας ενός κράτους, και τέλος την μεταφορά αιτούντων και την διοχέτευση πληροφοριών πριν την μετακίνηση. Ακόμη προστίθενται νομικές διασφαλίσεις για τους αιτούντες άσυλο και υιοθετούνται ρήτρες για την διασφάλιση της ενότητας της οικογένειας τους ενώ εισάγονται ειδικές ρυθμίσεις που αφορούν τους ασυνόδευτους ανηλίκους. Τέλος εισάγεται μια νέα διαδικασία η οποία αφορά τα κράτη μέλη που έχουν περιορισμένη ικανότητα υποδοχής και απορρόφησης και για τα οποία η διαδικασία του Δουβλίνου καταλήγει στο να τα επιβαρύνει επί πλέον. Η διαδικασία αυτή επιτρέπει την αναστολή της μεταφοράς ατόμων προς το αρμόδιο για την εκδίκαση της υποθέσεως τους κράτος. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην ετήσια έκθεσή της (2010) για την μετανάστευση και το άσυλο διαπιστώνει αργή πρόοδο στις απαραίτητες νομοθετικές ρυθμίσεις όπως επίσης και ότι η ανόμοια αντιμετώπιση των αιτούντων από τα κράτη αναδεικνύει την ανάγκη υιοθέτησης κοινής διαδικασίας και κοινού καθεστώτος στο επίπεδο της Ένωσης. Αυτό προϋποθέτει καλύτερη ευρωπαϊκή νομοθεσία και ενισχυμένη συνεργασία μεταξύ

³⁰ Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για τους πρόσφυγες και εξόριστους (European Council on Refugees and Exiles- ECRE) είναι ένα δίκτυο 76 οργανώσεων βοήθειας για πρόσφυγες από 30 χώρες

³¹ COM/2008/0820 final

των διαφορετικών φορέων. Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής υπηρεσίας υποστήριξης ασύλου είναι μια θετική εξέλιξη η οποία μπορεί να βοηθήσει στην ανταλλαγή εμπειριών και την αντιμετώπιση πρακτικών θεμάτων. Κρίσιμη είναι επίσης η δημιουργία του κοινού προγράμματος επανεγκατάστασης προσφύγων σύμφωνα με την σχετική πρόταση της Επιτροπής.

3.4.Η συνεργασία με τις χώρες προέλευσης των μεταναστευτικών ροών

Η Πολιτική της Ένωσης για την μετανάστευση πρέπει να συμπληρώνεται από ένα σκέλος εξωτερικών δράσεων με σκοπό τον περιορισμό των αιτίων που ωθούν τα άτομα σε εγκατάλειψη της χώρας προέλευσης. Με δεδομένο ότι οι αιτίες που ωθούν σε εγκατάλειψη του τόπου καταγωγής συνδέονται με το επίπεδο ευημερίας και τις ευκαιρίες απασχόλησης, την ειρήνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών, είναι προφανές ότι η πραγματοποίηση ενός τόσο φιλόδοξου στόχου δεν είναι εύκολη και είναι πολύ πιο δύσκολο να επιτευχθεί από εξωτερικές παρεμβάσεις.

Πράγματι η αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτίων της μετανάστευσης ανήκει στο πεδίο δράσης της *Εξωτερικής πολιτικής* της Ένωσης. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σεβίλλης τον Ιούνιο του 2002, δεχόμενο ότι οι εξωτερικές πολιτικές της Ένωσης μεταξύ των οποίων και η αναπτυξιακή πολιτική μπορούν να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση παραγόντων που υποβοηθούν την αύξηση των μεταναστευτικών ροών, ζήτησε να ενταχθεί η μεταναστευτική πολιτική στις σχέσεις της Ένωσης με τρίτες χώρες. Η ενσωμάτωση θεμάτων μετανάστευσης στην εξωτερική πολιτική βασίζεται σε 4 αρχές³²:

- Τον σεβασμό της συνοχής των εξωτερικών πολιτικών και δράσεων και ενθάρρυνση των τρίτων χωρών σε συνεργασία, παρά την επιβολή κυρώσεων σε εκείνες που δεν επιθυμούν να συνεργαστούν.
- Την επικέντρωση στις γενεσιουργούς αιτίες των μεταναστευτικών ροών με εξάλειψη της φτώχειας, ενίσχυση των θεσμών και των ικανοτήτων και επίσης με πρόληψη των συγκρούσεων.
- Την σύνδεση των θεμάτων μετανάστευσης με τα προγράμματα βοήθειας της ΕΕ προς τρίτες χώρες, και
- Την υιοθέτηση της άποψης ότι πρόσθετοι πόροι θα πρέπει να διοχετευθούν σε ειδικές στοχοθετημένες δράσεις στον τομέα της μετανάστευσης, παράλληλα με την χρηματοδότηση άλλων ενεργειών.

Βασικό εργαλείο που διέπει τις σχέσεις με τρίτες χώρες σε ότι αφορά την μετανάστευση είναι η δημιουργία εταιρικής σχέσης κινητικότητας³³ (mobility partnerships) που προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητες κάθε χώρας και τις δεσμεύσεις που προτίθεται να αναλάβει. Η εταιρική αυτή σχέση μπορεί να συμβάλλει στην από κοινού διαχείριση των μεταναστευτικών ροών και τον διαμοιρασμό των σχετικών υποχρεώσεων.

Η κατευθυντήρια γραμμή στην εξωτερική διάσταση της Ευρωπαϊκής μεταναστευτικής Πολιτικής απορρέει από την υιοθέτηση της στρατηγικής *Ευρώπη 2020* και θεωρείται ότι πρέπει να

³² Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο της 3ης Δεκεμβρίου 2002 για την ενσωμάτωση των θεμάτων της μετανάστευσης στις σχέσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τις τρίτες χώρες [COM(2002) 703 τελικό.

³³ MEMO /07/197

αντανακλά τις προτεραιότητες της αγοράς εργασίας και του ρόλου της μετανάστευσης και σε αυτήν. Ακόμη απαραίτητη κρίνεται η συνεργασία μεταξύ κρατών μελών και θεσμών της Ένωσης ώστε να υπάρχει σταθερός και αποτελεσματικός μηχανισμός βασισμένος στην αλληλεγγύη και την εταιρική σχέση με τρίτες χώρες για την αντιμετώπιση ξαφνικών μαζικών μεταναστευτικών κυμάτων³⁴.

3.5. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στην Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική

Η πρόσφατη αναταραχή σε χώρες της βόρειας Αφρικής είχε ως αποτέλεσμα την μετατόπιση μεγάλου αριθμού ατόμων που μετακινήθηκαν προς τις γειτονικές τους χώρες προκειμένου να γλυτώσουν από τις εμπόλεμες συρράξεις. Περίπου 20.000 άτομα προερχόμενα κυρίως από την Τυνησία³⁵ επέτυχαν να περάσουν παράνομα τα σύνορα της Ιταλίας και της Μάλτας με αποτέλεσμα μεγάλη πίεση για τα δύο αυτά κράτη. Το μεγαλύτερο τμήμα από τα άτομα αυτά είναι οικονομικοί μετανάστες που υπό κανονικές συνθήκες υπόκεινται σε διαδικασία επιστροφής. Τα άτομα αυτά προστιθέμενα σε ξένους εργαζόμενους (κυρίως από Σομαλία, Ερυθραία και Σουδάν) που εγκατέλειψαν την Λιβύη, δημιούργησαν σημαντικές ανάγκες υποδοχής κάθε είδους που συνεπάγονται υψηλό κόστος. Η έκταση της κρίσης ανέδειξε την αυξημένη ανάγκη αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών όσο και την ανεπάρκεια των διαθέσιμων πιστώσεων (που συνίστανται στην προικοδότηση των τεσσάρων Ταμείων που έχουν συσταθεί βάσει του προγράμματος 'Αλληλεγγύη και διαχείριση μεταναστευτικών ροών'). Εν τω μεταξύ σε όλη την διάρκεια του 2010 αυξήθηκε ο αριθμός των παράνομα εισερχομένων από τα χερσαία σύνορα της Ένωσης συγκεκριμένα την συνοριακή γραμμή Ελλάδας- Τουρκίας όπου καταγράφηκε αύξηση της τάξεως του 45% μεταξύ 2009-2010³⁶. Η Ένωση έχει ξεκινήσει διαπραγματεύσεις επανεισδοχής παράνομων μεταναστών³⁷ με την Τουρκία ωστόσο φαίνεται ότι η χώρα συνδέει την εφαρμογή της συμφωνίας με την άρση των περιορισμών βίζας για τους υπηκόους της³⁸ έτσι τα αποτελέσματα της σχετικής συμφωνίας είναι μέχρι στιγμής πενιχρά. Η αμφισβήτηση της ασφάλειας της Ευρώπης εξαιτίας της αθρόας προσέλευσης μεταναστών –το μεγαλύτερο μέρος των οποίων εισέρχεται παράνομα στις χώρες που βρίσκονται στην περίμετρό της δημιούργησε αμφισβήτηση για την ασφάλεια του χώρου Σένγκεν που οδήγησαν σε συζητήσεις για την επανεισαγωγή των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα³⁹. Η πρόταση συζητήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο⁴⁰ της 22/6/2011 όπου αποφασίστηκε η ενίσχυση του Frontex, ενώ η Επιτροπή ανέλαβε να προετοιμάσει κανονισμό για επανεισαγωγή ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα στην περίπτωση που ένα κράτος δέχεται μαζική εισροή μεταναστών ως τον Σεπτέμβριο. Συνέπεια των σχετικών προβληματισμών ήταν η επαναφορά από την Δανία⁴¹ των ελέγχων στα σύνορα με την

³⁴ European Commission Annual report on Immigration and asylum 2010 COM(2011) 291 final

³⁵ Commission Européenne Communication sur la migration COM (2011)248 final

³⁶ Frontex Annual risk analysis 2011

³⁷ Council of the European Union. Council conclusions on EU –Turkey Readmission agreement and related issues, 301st Justice and home Affairs Council Meeting Brussels 24 and 25 February 2011

³⁸ Δώρα Αντωνίου 'Η Τουρκία ζητάει ανταλλάγματα' Εφημερίδα 'Καθημερινή' 23/7/2011

³⁹ Κοινή Ιταλο-Γαλλική πρόταση μερικής αναστολής της συνθήκης Σένγκεν υπεβλήθη στις 26/4/2011 και αναφέρεται σε περιπτώσεις απότομης αύξησης της ροής παράνομων μεταναστών.

⁴⁰ Valentina Pop 'EU agrees to boost border control' EUobserver.com 23/6/2011, 'EU agrees to reform internal border rules' EUobserver. Com 24/6/2011

⁴¹ Γιώργος Αγγελόπουλος ΤΑ ΝΕΑ online 'Στα σκουπίδια η Συνθήκη Σένγκεν' 5/7/2011

Γερμανία και Σουηδία, με το επιχείρημα ότι στόχος της σχετικής απόφασης είναι ο περιορισμός της διασυνοριακής εγκληματικότητας⁴². Ακόμη επανήλθε η συζήτηση για επιμήκυνση της εξαίρεσης για απρόσκοπτη κυκλοφορία στον χώρο Σένγκεν των υπηκόων της Ρουμανίας και Βουλγαρίας⁴³ για τους οποίους υπήρχε πρόβλεψη πλήρους εξάλειψης των ελέγχων ως το 2013. Η επανεισαγωγή συνοριακών ελέγχων μεταξύ των κρατών μελών θα αποτελέσει περιορισμό των κεκτημένων της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με ενδεχόμενες επιπτώσεις στην απρόσκοπτη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς.

Η διαπίστωση της ενδεχόμενης οπισθοδρόμησης της ενοποιητικής πορείας της Ευρώπης από την επανεισαγωγή συνοριακών ελέγχων, δεν αναιρεί το γεγονός ότι οι χώρες της περιμέτρου βρίσκονται αντιμέτωπες με νέα δεδομένα : υψηλό παράνομο μεταναστευτικό απόθεμα και αδυναμία ελέγχου του κύματος των μη νόμιμα εισερχομένων στο έδαφός τους, και αυξημένη πίεση λόγω μεγαλύτερου αριθμού αιτήσεων ασύλου ως συνέπεια του συστήματος του Δουβλίνου. Η αντιμετώπιση των δεδομένων αυτών επαφίεται αφενός στον οργανισμό Frontex, αφετέρου στην σύναψη συμφωνιών επανεισδοχής με τις χώρες προέλευσης και διέλευσης. Ιδιαίτερη σημασία έχει η εφαρμογή της σχετικής συμφωνίας με την Τουρκία εξαιτίας της γεωγραφικής θέσης της που την αναδεικνύει σε πρώτη επιλογή των προερχομένων από την Ασία μεταναστών.

Η απάντηση του Συμβουλίου εσωτερικών υποθέσεων⁴⁴ ως προς την διατήρηση των κεκτημένων του χώρου Σένγκεν είναι η στήριξή του και η ενίσχυση της προστασίας των εξωτερικών συνόρων. Οι υπουργοί δήλωσαν ότι η επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα δεν μπορεί παρά να είναι μόνον η έσχατη επιλογή. Η απάντηση των κρατών μελών όμως δεν είναι το ίδιο κατηγορηματική: η Γαλλία και η Ιταλία κινήθηκαν μέσα στο 'γράμμα' της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας όχι όμως και στο 'πνεύμα' της διαπίστωσε⁴⁵ η αρμόδια Επίτροπος σε σχέση με το κύμα των προερχομένων από την Τυνησία μεταναστών κατά την διάρκεια της πρόσφατης περιόδου. Η Ολλανδία υπεραμύνθηκε του δικαιώματος εφαρμογής προγράμματος ελέγχου των εσωτερικών συνόρων με την χρήση φωτογραφικών μηχανών δηλώνοντας ότι δεν παραβιάζει την Ευρωπαϊκή νομοθεσία.⁴⁶ Η αύξηση των μεταναστευτικών ρευμάτων είχε ως αποτέλεσμα αύξηση και της αρνητικής διάθεσης των κρατών μελών για επέκταση του χώρου Σένγκεν που εκδηλώθηκε με την καταψήφιση της επέκτασης του προς την Βουλγαρία και Ρουμανία.⁴⁷ Η παρούσα Ευρωπαϊκή Προεδρία της Δανίας (πρώτο εξάμηνο 2012) θέτει ως προτεραιότητα την ασφαλέστερη Ευρώπη οπότε αντιμετωπίζει το θέμα της παράνομης εισόδου στην Ένωση ως θέμα ιδιαίτερης σημασίας. Για τον σκοπό αυτό η Κοπεγχάγη θεωρεί ότι πρέπει να σταλεί ένα σαφές

⁴² Το επιχείρημα κρίθηκε μη ικανοποιητικό από την αρμόδια Επίτροπο που δήλωσε ότι δεν θα διστάσει να χρησιμοποιήσει κάθε μέσο ώστε να εφαρμόζεται η Ευρωπαϊκή νομοθεσία. Βλ. Honor Mahony and Valentina Pop 'Denmark's border controls 'insufficiently justified', says commission. 18.07.2011 EUobserver

⁴³ Valentina Pop 'Corruption in Bulgaria and Romania still unpunished EU says' EUobserver.com 20/7/2011

⁴⁴ first meeting of interior (home) ministers of the European Union countries held as part of the Polish Presidency 18/7/2011

⁴⁵ Valentina Pop 'France and Italy acted against 'spirit' of EU border laws' EUobserver 25/7/2011

⁴⁶ Valentina Pop 'Bulgaria and Romania's Schengen bid vetoed' EUobserver 22/9/11

⁴⁶ Andrew Rettman' Netherlan defends border control project' EUobserver 3/1/2012

⁴⁷ Valentina Pop 'Bulgaria and Romania's Schengen bid vetoed' EUobserver 22/9/11

μήνυμα προς τις χώρες από όπου ξεκινά η παράνομη μετανάστευση όσο και στις χώρες από όπου διέρχεται και ότι ακόμη και το κλείσιμο των συνόρων θα μπορούσε να είναι ένα μέτρο προς αυτή την κατεύθυνση.⁴⁸ Ακόμη η Δανία, αν και θεωρεί ότι ο έλεγχος των εξωτερικών συνόρων αποτελεί εθνική αρμοδιότητα, αναγνωρίζει το οξύ πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα εφόσον από τα σύνορά της διέρχεται το μεγαλύτερο μέρος των παράνομα εισερχομένων και εφόσον η Τουρκία δεν έχει έως τώρα υλοποιήσει όσα προβλέπονται από το Ελληνοτουρκικό πρωτόκολλο επαναπροώθησης, επομένως δέχεται ότι η Ένωση πρέπει να βοηθήσει περισσότερο την Ελλάδα στην αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης. Οι αντιδράσεις αυτές προερχόμενες από κράτη περισσότερο δεκτικά ως προς την μετανάστευση στο παρελθόν, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η αύξηση των εισερχομένων ρευμάτων έχει περιορίσει την εμπιστοσύνη τους στην ικανότητα της Ένωσης και των ευρισκομένων στην περίμετρό της κρατών μελών στο να ελέγχουν κατά τρόπο αποτελεσματικό τα εξωτερικά της σύνορα. Η αύξηση της ανησυχίας ωστόσο δεν φθάνει ως το σημείο να υποβαθμίσει την σημασία της ελεύθερης μετακίνησης των πολιτών της στον χώρο Σένγκεν. Οπότε είναι δυνατό να λεχθεί ότι το ζητούμενο για την Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική είναι η επίτευξη ισορροπίας μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας.

Οποσδήποτε, ανεκτική ή όχι ανεκτική μια κοινωνική ομάδα δεν μπορεί να υποδεχθεί πολύ μεγάλο όγκο μεταναστευτικών ροών χωρίς να κινδυνεύσει να διαταράξει την κοινωνική της συνοχή, την επάρκεια των συστημάτων υγείας, παιδείας και κοινωνικών υπηρεσιών εν γένει, αλλά και την οικονομική της αποδοτικότητα καθώς η απορρόφηση μεγάλου αριθμού ατόμων στην αγορά εργασίας καθίσταται αδύνατη από ένα σημείο και έπειτα. Οπότε ο έλεγχος της μετανάστευσης παραμένει αναπόφευκτος και δεν μπορεί παρά να συνεχίσει να κινείται προς τις ακόλουθες κατευθύνσεις:

- προς την κατεύθυνση του καθορισμού των προϋποθέσεων εισόδου, παραμονής και νόμιμης εργασίας,
- προς την πρόληψη της παράνομης μετανάστευσης, της επαναπροώθησης των παρανόμως εισερχομένων, της πάταξης δικτύων
- παράνομης μεταφοράς και της αυστηρής τιμωρίας των απασχολούντων παράνομους μετανάστες,
- προς την κατεύθυνση της συνεργασίας με τρίτες χώρες για την επαναπροώθηση των παρανόμως εισερχομένων, και
- Τέλος είναι ιδιαίτερα σημαντική η προσπάθεια βελτίωσης των συνθηκών που επικρατούν στις χώρες προέλευσης μέσω δράσεων που υπάγονται στην σφαίρα της εξωτερικής πολιτικής.

Βιβλιογραφία

- International Organization for Migration (07/2010) World Migration Report The future of Migration
- Background paper WMR 2010. The future of European Migration: Policy options for the European Union and its member States

⁴⁸ Άγγελος Αθανασόπουλος 'Πιο αυστηρή Συνθήκη του Σένγκεν θέλει η Κοπεγχάγη' Το ΒΗΜΑ 10/1/2012

- United Nations, Department of Economic and Social Affairs Human Development Report 2009.'Overcoming barriers: Human mobility and development', UNDP, New York
- Eurostat yearbook 2010
- ECRE 'Sharing responsibility for refugee protection in Europe: Dublin reconsidered' (March 2008)
- ECRE 'The Dublin regulation: ten recommendation for reform' (March 2007)
- European Parliament Directorate General for Internal Policies 'What system of burden-sharing between member states for reception of asylum seekers?' Study 2010
- Transatlantic trends. Immigration Key finding 2010 (σ.21)

ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ Η ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

Στυλιανός Αλεξιάδης*

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, Δ/ση Αγροτικής Πολιτικής &
Τεκμηρίωσης, Τμήμα Αγροτικής Στατιστικής
ax5u010@minagric.gr

Σύνοψη

Η γεωγραφική κατανομή των επενδύσεων για την επίτευξη υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης και την ταυτόχρονη εξομάλυνση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων, αποτελεί κρίσιμο πρόβλημα, σε θεωρητικό επίπεδο και μια αντίφαση στην άσκηση οικονομικής πολιτικής. Η ορθολογική αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού καθίσταται εφικτή με την εφαρμογή της θεωρίας βέλτιστου ελέγχου. Στην παρούσα μελέτη, αναπτύσσονται οι συνθήκες επίτευξης και συμβατότητας των στόχων της οικονομικής αποτελεσματικότητας, εκφρασμένη με την μεγέθυνση του συνολικού προϊόντος και της οικονομικής δικαιοσύνης όπως απεικονίζεται στην μείωση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων.

Λέξεις Κλειδιά: θεωρία βέλτιστου ελέγχου, περιφερειακές ανισότητες, περιφερειακή πολιτική

1. Εισαγωγή

Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης βασίζεται, ή πρέπει να βασίζεται, σε δύο συστατικά, την μεγέθυνση του προϊόντος, ‘οικονομική αποτελεσματικότητα’, και την δίκαια διανομή του, ‘οικονομική δικαιοσύνη’, η οποία είναι δυνατόν να εκφρασθεί και σε όρους κατανομής των διαθέσιμων πόρων ανάμεσα στις περιφέρειες μιας οικονομίας. Δεδομένου του περιορισμού των πόρων, η κατανομή θα πρέπει να σχεδιαστεί υπό το πρίσμα της ταυτόχρονης επίτευξης τόσο του στόχου της οικονομικής αποτελεσματικότητας όσο και της δικαιοσύνης, γεγονός που οδηγεί στην σύγκρουση μεταξύ των στόχων. Στα πλαίσια της περιφερειακής οικονομικής, ωστόσο, η σύγκρουση μεταξύ των στόχων είναι, μάλλον, ο κανόνας παρά η εξαίρεση (Richardson, 1973). Πράγματι, ‘ανάμεσα στις περιφερειακές εισοδηματικές διαφορές και τον ρυθμό της εθνικής οικονομικής μεγεθύνσεως υπάρχει μια σχέση υποκαταστάσεως. Όσο δηλαδή αυξάνει ο ρυθμός της εθνικής οικονομικής μεγεθύνσεως τόσο αυξάνονται οι περιφερειακές εισοδηματικές διαφορές’ (Αργύρης, 1978, σ. 9). Η ορθολογική αντιμετώπιση του διλήματος αυτού είναι εφικτή με την εφαρμογή των

*Οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν κείμενο είναι αυστηρά προσωπικές και δεν αντικατοπτρίζουν την επίσημη θέση, απόψεις και πολιτικές του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων ή/και της Ελληνικής Κυβέρνησης.

αρχών της θεωρίας βέλτιστου ελέγχου. Έχοντας ως πλαίσιο αναφοράς την εν λόγω θεωρία, η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στον εντοπισμό περιπτώσεων συμβατότητας μεταξύ των δύο στόχων της οικονομικής πολιτικής.

2. Μεγιστοποίηση του Προϊόντος σε μια Οικονομία με δύο Περιφέρειες

Οι συνθήκες μεγιστοποίησης του συνολικού (εθνικού) προϊόντος μέσω της περιφερειακής κατανομής των αποταμιεύσεων, υπό συνθήκες διαφοροποίησης των περιφερειακών ρυθμών μεγέθυνσης και αποταμίευσης, προτάθηκαν στην μελέτη του Rahman (1963). Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της εν λόγω μελέτης, μια κατανομή είναι βέλτιστη όταν ευνοεί την περιφέρεια με τον μεγαλύτερο ρυθμό παραγωγικότητας, αποταμίευσης και μεγέθυνσης. Υπό το πρίσμα του στόχου της οικονομικής αποτελεσματικότητας, η συγκεκριμένη κατανομή δεν είναι η μόνη περίπτωση βελτιστοποίησης. Μια κατανομή η οποία ευνοεί την περιφέρεια με σχετικά μικρότερο ρυθμό παραγωγικότητας είναι επίσης βέλτιστη, εφόσον η εν λόγω περιφέρεια παρουσιάζει συγκριτικά μεγαλύτερο ρυθμό αποταμίευσης. Τα συμπεράσματα αυτά προκύπτουν από την εφαρμογή των αρχών του δυναμικού προγραμματισμού, όπως διατυπώθηκαν στην ανάλυση του Bellman (1959). Σύμφωνα με αυτή την αρχή, για να είναι ένα σύνολο 'αποφάσεων' βέλτιστο, οι 'αποφάσεις' που λαμβάνονται σε μια δεδομένη χρονική στιγμή θα πρέπει να είναι βέλτιστες σε σχέση με την κατάσταση που δημιουργήθηκε από 'αποφάσεις', οι οποίες έχουν ληφθεί σε μια προηγούμενη (ή αρχική) χρονική στιγμή. Εντούτοις, ο Intriligator (1964) ισχυρίζεται ότι παρόμοια συμπεράσματα είναι δυνατόν να εξαχθούν με την εφαρμογή της θεωρίας βέλτιστου ελέγχου, θέτοντας το θέμα σε ένα νέο πλαίσιο. Κάθε περιφέρεια⁴⁹ (i) παράγει ένα ομογενές προϊόν (Y_i), η παραγωγή του οποίου βρίσκεται σε θετική συσχέτιση με το διαθέσιμο απόθεμα κεφαλαίου (K_i):

$$Y_i = f(K_i), \text{ με } f' > 0 \quad (1)$$

Η παραπάνω, γενικής μορφής, σχέση συγκεκριμενοποιείται με την παραδοχή ότι το παραγόμενο προϊόν αποτελεί μία σταθερή αναλογία του αποθέματος κεφαλαίου²:

$$Y_i = v_i K_i, \text{ όπου } v_i = Y_i / K_i \quad (2)$$

⁴⁹ Η έννοια της 'περιφέρειας' δεν συμπίπτει κατ' ανάγκη με τις, μη ικανοποιητικά και ίσως αυθαίρετα ορισμένες, διοικητικές περιφέρειες μιας χώρας. Εν προκειμένω, ο όρος 'περιφέρεια' λαμβάνει μια γενικότερη έννοια ώστε να περιλαμβάνει ομάδες περιφερειών με κοινά χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα αγροτικές, βιομηχανικές, ή περιφέρειες με ταυτόσημα εισοδηματικά επίπεδα, ρυθμούς ανάπτυξης, κ.α. ή και 'αφηρημένες' έννοιες όπως η περιφέρεια του 'Βορρά', του 'Νότου'. Επιπλέον, η βέλτιστη κατανομή επενδύσεων είναι δυνατόν να εφαρμοσθεί και σε ένα τομεακό πλαίσιο (Dorfman, 1963).

² Το υπόδειγμα αναπτύσσεται στα πλαίσια της νεοκλασικής θεωρίας και βασίζεται σε μια συνάρτηση παραγωγής σταθερών αποδόσεων τύπου Cobb-Douglas της μορφής $Y_i = K_i^\alpha L_i^{1-\alpha}$. Η υπόθεση των σταθερών αποδόσεων αντικατοπτρίζεται από το ότι το άθροισμα των παραμέτρων ισούται με την μονάδα. Η εν λόγω συνάρτηση εκφράζεται εναλλακτικά σε όρους παραγωγικότητας της εργασίας ως $\bar{y}_i = \bar{k}_i^\alpha$, όπου $\bar{y}_i = Y_i / L_i$ και $\bar{k}_i = K_i / L_i$ είναι το κεφάλαιο ανά εργαζόμενο ή ο λόγος κεφαλαίου προς εργασία. Η συνάρτηση παραγωγής σε λογαριθμικούς όρους γράφεται ως $\log \bar{y}_i = \alpha \log \bar{k}_i$, μια έκφραση ισοδύναμη με την σχέση (2).

Στην σχέση (2) ο όρος $v_i > 0$ είναι ο λόγος προϊόντος-κεφαλαίου ή ο κεφαλαιακός συντελεστής. Οι διαθέσιμοι πόροι ή οι συνολικές αποταμιεύσεις μιας οικονομίας (S_N) μετασχηματίζονται εξ' ολοκλήρου σε επένδυση (I_N) και έτσι $I_N \equiv S_N$, η οποία ταυτίζεται με τον ρυθμό μεγέθυνσης του πραγματικού (παγίου) κεφαλαίου ($\dot{K}_i$): $I_i \equiv \dot{K}_i$, όπου $\dot{K}_i \equiv dK_i / dt$. Η αποταμίευση αποτελεί μια σταθερή αναλογία του προϊόντος: $S_i = s_i Y_i$, όπου ο λόγος $s_i = S_i / Y_i$ φανερώνει την ροπή προς αποταμίευση. Σε ένα κλειστό σύστημα με δύο περιφέρειες³ ισχύει $Y_N = Y_1 + Y_2$ και $S_N = s_1 Y_1 + s_2 Y_2$. Εφόσον $Y_1 = v_1 K_1$, $Y_2 = v_2 K_2$ και $S_N \equiv I_N$, τότε $s_1 v_1 K_1 + s_2 v_2 K_2$. Δεδομένου ότι $I_N = \dot{K}_1 + \dot{K}_2$, άρα

$$\dot{K}_1 + \dot{K}_2 = \gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2, \text{ όπου } \gamma_i = s_i v_i \quad (3)$$

Ο όρος γ_i είναι ο λόγος αποταμίευσης προς πάγιο κεφάλαιο ($\gamma_i = S_i / K_i$), ο οποίος ερμηνεύεται ως ο (σταθερός) ρυθμός μεγέθυνσης κάθε περιφέρειας. Η παραγωγικότητα του κεφαλαίου, η ροπή προς αποταμίευση, και, κατ' επέκταση, οι ρυθμοί μεγέθυνσης των δύο περιφερειών⁴, υπόκεινται σε περιφερειακή διαφοροποίηση, $v_1 - v_2 \neq 0$, $s_1 - s_2 \neq 0$ και $\gamma_1 - \gamma_2 \neq 0$, αντιστοίχως. Οι συνολικές αποταμιεύσεις συγκεντρώνονται από μια κεντρική αρχή και κατόπιν μεταφέρονται αποκλειστικά σε μια μόνο περιφέρεια. Σε μια οικονομία με δύο περιφέρειες, ο περιορισμός αυτός απεικονίζεται στις σχέσεις που διέπουν το ρυθμό σχηματισμού παγίου κεφαλαίου:

$$\dot{K}_1 = \delta(\gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2) \quad (4)$$

$$\dot{K}_2 = (1 - \delta)(\gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2) \quad (5)$$

Το 'κλειδί' για την ανάπτυξη του υποδείγματος είναι η μεταβλητή δ , δεδομένου ότι αντικατοπτρίζει την κατανομή των αποταμιεύσεων ανάμεσα στις δύο περιφέρειες και, κατ' επέκταση, το ύψος της επενδυτικής δραστηριότητας σε μια περιφέρεια. Σε όρους της βέλτιστου ελέγχου, οι σχέσεις (4) και (5) περιγράφουν την εξέλιξη των 'μεταβλητών-κατάστασης' (K_i) ως συνάρτηση των 'αποφάσεων' οι οποίες λαμβάνονται σε κάθε χρονικό σημείο, και αντικατοπτρίζονται στην τιμή της μεταβλητής δ , η οποία αποτελεί την 'μεταβλητή-ελέγχου'. Σύμφωνα με την ταυτότητα $I_i \equiv S_i$, η κατανομή των αποταμιεύσεων σε μια περιφέρεια συνιστά

³ Παρά το γεγονός ότι η υπόθεση αυτή είναι, ίσως, περιοριστική, εντούτοις δεν μειώνει την αξία των συμπερασμάτων του υποδείγματος. Πρέπει να σημειωθεί ότι έχουν αναπτυχθεί παρόμοια υποδείγματα, όπως αυτό του Ohtsuki (1971), στο οποίο εξετάζεται η βέλτιστη κατανομή των δημοσίων επενδύσεων σε μια πολυπεριφερειακή οικονομία.

⁴ Αν $v_1 = v_2$ και $s_1 = s_2$, τότε $\gamma_1 = \gamma_2$, συνθήκη η οποία προκαλεί απροσδιοριστία στο υπόδειγμα. Σε αυτή την περίπτωση, οι σχεδιαστές οικονομικής πολιτικής είναι 'αδιάφοροι' ως προς την επιλογή της περιφέρειας στην οποία θα κατανεμηθούν οι αποταμιεύσεις.

επενδυτική δραστηριότητα. Εφόσον οι αποταμιεύσεις κατανέμονται αποκλειστικά σε μία μόνο περιφέρεια, τότε $\delta^*(t) = 1$ ή $\delta^*(t) = 0$. Εναλλακτικά,

$$0 \leq \delta \leq 1 \quad (6)$$

Η στοχοθεσία επικεντρώνεται *αποκλειστικά* στην μεγιστοποίηση του συνολικού προϊόντος, σε μια τελική χρονική στιγμή, $Y_N(T)$, και περιγράφεται από την συνάρτηση αντικειμενικού στόχου:

$$\text{Max}_{\delta} Y_N(T), \text{ όπου } Y_N(T) = v_1 K_1(T) + v_2 K_2(T) \quad (7)$$

Με την μέθοδο βέλτιστου ελέγχου⁵ επιδιώκεται ο εντοπισμός της βέλτιστης πορείας (ή τροχιάς) των μεταβλητών ενός συστήματος ανάμεσα από όλες τις εφικτές τροχιές του. Έτσι, το πρόβλημα ορίζεται ως μεγιστοποίηση της συνάρτησης (7), υπό τους περιορισμούς, οι οποίοι δίδονται στις σχέσεις (4), (5) και (6), η λύση του οποίου προσδιορίζεται από την άριστη πορεία της παραμέτρου $\delta(t)$ στον χρόνο ή εναλλακτικά, από την τιμή της μεταβλητής ελέγχου η οποία μεγιστοποιεί την συνάρτηση του Hamilton:

$$H = \sum_i p_i \dot{K}_i \quad (8)$$

Οι όροι p_i κατέχουν θέση ‘βοηθητικών μεταβλητών’, οι οποίες εν προκειμένω ερμηνεύεται ως οι ‘σκιάδεις’ τιμές του κεφαλαίου, ή εναλλακτικά, η τιμή μιας επιπλέον μονάδας κεφαλαίου σε μια περιφέρεια. Έτσι, για $i = 1, 2$ η συνάρτηση του Hamilton εκφράζεται ως εξής:

$$H = p_1 \dot{K}_1 + p_2 \dot{K}_2 \quad (9)$$

Σύμφωνα με τις εξισώσεις (4) και (5) η εν λόγω συνάρτηση τροποποιείται ως εξής:

$$H = p_1 \delta (\gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2) + p_2 (1 - \delta) (\gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2) \quad (10)$$

Δοθέντος του περιορισμού στην σχέση (6), αν $\delta^*(t) = 1$, τότε $\dot{K}_2 = 0$ και η περιφέρεια 1 λαμβάνει το σύνολο των αποταμιεύσεων, $\dot{K}_1 = S_N$. Αντιστρόφως, όταν $\delta^*(t) = 0$ η κατανομή ευνοεί την περιφέρεια 2, οπότε $\dot{K}_1 = 0$ και $\dot{K}_2 = S_N$. Η απόφαση για την κατανομή των αποταμιεύσεων λαμβάνεται με γνώμονα την σχετική ‘σκιάδη’ τιμή του κεφαλαίου, ή με βάση την διαφορά $p_1 - p_2$. Με άλλα λόγια, η πολιτική κατανομής πρέπει να ευνοήσει την περιφέρεια στην οποία η ‘σκιάδης’ τιμή του κεφαλαίου είναι σχετικά υψηλότερη. Πιο συγκεκριμένα, $\delta^*(t) = 1$ αν $p_1(t) - p_2(t) > 0$ ενώ $\delta^*(t) = 0$ αν $p_1(t) - p_2(t) < 0$ και η σχέση (10) μετασχηματίζεται ως εξής:

$$H = [\delta(p_1 - p_2) + p_2] (\gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2) \quad (11)$$

⁵ Η δομή της εν λόγω μεθόδου αναλύεται στις εργασίες των Κάτος (1977), Ξεπαπαδέας (1989), κ.α.

Σύμφωνα με την ‘αρχή του μέγιστου’⁶ πρέπει να ισχύουν οι συνθήκες μεγιστοποίησης $\dot{p}_1 = -\partial H / \partial K_1 = -\gamma_1 \max \{p_1, p_2\}$ και $\dot{p}_2 = -\partial H / \partial K_2 = -\gamma_2 \max \{p_1, p_2\}$, καθώς και οι συνθήκες εγκαρσιότητας⁷: $p_1(T) = \partial Y_N(T) / \partial K_1(T)$, $p_2(T) = \partial Y_N(T) / \partial K_2(T)$.

Λήμμα 1. Αν $p_i(t)$ είναι φθίνουσα συνάρτηση του χρόνου, τότε $\dot{p}_1 / \dot{p}_2 = \gamma_1 / \gamma_2$.

Απόδειξη: Σύμφωνα με τις συνθήκες μεγιστοποίησης $\dot{p}_1 = -\partial H / \partial K_1 = -[\delta(p_1 - p_2) + p_2]\gamma_1$ και $\dot{p}_2 = -\partial H / \partial K_2 = -[\delta(p_1 - p_2) + p_2]\gamma_2$, οπότε $\dot{p}_1 / \dot{p}_2 = \gamma_1 / \gamma_2$.
Ο.Ε.Δ.

Λήμμα 2. Στο χρονικό σημείο t ισχύει $p_1(t) - p_2(t) = p_2(t)[(\gamma_1 - \gamma_2) / \gamma_2]$.

Απόδειξη: Θετώντας $\partial H / \partial \delta = [p_1(t) - p_2(t)](\gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2) = 0$ και διαφοροποιώντας ως προς τον χρόνο, $(\dot{p}_1 - \dot{p}_2)(\gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2) + [p_1(t) - p_2(t)](\gamma_1 \dot{K}_1 + \gamma_2 \dot{K}_2) = 0$. Στην κατάσταση σταθερής ισορροπίας $\dot{K}_i = 0$ και $(\dot{p}_1 - \dot{p}_2)(\gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2) = 0$, οπότε σύμφωνα με το Λήμμα 1, $(\dot{p}_1 - \dot{p}_2) = \dot{p}_2[(\gamma_1 - \gamma_2) / \gamma_2]$. Δοθέντος ότι $\partial H / \partial \delta = 0$, τότε $\dot{p}_1 - \dot{p}_2 = p_1(t) - p_2(t)$ και συνεπώς $p_1(t) - p_2(t) = p_2(t)[(\gamma_1 - \gamma_2) / \gamma_2]$.
Ο.Ε.Δ.

Λήμμα 3. Στο χρονικό σημείο $t = T$ ισχύει $p_1(T) - p_2(T) = [(v_1 - v_2) / v_2] p_2(T)$.

Απόδειξη: Σύμφωνα με τις συνθήκες εγκαρσιότητας $p_1(T) = v_1$ και $p_2(T) = v_2$. Από τον λόγο $p_1(T) / p_2(T) = v_1 / v_2$ προκύπτει ότι $p_1(T) - p_2(T) = [(v_1 - v_2) / v_2] p_2(T)$.
Ο.Ε.Δ.

Οι συνθήκες μεγιστοποίησης του συνολικού προϊόντος κατά την διάρκεια μιας προγραμματικής περιόδου, $[0 \dots T]$, αναπτύσσονται στις Προτάσεις 1 και 2.

Πρόταση 1. Στο χρονικό διάστημα $0 \leq t < T$, $\delta^*(t) = 1$ αν $\gamma_1 > \gamma_2$ ενώ $\delta^*(t) = 0$ αν $\gamma_1 < \gamma_2$.

Απόδειξη: Σύμφωνα με το Λήμμα 2 η συνθήκη $\gamma_1 > \gamma_2$ έχει ως συνέπεια $p_1(t) - p_2(t) > 0$ και έτσι $\delta^*(t) = 1$. Αν $\gamma_1 < \gamma_2$, τότε $p_1(t) - p_2(t) < 0$, οπότε $\delta^*(t) = 0$.
Ο.Ε.Δ.

⁶ Η αρχή αυτή διατυπώθηκε από τους Pontryagin et al (1962) ενώ οι βάσεις για την εφαρμογή της στην οικονομική θεωρία τέθηκαν, μεταξύ άλλων, από τους Arrow (1968), Dorfman (1969), Shell (1969), Smith (1970), Arrow and Kurz (1970).

⁷ Οι συνθήκες αυτές είναι γνωστές ως ‘συνοριακές συνθήκες’ ή συνθήκες ‘τέρματος’.

Πρόταση 2. Στο χρονικό σημείο $t = T$, $\delta^*(t) = 1$ αν $v_1 > v_2$ ενώ $\delta^*(t) = 0$ αν $v_1 < v_2$.

Απόδειξη: Αν $v_1 > v_2$ τότε, σύμφωνα με το Λήμμα 3, $p_1(T) - p_2(T) > 0$ και συνεπώς $\delta^*(t) = 1$ ενώ αν $v_1 < v_2$ τότε $p_1(T) - p_2(T) < 0$ και $\delta^*(t) = 0$.

Ο.Ε.Δ.

Εν κατακλείδι, πριν την λήξη της περιόδου προγραμματισμού η επένδυση πραγματοποιείται στην περιφέρεια με τον υψηλότερο ρυθμό μεγέθυνσης ενώ στη λήξη της προγραμματικής περιόδου η πολιτική κατανομής ευνοεί την περιφέρεια με τον υψηλότερο λόγο προϊόντος-κεφαλαίου⁸. Υπό ορισμένες συνθήκες η μεταβλητή ελέγχου από μηδενική (μοναδιαία) λαμβάνει μοναδιαία (μηδενική) τιμή⁹, οι οποίες δίδονται στις Προτάσεις 3 και 4.

Πρόταση 3. Όταν $\gamma_1 / \gamma_2 > 1$ και $v_1 / v_2 < 1$, τότε $\delta^*(t) = 1$, $0 \leq t < T$ και $\delta^*(t) = 0$, $t = T$.

Απόδειξη: Σύμφωνα με την Πρόταση 1, αν $\gamma_1 / \gamma_2 > 1$, τότε $\delta^*(t) = 1$ όταν $0 \leq t < T$, ενώ σύμφωνα με την Πρόταση 2 αν $v_1 / v_2 < 1$, τότε $\delta^*(t) = 0$ όταν $t = T$.

Ο.Ε.Δ.

Πρόταση 4. Όταν $\gamma_1 / \gamma_2 < 1$ και $v_1 / v_2 > 1$, τότε $\delta^*(t) = 0$, $0 \leq t < T$ και $\delta^*(t) = 1$, $t = T$.

Απόδειξη: Σύμφωνα με την Πρόταση 1, αν $\gamma_1 / \gamma_2 < 1$, τότε $\delta^*(t) = 0$ όταν $0 \leq t < T$, ενώ σύμφωνα με την Πρόταση 2 αν $v_1 / v_2 > 1$, τότε $\delta^*(t) = 1$ όταν $t = T$.

Ο.Ε.Δ.

Οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η παράμετρος κατανομής παραμένει αμετάβλητη δίδονται στις Προτάσεις 5 και 6.

Πρόταση 5. Όταν $\gamma_1 / \gamma_2 > 1$ και $v_1 / v_2 > 1$, τότε $\delta^*(t) = 1, \forall t \in [0 \dots T]$.

⁸ Όταν $v_1 = v_2$ και $s_1 \neq s_2$ τότε $\gamma_1 \neq \gamma_2$. Αλλά σύμφωνα με το Λήμμα 3, αν $v_1 = v_2$ τότε $p_1(T) - p_2(T) = 0$, συνθήκη που επιφέρει απροσδιοριστία στο υπόδειγμα.

⁹ Αυτή είναι και η μόνη περίπτωση εφαρμογής της θεωρίας βέλτιστου ελέγχου (Rahman, 1966). Έτσι, $(p_1 - p_2)_T = v_1 - v_2$, και αν $v_1 > v_2$, τότε $\delta^*(t) = 1$ οπότε $H = p_1(\gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2)$. Δεδομένου ότι $\dot{p}_1 = -\partial H / \partial K_1 = -p_1 \gamma_1$ και $\dot{p}_2 = -\partial H / \partial K_2 = -p_2 \gamma_2$, προκύπτει η διαφορική εξίσωση $\dot{p}_1 = -p_1 \gamma_1$, η οποία επιλύεται θέτοντας $(p_1)_T = v_1$. Άρα $(p_1)_t = v_1 e^{\gamma_1 t}$ για $t_1 = T - t$. Από την σχέση $\dot{p}_1(t) / \dot{p}_2(t) = [p_1(t) - p_1(T)] / [p_2(t) - p_2(T)]$ και την συνθήκη $(p_2)_T = v_2$ προκύπτει η διαφορική εξίσωση $\dot{p}_2 = -p_2 \gamma_2$, με την λύση $(p_2)_t = (\gamma_2 / \gamma_1) v_1 e^{\gamma_1 t} + v_2 - (v_1 \gamma_2 / \gamma_1)$, οπότε $(p_1 - p_2)_t = [(p_1)_t (\gamma_1 - \gamma_2) + v_1 \gamma_2 - v_2 \gamma_1] / \gamma_1$ και $d(p_1 - p_2)_t / dt = (p_1)_t (\gamma_1 - \gamma_2) = -[d(p_1 - p_2)_t / dt]$. Έτσι, η συνθήκη $\gamma_2 > \gamma_1$ δεν συνεπάγεται $(p_1 - p_2)_t < 0$ και $\delta^*(t) = 0$, $\forall t < T$, εν αντιθέσει με τον ισχυρισμό του Intriligator (1964). Η συνθήκη $(p_1 - p_2)_t < 0$ είναι εφικτή καθώς επιμηκύνεται η διάρκεια της περιόδου t' , όπου $t' = T - t$.

Απόδειξη: Σύμφωνα με την Πρόταση 1, αν $\gamma_1 / \gamma_2 > 1$, τότε $\delta^*(t) = 1$ για $0 \leq t < T$, ενώ σύμφωνα με την Πρόταση 2, αν $v_1 / v_2 > 1$ τότε $\delta^*(t) = 1$ όταν $t = T$. Ο.Ε.Δ.

Πρόταση 6. Όταν $\gamma_1 / \gamma_2 < 1$ και $v_1 / v_2 < 1$, τότε $\delta^*(t) = 0, \forall t \in [0 \dots T]$.

Απόδειξη: Αν $\gamma_1 / \gamma_2 < 1$, $\delta^*(t) = 0$ για $0 \leq t < T$, σύμφωνα με την Πρόταση 1, ενώ σύμφωνα με την Πρόταση 2, $\delta^*(t) = 0$ για $t = T$ αν $v_1 / v_2 < 1$. Ο.Ε.Δ.

Όταν $\gamma_1 / \gamma_2 > 1$ και $v_1 / v_2 > 1$ οι διαθέσιμες αποταμιεύσεις κατανέμονται αποκλειστικά στην περιφέρεια 1¹⁰, δεδομένου ότι η εν λόγω περιφέρεια έχει σχετικά υψηλότερη ροπή προς αποταμίευση ($s_1 - s_2 > 0$) και παραγωγικότητα του κεφαλαίου ($v_1 - v_2 > 0$) με συνέπεια $\gamma_1 - \gamma_2 > 0$. Παρομοίως, όταν $\gamma_1 - \gamma_2 < 0$, $v_1 - v_2 < 0$ και $s_1 - s_2 < 0$ οι αποταμιεύσεις μεταφέρονται στην περιφέρεια 2. Έτσι, αν $\gamma_1 - \gamma_2 > 0$ και $v_1 - v_2 < 0$, στην αρχή της προγραμματικής περιόδου, η περιφέρεια 1 αρχικά λαμβάνει τις διαθέσιμες αποταμιεύσεις, δεδομένου ότι $s_1 - s_2 > 0$. Αντίθετα, στο τέλος της προγραμματικής περιόδου ευννοείται η περιφέρεια 2, εφόσον εμφανίζεται πλεονεκτικότερη σε όρους παραγωγικότητας του κεφαλαίου. Παρά τον σχετικά υψηλότερο λόγο προϊόντος/κεφαλαίου στην περιφέρεια 1, η διαφορά $s_1 - s_2 < 0$ έχει ως συνέπεια την κατανομή των αποταμιεύσεων στην περιφέρεια 2, κατά την αρχική περίοδο αφού $\gamma_1 - \gamma_2 < 0$. Η μεταβολή της παραμέτρου δ ευννοεί την περιφέρεια 1 στο τέλος της προγραμματικής περιόδου δεδομένου ότι $v_1 - v_2 > 0$. Όταν υφίσταται μια αρνητική σχέση μεταξύ των περιφερειακών διαφορών στους ρυθμούς μεγέθυνσης και των κεφαλαιακών συντελεστών, αυτό έχει ως συνέπεια την μεταβολή της παραμέτρου κατανομής. Η χρονική στιγμή κατά την οποία αυτή η μεταβολή λαμβάνει χώρα, το *σημείο αλλαγής*, εξετάζεται παρακάτω.

3. Το σημείο αλλαγής

Σύμφωνα με τον λόγο $\dot{p}_1(t) / \dot{p}_2(t) = [p_1(t) - p_1(T)] / [p_2(t) - p_2(T)]$ και σε συνδυασμό με τις συνθήκες εγκαρσιότητας, προκύπτει ότι $p_1(t) - p_2(t) = \theta p_2(t) + \rho(s_2 - s_1)$, όπου $\theta = (\gamma_1 - \gamma_2) / \gamma_2$ και $\rho = v_1 v_2 / \gamma_2 > 0$, αφού $v_i > 0$. Αν $\gamma_1 > \gamma_2$ και $s_2 > s_1$, τότε $p_1 > p_2$ και $\delta^* = 1$. Αν $s_1 = s_2$, τότε η επένδυση πρέπει να πραγματοποιηθεί στην περιφέρεια όπου η παραγωγικότητα του κεφαλαίου είναι συγκριτικά μεγαλύτερη, ενώ όταν $v_1 = v_2$, η κατανομή ευννοεί την περιφέρεια με το υψηλότερο ρυθμό αποταμίευσης. Στην περίπτωση κατά την οποία $\gamma_1 = \gamma_2$ και $s_2 - s_1 > 0$, τότε $\theta = 0$ και $\rho(s_2 - s_1) > 0$, από όπου προκύπτει ότι $p_1 > p_2$ και $\delta^* = 1$, ενώ όταν $\gamma_1 > \gamma_2$ και $s_2 = s_1$, τότε $\theta > 0$ και $\rho(s_2 - s_1) = 0$, οπότε $p_1 > p_2$ και η μεταβλητή ελέγχου παραμένει αμετάβλητη. Όταν $\gamma_1 > \gamma_2$ και $s_1 > s_2$, τότε $p_2^* < 0$. Αν $v_1 = v_2$, τότε $p_2^* = v_2$, ενώ αν $v_2 > v_1$, τότε $p_2^* > v_2$ και αν $v_2 < v_1$, τότε $p_2^* < v_2$. Έστω ότι $v_1 > v_2$ και $s_1 > s_2$, με συνέπεια $\gamma_1 > \gamma_2$, οπότε μετά το σημείο όπου $p_1 = p_2^*$, $p_1 > p_2$ και $\delta = 1$. Σύμφωνα με τον Takayama (1967) η παράμετρος κατανομής μεταβάλλεται αν $v_1 < v_2$, οπότε κατά την

¹⁰ Αν $\gamma_1 > \gamma_2$ τότε $\gamma_1 / \gamma_2 > 1$ και δεδομένου ότι $\dot{p}_1 / \dot{p}_2 = \gamma_1 / \gamma_2$, τότε $\dot{p}_1 / \dot{p}_2 > 1$ και $\dot{p}_1 > \dot{p}_2$.

διάρκεια μιας προγραμματικής περιόδου, $[t_0 \dots T]$, υπάρχει ένα χρονικό σημείο, $t^* \in [t_0 \dots T]$, όπου $p_2(t) = p_2^*$. Αν $t_0 < t^*$, τότε $\delta^*(t) = 1$ στο διάστημα $t_0 \leq t < t^*$, ενώ $\delta^*(t) = 0$ όταν $t^* \leq t \leq T$. Η συνθήκη στο Λήμμα 4, οδηγεί στον προσδιορισμό του σημείου αλλαγής στην Πρόταση 7.

Λήμμα 4. Εάν $\gamma_1 > \gamma_2$ και $s_1 > s_2$, τότε $p_2^* = [(s_1 - s_2)/(\gamma_1 - \gamma_2)]v_1v_2$.

Απόδειξη: Δεδομένου ότι $\gamma_1 > \gamma_2$ και $s_2 - s_1 < 0$, τότε $\theta > 0$ και $\rho(s_2 - s_1) < 0$. Επιλύοντας την σχέση $p_1 - p_2 = \theta p_2 + \rho(s_2 - s_1)$ ως προς p_1 προκύπτει ότι $p_1 - (\gamma_1/\gamma_2)p_2 = \rho(s_2 - s_1)$. Θέτοντας $p_1 = p_2$ προκύπτει ότι $p_2^* = [(s_1 - s_2)/(\gamma_1 - \gamma_2)]v_1v_2$. Ο.Ε.Δ.

Πρόταση 7. Το σημείο αλλαγής προσδιορίζεται ως $t^* = T - 1/\gamma_2 \log[(s_1 - s_2)v_1/(\gamma_1 - \gamma_2)]$.

Απόδειξη: Σύμφωνα με το Λήμμα 1 $\dot{p}_2 = -[\delta(p_1 - p_2) + p_2]\gamma_2$. Από την συνθήκη $\delta = 0$ προκύπτει η διαφορική εξίσωση πρώτου βαθμού $\dot{p}_2 = -p_2\gamma_2$ με την λύση $p_2(t) = Ae^{\gamma_2(T-t)}$. Στο χρονικό σημείο $t = T$, $p_2(T) = A$ και συνεπώς, $p_2(t) = p_2(T)e^{\gamma_2(T-t)}$. Από το Λήμμα 3 προκύπτει ότι $p_2(T) = v_2$, οπότε $p_2(t) = v_2e^{\gamma_2(T-t)}$. Θέτοντας $p_2(t) = p_2^*$ και σύμφωνα με το Λήμμα 4 προκύπτει ότι $v_2e^{\gamma_2(T-t^*)} = [(s_1 - s_2)/(\gamma_1 - \gamma_2)]v_1v_2$. Συνεπώς $t^* = T - 1/\gamma_2 \log[(s_1 - s_2)v_1/(\gamma_1 - \gamma_2)]$. Ο.Ε.Δ.

4. Το Δίλημμα: Οικονομική Αποτελεσματικότητα και Διαπεριφερειακή Ισότητα

Με δεδομένη την σχετική εισοδηματική θέση των δύο περιφερειών, σε μια αρχική χρονική στιγμή, μια πολιτική κατανομής είναι δυνατόν να οδηγήσει στην διεύρυνση ή και την εξομάλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων. Έστω ότι¹¹, $Y_1(0) - Y_2(0) > 0$. Αν $\gamma_1 - \gamma_2 > 0$ και $v_1 - v_2 > 0$, τότε σύμφωνα με την ανάλυση στην ενότητα 2, η περιφέρεια 1 λαμβάνει τις διαθέσιμες αποταμιεύσεις καθ' όλη την διάρκεια της προγραμματικής περιόδου. Στην περίπτωση αυτή μια πολιτική βασιζόμενη στην διατήρηση της μοναδιαίας τιμής του συντελεστή κατανομής ενισχύει τις υφιστάμενες διαπεριφερειακές ανισότητες. Κατά συνέπεια, αν $\delta^* = 1, \forall t \in [t_0 \dots T]$, τότε καθώς $t \rightarrow T$, $\Delta Y_{1,2}(t) \rightarrow \infty$, όπου $\Delta Y_{1,2} \equiv (Y_1 - Y_2)$. Έτσι, η περιφέρεια 2 καθίσταται συνεχώς φτωχότερη έναντι της διαρκώς αναπτυσσόμενης περιφέρειας 1, μια περίπτωση 'επισωρευτικής αιτίας'. Η συγκεκριμένη πολιτική έχει ως αποτέλεσμα αφενός μεν την μεγιστοποίηση του συνολικού προϊόντος, αφετέρου δε την διεύρυνση των περιφερειακών ανισοτήτων. Μια παρόμοια περίπτωση ανακύπτει όταν $Y_1(0) - Y_2(0) < 0$, $v_1 < v_2$ και $\gamma_1 < \gamma_2$, όπου οι συνθήκες μεγιστοποίησης του συνολικού προϊόντος απαιτούν $\delta^* = 0, \forall t \in [t_0 \dots T]$. Έτσι, εμφανίζεται το δίλημμα της περιφερειακής πολιτικής¹²: αύξηση της μεγέθυνσης της

¹¹ Παρόμοια συμπεράσματα προκύπτουν αν υποθεθεί αρχική εισοδηματική ισότητα ανάμεσα στις δύο περιφέρειες. Πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι η ανάλυση στην ενότητα 2, πραγματοποιείται σε όρους παραγωγικότητας (προϊόν ανά εργαζόμενο), μια έννοια, η οποία, στα πλαίσια του νεοκλασικού υποδείγματος προσεγγίζει το κατά κεφαλήν εισόδημα σε μια περιφέρεια.

¹² Η το 'δίλημμα της οικονομικής μεγεθύνσεως', όπως ορίζεται στην εργασία του Αργύρη (1978).

οικονομίας ως σύνολο ή εξάλειψη των περιφερειακών ανισοτήτων. Αυτό απορρέει από το γεγονός ότι ο στόχος της οικονομικής δικαιοσύνης δεν τίθεται ρητώς στην συνάρτηση αντικειμενικού στόχου. Παρόλα αυτά, θα ήταν εφικτός ο εντοπισμός περιπτώσεων συμβατότητας των δύο στόχων ακόμη και σε αυτό το πλαίσιο. Θα πρέπει, ωστόσο, η έννοια της οικονομικής δικαιοσύνης να επαναδιατυπωθεί σε όρους όχι απόλυτης εισοδηματικής ισότητας, $\Delta Y_{1,2}(T) = 0$, αλλά ως εξομάλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων στην διαδρομή του χρόνου, ήτοι $\Delta Y_{1,2}(t) \rightarrow 0$, καθώς $t \rightarrow T$. Εναλλακτικά, η έννοια της οικονομικής δικαιοσύνης αντανάκλαται στην διαδικασία περιφερειακής σύγκλισης. Παρά το γεγονός ότι η σχετικά πλούσια περιφέρεια αρχικά λαμβάνει αρχικά τις αποταμιεύσεις όταν $\gamma_1 > \gamma_2$ και $\nu_1 < \nu_2$ προκαλώντας όξυνση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων, η αλλαγή της παραμέτρου κατανομής στο τέλος της περιόδου συνεισφέρει στην άμβλυνση τους. Εναλλακτικά, στο διάστημα $[t_0 \dots t^*)$ τα περιφερειακά εισοδήματα αποκλίνουν ενώ η σύγκλιση είναι εφικτή στο διάστημα $[t^* \dots T]$. Αντιστρόφως, όταν $\gamma_1 < \gamma_2$ και $\nu_1 > \nu_2$, τότε στο διάστημα $[t_0 \dots t^*)$ σημειώνεται σύγκλιση των περιφερειακών εισοδημάτων. Η μεταβολή στην παράμετρο κατανομής ευνοώντας την σχετικά παραγωγικότερη περιφέρεια, οδηγεί στην επίτευξη του στόχου της αποτελεσματικότητας αλλά με απόκλιση στο διάστημα $[t^* \dots T]$. Εφόσον, υφίσταται μια μεταβολή στην παράμετρο κατανομής, τότε, σύμφωνα με την Πρόταση 7, η διαφορά $T - t^*$, ουσιαστικά, προσδιορίζει τις περιόδους σύγκλισης ή απόκλισης. Η πιθανότητα συμβατότητας των στόχων, ωστόσο, δεν εμφανίζεται μόνο σε περιπτώσεις μεταβολής της παραμέτρου ελέγχου. Όταν η σχετικά φτωχότερη περιφέρεια εμφανίζει συγκριτικά υψηλότερο ρυθμό παραγωγικότητας και μεγέθυνσης, τότε η πολιτική $\delta^* = 0, \forall t \in [t_0 \dots T]$ οδηγεί σε μεγιστοποίηση του εθνικού προϊόντος και περιφερειακή σύγκλιση, μια περίπτωση συμβατότητας των δύο στόχων¹³. Μια παρόμοια κατάσταση ανακύπτει όταν $\gamma_1 - \gamma_2 > 0$ και $\nu_1 - \nu_2 > 0$, με την αρχική εισοδηματική συνθήκη $Y_1(0) - Y_2(0) < 0$. Η περιφερειακή σύγκλιση λαμβάνει χώρα όταν $\nu_1 - \nu_2 < 0$ και $\gamma_1 - \gamma_2 > 0$ ενώ η μεταβολή στην παράμετρο κατανομής οδηγεί σε επίτευξη του στόχου της αποτελεσματικότητας. Αύξηση του συνολικού προϊόντος, αλλά με περιφερειακή απόκλιση σημειώνεται όταν $\nu_1 > \nu_2$ και $\gamma_1 < \gamma_2$ ενώ η σύγκλιση λόγω της μεταβολής της παραμέτρου κατανομής είναι πιθανή κατά την τελική χρονική στιγμή. Η συμβατότητα των δύο στόχων βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τις υφιστάμενες διαφορές στους ρυθμούς παραγωγικότητας, την αποταμιευτική συμπεριφορά, το επίπεδο των αρχικών περιφερειακών εισοδηματικών διαφορών και την χρονική διάρκεια της περιόδου προγραμματισμού. Τα συμπεράσματα αυτά, ωστόσο, θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ενδεικτικά, εφόσον ο αντικειμενικός στόχος αφορά αποκλειστικά την μεγιστοποίηση του συνολικού εισοδήματος. Η ενσωμάτωση των στόχων οικονομικής αποτελεσματικότητας και δικαιοσύνης στην συνάρτηση αντικειμενικού στόχου, εξετάζεται στην επόμενη παράγραφο.

¹³ Ασφαλώς, υπάρχει και η πιθανότητα όξυνσης των περιφερειακών ανισοτήτων αν η περιφέρεια 2 ξεπεράσει το προϊόν της αρχικά πλουσιότερης περιφέρειας 1, στην τελική χρονική στιγμή, όπου η παράμετρος κατανομής λαμβάνει μηδενική τιμή.

5. Περιφερειακή Διαφοροποίηση των Παραμέτρων Κατανομής

Είκοσι χρόνια μετά την δημοσίευση της εργασίας του Rahman (1963), το θέμα της περιφερειακής κατανομής των επενδύσεων τίθεται σε νέες βάσεις με το υπόδειγμα των Michel, Pestieau και Thisse (1983). Σε αντίθεση με το υπόδειγμα του Intriligator (1964) όπου οι αποταμιεύσεις κατανέμονται αποκλειστικά σε μια περιφέρεια, στην ανάλυση των Michel, Pestieau και Thisse (1983) θεωρείται ότι ένα ποσοστό των συνολικών αποταμιεύσεων μιας περιφέρειας μεταφέρεται σε μια άλλη περιφέρεια $\delta_i \in [0,1]$, όπου δ_1, δ_2 είναι το ποσοστό των αποταμιεύσεων της περιφέρειας 1 (2) το οποίο μεταφέρεται στην περιφέρεια 2 (1). Η κατανομή των αποταμιεύσεων επιφέρει ορισμένες απώλειες ή το 'κόστος μεταφοράς' (ε_i), όπως ορίζεται στην εργασία των Michel, Pestieau και Thisse (1983) το οποίο εξαρτάται από το εύρος των υφιστάμενων διαπεριφερειακών εισοδηματικών διαφορών¹⁴ και θεωρείται ως ένα σταθερό ποσοστό των αποταμιεύσεων από την περιφέρεια j προς την περιφέρεια $i: \varepsilon_i \in [0,1], \forall j \neq i$. Έτσι, η επένδυση ανά περιφέρεια διαμορφώνεται ως εξής:

$$\dot{K}_1 = (1 - \delta_1)\gamma_1 K_1 + (1 - \varepsilon_1)\delta_2 \gamma_2 K_2 \quad (12)$$

$$\dot{K}_2 = (1 - \delta_2)\gamma_2 K_2 + (1 - \varepsilon_2)\delta_1 \gamma_1 K_1 \quad (13)$$

Ενώ το υπόδειγμα του Intriligator (1964) αποσκοπεί αποκλειστικά στην μεγιστοποίηση του προϊόντος σε εθνικό επίπεδο, στην εργασία των Michel, Pestieau και Thisse (1983), το πρόβλημα ορίζεται ως η μεγιστοποίηση του κατά κεφαλήν εθνικού εισοδήματος και η παράλληλη *εξάλειψη* των διαπεριφερειακών ανισοτήτων, βασιζόμενη στην περιφερειακή διαφοροποίηση των παραμέτρων κατανομής. Συνεπώς, η συνάρτηση αντικειμενικού στόχου ορίζεται ως $\underset{\delta_1, \delta_2}{Max} \dot{Y}$,

όπου $\dot{Y} = Y_N / L_N - \omega G_{1,2}^2$, $L_N = L_1 + L_2$ και $G_{1,2} = (Y/L)_1 - (Y/L)_2$. Στην στοχοθεσία οι δύο περιφέρειες αντιμετωπίζονται με ενιαίο βαθμό σημαντικότητας (βαρύτητας), η οποία εκφράζεται από την παράμετρο $\omega > 0$. Σύμφωνα με την συνάρτηση παραγωγής, η οποία απεικονίζεται στην σχέση (2) και ορίζοντας, $a_i = v_i / L_N$ και $c_i = v_i / L_i$, τότε $\underset{\delta_1, \delta_2}{Max} \{a_1 K_1(T) + a_2 K_2(T) - \omega [c_1 K_1(T) - c_2 K_2(T)]^2\}$, με δεδομένο τον περιορισμό $\delta_1, \delta_2 \in [0,1]$.

Η συνάρτηση του Hamilton διαμορφώνεται ως εξής:

$$H = [p_1 \gamma_1 K_1 - p_1 \delta_1 \gamma_1 K_1 + p_1 (1 - \varepsilon_1) \delta_2 \gamma_2 K_2] + [p_2 \gamma_2 K_2 - \delta_2 p_2 \gamma_2 K_2 + p_2 (1 - \varepsilon_2) \delta_1 \gamma_1 K_1] \quad (14)$$

Η ενσωμάτωση του 'κόστους μεταφοράς' στην ανάλυση συνεπάγεται περισσότερους συνδυασμούς μεταξύ των βοηθητικών μεταβλητών. Έτσι, η συνάρτηση του Hamilton γράφεται ως εξής:

$$H = \delta_1 \gamma_1 K_1 [p_2 (1 - \varepsilon_2) - p_1] + \delta_2 p_2 \gamma_2 K_2 [p_1 (1 - \varepsilon_1) - p_2] + p_1 \gamma_1 K_1 + p_2 \gamma_2 K_2 \quad (15)$$

Η εξέλιξη των βοηθητικών μεταβλητών περιγράφεται από τις παρακάτω σχέσεις:

$$\dot{p}_1 = -\partial H / \partial K_1 = -\gamma_1 [p_1 (1 - \delta_1) + p_2 (1 - \varepsilon_2) \delta_1] \quad (16)$$

¹⁴ Η επένδυση των κεφαλαίων επιφέρει μικρότερο κόστος όταν πραγματοποιείται στην περιφέρεια όπου διαθέτει τις αποταμιεύσεις, παρά όταν τα κεφάλαια μεταφέρονται από μια άλλη περιφέρεια (Richardson, 1974). Δεδομένου του ορισμού της αποταμίευσης ως αναλογία του εισοδήματος, είναι λογική η συσχέτιση του 'κόστους μεταφοράς' με το επίπεδο των διαπεριφερειακών ανισοτήτων.

$$\dot{p}_2 = -\partial H / \partial K_2 = -\gamma_2 [p_1(1 - \varepsilon_1)\delta_2 + p_2(1 - \delta_2)] \quad (17)$$

Οι συνθήκες εγκαρσιότητας ορίζονται ως εξής:

$$P_1(T) = \partial Y / \partial K_1 \Rightarrow P_1(T) = a_1 - 2\omega c_1 [c_1 K_1(T) - c_2 K_2(T)] \text{ ή } P_1(T) = a_1 - 2\omega c_1 G_{1,2} \quad (18)$$

$$P_2(T) = \partial Y / \partial K_1 \Rightarrow P_2(T) = a_2 - 2\omega c_2 [c_2 K_2(T) - c_1 K_1(T)] \text{ ή } P_2(T) = a_2 + 2\omega c_2 G_{1,2} \quad (19)$$

Θέτοντας $\partial H / \partial \delta_1 = \gamma_1 K_1 [-p_1 + (1 - \varepsilon_2)p_2] = 0$ και $\partial H / \partial \delta_2 = \gamma_2 K_2 [-p_2 + (1 - \varepsilon_1)p_1] = 0$, τότε $p_1(t) = (1 - \varepsilon_2)p_2(t)$ και $p_2(t) = (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$. Η ‘βέλτιστη πολιτική’ ακολουθεί πέντε φάσεις ή σενάρια, ανάλογα με την σχέση μεταξύ των βοηθητικών μεταβλητών: **A**: $p_2(t) < (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$, **B**: $p_2(t) = (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$, **C**: $p_1(t) > (1 - \varepsilon_2)p_2(t)$ και $p_2(t) > (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$, **D**: $p_1(t) = (1 - \varepsilon_2)p_2(t)$, **E**: $p_1(t) < (1 - \varepsilon_2)p_2(t)$. Στην φάση **A**, η ‘σκιώδης’ τιμή του κεφαλαίου είναι υψηλότερη στην περιφέρεια 1 σε σχέση με την περιφέρεια 2 οπότε $\delta_1(t) = 0$ και $\delta_2(t) = 1$, και οι συνολικές αποταμιεύσεις μεταφέρονται στην περιφέρεια 1. Η περιφέρεια 1 διατηρεί τις αποταμιεύσεις της και λαμβάνει ένα τμήμα των αποταμιεύσεων της περιφέρειας 2, κατά την φάση **B**, $\delta_1(t) = 0$ και $\delta_2(t) \in [0, 1]$. Δεδομένου ότι $\varepsilon_i > 0$ η φάση **C** αντιστοιχεί στην κατάσταση ‘απολύτου αντάρκειας’ των δύο περιφερειών. Κατά συνέπεια, $\delta_1(t) = 0$ και $\delta_2(t) = 0$, από όπου προκύπτει ότι $\dot{K}_1 = \gamma_1 K_1$ και $\dot{K}_2 = \gamma_2 K_2$. Σε αυτή την φάση, οι δύο περιφέρειες μεγεθύνονται αυτόνομα. Στην οριακή περίπτωση, όπου $\varepsilon_i \rightarrow 1$, η βέλτιστη λύση ορίζεται αποκλειστικά από την φάση **C**. Στην φάση **D** ισχύει $\delta_1(t) \in [0, 1]$ και $\delta_2(t) = 1$. Η περιφέρεια 2 διατηρεί τις αποταμιεύσεις της και ένα ποσοστό από τις αποταμιεύσεις της περιφέρειας 1 μεταφέρεται στην περιφέρεια 2. Στην φάση **E**, η περιφέρεια 2 λαμβάνει το σύνολο των αποταμιεύσεων, δεδομένου ότι η τιμή του κεφαλαίου στην περιφέρεια 1 είναι χαμηλότερη συγκριτικά με αυτή στην περιφέρεια 2, οπότε $\delta_1(t) = 1$ και $\delta_2(t) = 0$. Στις φάσεις **A** και **E** το σύνολο των αποταμιεύσεων μεταφέρεται αποκλειστικά σε μια περιφέρεια ενώ στις φάσεις **B** και **D** λαμβάνει χώρα μια ‘μερική’ κατανομή των αποταμιεύσεων ανάμεσα στις δύο περιφέρειες. Ενώ στο υπόδειγμα του Intriligator (1964) η συνθήκη $\gamma_1 = \gamma_2$ προκαλεί απροσδιοριστία, η εισαγωγή των παραμέτρων ε_i καθιστά την θεωρία βέλτιστου ελέγχου εφαρμόσιμη ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία οι δύο περιφέρειες μεγεθύνονται με ταυτοσήμους ρυθμούς. Σύμφωνα με την εργασία των Michel, Pestieau και Thisse (1983) όταν $\gamma_1 = \gamma_2$, μια μόνο από τις φάσεις **A**, **B**, **C**, **D** και **E** συνιστά αποκλειστικά την άριστη πολιτική. Έστω ότι όταν $\tau_1 < T$ η άριστη πολιτική αντιστοιχεί στην φάση **A**. Στο διάστημα $[\tau_1, \tau_2]$ $p_2(t) < (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$ ή $p_2(t)/p_1(t) < (1 - \varepsilon_1)$, οπότε $\delta_1(t) = 0$ και $\delta_2(t) = 1$. Αντικαθιστώντας τις τιμές αυτές στις σχέσεις (16) και (17) και εφόσον $\gamma_1 = \gamma_2 (= \gamma)$ τότε $\dot{p}_1 = -\gamma p_1$ και $\dot{p}_2 = -\gamma(1 - \varepsilon_1)p_1$, οπότε $\dot{p}_1 / \dot{p}_2 = 1/(1 - \varepsilon_1)$ και $\dot{p}_2 / \dot{p}_1 = (1 - \varepsilon_1)$. Δεδομένου ότι στο διάστημα $[\tau_1, \tau_2]$ ισχύει $p_2(t) < (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$, τότε η ανισότητα $p_2(t)/p_1(t) < (1 - \varepsilon_1)$ παραμένει αμετάβλητη $\forall t > \tau_1$. Αν ισχύει η φάση **E**, όπου $p_1(t) < (1 - \varepsilon_2)p_2(t)$ καθώς και $\delta_1(t) = 1$, $\delta_2(t) = 0$, τότε οι σχέσεις (16) και (17) μετασχηματίζονται ως $\dot{p}_1 = -\gamma_1 p_2(1 - \varepsilon_2)$ και $\dot{p}_2 = -\gamma_2 p_2$, αντιστοίχως. Εφόσον, $\dot{p}_2 = -\gamma_2 p_2$ και $\gamma_1 = \gamma_2$, τότε $\dot{p}_1 = \dot{p}_2(1 - \varepsilon_2)$ και $\dot{p}_1 / \dot{p}_2 = (1 - \varepsilon_2)$, ήτοι η σχέση μεταξύ των βοηθητικών μεταβλητών παραμένει σταθερή στην φάση **E** και έτσι $p_1(t) < (1 - \varepsilon_2)p_2(t)$, οπότε η περιφέρεια 2 λαμβάνει το σύνολο των αποταμιεύσεων. Έστω ότι στο διάστημα $[\tau_1, \tau_2]$ ισχύει η φάση **C**, και κατά συνέπεια $(1 - \varepsilon_2)p_2(t) < p_1(t)$ και $p_1(t) < p_2(t)/(1 - \varepsilon_1)$, οπότε η ανισότητα

$(1 - \varepsilon_2)p_2(t) < p_1(t) < p_2(t)/(1 - \varepsilon_1)$ ισχύει $\forall t \in [\tau_1, \tau_2]$. Όπως και στις προηγούμενες φάσεις, $\dot{p}_1 = -\gamma p_1$ και $\dot{p}_2 = -\gamma p_2$, οπότε $\dot{p}_1 / \dot{p}_2 = p_1 / p_2$. Από τις συνθήκες $\partial H / \partial \delta_2 = 0$ και $\partial H / \partial \delta_1 = 0$ προκύπτει ότι $p_2(t) = (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$ και $p_1(t) = (1 - \varepsilon_2)p_2(t)$, οπότε $\dot{p}_1 / \dot{p}_2 = 1/(1 - \varepsilon_1)$ και $p_1(t)/p_2(t) = (1 - \varepsilon_2)$. Έτσι, ο λόγος $\dot{p}_1 / \dot{p}_2$ παραμένει σταθερός, και κατά συνέπεια $(1 - \varepsilon_2)p_2(t) < p_1(t) < p_2(t)/(1 - \varepsilon_2)$, $\forall t \in [\tau_1, T]$. Έστω ότι ισχύει η φάση **B**. Η τιμή της παραμέτρου δ_1 έχει ως συνέπεια ότι στην εν λόγω φάση $\dot{p}_1 = -\gamma p_1$, ενώ η υπόθεση $\delta_2(t) \in [0, 1]$ τροποποιεί την σχέση (17) σε δύο εναλλακτικές μορφές, $\dot{p}_2 = -\gamma p_2$ ή $\dot{p}_2 = -\gamma(1 - \varepsilon_1)p_1$. Έτσι, $-\gamma p_2 = -\gamma(1 - \varepsilon_1)p_1$, οπότε $p_1(t) = p_2(t)/(1 - \varepsilon_1)$. Στην φάση **D**, οι τιμές των παραμέτρων κατανομής διαμορφώνουν τις σχέσεις (16) και (17) ως $\dot{p}_1 = -\gamma p_1$ ή $\dot{p}_1 = -\gamma(1 - \varepsilon_2)p_2$ και $\dot{p}_2 = -\gamma(1 - \varepsilon_1)p_1$, αντιστοίχως. Άρα, $-\gamma p_1 = -\gamma(1 - \varepsilon_2)p_2$ και $p_1(t) = p_2(t)(1 - \varepsilon_2)$. Συμπερασματικά, αν $\gamma_1 = \gamma_2$ η σχέση μεταξύ των βοηθητικών μεταβλητών παραμένει αμετάβλητη καθώς $t \rightarrow T$. Η επιλογή της πολιτικής κατανομής που θα εφαρμοσθεί στην αρχή της προγραμματικής περιόδου εξαρτάται από την τιμή των παραμέτρων καθώς και το ύψος των εισοδηματικών ανισοτήτων στην αρχική χρονική στιγμή. Μια περισσότερο σύνθετη περίπτωση ανακύπτει όταν $\gamma_1 \neq \gamma_2$. Σύμφωνα με την ανάλυση των Michel, Pestieau και Thisse (1983) στην περίπτωση αυτή $\delta_1^*(t), \delta_2^*(t) \notin]0, 1[$, $\forall t \in [0, T]$. Έστω, ότι $\delta_1^*(t) \in]0, 1[$, $\forall t \in [\tau_1, \tau_2]$, όπου $\tau_1 < \tau_2$. Στην περίπτωση αυτή $\dot{p}_1 = -\gamma_1 p_1$ και $\dot{p}_2 = -\gamma_2 p_2$ ενώ στο διάστημα $[\tau_1, \tau_2]$, $p_1(t) = (1 - \varepsilon_2)p_2(t)$, οπότε $\dot{p}_1 = (1 - \varepsilon_2)\dot{p}_2$. Εφόσον $\dot{p}_2 = -\gamma_2 p_2$ και $p_1 = (1 - \varepsilon_2)p_2$, τότε $\dot{p}_1 = -(1 - \varepsilon_2)\gamma_2 p_2$, $\dot{p}_1 = -\gamma_1(1 - \varepsilon_2)p_2$ και $-(1 - \varepsilon_2)\gamma_2 p_2 = -(1 - \varepsilon_2)\gamma_1 p_2$, οπότε $\gamma_1 = \gamma_2$, ένα αποτέλεσμα το οποίο βρίσκεται σε αντίθεση με την αρχική υπόθεση ότι $\gamma_1 \neq \gamma_2$, κατά συνέπεια, προκύπτει το συμπέρασμα ότι $\delta_1^*(t) \notin]0, 1[$. Έστω ότι $\delta_2^*(t) \in]0, 1[$, τότε $\dot{p}_2 = -\gamma_2 p_2$, $p_2(t) = (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$, $\dot{p}_2 = -\gamma_1(1 - \varepsilon_1)p_1$ και $\dot{p}_2 = -\gamma_2(1 - \varepsilon_1)p_1$, από όπου προκύπτει το αντιφατικό αποτέλεσμα ότι $\gamma_1 = \gamma_2$ και συνεπώς $\delta_2^*(t) \notin]0, 1[$. Έστω, ότι $a_1 > a_2$, οπότε $\gamma_1 > \gamma_2$, και $p_1(t) - p_2(t) = \max[p_1(t), p_2(t)]$, άρα $P_1(T) - P_2(T) = (a_1 - a_2) - 2\omega G_{1,2}(T)$. Δεδομένου ότι ο στόχος ορίζεται ως απόλυτη εισοδηματική ισότητα, $G_{1,2}(T) = 0$, τότε $P_1(T) - P_2(T) = (a_1 - a_2) \equiv q(T) > 0$. Εφόσον, $\dot{p}_1 = -\partial H / \partial K_1 = -\gamma_1 \max[p_1, (1 - \varepsilon_2)p_2]$ και $\dot{p}_2 = -\partial H / \partial K_2 = -\gamma_2 \max[p_2, (1 - \varepsilon_1)p_1]$, προκύπτει ότι στο χρονικό διάστημα $[0, T]$ ισχύει $p_1(t) - p_2(t) > 0$, και οι συναρτήσεις των βοηθητικών μεταβλητών είναι φθίνουσες. Έστω ότι $p_1(t) - p_2(t) \leq 0$ για $t \in [0, T]$. Αφού η διαφορά $p_1(t) - p_2(t)$ είναι συνεχής και $p_1(T) - p_2(T) > 0$, τότε υπάρχει ένα χρονικό σημείο $\tau < T \ni p_1(\tau) - p_2(\tau) = 0$ και $p_1(t) - p_2(t) > 0$ για $t > \tau$. Αλλά από τις σχέσεις (17) και (18) και δεδομένου ότι $p_1(T) - p_2(T) > 0$, προκύπτει ότι η διαφορά $p_1(t) - p_2(t)$ είναι φθίνουσα στο διάστημα $]\tau, T[$. Δοθέντος ότι $p_1(\tau) - p_2(\tau) = 0$, τότε στο διάστημα $]\tau, T[$, $p_1(t) - p_2(t) < 0$, μια αντίφαση η οποία οδηγεί στο συμπέρασμα ότι $p_1(t) - p_2(t) > 0$, $\forall t \in [0, T]$. Έτσι, η άριστη λύση εκφράζεται σε όρους έξι πιθανών ‘σεναρίων’: (i) φάση **A** στο διάστημα $[0, T]$, (ii) φάση **A** στο διάστημα $[0, t_0[$ και φάση **C** στο διάστημα $[t_0, T]$, (iii) φάση **A** στο διάστημα $[0, t_0[$, φάση **C** στο διάστημα $[t_0, t_1[$ και φάση **E** στο διάστημα $[t_1, T]$, (iv) φάση **C** στο διάστημα $[0, T]$, (v) φάση **C** στο διάστημα $[0, t_1[$ και φάση **E** στο διάστημα $[t_1, T]$, (vi) φάση **E** στο διάστημα $[0, T]$. Έστω ότι η ανισότητα $p_2(t) < (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$, που χαρακτηρίζει την φάση **A**, ισχύει σε ορισμένα χρονικά σημεία $t < T$, με την μεγαλύτερη διάρκεια στο διάστημα $[t, t_0[$. Έτσι,

$\dot{p}_1 = -\gamma_1[p_1(t) - p_2(t)], \quad \dot{p}_2 = -\gamma_2(1 - \varepsilon_1)[p_1(t) - p_2(t)]$ και συνεπώς
 $\dot{p}_2 - (1 - \varepsilon_1)\dot{p}_1 = -\gamma_2(1 - \varepsilon_1)[p_1(t) - p_2(t)] - (1 - \varepsilon_1)\dot{p}_1$. Δεδομένου ότι $\dot{p}_1 = -\gamma_1[p_1(t) - p_2(t)]$,
 τότε $-\gamma_2(1 - \varepsilon_1)[p_1(t) - p_2(t)] + (1 - \varepsilon_1)\gamma_1[p_1(t) - p_2(t)]$ και συνεπώς
 $(1 - \varepsilon_1)(\gamma_1 - \gamma_2)[p_1(t) - p_2(t)]$. Εξ' υποθέσεως $\gamma_1 - \gamma_2 > 0$ και $p_1(t) - p_2(t) > 0$, οπότε
 $(1 - \varepsilon_1)(\gamma_1 - \gamma_2)[p_1(t) - p_2(t)] > 0$. Άρα η σχέση $p_2(t) - (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$ είναι αύξουσα στο χρονικό
 διάστημα $[\tau, t_0]$ και το σημείο t_0 αποτελεί λύση της εξίσωσης $p_2(t) = (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$. Έστω ότι
 $]t_0, t_1[$, όπου $t_0 < T$, είναι το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στο οποίο $p_2(t) < p_1(t)/(1 - \varepsilon_2)$.
 Δεδομένου ότι $p_2(t) > (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$ για $t > t_0$, τότε ισχύει η φάση C, οπότε $\dot{p}_1 = -\gamma_1 p_1$ και
 $\dot{p}_2 = -\gamma_2 p_2$. Ορίζοντας $r(t) = p_2(t)/p_1(t)$, τότε $\dot{r}/r = (\gamma_1 - \gamma_2) \Rightarrow \dot{r} - (\gamma_1 - \gamma_2)r = 0$. Εφόσον
 $r > 0$ στο διάστημα $]t_0, t_1[$, στο σημείο t_1 ισχύει $p_1(t) = (1 - \varepsilon_2)p_2(t) \Rightarrow r(t) = 1/(1 - \varepsilon_2)$. Για
 $t > t_1 < T$ ισχύει $p_1(t) < (1 - \varepsilon_2)p_2(t)$. Αν $]t_1, t_2[$ είναι το μεγαλύτερο διάστημα, όπου ισχύει η εν
 λόγω ανισότητα, τότε η εξέλιξη των βοηθητικών μεταβλητών προσδιορίζεται από τις σχέσεις
 $\dot{p}_1 = -\gamma_1(1 - \varepsilon_2)p_2$ και $\dot{p}_2 = -\gamma_2 p_2$, οπότε $\dot{p}_2 - (1 - \varepsilon_2)p_2 = -(\gamma_1 - \gamma_2)(1 - \varepsilon_2)[p_1(t) - p_2(t)] < 0$.
 Συνεπώς η σχέση $p_1(t) - (1 - \varepsilon_2)p_2(t)$ είναι πάντοτε φθίνουσα και $T < t_2$. Συμπερασματικά, η
 ακολουθία των φάσεων (i) έως (vi) είναι η μόνη πιθανή και αν $p_2(t) < (1 - \varepsilon_1)p_1(t)$ στην περίοδο
 $[\tau, t_0[$, τότε $\tau = 0$. Η διάρκεια της φάσης C, έστω $t_1 - t_0$, προκύπτει από την λύση της
 διαφορικής εξίσωσης¹⁵ $\dot{r} - (\gamma_1 - \gamma_2)r = 0$. Έτσι, $r(t) = Ae^{(\gamma_1 - \gamma_2)(t - t_0)}$, όπου A είναι μια αυθαίρετη
 σταθερά. Δεδομένου ότι $p_2(t_0) = (1 - \varepsilon_1)p_1(t_0)$, τότε $r(t_0) = 1 - \varepsilon_1$. Για $t_1 - t_0 = 0$, $r(t) = A$.
 Θέτοντας $r(t) = r(t_1)$ τότε $(1 - \varepsilon_1)e^{(\gamma_1 - \gamma_2)(t_1 - t_0)} = 1/(1 - \varepsilon_2)$ και επιλύοντας ως προς $(t_1 - t_0)$
 προκύπτει η διάρκεια της φάσης C:

$$(t_1 - t_0) \leq 1/(\gamma_1 - \gamma_2) \log[1/(1 - \varepsilon_1)(1 - \varepsilon_2)] \quad (20)$$

Δεδομένου ότι $w > 0$ τότε η άριστη λύση για μια μακροχρόνια περίοδο προγραμματισμού
 συνίσταται από τις φάσεις A, C και E. Έστω ότι ισχύει μόνο η φάση A, όπου $\delta_1 = 0$ και $\delta_2 = 1$,
 άρα $\dot{K}_2 = 0$ και $\dot{K}_1 = \gamma_1 K_1 + (1 - \varepsilon_1)\gamma_2 K_2$, ώστε $K_1(t)$ βαίνει αύξουσα στο διάστημα $[0, T]$ και
 $K_2(t) = K_2(0)$. Σύμφωνα με τους ορισμούς των παραμέτρων a_i και c_i τότε $p_1(T) < 0$ και
 $p_2(T) > 0$, οπότε $p_2(T) > p_1(T)$, από όπου προκύπτει το αποτέλεσμα ότι $q(T) < 0$, το οποίο
 αποτελεί μια αντίφαση εφόσον ισχύει η φάση A, όπου θα πρέπει $p_2(T) < p_1(T)$. Στην φάση E
 $\delta_1 = 1$ και $\delta_2 = 0$, οπότε η περιφέρεια 2 λαμβάνει το σύνολο των αποταμιεύσεων, άρα θα πρέπει
 $p_1(T) < p_2(T)$, αλλά σύμφωνα με τις συνθήκες εγκαρσιότητας $p_2(T) > p_1(T)$, από όπου
 προκύπτει η αντίφαση $a_1 < a_2$. Δεδομένου ότι η διάρκεια της φάσης C περιορίζεται στο
 διάστημα $(t_1 - t_0)$, τότε για $(t_1 - t_0) < T$, θα πρέπει να ισχύει κάποια άλλη φάση. Έστω ότι η
 άριστη λύση συνίσταται από την διαδοχή μόνο των φάσεων A και C. Στην διάρκεια της φάσεως
 A η μεταβλητή K_1 βαίνει αύξουσα και τείνει στην τιμή $K_1(t_0)$. Δεδομένης της διάρκειας της
 φάσης C, τότε το χρονικό σημείο t_0 προσδιορίζεται ως $T - (t_1 - t_0) \leq t_0$. Επιπρόσθετα, στην
 φάση C ισχύει $\dot{K}_1 = \gamma_1 K_1$ και $\dot{K}_2 = \gamma_2 K_2$, και δεδομένου ότι $\gamma_1 > \gamma_2$, τότε $\dot{K}_1 > \dot{K}_2$. Κατά
 συνέπεια, όταν $t = T$ θα πρέπει $p_1(T) < 0$. Καθώς $p_2(T) < p_1(T)/(1 - \varepsilon_2)$, προκύπτει το

¹⁵ Περαιτέρω εξέταση των διαφορικών εξισώσεων παρουσιάζεται στην μελέτη του Pontryagin (1962).

αντιφατικό συμπέρασμα ότι $q(T) < 0$. Έστω ότι η βέλτιστη πολιτική προσδιορίζεται από τις φάσεις **C** και **E**. Τότε από το χρονικό σημείο $(t_1 - t_0) \geq t_1$ η μεταβλητή $K_1(t)$ είναι σταθερή και $K_1(0) = e^{\gamma_1 t_1}$, ενώ η μεταβλητή $K_2(t)$ είναι αύξουσα και $\dot{K}_2 = \gamma_2 K_2 + (1 - \varepsilon_2) \gamma_1 K_1$. Για μια μακροχρόνια περίοδο προγραμματισμού ισχύει ότι $p_2(T) < 0$, από όπου προκύπτει το αντιφατικό αποτέλεσμα ότι $q(T) < 0$. Κατά συνέπεια, η διαδοχή των φάσεων **A**, **C** και **E** είναι η μόνη πιθανή. Δεδομένου ότι¹⁶ $c_1 K_1^0 = c_2 K_2^0$, $\gamma_1 - \gamma_2 > 0$, $P_1(\bar{T}) = a_1$ και $P_2(\bar{T}) = a_2$ τότε στο διάστημα $[\lambda, \bar{T}]$, όπου ισχύει η φάση **E**, υπάρχει ένα χρονικό σημείο αλλαγής $\lambda < \bar{T} \ni c_1 K_1(\bar{T}) = c_2 K_2(\bar{T})$ οπότε $P_2(\bar{T}) > P_1(\bar{T})$ ή $a_2 > a_1$, συνθήκη η οποία διασφαλίζει ότι $G_{1,2}(T) = 0$. Το σημείο αλλαγής εν προκειμένω, υπολογίζεται ως εξής. Θέτοντας $\delta(t) = 0$ προκύπτει η διαφορική εξίσωση $\dot{p}_2 = -\gamma_2 p_2$, η λύση της οποίας είναι $p_2(t) = a_2 e^{\gamma_2(\bar{T}-t)}$. Από τις συνθήκες εγκαρσιότητας προκύπτει η σχέση $p_1(t) = a_2 \gamma_{1,2} e^{\gamma_2(\bar{T}-t)} + a_1 - a_2 \gamma_{1,2}$, όπου $\gamma_{1,2} = \gamma_1 / \gamma_2$. Το σημείο αλλαγής $t = \lambda \ni p_1(\lambda) = p_2(\lambda)$, άρα $e^{\gamma_2(\bar{T}-\lambda)} = d$ και κατά συνέπεια, $\bar{T} - \lambda = (1/\gamma_2) \log d$, όπου $d = [\gamma_1 a_2 - \gamma_2 a_1] / [a_2(\gamma_1 - \gamma_2)]$. Αν $d > 1$, τότε $[\gamma_2(a_2 - a_1)] / [a_2(\gamma_1 - \gamma_2)] > 0$, οπότε $a_2 - a_1 > 0$ και $a_2 > a_1$. Συνεπώς $\bar{T} > \lambda$, από όπου προσδιορίζεται η διάρκεια της φάσης **E**. Στο διάστημα $[\lambda, \bar{T}]$ ισχύει η εν λόγω φάση, όπου $\delta_1(t) = 1$ και $\delta_2(t) = 0$, οπότε $\dot{K}_1 = 0$ και $\dot{K}_2 = \gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2$. Έτσι, $K_1(\bar{T}) = K_1(\lambda)$ και $[\lambda, \bar{T}]$, $K_2(\bar{T}) = K_1(\lambda) \gamma_{1,2} d + K_2(\lambda) d - \gamma_{1,2} K_1(\lambda)$ ενώ στο διάστημα $[0, \lambda]$ ισχύει $\dot{K}_2 = 0$ και $\dot{K}_1 = \gamma_1 K_1 + \gamma_2 K_2$. Έτσι, $K_2(\lambda) = K_2^0$ και $K_1(\lambda) = (K_1^0 + \gamma_{2,1} K_2^0) e^{\gamma_1 \lambda} - \gamma_{2,1} K_2^0$, όπου $\gamma_{2,1} = \gamma_2 / \gamma_1$. Δεδομένου ότι $c_1 K_1(\bar{T}) = c_2 K_2(\bar{T})$, τότε $c_1 K_1(\lambda) = c_2 d [K_2^0 + \gamma_{1,2} K_1(\lambda)] - \gamma_{1,2} K_1(\lambda) c_2$ και $c_1 K_1^0 = c_2 K_2^0 \Rightarrow K_1^0 = c_{2,1} K_2^0$, όπου $c_{2,1} = c_2 / c_1$, τότε $K_1(\lambda) = K_2^0 [(c_{2,1} + \gamma_{2,1}) e^{\gamma_1 \lambda} - \gamma_{2,1}]$, οπότε προκύπτουν δύο, βοηθητικού χαρακτήρα, σχέσεις: $c_2 d K_2^0 \{1 + \gamma_{1,2} [(c_{2,1} + \gamma_{2,1}) e^{\gamma_1 \lambda} - \gamma_{2,1}]\}$ και $c_2 \gamma_{1,2} K_2^0 [(c_{2,1} + \gamma_{2,1}) e^{\gamma_1 \lambda} - \gamma_{2,1}]$, από τις οποίες προκύπτει ότι $c_1 d K_2^0 \xi = c_2 d K_2^0 (1 + \gamma_{1,2} \xi) - \gamma_{1,2} c_2 K_2^0 \xi$, όπου $\xi = (c_{2,1} + \gamma_{2,1}) e^{\gamma_1 \lambda} - \gamma_{2,1}$. Διαιρώντας με $c_2 K_2^0$, συνεπάγεται ότι $c_{1,2} \xi = d + \gamma_{1,2} \xi (d - 1)$, οπότε $\xi = [c_2 (\gamma_1 a_2 - \gamma_2 a_1)] / [c_1 a_2 (\gamma_1 - \gamma_2) - c_2 \gamma_1 (a_2 - a_1)]$. Άρα, $(c_{2,1} + \gamma_{2,1}) e^{\gamma_1 \lambda} = \gamma_{2,1} + \xi$ και επιλύοντας ως προς λ προκύπτει η διάρκεια της φάσης **A**: $\lambda = (1/\gamma_1) [\log(\gamma_{2,1} + \xi) - \log(c_{2,1} + \gamma_{2,1})]$. Δεδομένου ότι $\bar{T} = (1/\gamma_2) \log d + \lambda$, άρα $\lambda > 0$. Εφόσον $\xi > c_{2,1}$ τότε $a_2 > a_1$ και $c_{1,2} [(\gamma_1 - \gamma_2) / \gamma_1] > [(a_2 - a_1) / a_1]$, οπότε $a_1 / a_1 > \gamma_2 / \gamma_1$. Με δεδομένες τις αρχικές εισοδηματικές συνθήκες στις δύο περιφέρειες, τότε $a_2 > a_1 \wedge a_1 / a_1 > \gamma_2 / \gamma_1$ είναι η αναγκαία και ικανή συνθήκη ώστε η πολιτική κατανομή να είναι βέλτιστη και να καταλήξει στην χρονική στιγμή $\bar{T}$ σε απόλυτη εισοδηματική ισότητα μεταξύ των δύο περιφερειών. Η συνολική διάρκεια της περιόδου προγραμματισμού υπολογίζεται ως εξής:

¹⁶ Προς απλοποίηση της μαθηματικής ανάλυσης, στην εργασία των Michel, Pestieau και Thisse (1983) τίθεται $\varepsilon_1 = \varepsilon_2 = 0$.

$$\bar{T} = (1/\gamma_2) \log d + (1/\gamma_1) [\log(\gamma_{2,1} + \xi) - \log(c_{2,1} + \gamma_{2,1})] \quad (21)$$

Πέρα από παραμέτρους του υποδείγματος, η διάρκεια της περιόδου προγραμματισμού είναι αναπόσπαστά συνδεδεμένη με τις επικρατούσες εισοδηματικές συνθήκες στις δύο περιφέρειες στην αρχική χρονική περίοδο. Σε μια μακροχρόνια περίοδο προγραμματισμού, όλες οι φάσεις λαμβάνουν χώρα, εφόσον ο στόχος της ισότητας των περιφερειακών εισοδημάτων κατέχει σημαντική βαρύτητα και η αρχική διαφορά στα κατά κεφαλήν εισοδήματα των δύο περιφερειών είναι σχετικά μικρή. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις, και δεδομένης της περιφερειακής διαφοροποίησης των ρυθμών μεγέθυνσης, με την περιφέρεια 1 να εμφανίζει συγκριτικά υψηλότερο ρυθμό μεγέθυνσης, η βέλτιστη πολιτική ξεκινά με την κατανομή των αποταμιεύσεων στην περιφέρεια 1, κατόπιν οι δύο περιφέρειες μεγεθύνονται αυτόνομα, και τέλος οι συνολικές αποταμιεύσεις κατανέμονται στην περιφέρεια 2. Αυτή η πολιτική κατανομής, ουσιαστικά, σημαίνει ότι στην αρχή της περιόδου προγραμματισμού κυριαρχεί το κριτήριο της οικονομικής αποτελεσματικότητας, ενώ στο τέλος μεγαλύτερη σημασία έχει το κριτήριο της οικονομικής δικαιοσύνης¹⁷. Αν το κατά κεφαλήν εισόδημα της περιφέρειας 2 είναι σχετικά υψηλότερο στην αρχή της προγραμματικής περιόδου, τότε η κατανομή των συνολικών αποταμιεύσεων στην περιφέρεια 1 είναι η βέλτιστη τόσο από την άποψη της οικονομικής αποτελεσματικότητας όσο και της δικαιοσύνης. Σύμφωνα με το υπόδειγμα των Michel, Pestieau και Thisse (1983) αυτή είναι η μόνη περίπτωση συμβατότητας των δύο στόχων. Από την ανάλυση του εν λόγω υποδείγματος ανέκυψαν έξι πιθανά σενάρια ή φάσεις για την άριστη κατανομή των επενδύσεων ανάμεσα σε δύο περιφέρειες. Η επιλογή ενός συγκεκριμένου σεναρίου βρίσκεται σε συνάρτηση με τις αρχικές εισοδηματικές συνθήκες που επικρατούν στις δύο περιφέρειες. Η βέλτιστη πολιτική κατανομής, ουσιαστικά, αποτελείται από μια αλληλουχία φάσεων. Αν για μια μακροχρόνια περίοδο προγραμματισμού θεθεί μια σχετικά υψηλή βαρύτητα στο στόχο της οικονομικής δικαιοσύνης, τότε η βέλτιστη κατανομή θα πρέπει στην αρχική φάση να ευνοηθεί η περιφέρεια με τον σχετικά υψηλότερο ρυθμό μεγέθυνσης και σε μια μεταγενέστερη φάση οι συνολικές αποταμιεύσεις πρέπει να επενδυθούν στην άλλη περιφέρεια. Ανάμεσα σε αυτές τις δύο φάσεις μεσολαβεί η κατάσταση αυτόνομου μεγεθύνσεως των δύο περιφερειών, η οποία είναι μια φυσική συνέπεια της ενσωμάτωσης στο υπόδειγμα του 'κόστους μεταφοράς'. Η φάση αυτή είναι δυνατόν να ανακύψει είτε στην αρχή είτε στο τέλος της περιόδου προγραμματισμού ανάλογα με το σενάριο το οποίο θα επιλεγεί από τους σχεδιαστές. Η φάση αυτή, όμως, δεν εμφανίζεται πριν (μετά) την κατανομή των αποταμιεύσεων στην περιφέρεια 1 (2). Συνεπώς, η φάση αυτόνομου μεγεθύνσεως είναι μεταβατικού χαρακτήρα, όπου κυριαρχεί ο στόχος της οικονομικής αποτελεσματικότητας και της φάσης κατά της οποίας οι σχεδιαστές επιδιώκουν την επίτευξη της οικονομικής δικαιοσύνης. Στο υπόδειγμα των Michel, Pestieau και Thisse (1983) εντοπίζεται μόνο μια περίπτωση συμβατότητας των δύο στόχων. Αυτό είναι απορρέει από το γεγονός ότι ο στόχος της οικονομικής δικαιοσύνης εκφράζεται ως η απόλυτη εισοδηματική ισότητα μεταξύ των δύο περιφερειών. Ένας μετασχηματισμός του στόχου της οικονομικής δικαιοσύνης, είναι δυνατόν να οδηγήσει στον εντοπισμό και άλλων περιπτώσεων συμβατότητας των στόχων. Το θέμα αυτό εξετάζεται στην επόμενη ενότητα.

6. Η Συμβατότητα των Στόχων Οικονομικής Πολιτικής

¹⁷ Η πολιτική αυτή είναι σύμφωνη με την νεοκλασική θεωρία, όπως διατυπώθηκε στην εργασία του Williamson (1965), όπου στα αρχικά στάδια χαμηλής ανάπτυξης παρατηρείται όξυνση των περιφερειακών ανισοτήτων (απόκλιση), οι οποίες αμβλύνονται (σύγκλιση) καθώς αναπτύσσεται η οικονομία.

Στο υπόδειγμα των Michel, Pestieau και Thisse (1983) ο στόχος της οικονομικής δικαιοσύνης, εκφράζεται σε όρους απόλυτης εισοδηματικής ισότητας μεταξύ δύο περιφερειών σε μια προκαθορισμένη τελική χρονική στιγμή. Ο στόχος αυτός, όμως, ίσως να μην είναι ρεαλιστικός. Η διατύπωση του στόχου της οικονομικής δικαιοσύνης ως *ελαχιστοποίηση* των διαπεριφερειακών εισοδηματικών διαφορών με τον καθορισμό ‘ανεκτών’ ορίων εισοδηματικών διαφορών ανάμεσα στις περιφέρειες εκφράζει μια καλύτερη αντιμετώπιση του διλήμματος της περιφερειακής πολιτικής. Πράγματι, σύμφωνα τον Αργύρη (1978), η κατανομή των αποταμιεύσεων κατά τρόπο ώστε να μεγιστοποιηθεί η εθνική οικονομική μεγέθυνση χωρίς όμως να υπερβεί τα όρια αυτά είναι ο μόνος ορθολογιστικός τρόπος αντιμετώπισης του διλήμματος αυτού. Έστω ότι η εισοδηματική θέση των δύο περιφερειών σε μια αρχική χρονική στιγμή εκφράζεται από την σχέση: $Y_1(0) - Y_2(0) > 0$. Εφόσον, ο στόχος της οικονομικής δικαιοσύνης ορίζεται ως ένα ‘ανεκτό’ επίπεδο διαπεριφερειακών εισοδηματικών ανισοτήτων σε μια τελική χρονική στιγμή, έστω $\bar{G}_{1,2}(T) = Y_1(T) - Y_2(T) > 0$, όπου $\bar{G}_{1,2}(T) < G_{1,2}(0)$, τότε η συνάρτηση του αντικειμενικού στόχου εκφράζεται ως εξής:

$$Max_{\phi} \{ [v_1 K_1(T) + v_2 K_2(T)] - \phi [v_1 K_1(T) - v_2 K_2(T)] \}, \text{ όπου } 0 < \phi < 1 \quad (22)$$

Σύμφωνα με τους περιορισμούς στις σχέσεις (4), (5) και (6) οι συνθήκες μεγιστοποίησης για την περίπτωση αυτή είναι ταυτόσημες με αυτές που αναπτύχθηκαν στην ενότητα 2. Συγκεκριμένα, αν $\gamma_1 > \gamma_2$ τότε $\delta^*(t) = 1$ ενώ αν $\gamma_1 < \gamma_2$, τότε $\delta^*(t) = 0$. Η ενσωμάτωση του συντελεστή βαρύτητας μετασχηματίζει τις συνθήκες εγκαρσιότητας ως $P_1(T) = v_1(1 - \phi)$ και $P_2(T) = v_2(1 + \phi)$, οπότε

$$P_1(T) - P_2(T) = \{[(v_1 - v_2) - (v_1 + v_2)\phi] / [v_2(1 + \phi)]\} P_2(T) \quad (23)$$

Έστω ότι $v_1 > v_2$. Αν ο στόχος αφορά αποκλειστικά την οικονομική αποτελεσματικότητα τότε τίθεται $\phi = 0$. Άρα $P_1(T) - P_2(T) = [(v_1 - v_2) / v_2] P_2(T)$, και εφόσον $(v_1 - v_2) > 0$, τότε $P_1(T) - P_2(T) > 0$, οπότε $\delta^*(t) = 1, \forall t \in [0 \dots T]$. Έστω, ότι οι σχεδιαστές περιφερειακής πολιτικής ενδιαφέρονται κατά κύριο λόγο για την αντιμετώπιση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων, οπότε $\omega \rightarrow 1$, συνθήκη η οποία μεταβάλλει την διαφορά των κεφαλαιακών συντελεστών, ευνοώντας την περιφέρεια με τον σχετικά χαμηλότερο λόγο προϊόντος/κεφαλαίου δεδομένου ότι $(v_1 - v_2) - (v_1 + v_2) < 0$, αφού πάντοτε $(v_1 + v_2) > 0$. Εφόσον $\partial[P_1(T) - P_2(T)] / \partial \phi < 0$, τότε το πρόσημο της διαφοράς $P_1(T) - P_2(T)$ προσδιορίζεται ουσιαστικά από την τιμή του συντελεστού βαρύτητας. Στην προκειμένη περίπτωση, $P_1(T) - P_2(T) < 0$ και η περιφέρεια 2 λαμβάνει το σύνολο των αποταμιεύσεων στο τέλος της προγραμματικής περιόδου. Έτσι, στην χρονική στιγμή $0 \leq t < T$ επιτυγχάνεται ο στόχος της οικονομικής αποτελεσματικότητας, ενώ η περιφερειακή σύγκλιση καθίσταται εφικτή στο χρονικό σημείο $t = T$, με την έννοια ότι οι εισοδηματικές διαφορές έχει φτάσει στο προκαθορισμένα ‘ανεκτά’ όρια. Ενώ με αποκλειστική στοχοθεσία την μεγιστοποίηση του συνολικού προϊόντος, οι συνθήκες $\gamma_1 > \gamma_2$ και $v_1 > v_2$ είχαν ως αποτέλεσμα την κατανομή των αποταμιεύσεων στη σχετικά πλουσιότερη περιφέρεια καθ’ όλη την διάρκεια της προγραμματικής περιόδου, εντείνοντας τις περιφερειακές ανισότητες, η θέσπιση ορίων διαπεριφερειακών ανισοτήτων και η ενσωμάτωση της βαρύτητας στο στόχο οικονομικής δικαιοσύνης, αντιστρέφουν αυτή την κατάσταση και οι δύο στόχοι καθίστανται συμβατοί. Μια τέτοια περίπτωση, όταν ο στόχος ήταν αποκλειστικά η μεγιστοποίηση του εθνικού προϊόντος, ανέκυπτε όταν $\gamma_1 > \gamma_2$ και $v_1 < v_2$, η οποία ισχύει εν προκειμένω. Όταν $\gamma_1 < \gamma_2$ η βέλτιστη τιμή της μεταβλητής ελέγχου είναι πάντα μηδενική

ανεξάρτητα από το πρόσημο της διαφοράς $v_1 - v_2$. Έτσι, η βαρύτητα στον στόχο της οικονομικής δικαιοσύνης αποτρέπει την πιθανότητα περιφερειακής απόκλισης, η οποία υπήρχε στην περίπτωση όπου $\delta^*(t)=1$, $0 \leq t < T$ και $\delta^*(t)=0$ όταν $t=T$. Εφόσον $\delta(t)=0 \forall t \in [0 \dots T]$, τότε ανακύπτει άλλη μια περίπτωση συμβατότητας των στόχων οικονομικής πολιτικής. Ευνόητο είναι ότι τα συμπεράσματα αυτά ισχύουν εφόσον η τιμή του συντελεστή βαρύτητας διατηρεί την ανισότητα $(v_1 - v_2) < (v_1 + v_2)$, η οποία όταν αντιστραφεί κυριαρχεί το κριτήριο της αποτελεσματικότητας. Έστω ότι οι αρχικές εισοδηματικές συνθήκες είναι $Y_2(0) - Y_1(0) \equiv G_{2,1}(0) > 0$. Εφόσον, ο στόχος είναι η μεγιστοποίηση του εθνικού προϊόντος, $Y_N(T) \equiv Y_1(T) + Y_2(T)$ με ταυτόχρονη επίτευξη ενός ‘ανεκτού’ ορίου διαπεριφερειακών ανισοτήτων, $0 < \bar{G}_{2,1}(T) < G_{2,1}(0)$, τότε $Max_\delta [Y_N(T) - \phi \bar{G}_{2,1}(T)]$. Με δεδομένους τους

περιορισμούς στις σχέσεις (4), (5) και (6), τότε στο χρονικό σημείο $0 \leq t < T$, $\delta^*(t)=1$ αν $\gamma_1 > \gamma_2$, ενώ $\delta^*(t)=0$ όταν $\gamma_1 < \gamma_2$. Οι συνθήκες ‘τέρματος’, διαμορφώνονται ως $P_1(T) = v_1(1 + \phi)$ και $P_2(T) = v_2(1 - \phi)$, και κατά συνέπεια $P_1(T) - P_2(T) = \{[(v_1 - v_2) + (v_1 + v_2)\phi] / [v_2(1 - \phi)]\} P_2(T)$. Εφόσον, $(v_1 - v_2) < (v_1 + v_2)$, τότε $(v_1 - v_2) + (v_1 + v_2)\phi > 0$, ανεξάρτητα από την διαφορά $(v_1 - v_2)$ και έτσι, $P_1(T) - P_2(T) > 0$. Η

βέλτιστη κατανομή των επενδύσεων, με την αρχική εισοδηματική συνθήκη $Y_2(0) - Y_1(0) > 0$, διαμορφώνεται, συνεπώς, ως εξής. Αν η φτωχότερη περιφέρεια μεγεθύνεται με σχετικά γρηγορότερους ρυθμούς ($\gamma_1 - \gamma_2 > 0$) η μεταβλητή ελέγχου παραμένει αμετάβλητη και το σύνολο των αποταμιεύσεων κατανέμεται αποκλειστικά στην περιφέρεια 1. Στην περίπτωση, αυτή η κατανομή $\delta^*(t)=1, \forall t \in [0 \dots T]$ εξασφαλίζει την συμβατότητα των στόχων μεγιστοποίησης του συνολικού προϊόντος και περιφερειακής σύγκλισης. Αντίθετα, αν $\gamma_1 - \gamma_2 < 0$, τότε η παράμετρος κατανομής λαμβάνει μηδενική τιμή στην χρονική στιγμή $0 \leq t < T$ και μοναδιαία στο τέλος της περιόδου προγραμματισμού, οπότε ανακύπτει η πιθανότητα μεγιστοποίησης του εθνικού προϊόντος με ταυτόχρονη διεύρυνση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων, μια περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ των στόχων. Γενικά με την εισαγωγή του συντελεστή βαρύτητας, η συμβατότητα των στόχων επιτυγχάνεται όταν η κατανομή ευνοεί την φτωχότερη περιφέρεια, εφόσον αυτή παρουσιάζει μεγαλύτερες δυνατότητες μεγέθυνσης ενώ όταν η πλουσιότερη περιφέρεια μεγεθύνεται με συγκριτικά γρηγορότερους ρυθμούς, η πολιτική κατανομής πρέπει να ευνοήσει αρχικά την πλουσιότερη περιφέρεια και στην συνέχεια οι συνολικές αποταμιεύσεις να κατανεμηθούν στην φτωχότερη περιφέρεια. Η ενσωμάτωση του συντελεστή $0 < \phi < 1$ διαφοροποιεί και το σημείο αλλαγής της μεταβλητής ελέγχου. Έτσι,

$$t_\omega^* = T - 1/\gamma_2 \log \{v_1[s_1(1 + \phi) - s_2(1 - \phi)] / (\gamma_1 - \gamma_2)(1 + \phi)\} \quad (24)$$

Δεδομένου ότι $v_1(1 - \phi) < v_1$, η απαραίτητη χρονική διάρκεια για την αλλαγή της μεταβλητής ελέγχου, μειώνεται με την ενσωμάτωση του συντελεστή βαρύτητας, και έτσι $T - t^* > T - t_\omega^*$. Θέτοντας διάφορες τιμές στον συντελεστή βαρύτητας, στο διάστημα μεταξύ μηδέν και μονάδας, προκύπτει ένα σύνολο συναρτήσεων αντικειμενικού στόχου, ουσιαστικά ενός ‘μίγματος’ κριτηρίων, και κατ’ επέκταση ένα σύνολο βέλτιστων λύσεων για την κατανομή των πόρων ανάμεσα στις περιφέρειες.

7. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η μελέτη αυτή αποτελεί μια προσπάθεια περιγραφής της πολιτικής κατανομής επενδύσεων ανάμεσα στις περιφερειακές οικονομίες. Η σχετική διαδικασία βρίσκεται ενταγμένη στα γενικότερα πλαίσια της θεωρίας βέλτιστου ελέγχου. Αυτή η προσέγγιση, ωστόσο, είναι από τη φύση της περιοριστικού χαρακτήρα απλοποιώντας μια σύνθετη πραγματικότητα. Δεν μπορεί να υποκαταστήσει μια λεπτομερή ανάλυση σε συγκεκριμένα περιφερειακά πλαίσια. Η υπόθεση, για παράδειγμα, μιας ταυτόσημης και σταθερών αποδόσεων συνάρτησης παραγωγής στις περιφέρειες είναι ανεδαφική στο πλαίσιο της περιφερειακής οικονομικής. Η ύπαρξη οικονομιών εξειδίκευσης και συσπειρώσεως στην παραγωγική διαδικασία των περιφερειακών οικονομιών είναι, σχεδόν, ένα 'δόγμα' της περιφερειακής επιστήμης. Η υπόθεση της αναλογικότητας προϊόντος-κεφαλαίου είναι βραχυχρόνιου χαρακτήρα και δεν αντικατοπτρίζει την τεχνολογική εξέλιξη και καινοτομία. Έτσι, τα υποδείγματα που εξετάστηκαν στα πλαίσια της παρούσης μελέτης δεν λαμβάνουν υπόψη την ικανότητα των περιφερειακών οικονομιών να ανταποκριθούν και μετασχηματιστούν στα δεδομένα ενός γοργά μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος. Επιπλέον, τίθεται το θέμα του τρόπου με τον οποίο οι σχεδιαστές καθορίσουν τα 'ανεκτά' επίπεδα των περιφερειακών ανισοτήτων, ώστε να αντανakλούν τις προτιμήσεις της κοινωνίας. Εντούτοις, η ανάλυση στην παρούσα μελέτη παρέχει ένα σύνολο υποδειγμάτων περιφερειακής κατανομής των διαθέσιμων πόρων, τα οποία παρέχουν μια βάση για τον σχεδιασμό περιφερειακής πολιτικής. Η τελική επιλογή και εφαρμογή των υποδειγμάτων που παρουσιάστηκαν εν προκειμένω αποτελεί μια πρόκληση για τους σχεδιαστές οικονομικής πολιτικής σε διαφορετικά γεωγραφικά και διοικητικά επίπεδα.

Βιβλιογραφία

A. Ελληνική

- Αργύρης, Α. (1978) *Περιφερειακή Οικονομική Μεγέθυνση υπό Καθεστώς Αβεβαιότητας*, Θεσσαλονίκη, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη
 Κάτος, Α. (1977) *Νεοκλασική Οικονομική Ανάπτυξη και Δυναμική Αριστοποίηση*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Εγνατία
 Ξεπαπαδέας, Α. (1989) *Μαθηματικές Μέθοδοι στα Οικονομικά: Θεωρία και Εφαρμογές, Στατική και Δυναμική Βελτιστοποίηση*, Αθήνα, Εκδόσεις Σμπίλιας

B. Ξενόγλωσση

- Arrow, K. (1968) 'Application of control theory to economic growth', in *Lectures in Applied Mathematics*, Part 2, Vol. 12, American Mathematical Society, Providence Rhode Island
 Arrow, K. and Kurz, M. (1970) *Public Investment, the Rate of Return and Optimal Fiscal Policy*, John Hopkins University Press
 Bellman, R. (1959) *Dynamic Programming*, Princeton: Princeton University Press
 Dorfman, R. (1963) Regional allocation of investment: Comment, *Quarterly Journal of Economics*, 77 (1): 162-165
 Dorfman, R. (1969) An economic interpretation of optimal control theory, *American Economic Review*, 59 (5): 817-831
 Intriligator, M. (1964) Regional allocation of investment: Comment, *Quarterly Journal of Economics*, 78 (4): 659-662
 Michel, P., Pestieau, P. and Thisse, J. (1983) Regional allocation of investment with distributive objectives, *Journal of Regional Science*, 23 (2): 199-209
 Ohtsuki, Y. (1971) Regional allocation of public investment in an *n*-region economy, *Journal of Regional Science*, 11 (2): 225-233
 Pontryagin, L. (1962) *Ordinary Differential Equations*, Addison-Wesley
 Pontryagin, L., Boltyanski, V., Gamkrelidze, R. and Mishchenko, E. (1962) *The Mathematical Theory of Optimal Processes*, New York, Interscience Publications, (Translated by K. Tirogoff)

- Rahman, A. (1963) Regional allocation of investment: An aggregate study in the theory of development programming, *Quarterly Journal of Economics*, 77 (1): 26-39
- Rahman, A. (1966) Regional allocation of investment: The continuous version, *Quarterly Journal of Economics*, 80 (1): 159-160
- Richardson, H. (1973) *Elements of Regional Economics*, Penguin
- Richardson, H. (1974) *Regional Growth Theory*, McMillan
- Shell, K. (1969) 'Applications of Pontryagin's Maximum Principle to economics', in Kuhn, H. and Szagö, G. (Eds.) *Mathematical Systems Theory and Economics*, Springer-Verlag
- Smith, P. (1970) Recent approaches to dynamic stability in macroeconomic models, *Public Finance*, 25 (1): 1-23
- Takayama, A. (1967) Regional allocation of investment: A further analysis, *Quarterly Journal of Economics*, 81 (1): 330-333
- Williamson, J. (1965) Regional inequalities and the process of national development, *Economic Development and Cultural Change*, 13 (4): 3-45

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Χρήστος Γενιτσαρόπουλος

cgenits@ucg.gr

Χαράλαμπος Μπότσαρης

botsaris@otenet.gr

Χρίστος Λαδιάς

caladias@otenet.gr

Τμήμα Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια να προσδιοριστεί ο ρόλος της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Περιφερειακή Οικονομική Ανάπτυξη, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία. Παράλληλα, εξετάζεται η περίπτωση της Ελλάδας, επιλέγοντας ως case study το Νομό Φθιώτιδας. Τέλος, γίνεται καταγραφή των προβλημάτων και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν, σήμερα, τα ελληνικά Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΑΕΙ).

Λέξεις κλειδιά: Περιφερειακή Οικονομική Ανάπτυξη, Τριτοβάθμια Ιδρύματα, Νομός Φθιώτιδας.

1. Εισαγωγή

Η αναπτυξιακή διαδικασία μιας περιοχής και εν γένει το παραγωγικό σύστημα μιας οικονομίας συνδέεται άμεσα με την εκπαίδευση. Για το λόγο αυτό τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί έντονα το ενδιαφέρον για το ρόλο που διαδραματίζει η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση στην ανάπτυξη τόσο των εθνικών οικονομιών όσο και των επιμέρους χωρικών μονάδων. Αυτό οφείλεται, μεταξύ άλλων, στις αλλαγές που συντελέστηκαν στο σύνολο της παραγωγικής διαδικασίας Plummer and Taylor (2001), ενώ σύμφωνα με τον Johnston (2009) η αλλαγή της παραγωγικής διαδικασίας συνοδεύεται με τη ποιοτική μεταβολή της απασχόλησης. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να ενισχυθεί σημαντικά η ζήτηση εξειδικευμένου προσωπικού σε επιχειρήσεις εντάσεως γνώσης.

Επίσης, υπάρχουν θεωρίες που αποδίδουν τη μεγέθυνση της περιφερειακής οικονομίας στην παρουσία Τριτοβάθμιων Ιδρυμάτων σύμφωνα με τις οποίες οι καινοτομικές δραστηριότητες τείνουν να συγκεντρώνονται σε χωρικά σημεία που είναι εγκατεστημένα ΑΕΙ και ερευνητικά κέντρα. Επιπλέον, ένα από τα σύγχρονα μέσα ενδογενούς ανάπτυξης είναι η νέα τεχνολογία η οποία επιδρά στην περιφερειακή ανάπτυξη μέσω της καινοτομίας και της παραγωγής νέων προϊόντων Κόνσολα (1997). Ο ρόλος των ΑΕΙ σε αυτή τη διαδικασία είναι σημαντικός καθώς η

συνεργασία τους με τις επιχειρήσεις μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για την προσέλκυση εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού.

Κατά συνέπεια, στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν, τα περιφερειακά ΑΕΙ αποτέλεσαν, σε παγκόσμιο επίπεδο, μοχλό οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο τον ρόλο και τη θέση των ίδιων των περιφερειών στο παγκόσμιο οικονομικό γίγνεσθαι. Επομένως, παρά τις προβλέψεις για το τέλος των εθνικών συνόρων στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης πλέον οικονομίας, υπάρχουν πολλά παραδείγματα τοπικών κοινωνιών, οι οποίες μέσω της λειτουργίας διεθνούς φήμης ΑΕΙ και ερευνητικών κέντρων, πρωτοστάτησαν στην καινοτομία και της έρευνα, όπως για παράδειγμα η Silicon Valley, το Cambridge, καθώς επίσης και τα οικονομικά κέντρα του Τόκιο, της Νέας Υόρκης και του Λονδίνου. [Breznitz (2011)].

Το παραγωγικό σύστημα στηρίζεται πλέον σε σημαντικό βαθμό στη γνώση και την καινοτομία έχοντας στο επίκεντρο τη δημιουργία ανθρώπινου κεφαλαίου. Για αυτό το λόγο ονομάστηκε καπιταλισμός εντάσεως γνώσης Florida, (1995). Μετά τη στροφή της παραγωγικής διαδικασίας και του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος τα ΑΕΙ, κυρίως της Αγγλίας και των Η.Π.Α., άρχισαν να επανεξετάζουν τον παραδοσιακό ρόλο τους προωθώντας ειδικά προγράμματα διάχυσης της τεχνογνωσίας σε συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα Hagen (2002). Για παράδειγμα στις Η.Π.Α., από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και με Νόμους όπως ο Bayh-Dole Act⁵⁰ δόθηκε το δικαίωμα στα ΑΕΙ να εκμεταλλεύονται εμπορικά την παραγόμενη γνώση. Από αυτή την εμπορική αξιοποίηση προέκυψαν οι εταιρείες τεχνοβλαστοί ή όπως επικράτησαν οι εταιρείες spin-off. Η εκμετάλλευση της νέας γνώσης γινόταν είτε με μεταβίβαση των δικαιωμάτων, είτε με εκχώρηση άδειας εκμετάλλευσης προς την εταιρεία spin-off Λεφάκης (2010). Η προοπτική ενίσχυσης των πόρων των ΑΕΙ από την πώληση πατεντών, αδειών ευρεσιτεχνίας αλλά και γενικότερα την εμπορική εκμετάλλευση της επιστημονικής γνώσης με παράλληλη συνεργασία με τις επιχειρήσεις αποτέλεσαν σημαντικό κίνητρο για την ενίσχυση των οικονομικών πόρων τους, ιδιαίτερα σε μια περίοδο σημαντικής μείωσης των κρατικών επιχορηγήσεων [Lazzeretti and Tavoletti (2005); Rodrigues (2011)]. Ωστόσο με οποιοδήποτε τρόπο και αν προσεγγίσουμε τη συμβολή των ΑΕΙ στην κοινωνία και την οικονομία το ζητούμενο σύμφωνα με τον Bessette (2003) είναι να αξιολογήσουμε το κόστος της δημόσιας επένδυσης και το όφελος που τελικά αντανακλάται για την κοινωνία.

Συνοψίζοντας τη συμβολή της λειτουργίας ενός ΑΕΙ στην περιφερειακή οικονομία η Παπαδάκη-Γιώτη (2005) αναφέρει ως σημαντικότερη διαδικασία τη δημιουργία συνεργειών μεταξύ του ΑΕΙ ως φορέα δημιουργίας και αναπαραγωγής γνώσης και των τοπικών φορέων. Καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι τα ΑΕΙ επιδρούν καταρχήν σε κοινωνικό επίπεδο, συγκρατώντας για παράδειγμα τον τοπικό πληθυσμό και σε οικονομικό επίπεδο καθώς η λειτουργία του δημιουργεί θέσεις εργασίας και συνεπώς εισόδημα στην τοπική κοινωνία. Παράλληλα, συμβάλλει στην έρευνα και την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη μέσω της δημιουργίας δικτύων διασποράς των παραγόμενων τεχνολογικών μέσων. Επιπλέον, συμβάλλει στην ενίσχυση και την ανάπτυξη των τοπικών πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Βασικός στόχος της παρούσας εργασίας είναι να καταγράψει το διεθνές περιβάλλον λειτουργίας των ΑΕΙ καθώς επίσης και την υφιστάμενη κατάσταση της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη. Στο δεύτερο μέρος γίνεται ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας ενώ στο τρίτο μέρος παρουσιάζεται η περίπτωση της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα δίνοντας έμφαση τόσο στα γενικά χαρακτηριστικά της, επιλέγοντας

⁵⁰ Η επίσημη ονομασία του Νόμου είναι «University and Small Business Patent Procedures Act» ωστόσο επικράτησε ως Bayh-Dole Act από τα ονόματα των εισηγητών του Birch-Bayh και Bob Dole.

ως μελέτη περίπτωσης το Νομό Φθιώτιδας, όσο και την καταγραφή των προβλημάτων και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν σήμερα τα ελληνικά ΑΕΙ.

2. Σύνοψη βιβλιογραφίας

Η κατανόηση του μηχανισμού με τον οποίο μια περιοχή αναπτύσσεται οικονομικά καθώς και των παραγόντων που συμβάλλουν σε αυτή αποτελεί ουσιαστικά την καρδιά της περιφερειακής οικονομικής επιστήμης. Σύμφωνα με την Κοκκίνου (2010), τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρήθηκαν σημαντικές αλλαγές στην οικονομική ανάπτυξη και ειδικότερα σημειώθηκε «στροφή» στην οικονομία της γνώσης. Παράλληλα, ο αυξανόμενος ανταγωνισμός είχε σαν αποτέλεσμα να μετακινηθούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των οικονομιών και της παραγωγικής διαδικασίας προς τους συντελεστές της γνώσης και τη καινοτομία. Αυτή η μεταβολή καταγράφεται τόσο στη Συνθήκη της Λισαβόνας όσο και στις στρατηγικές «Ευρώπη 2020 και 2030».

Οι βιομηχανίες είναι σύμφωνα με τον Xinyue (2011) η μεγαλύτερη πηγή καινοτομίας, εκτιμώντας ταυτόχρονα ότι ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες για την ενίσχυση της καινοτομίας είναι η πρόσβαση στη γνώση και στην πληροφορία για τη νέα τεχνολογία. Συνεπώς, ο ρόλος του σύγχρονων ΑΕΙ είναι καθοριστικός διότι αφενός αποτελούν βασική πηγή τεχνολογικής εξέλιξης και νέων ανακαλύψεων και αφετέρου συμβάλλουν στη διάχυση της γνώσης στον παραγωγικό ιστό της οικονομίας. Κατά συνέπεια τα ΑΕΙ μπορούν να συμβάλουν στην εκπλήρωση των τοπικών και περιφερειακών αναγκών και στρατηγικών καθώς βρίσκονται στο επίκεντρο της τοπικής οικονομίας δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, υποστηρίζοντας νέες καινοτόμες επιχειρήσεις, ενισχύοντας την έρευνα και την τεχνολογία και γενικότερα βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής ενώ παράλληλα αυξάνουν και την παραγωγικότητα.

Χρησιμοποιώντας το παράδειγμα του University of Cambridge ο Breznitz (2011) υποστήριξε ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ των χρημάτων που επενδύονται για έρευνα και της διάχυσης της στην τοπική κοινωνία με αποτέλεσμα την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Επομένως, η χρησιμοποίηση κατάλληλων μοντέλων διάδοσης της γνώσης και των αποτελεσμάτων της έρευνας εν γένει, μπορεί να έχει πολλαπλά οφέλη για την οικονομία μιας περιοχής. Όσον αναφορά τη μεταφορά τεχνογνωσίας οι σύγχρονες θεωρίες περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης δεν εστιάζουν μόνο σε κλάδους εντάσεως γνώσης όπως η πληροφορική, τα μαθηματικά και οικονομία αλλά σε όλους τους κλάδους όπως για παράδειγμα είναι οι πολιτικές επιστήμες και η δημόσια διοίκηση Λίου (2000).

Προκύπτει επομένως το συμπέρασμα ότι τα ΑΕΙ καλούνται να ανταποκριθούν στις νέες προκλήσεις καθώς απαιτείται αποτελεσματικότερη και στενότερη συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα. Ο Rodrigues (2011) χαρακτηρίζει αυτή την πρόκληση σαν δεύτερη επανάσταση στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης⁵¹. Κατά συνέπεια η συνεργασία μεταξύ πανεπιστημιακής και επιχειρηματικής κοινότητας πρέπει να αναπτυχθεί σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο καθώς και να προσανατολιστεί περισσότερο προς την καινοτομία, τη σύσταση νέων επιχειρήσεων και γενικότερα τη μεταφορά και τη διάδοση της γνώσης.

⁵¹ Την πρώτη την τοποθετεί χρονικά στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και τη συνδέει με τη δυνατότητα που δόθηκε στα Πανεπιστήμια να δημιουργούν γνώση μέσω της ερευνητικής διαδικασίας. Μέχρι τότε αποστολή των Πανεπιστημίων ήταν μόνο η διδασκαλία.

Μεθοδολογικά διακρίνουμε τη συμβολή των ΑΕΙ στις τοπικές κοινωνίες και οικονομίες σε δυο κατηγορίες. Η πρώτη αφορά τις *οικονομικές συνέπειες* ενώ η δεύτερη αφορά τις *συνέπειες από τη γνώση που αυτά δημιουργούν* μέσω της εκπαιδευτικής και ερευνητικής διαδικασίας και πρόσφατα μέσω της “επιχειρηματικής” δραστηριότητας [Drucker and Goldstein (2007), Johnston (2009), Rodrigues (2011)].

Οι οικονομικές επιπτώσεις αναφέρονται αρχικά στις άμεσες επιδράσεις που οφείλονται από τις καταναλωτικές, κεφαλαιουχικές και λοιπές λειτουργικές δαπάνες των ΑΕΙ, των εργαζομένων και των φοιτητών, ενώ σε δεύτερο στάδιο γίνεται προσπάθεια να προσδιοριστεί με διάφορους τρόπους, το ποσοστό των δαπανών αυτών που κατευθύνεται στην τοπική οικονομία και έπεται η εκτίμηση των αλυσιδωτών επιδράσεων που προκαλούνται από την αύξηση της ζήτησης στην τοπική παραγωγή με τη βοήθεια κάποιας μορφής πολλαπλασιαστών βάσης. Από την άλλη, οι επιδράσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας αναφέρονται στα οφέλη που προκύπτουν για την κοινωνία και την οικονομία από την παραγωγή των πτυχιούχων και εν γένει τη διάδοση της γνώσης. Σήμερα σε παγκόσμιο επίπεδο υπάρχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας προς αυτή τη κατεύθυνση και ειδικότερα για την συμβολή του πανεπιστημίου στην οικονομία της γνώσης, στην ενίσχυση της απασχόλησης και του ανταγωνιστικότητας [Πάκος (2007), Varga (2000), Cox and Taylor (2006), Fritsch and Slavtchev (2007), Shrolec (2010), Xinyue (2011), Laursen et al. (2011)].

Γενικότερα, σύμφωνα με τους Αρταβάνη-Καραγάνη (1995), η διφυής φύση των επιπτώσεων της Ανώτατης Εκπαίδευσης στην περιφέρεια έχει σαν συνέπεια την προσέγγιση τους από δυο σκοπιές, τη βραχυχρόνια και την μακροχρόνια. Η βραχυχρόνια ανάλυση στηρίζεται, στη χρήση υποδειγμάτων εισροών-εκροών, οικονομετρικών υποδειγμάτων και τεχνικών ανάλυσης απόκλισης-συμμετοχής. Ενώ η μακροχρόνια ανάλυση στηρίζεται στην χρησιμοποίηση πολυκριτηριακής αξιολόγησης και μιας σειράς τεχνικών που μπορούν να ομαδοποιηθούν υπό τον όρο “τεχνολογικές προγνώσεις”, όπως είναι για παράδειγμα οι συναρτήσεις παραγωγής-γνώσης.

Ασφαλώς οι πιο πάνω σχηματοποιήσεις, όπως ήδη έχει αναφερθεί, έχουν κατά κύριο λόγο μεθοδολογικό χαρακτήρα. Και τούτο γιατί στην πράξη η αλληλεπίδραση τους είναι δυναμική. Το γεγονός αυτό οφείλεται στη τριπλή αποστολή που καλούνται πλέον να επιτελέσουν τα σύγχρονα Τριτοβάθμια Ιδρύματα Rodrigues (2011). Ειδικότερα, η αποστολή τους είναι η διδασκαλία, η έρευνα και η ολοένα και μεγαλύτερη συμβολή τους στην πολύπλοκη διαδικασία της καινοτομίας και της μεταφοράς τεχνογνωσίας μέσω της συνεργασίας με τις επιχειρήσεις και τις βιομηχανίες. Ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και την κοινωνική συνοχή, π.χ. μέσω του ρόλου που επιτελούν στη ζωή της κοινότητας καθώς και σε θέματα περιφερειακής ανάπτυξης.

Ωστόσο, με οποιοδήποτε τρόπο και αν προσεγγίσουμε τη συμβολή τους στην κοινωνία και την οικονομία το ζητούμενο σύμφωνα με τον Bessette (2003) είναι να αξιολογήσουμε το κόστος της δημόσιας επένδυσης και το όφελος που τελικά αντανάκλαται για την κοινωνία. Ενώ, οι Goldstein and Drucker (2006) αναφέρουν ότι οι δημόσιες επενδύσεις σε οποιοδήποτε τομέα δημιουργούν το ερώτημα κατά πόσο επιτυγχάνονται οι στόχοι που αρχικά είχαν τεθεί. Παραδοσιακά η

αποδοτικότητα των δημοσίων επενδύσεων μετρίεται με τον αριθμό των θέσεων απασχόλησης που δημιουργούνται. Αν και η μέτρηση της απασχόλησης είναι σημαντική η μέτρηση της αποδοτικότητας θα πρέπει να συνοδεύεται και από άλλα κριτήρια όπως είναι για παράδειγμα η ποιότητα του εργατικού δυναμικού, η ποιότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών που παράγονται, η ανάπτυξη δεξιοτήτων, οι εφαρμογές της τεχνολογίας, καθώς και οι επιπτώσεις στο περιβάλλον. Συνεπώς, πέρα από τις μεθοδολογικές διακρίσεις θα πρέπει το κόστος λειτουργίας ενός ιδρύματος να είναι μικρότερο ή ίσο από το συνολικό όφελος που προκύπτει για τους πολίτες.

$$\boxed{\text{Δημόσια επένδυση (δαπάνες λειτουργίας ΑΕΙ)}} \leq \boxed{\text{Συνολικό όφελος (οικονομικό όφελος + όφελος από τη δημιουργία γνώσης)}}$$

Η μέτρηση της οικονομικής απόδοσης μιας επένδυσης (Return On Investment) μπορεί να

μετρηθεί ως εξής:
$$\frac{R}{100} = \left[\frac{O - (C - I)}{I} \right] - 1$$

Όπου **R** η απόδοση της επένδυσης (ως ποσοστό), **O** είναι το οικονομικό όφελος που προκύπτει (π.χ. έσοδα από πωλήσεις καινοτόμων ιδεών και προϊόντων, εξοικονόμηση κόστους από την αύξηση της παραγωγικότητας, η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, η αύξηση των φορολογικών εσόδων κ.α.), **C** είναι το λειτουργικό κόστος και **I** είναι η συνολική επένδυση που πραγματοποιείται.

3. Η περίπτωση της Ελλάδας

3.1. Γενικά

Ένα περιφερειακό ΑΕΙ μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας και στην ενίσχυση της απασχόλησης και της ανταγωνιστικότητας με πολλούς τρόπους. Όσο αναφορά την ελληνική πραγματικότητα σύμφωνα με ευρήματα ερευνών προκύπτει ότι η παρουσία ΑΕΙ στην περιφέρεια έχει θετικές επιδράσεις στη μεγέθυνση των περιφερειακών μακροοικονομικών μεγεθών, ιδιαίτερα στις μεγαλύτερες πληθυσμιακά περιοχές [Botsaris and Genitsaropoulos (2012), Μπότσαρης κ.α. (2012), Γενιτσαρόπουλος κ.α. (2012)].

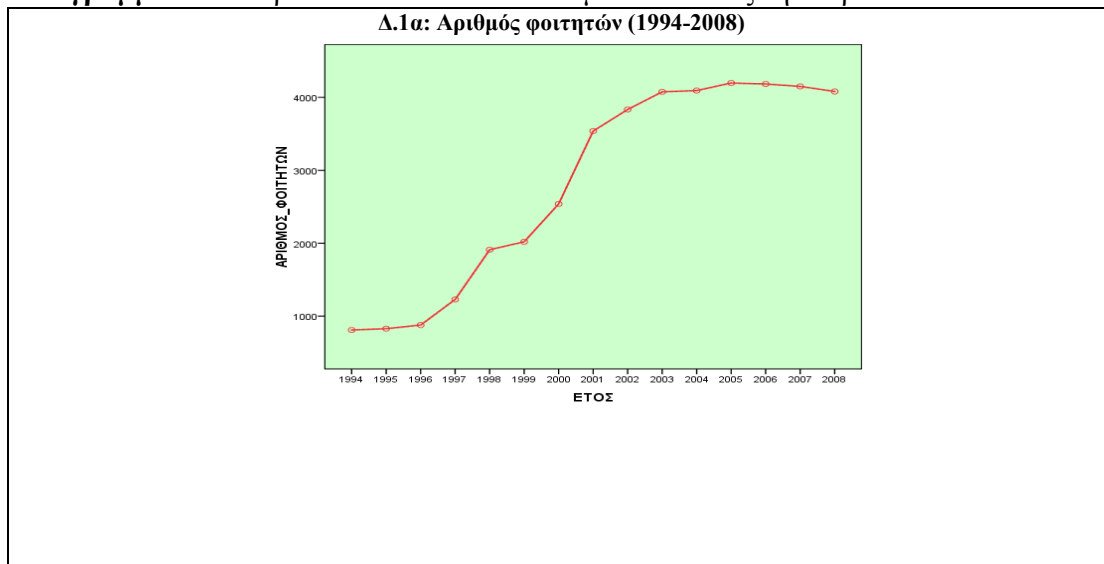
Ωστόσο, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να υπάρχουν και οι κατάλληλες συνθήκες που θα συμβάλλουν σε ακόμη μεγαλύτερα οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες. Στην περίπτωση της Ελλάδας, σύμφωνα με τον Labrianidi (2010), αυτές οι συνθήκες δεν πληρούνται σε ικανοποιητικό βαθμό με αποτέλεσμα να συμβάλλουν λιγότερο στην τοπική κοινωνία σε σύγκριση με τα πανεπιστήμια του εξωτερικού. Αυτό συμβαίνει μεταξύ άλλων γιατί το μέγεθος των αγορών των ελληνικών πόλεων της περιφέρειας είναι μικρό. Με αποτέλεσμα τόσο οι δαπάνες των ΑΕΙ για την αγορά κεφαλαιουχικού εξοπλισμού όσο και οι δαπάνες του προσωπικού του για την αγορά καταναλωτικών αγαθών να κατευθύνονται, σε μεγάλο ποσοστό, σε μεγαλύτερες αγορές άλλων πόλεων. Επίσης, οι πόλεις της περιφέρειας αδυνατούν να προσφέρουν ευκαιρίες απασχόλησης σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό (ερευνητικό προσωπικό, καθηγητές, αποφοίτους και φοιτητές). Αντίθετα στο εξωτερικό η συγκράτηση εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού θεωρείται μείζονος σημασίας παράγοντας τόσο για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των τοπικών επιχειρήσεων όσο και την προσέλκυση νέων επιχειρήσεων.

3.2. Μελέτη Περίπτωσης για το Νομό Φθιώτιδας

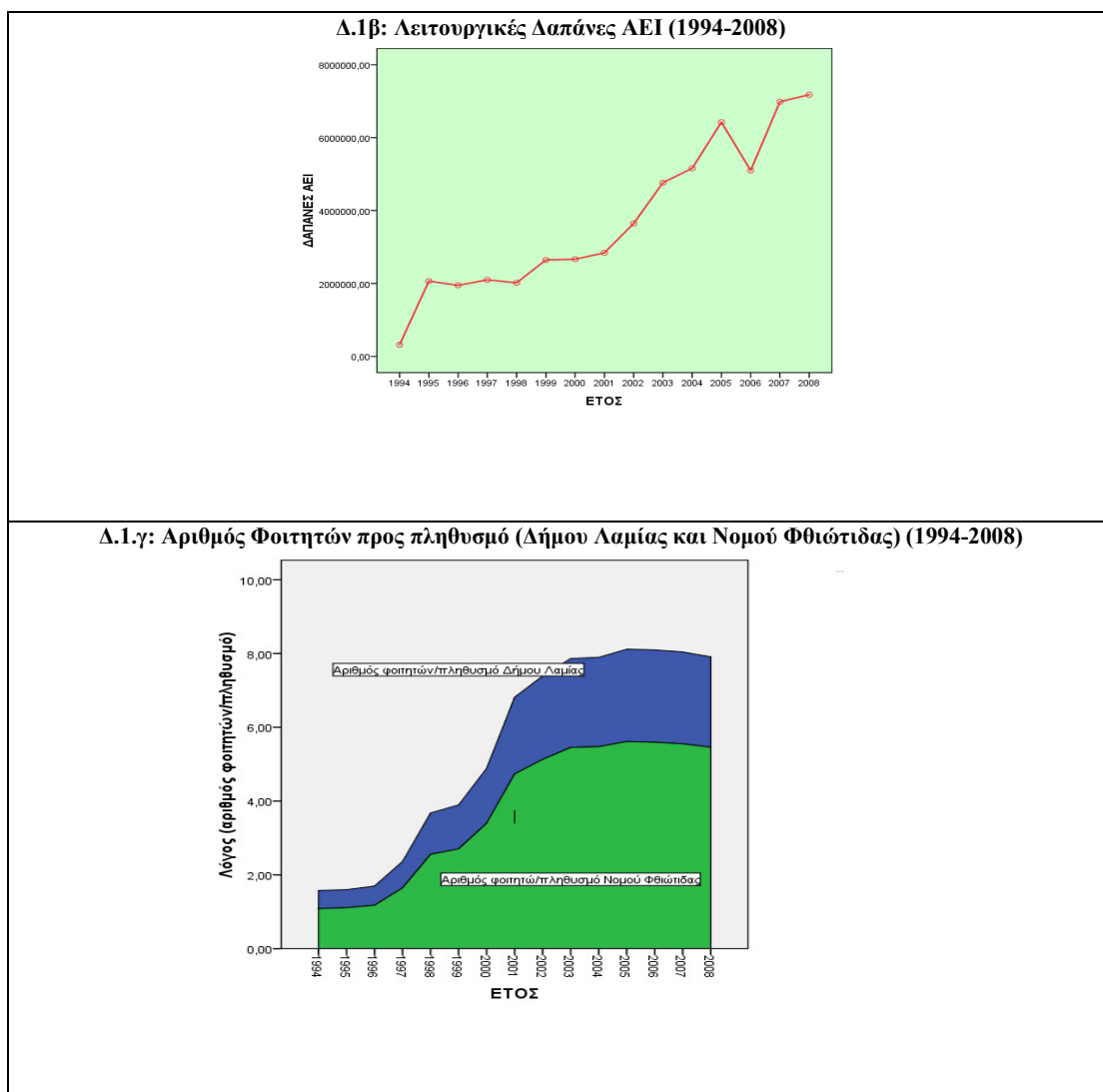
Στην πρωτεύουσα του Νομού Φθιώτιδας, στην Λαμία έχουν έδρα δύο ΑΕΙ. Το Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (Τ.Ε.Ι.) Λαμίας το οποίο λειτουργεί αυτόνομα από το 1994⁵² και το Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας (Π.Σ.Ε.) το οποίο ιδρύθηκε το 2003. Στην έδρα του Τ.Ε.Ι. λειτουργούν τα τμήματα Νοσηλευτικής, Φυσικοθεραπείας, Ηλεκτρονικής, Ηλεκτρολογίας και Πληροφορικής & Τεχνολογίας Υπολογιστών ενώ τα τμήματα Δασοπονίας & Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Εμπορίας & Διαφήμισης λειτουργούν ως παραρτήματα, στην Ευρυτανία και στην Αμφισσα αντίστοιχα. Ενώ στο Π.Σ.Ε. ανήκει το τμήμα Πληροφορικής με Εφαρμογές στη Βιοϊατρική με έδρα την Λαμία και το τμήμα Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης με έδρα τη Λιβαδειά.

Από το Διάγραμμα 1 προκύπτει ότι η παρουσία των φοιτητών στο Νομό Φθιώτιδας ήταν έντονη και ραγδαία αυξανόμενη την περίοδο, 1994-2008 καθώς από τους 800 περίπου φοιτητές το 1994 κατέληξε τα τελευταία χρόνια ο αριθμός τους να ξεπερνάει τους 4.000. Τέλος, προκύπτει ότι ο αριθμός των φοιτητών από το 2003 και έπειτα σταθεροποιείται περίπου στους 4.000. Επιπλέον, για να κατανοήσουμε καλύτερα τη σημασία που είχε όλα αυτά τα χρόνια η παρουσία των ΑΕΙ, ιδιαίτερα του ΤΕΙ Λαμίας, στην τοπική οικονομία είναι σημαντικό να εκτιμηθεί η εξέλιξη του ποσοστού των φοιτητών ως προς το πληθυσμό. Ειδικότερα, προκύπτει ότι το 1994 το ποσοστό των φοιτητών ως προς τον πληθυσμό του Νομού Φθιώτιδας ήταν 0,5% ενώ ως προς τον πληθυσμό του Δήμου Λαμιέων 1%. Με την πάροδο του χρόνου τα ποσοστά διαμορφώθηκαν σε υψηλότερα επίπεδα με τους φοιτητές, τα τελευταία χρόνια, να αποτελούν περίπου το 2,5% του συνολικού πληθυσμού του Νομού και το 5,5% του Δήμου.

Διάγραμμα 1: Η παρουσία των ΑΕΙ στο Νομό Φθιώτιδας την περίοδο 1994-2008.

⁵² Πριν το 1994, στην Λαμία λειτουργούσαν ως παράρτημα του ΤΕΙ Λάρισας τα τμήματα Ηλεκτρονικής, Ηλεκτρολογίας και Νοσηλευτικής.

(1): Πηγή: Οικονομική Υπηρεσία (ΤΕΙ και ΠΣΕ). Στοιχεία τακτικού προϋπολογισμού. Δεν περιλαμβάνονται ασφαλιστικές εισφορές. (2): Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή. Υπολογισμός με βάση την ετήσια εκτίμηση πληθυσμού (ίδια επεξεργασία). (3): Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή. Υπολογισμός με βάση τα στοιχεία της απογραφής 2011 (ίδια επεξεργασία).

Παράλληλα, με την αύξηση του αριθμού των φοιτητών και των τμημάτων αυξήθηκαν και οι λειτουργικές δαπάνες των ΑΕΙ (μισθοδοσία προσωπικού, αναλώσιμα αγαθά, κεφαλαιουχικά αγαθά κ.α.). Οι σταθμισμένες δαπάνες⁵³ του ΤΕΙ Λαμίας το 1994 για τη λειτουργία των τμημάτων στην Λαμία ήταν 320.329€ ενώ τα τελευταία χρόνια οι δαπάνες των ΑΕΙ εκτιμούνται περίπου σε 7.000.000€.

Με βάση τα παραπάνω μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι υπήρξε θετική επίδραση των ΑΕΙ στους μακροοικονομικούς δείκτες του Νομού, με αποτέλεσμα την ενίσχυση του τοπικού εισοδήματος αλλά και τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης. Στην κατεύθυνση αυτή εξετάζουμε τις γραμμικές συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών που δηλώνουν την παρουσία των ΑΕΙ στο Νομό και περιφερειακών οικονομικών δεικτών όπως η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) του κλάδου διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμίσθωση και επιχειρηματικές δραστηριότητες (Real

⁵³ Προκειμένου να εκτιμήσουμε τις δαπάνες των ΑΕΙ που αφορούν τα τμήματα του Νομού Φθιώτιδας σταθμίσαμε τις δαπάνες με τον αριθμό των φοιτητών.

estate, renting and business activities), η ΑΠΑ του κλάδου του εμπορίου (Trade), η ΑΠΑ του κλάδου εκπαίδευση (Education) και τέλος τον αριθμό των επιχειρήσεων (βλ. Πίνακα 1).

Να σημειώσουμε ότι οι οικονομικοί δείκτες, οι οποίοι αναφέρονται σε επίπεδο Νομού (NUT-III), έχουν υπολογιστεί σε σταθερές τιμές με βάση το έτος 2009 ενώ η πηγή των δεδομένων είναι η Ελληνική Στατιστική Αρχή. Οι ΑΠΑ αναφέρονται στην χρονική περίοδο 2000-2007 ενώ ο αριθμός των επιχειρήσεων στην περίοδο 2000-2006.

Πίνακας 1: Γραμμικές συσχετίσεις μεταβλητών για το Νομό Φθιώτιδας.

ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΑΕΙ		ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ				
		ΑΠΑ Estate	Real	ΑΠΑ Εκπαίδευσης	ΑΠΑ Εμπορίου	Αριθμός Επιχειρήσεων
Λειτουργικές Δαπάνες	Συσχέτιση	0,965**		0,991**	0,928**	0,881**
	P	0,001		0,001	0,001	0,009
Αριθμός φοιτητών	Συσχέτιση	0,832*		0,799*	0,869**	0,838*
	P	0,010		0,017	0,005	0,018
Λόγος (αρ. φοιτητών/ μόνιμο πληθυσμό)	Συσχέτιση	0,852**		0,819*	0,887**	0,848*
	P	0,007		0,013	0,003	0,016

*Η συσχέτιση είναι σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 1%. **Η συσχέτιση είναι σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 5%

*Η συσχέτιση είναι σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 1%. **Η συσχέτιση είναι σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 5%

Από τον Πίνακα 1 προκύπτει ότι κατά μέσο όρο οι μεταβλητές που δηλώνουν την παρουσία ΑΕΙ, δηλαδή οι δαπάνες λειτουργίας, ο αριθμός των φοιτητών και ο λόγος (αριθμός φοιτητών/ μόνιμο πληθυσμό) σχετίζονται θετικά με τους εξεταζόμενους οικονομικούς δείκτες.

Οι παραπάνω συσχετίσεις οφείλονται στον μηχανισμό με τον οποίο επιδρούν τα ΑΕΙ στις τοπικές οικονομίες. Δηλαδή, με την παρουσία των ΑΕΙ στο Νομό Φθιώτιδας αυξήθηκε η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, από τους φοιτητές, τους εργαζόμενους αλλά και από τις λοιπές ανάγκες λειτουργίας τους, με αποτέλεσμα την αύξηση του τζίρου των τοπικών επιχειρήσεων, γεγονός που αποτυπώνεται στην ενίσχυση του κλάδου του εμπορίου και στον αριθμό των επιχειρήσεων. Επίσης, η αύξηση του αριθμού των φοιτητών επηρέασε θετικά την ζήτηση για ενοικιαζόμενα δωμάτια, με αποτέλεσμα την ενίσχυση του κλάδου του Real Estate. Άμεση συνέπεια όλων των προηγούμενων ήταν η ενίσχυση του εισοδήματος της τοπικής κοινωνίας καθώς και η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης.

Τέλος, υπάρχει θετική συσχέτιση της παρουσίας των ΑΕΙ με την ΑΠΑ του κλάδου της εκπαίδευσης. Γενικότερα, ο κλάδος της εκπαίδευσης σε εθνικό επίπεδο συγκαταλέγεται στους κλάδους που δημιουργούν μεγάλο αριθμό θέσεων εργασίας. Σύμφωνα με το ΙΝΕ ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2009), η απασχόληση σε αυτό τον κλάδο την περίοδο 2000-2008 αυξήθηκε κατά 28,9%, το οποίο μεταφράζεται σε 72.182 νέες θέσεις εργασίας. Ένα μεγάλο τμήμα συνδέεται με την απασχόληση στο δημόσιο τομέα ενώ ολοένα και μεγαλύτερο τμήμα της απασχόλησης του κλάδου αφορά την προσωρινή, εποχική και μερική απασχόληση. Για παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τους ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς και το έκτακτο διδακτικό προσωπικό στα ΤΕΙ καθώς και όσους εργάζονται στα Πανεπιστήμια με καθεστώς 407.

Χρησιμοποιώντας μεθόδους περιφερειακής ανάλυσης και προκειμένου να εκτιμηθεί η συμβολή του κλάδου της εκπαίδευσης στο Νομό Φθιώτιδας, υπολογίζουμε τον δείκτη συμμετοχής (Location Quotient). Από τον Πίνακα 2 προκύπτει ότι ο δείκτης, την περίοδο 2000-2008, είναι σταθερά μεγαλύτερος από τη μονάδα ($LQ > 1$). Επομένως, η δραστηριότητα του κλάδου της εκπαίδευσης κατέχει αναλογικά πιο σημαντική θέση στο Νομό Φθιώτιδας σε σχέση με το εθνικό επίπεδο.

Πίνακας 2: Συντελεστής συμμετοχής (Location Quotient) της ΑΠΑ Εκπαίδευσης στο Νομό Φθιώτιδας.

Έτος	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Δείκτης Συμμετοχής (LQ)	1,06	1,10	1,21	1,33	1,27	1,13	1,02	1,25

Συνεπώς, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ενδεχόμενη συρρίκνωση των ΑΕΙ στην Φθιώτιδα θα μειώσει με τη σειρά του την ΑΠΑ Εκπαίδευσης με αποτέλεσμα να επηρεάσει αρνητικά το τοπικό ΑΕΠ και κατ' επέκταση την απασχόληση στον κλάδο. Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, προκύπτει ότι στο Νομό Φθιώτιδας ο κλάδος της εκπαίδευσης παρουσιάζει σημαντική δυναμική. Ενώ σημαντικό πόλο οικονομικής ανάπτυξης αποτέλεσε η παρουσία των ΑΕΙ καθώς η συνεισφορά ήταν σημαντική στην οικονομική ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας την εξεταζόμενη περίοδο 1994-2008.

3.3. Τα προβλήματα και οι προκλήσεις των ελληνικών ΑΕΙ

Από τη διεθνή εμπειρία, προκύπτει ότι η παρουσία ισχυρών ερευνητικών κέντρων, όπως τα ΑΕΙ, δημιουργεί την υποδομή προκειμένου να ικανοποιηθούν οι τοπικές κοινωνικοοικονομικές ανάγκες. Ειδικότερα, από τη βιβλιογραφία προκύπτει ότι η γεωγραφική εγγύτητα μεταξύ ΑΕΙ και επιχειρήσεων είναι σημαντικό στοιχείο για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων ενώ ταυτόχρονα η ποιότητα των ΑΕΙ επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη συνεργασία με τις επιχειρήσεις. Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι μικρές επιχειρήσεις φαίνεται ότι ωφελούνται περισσότερο από την γεωγραφική εγγύτητα με ερευνητικά κέντρα σε σχέση με τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις και αυτό γιατί οι μεγάλες και εύρωστες οικονομικά επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να συνάψουν συνεργασία με ΑΕΙ ανεξάρτητα με τη γεωγραφική εγγύτητα.

Επομένως, τα ελληνικά ΑΕΙ καλούνται να ανταποκριθούν στις νέες προκλήσεις καθώς απαιτείται αποτελεσματικότερη και στενότερη συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα. Με άλλα λόγια, απαιτείται η προσαρμογή των ιδρυμάτων από το λεγόμενο "παραδοσιακό πανεπιστήμιο" στο σύγχρονο "επιχειρηματικό πανεπιστήμιο". Φυσικά, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η πλήρης υιοθέτηση της επιχειρηματικής κουλτούρας σε όλα τα επίπεδα της ακαδημαϊκής κοινότητας, με απαραίτητη ωστόσο προϋπόθεση τη διαφύλαξη του δημόσιου χαρακτήρα της εκπαίδευσης.

Σήμερα, τα ελληνικά ΑΕΙ αντιμετωπίζουν μια σειρά προβλημάτων και προκλήσεων. Ενδεικτικά τα *προβλήματα* των ΑΕΙ είναι: *Πρώτον*, η ανεπάρκεια των οικονομικών πόρων. Εξαιτίας της οικονομικής κατάστασης της χώρας τα κρατικά κονδύλια συνεχώς βαίνουν μειούμενα, με αποτέλεσμα οι Διοικήσεις των ΑΕΙ να καταφέρνουν με δυσκολία να ανταπεξέλθουν στα λειτουργικά τους έξοδα. Επίσης η πραγματοποίηση της βασικής έρευνας καθίσταται ολοένα και πιο δύσκολη εξαιτίας φυσικά της υποχρηματοδότησης. *Δεύτερον*, η έλλειψη προσωπικού. Με την εφαρμογή του Μνημονίου, οι ελληνικές κυβερνήσεις πιέζονται για μείωση του δημόσιου τομέα και του αριθμού του προσωπικού. Το μέλλον προδιαγράφεται ιδιαίτερα δύσκολο καθώς οι προσλήψεις προσωπικού, όλων των βαθμίδων και ιδιαίτερα του διοικητικού κλάδου θα είναι ελάχιστες. Συνεπώς θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι πολλά ΑΕΙ καθίστανται ή πρόκειται να καταστούν "διοικητικά μη βιώσιμα". Συνοψίζοντας, τα προβλήματα που αναφέραμε οδηγούν πολλά ΑΕΙ σε τεράστιες οικονομικές και διοικητικές δυσκολίες, οι οποίες με το πέρασμα του χρόνου προβλέπεται ότι θα διογκωθούν.

Από την άλλη μεριά τα ΑΕΙ καλούνται να ανταποκριθούν και να δώσουν απαντήσεις σε μια σειρά νέων *προκλήσεων* όπως είναι: *Πρώτον*, η αύξηση της ζήτησης για τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αυτή η τάση αναμένεται να συνεχιστεί τα επόμενα χρόνια ενώ σημαντικές θα είναι και οι

ανάγκες που θα προκύψουν από τη δια βίου μάθηση. *Δεύτερον*, η διεθνοποίηση της εκπαίδευσης και της έρευνας. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των ΑΕΙ σε διεθνές επίπεδο αναμένεται να ενταθεί. Αποτέλεσμα φυσικά είναι η φυγή από την Ελλάδα, νέων επιστημόνων (brain drain) στο εξωτερικό, καθώς θα δίνονται κίνητρα από ξένα ΑΕΙ σε νέους ταλαντούχους επιστήμονες προκειμένου να τους προσελκύσουν. *Τρίτον*, η συνεργασία ΑΕΙ με επιχειρήσεις. Από τη διεθνή βιβλιογραφία προκύπτει ότι τα ΑΕΙ του εξωτερικού συνεργάζονται ολοένα και περισσότερο με τον ιδιωτικό τομέα ακολουθώντας το επιχειρηματικό μοντέλο, αυτό που ο Rodrigues (2011) αναφέρει ως επανάσταση στο χώρο της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Με αυτό τον τρόπο ενισχύουν τους οικονομικούς πόρους ενώ παράλληλα προωθείται η διασύνδεση της έρευνας με την παραγωγική διαδικασία. *Τέλος*, τα ΑΕΙ καλούνται να συμβάλλουν περισσότερο στην εκπλήρωση των τοπικών και περιφερειακών αναγκών. Παραδείγματα αποτελούν, η συνεργασία των ΑΕΙ με τις τοπικές επιχειρήσεις και τους τοπικούς φορείς, η κατάρτιση των εργαζομένων μέσω προγραμμάτων δια βίου μάθησης κ.α.

Είναι προφανές ότι οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν ή αναμένεται να αντιμετωπίσουν τα ελληνικά ΑΕΙ είναι σημαντικά ενώ ταυτόχρονα οι δυσκολίες και τα προβλήματα είναι τεράστια.

Κατά συνέπεια, κρίνεται σκόπιμο η περιφερειακή διάσταση των ΑΕΙ να ενισχυθεί προκειμένου να αποφευχθεί η πιθανότητα χωρικά ασύμμετρης αναπτυξιακής διαδικασίας στην ελληνική περιφέρεια. Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Πάντειο Πανεπιστήμιο)⁵⁴ η ενίσχυση της αυτοδύναμης ανάπτυξης των περιφερειών επιβάλλει τη στήριξη των λειτουργιών τους με υπηρεσίες υψηλού επιπέδου έρευνας και ανάπτυξης, οι οποίες μπορούν να παραχθούν από τα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Απαιτείται συγκεκριμένα η δημιουργία σε κάθε περιφέρεια ενός σχετικά ολοκληρωμένου εκπαιδευτικού δικτύου. Η δημιουργία ενός τέτοιου δικτύου λειτουργεί ως επέκταση, μέσα στην ίδια την περιφέρεια, της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ειδικότερα, η λειτουργία ΑΕΙ σε μια περιφέρεια συμβάλει καταρχήν στην περιφερειακή διοίκηση καθώς η ύπαρξη ενός εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού σε κάθε περιφέρεια, συμβάλλει αποφασιστικά στον περιορισμό του προβλήματος της στελέχωσης της διοίκησης σε επίπεδο περιφέρειας. Επιπλέον, συμβάλλει στην ενίσχυση της τοπικής παραγωγής, στη βελτίωση του στελεχειακού δυναμικού καθώς και στην ενσωμάτωση της σύγχρονης τεχνολογίας.

Στις σημερινές στρατηγικές για την ανάπτυξη των περιφερειών ή των αστικών κέντρων σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν η παραγωγή και η ενσωμάτωση νέας γνώσης, η εξασφάλιση εξειδικευμένου στελεχειακού δυναμικού και η συνεχής κατάρτιση (δια βίου μάθηση) σ'ένα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον, στο οποίο οι μεταβολές στην παραγωγή νέας γνώσης και νέας τεχνολογίας είναι ταχύτερες.

4. Επίλογος

Εν κατά κλείδι, τα ΑΕΙ επιδρούν κατ' αρχήν σε κοινωνικό επίπεδο, συγκρατώντας τον τοπικό πληθυσμό αλλά και σε οικονομικό επίπεδο, καθώς η λειτουργία τους δημιουργεί θέσεις εργασίας και συνεπώς πρόσθετο εισόδημα στην τοπική κοινωνία. Επιπλέον, συμβάλλουν στην έρευνα και την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη μέσω της δημιουργίας δικτύων διασποράς των παραγόμενων ερευνητικών και καινοτόμων δραστηριοτήτων. Έτσι, συνδράμουν στην ενίσχυση και την ανάπτυξη των τοπικών κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων της περιφέρειας, αλλά και στη θεμελίωση της οικονομίας της γνώσης, την έρευνα, την καινοτομία, την επιχειρηματικότητα, καθώς και την προώθηση μιας ανταγωνιστικής οικονομίας η οποία θα

⁵⁴ Μελέτες και προτάσεις 1990-2000 για το Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας. Έκδοση Βιβλιοθήκης Χρ. Απ. Λαδιά

προάγει μια οικονομία υψηλής απασχόλησης και θα οδηγεί σε κοινωνική και γεωγραφική συνοχή.

Τέλος, προκειμένου τα ελληνικά ΑΕΙ να καταστούν βιώσιμα και ανταγωνιστικά, είναι απαραίτητο να αναπτύξουν "επιχειρηματική δραστηριότητα" το λεγόμενο "τρίτο ρόλο". Αυτή η δραστηριότητα, για παράδειγμα, μπορεί να αναπτυχθεί είτε με συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα, εμπορευματοποιώντας τη γνώση που δημιουργούν είτε με την περαιτέρω ανάπτυξη των Σχολών Δια Βίου Μάθησης. Με αυτό τον τρόπο θα αναπτύξουν και θα ενισχύσουν την οικονομία της γνώσης. Ενώ, είναι μείζονος σημασίας, να καταστεί σαφές, ότι η καινοτομία και συνεπώς η ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας δεν επιτυγχάνεται αυτόματα με την παρουσία των ΑΕΙ. Για να επιτευχθεί απαιτείται, μεταξύ άλλων, κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο, καθώς επίσης να δοθεί περισσότερη έμφαση στα ποιοτικά χαρακτηριστικά των ΑΕΙ.

5. Αναφορές-Βιβλιογραφία

- Bessette Russell W (2003) 'Measuring the Economic Impact of University-Based Research'. *Journal of Technology Transfer*, 28, 355–361, 2003.
- Botsaris C. E, Genitsaropoulos C.D. "Regional Higher Institutes and their Contribution to the Local Economic Development: A Case Study of Greek Public Tertiary Education Institutes", *Archives of Economic History* Vol. XXIV, No.1, January – June 2012, pp: 7-26. ISSN: 11108-7005 (Print). Athens, 2012. (Journal indexed in Econlit).
- Breznits S.M. (2011) 'Improving or Impairing? Following Transfer Changes at the University of Cambridge', *Regional Studies*, 45:4, 463-478
- Cox Sue, Taylor Jim (2006) *The Impact of a Business School on Regional Economic Development: a Case Study Local Economy*, Vol. 21, No. 2, 117–135, May 2006.
- Drucker J. and Goldstein H. (2007). *Assessing the Regional Economic Development Impacts of Universities: A Review of Current Approaches*. *International Regional Science Review* 20-46
- Florida R.(1995) 'Toward the learning region' *Futures*, vol 27, No.5, 527-536
- Fritsch M, Slavtchev V (2007) "Universities and Innovations in Space, Industry and Innovation, 14:2, 201-218
- Goldstein H. and Drucker J. (2006). *The Economic Development Impacts of Universities on Regions: Do Size and Distance Matter?* *Economic Development Quarterly*, Vol. 20 No. 1, February 2006 22-43.
- Hagen Roulla (2002). *Globalization, university, transformation and economic regeneration. A UK case study of public/private sector partnership*. *The International Journal of Public Sector Management*, vol. 15 No 3, pp. 204-218
- Johnston A (2009) "Which sectors Drive Regional Economic Development? Changes in Employment in Knowledge-based and Consumption based Sectors and Regional Economic Performance" *Local Economy*, 24:2,125-129
- Labrianidis L. (2010) 'The Greek University Stranded in the Policy of Establishing Regional Universities' *European Planning Studies*, 18:12,2009-2026.
- Laursen K, Reichstein T, Salter A. (2011) 'Exploring the Effect of Geographical Proximity and University - Industry Collaboration in the United kingdom' *Regional Studies*,45: 4, 507-523.
- Lazzeretti L and Tavoletti E (2005) 'Higher Education Excellence and Local Economic Development: The case of the Entrepreneurial University of Twente' *European Planning Studies*, 13: 3, 475-493
- Liou, K, T, (2000) 'Regional and local economic development issues in the United States' *International Journal of Public Administration*, 23: 9, 1531-1539
- Plummer Paul Taylor Mike (2001). *Theories of local economic growth (part 1): concepts, models, and measurement*. *Environment and Planning A* 2001, volume 33, pages 219- 236.
- Plummer Paul Taylor Mike (2001). *Theories of local economic growth (part 2): model specification and empirical validation*. *Environment and Planning A* 2001, volume 33, pages 385 – 398.
- Rodrigues, Carlos (2011)" Universities, the second Academic Revolution and Regional Development: A tale (solely) 'Made of Techvalleys'? *European Planning Studies*, 19: 2, 179-197.

Shrolec M (2010) ' A Multilevel Approach to Geography of Innovation' Regional Studies, 44: 9, 1207-1220

Varga, A. (2000). Local Academic Knowledge Tranfers and the Concetration of Economic Activity. Journal of Regional Science, vol. 40, 2, 2000. pp 289-309.

Xinyue Y (2011) ' New Directions in Regional Economic Development' Regional Studies, 45: 4.559-561.

Αρταβάνη Μ., Καραγάνης Α., (1995), "Η επίδραση των Τριτοβάθμιων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων στην ανάπτυξη της περιφερειακής οικονομίας μέσω της διάχυσης νέας τεχνολογίας, καινοτομιών και της παραγωγής επιστημονικών στελεχών. Μεθοδολογική προσέγγιση". 2^ο Εθνικό Συνέδριο Ελληνικού Τμήματος Regional Science Association. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στον περιφερειακό σχεδιασμό. Αθήνα 1995.

Γενιτσαρόπουλος Χ, Μπότσαρης Χ, Λαδιάς Χ, «Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και Οικονομική Περιφερειακή Ανάπτυξη. Μελέτη περίπτωσης για το Νομό Φθιώτιδας». 17^ο Επιστημονικό Συνέδριο του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, "Το μέλλον του Αναπτυξιακού και Χωροταξικού Σχεδιασμού της Ελλάδας". 25 Φεβρουαρίου 2012, Δελφοί, Κείμενα Συνεδρίου, σ.σ.333-344.

Γενιτσαρόπουλος Χ, Μπότσαρης Χ, Λαδιάς Χ, «Η Παρουσία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΑΕΙ) στην Ελληνική Περιφέρεια και οι Γραμμικές Συσχετίσεις τους με Οικονομικούς Δείκτες. Η Σημασία του Μεγέθους της Τοπικής Οικονομίας». Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης, Τόμος II, Νο 1, 2011,σ.σ. 13-29.

Γιώτη-Παπαδάκη Ο,(2011), Εισαγωγή στην Οικονομική Γεωγραφία. Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα, 2011.

Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2009). Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση. Ετήσια Έκθεση 2009. 11 Εκθέσεις. Αύγουστος 2009, Αθήνα.

Κοκκίνου Α., (2010). Περιφερειακή Αποτελεσματικότητα και Καινοτομία: Μια δυναμική ανάλυση. Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης. Τόμος I (1), Δεκέμβριος 2010, σ.σ. 61-80.

Κόνσολας Ν. (1997). 'Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική' Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήσης 1997.

Λαδιάς Χ, (2005). "Πανεπιστήμιο και Ανάπτυξη". Επιστημονικά Κείμενα Α' Συνεδρίου:"Το Πανεπιστήμιο στη Λιβαδειά και η Συμβολή του στην Οικονομική Ανάπτυξη της Ευρύτερης Περιοχής". Συνέσμιος Ελλήνων Περιφερειολόγων, 2005.

Λεφάκης Λ, Γενιτσαρόπουλος Χ, (2012) «Έρευνα και Καινοτομία στο πλαίσιο του ν.4009/2011. Η συμβολή των ΑΙ στην επιχειρηματικότητα και την εν γένει ανάπτυξη της περιφέρειας». 17^ο Επιστημονικό Συνέδριο του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, "Το μέλλον του Αναπτυξιακού και Χωροταξικού Σχεδιασμού της Ελλάδας". 25 Φεβρουαρίου 2012, Δελφοί, Κείμενα Συνεδρίου, σ.σ. 501-510.

Μπότσαρης Χ, Γενιτσαρόπουλος Χ, Λαδιάς Χ, «Η αξιολόγηση της συμβολής των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΑΕΙ) στην οικονομική ανάπτυξη της ελληνικής περιφέρειας την περίοδο 2000-2003 με τη μέθοδο του πειραματικού σχεδιασμού». 17^ο Επιστημονικό Συνέδριο του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, "Το μέλλον του Αναπτυξιακού και Χωροταξικού Σχεδιασμού της Ελλάδας". 25 Φεβρουαρίου 2012, Δελφοί, Κείμενα Συνεδρίου, σ.σ.45-56.

Πάκος θ (2007), "Πανεπιστήμιο και Ανάπτυξη"5ο Συνέδριο ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π "Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το χτες στο αύριο". Μέτσοβο, 27-30 Σεπτεμβρίου 2007 .

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Αναστασία Στρατηγέα

stratige@central.ntua.gr

Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, Ε.Μ.Π.

Χρυσაΐδα-Αλίκη Παπαδοπούλου

xryrap@yahoo.gr, xrap@survey.ntua.gr

Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, Ε.Μ.Π.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο τη χάραξη στρατηγικής για τη μελλοντική ανάπτυξη του αγροτικού τομέα στη χώρα μας. Για το σκοπό αυτό, στο πρώτο μέρος εξετάζει το πλαίσιο ανάπτυξης του αγροτικού τομέα σήμερα, όπως αυτό διαμορφώνεται από τις εξελίξεις σειράς παραγόντων του εξωτερικού περιβάλλοντος, π.χ. Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), εξελίξεις των διατροφικών προτύπων, τεχνολογία, κ.ά. Στο δεύτερο μέρος εμβαθύνει στη μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης και της δυναμικής του τομέα στη χώρα μας, επιχειρώντας να αναδείξει τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες του. Τέλος, στο τρίτο μέρος, παρουσιάζονται σενάρια βιώσιμης μελλοντικής ανάπτυξης του τομέα, καθώς και στρατηγικές και κατευθύνσεις πολιτικής για την υλοποίησή τους, στη βάση των οποίων αντιμετωπίζονται/αξιοποιούνται οι προκλήσεις που απορρέουν από το εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον, έτσι ώστε ο τομέας να αποτελέσει βασικό πυλώνα για την ανάπτυξη των περιφερειών της χώρας.

Λέξεις κλειδιά

Αγροτικός τομέας, σενάρια μελλοντικής ανάπτυξης, στρατηγικές, κατευθύνσεις πολιτικής

Εισαγωγή

Ο αγροτικός τομέας είναι ένας από τους πλέον σημαντικούς τομείς παραγωγής της παγκόσμιας οικονομίας, αφού καθορίζει σε σημαντικό βαθμό την επιβίωση και την ποιότητα ζωής των ανθρώπων, ενώ ταυτόχρονα, αποτελεί το 'όχημα' για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Ο ρόλος του αγροτικού τομέα στη στήριξη της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής των περιοχών αυτών, αλλά και στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων αναγνωρίζεται ευρέως σήμερα [COM(1999)22 final, Giaoutzi και Stratigea 2009, κ.ά.]. Έτσι, ο αγροτικός τομέας, πέραν των ευκαιριών απασχόλησης και εισοδήματος που παρέχει, συμμετέχει ουσιαστικά στη διαμόρφωση, διατήρηση και προστασία του αγροτικού χώρου. Παρέχει το υπόβαθρο για την ανάπτυξη σειράς δραστηριοτήτων, στα πλαίσια της πολυλειτουργικής αξιοποίησης της αγροτικής γης. Διαδραματίζει σημαντικό ρόλο ως 'παραγωγός' φιλικής ενέργειας. Συμβάλλει στη διατήρηση/ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και της 'ταυτότητας' των αγροτικών περιοχών. Τέλος, αποτελεί το θεματοφύλακα της ανθρώπινης υγείας, μέσα από την παραγωγή ποιοτικών και ασφαλών αγροτικών προϊόντων.

Ο αγροτικός τομέας στη χώρα μας σήμερα βρίσκεται αντιμέτωπος με μία σειρά από *προκλήσεις*, οι οποίες καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη μελλοντική αναπτυξιακή προοπτική του και απορρέουν από τις εξελίξεις του *εξωτερικού περιβάλλοντος* π.χ. εξελίξεις της ΚΑΠ, διατροφικά πρότυπα, ζήτηση για ποιοτικά και ασφαλή προϊόντα, κλιματική αλλαγή, περιβαλλοντική υποβάθμιση, πολιτική για τον ενεργειακό τομέα.

Η παρούσα εργασία έχει ως *στόχο* της τη χάραξη στρατηγικής για την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα στη χώρα μας. Για το σκοπό αυτό, στο *πρώτο μέρος* εξετάζει το πλαίσιο ανάπτυξης του αγροτικού τομέα σήμερα, όπως αυτό διαμορφώνεται από τις εξελίξεις σειράς παραγόντων του εξωτερικού περιβάλλοντος. Στο *δεύτερο μέρος* η εργασία εμβαθύνει στη μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης και της δυναμικής του αγροτικού τομέα στη χώρα μας, επιχειρώντας να αναδείξει τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες του. Τέλος, στο *τρίτο μέρος* παρουσιάζονται σενάρια βιώσιμης μελλοντικής ανάπτυξης του τομέα, καθώς και στρατηγικές και κατευθύνσεις πολιτικής για την υλοποίησή τους, στη βάση των οποίων αντιμετωπίζονται/αξιοποιούνται οι προκλήσεις που απορρέουν από το εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον, έτσι ώστε ο τομέας να αποτελέσει βασικό πυλώνα για την ανάπτυξη των περιφερειών της χώρας.

Πλαίσιο μελλοντικής ανάπτυξης αγροτικού τομέα – Προκλήσεις εξωτερικού περιβάλλοντος

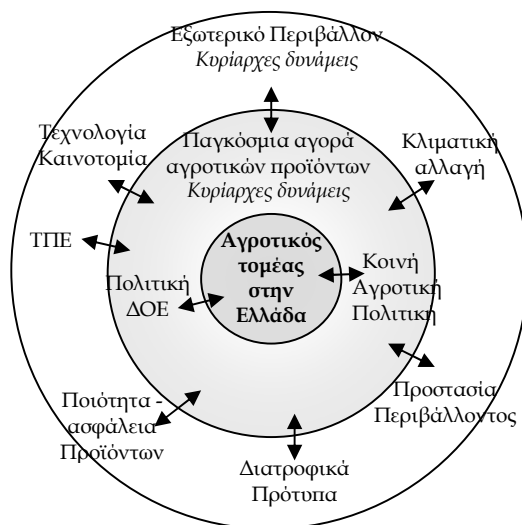
Στην παρούσα ενότητα, παρουσιάζονται οι σημαντικότερες *προκλήσεις* του εξωτερικού περιβάλλοντος (βλ. Διάγραμμα 1), που διαμορφώνουν το πλαίσιο για τη χάραξη στρατηγικής για τη μελλοντική ανάπτυξη του αγροτικού τομέα στη χώρα μας.

Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)

Ιστορικά η ΚΑΠ, ως το κύριο εργαλείο στήριξης του αγροτικού τομέα στην Ε.Ε., έχει οδηγήσει στον εκσυγχρονισμό και τη μετάβαση από ένα παραδοσιακό σε ένα εντατικό μοντέλο αγροτικής παραγωγής, που χαρακτηρίζεται από τις λιγότερες και μεγαλύτερης έκτασης αγροτικές εκμεταλλεύσεις, τη μεγαλύτερη εξειδίκευση, τη χρήση πρόσθετων κ.ά. (Walls 2006). Οι αρνητικές επιπτώσεις από αυτό το μοντέλο είναι ήδη ορατές σε πολλές περιοχές, με συνέπεια την αλλαγή πλεύσης την τελευταία δεκαετία προς ένα νέο μοντέλο αγροτικής ανάπτυξης. Στο νέο αυτό μοντέλο, η άμβλυνση των επιπτώσεων στο περιβάλλον από την άσκηση της αγροτικής δραστηριότητας [COM(2000)20], σε συνδυασμό με την ποιότητα και ασφάλεια των παραγόμενων προϊόντων, αποτελούν κυρίαρχες επιλογές και στρατηγικές κατευθύνσεις, αλλά και προϋπόθεση των ενισχύσεων των αγροτικών εισοδημάτων (Μαραβέγιας και άλλοι, 2002). Ταυτόχρονα, η έμφαση περνά από τη στήριξη του αγροτικού τομέα στην ανάπτυξη βιώσιμων αγροτικών συστημάτων, τα οποία συμβάλλουν στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών στο σύνολό τους.

Εξέλιξη διατροφικών προτύπων

Η εξέλιξη των διατροφικών προτύπων σε παγκόσμια κλίμακα καθορίζει σε σημαντικό βαθμό την εξέλιξη της αγροτικής παραγωγής. Οι τάσεις που καταγράφονται τονίζουν, μεταξύ άλλων, τη στροφή των καταναλωτών προς *τοπικά προϊόντα*, προϊόντα δηλαδή στενά συνδεδεμένα με τον τόπο προέλευσης ή τον πολιτισμό και την παράδοση των αγροτικών περιοχών. Ακόμη, η αυξανόμενη ευαισθητοποίηση και η γνώση των καταναλωτών σχετικά με τις θετικές επιπτώσεις της διατροφής στην υγεία ενισχύει τη στροφή προς τα *βιολογικά (οργανικά) προϊόντα*. Τέλος, σημαντική είναι η στροφή προς τα *“λειτουργικά”* προϊόντα (SCENAR 2020, 2007), τα οποία συμβάλλουν στη διατήρηση της υγείας του καταναλωτή ή εμποδίζουν την ανάπτυξη ασθενειών.

Διάγραμμα 1: Πλαίσιο ανάπτυξης αγροτικού τομέα

Πηγή: Επεξεργασία από Γιαουτζή και Στρατηγέα, 2007

Ποιότητα / ασφάλεια τροφίμων

Τα ζητήματα ποιότητας και ασφάλειας αγροτικών προϊόντων και τροφίμων βρίσκονται σήμερα στο επίκεντρο της Ευρωπαϊκής πολιτικής, μέσα από τη θέσπιση σειράς κανονισμών, που αποβλέπουν σε ένα υψηλό επίπεδο προστασίας της ανθρώπινης ζωής και υγείας, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη την προστασία του ζωικού, φυτικού και φυσικού κεφαλαίου [COM(1999)719].

Η έννοια της 'ιχνηλασιμότητας' (*traceability*) αποτελεί τον πυρήνα του ελέγχου της ποιότητας και ασφάλειας των τροφίμων και συνδέεται στενά τόσο με την προσφορά (παραγωγή τροφίμων που υπακούει σε συγκεκριμένα πρότυπα για τη διασφάλιση της υγείας των καταναλωτών), όσο και με τη ζήτηση (πρόσβαση των καταναλωτών σε διάφανες και ακριβείς πληροφορίες για κάθε τρόφιμο σε όλη την αλυσίδα από το 'χωράφι στο πιάτο'). Η 'επισήμανση' (*labeling*) αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την ιχνηλασιμότητα και τη διασφάλιση της ποιότητας των αγροτικών προϊόντων.

Κλιματική αλλαγή

Οι επιπτώσεις από την κλιματική αλλαγή στον αγροτικό τομέα αφορούν σε ζητήματα όπως η διαθεσιμότητα των υδατικών πόρων, η άνοδος της θερμοκρασίας, η ξηρασία, τα έντονα καιρικά φαινόμενα και η καταστροφική τους δράση στις καλλιέργειες, κ.ά, παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν δραματικά τη μελλοντική προοπτική του τομέα στις διαφορετικές περιοχές, αλλάζοντας τη 'γεωγραφία', αλλά και το μέγεθος της καλλιεργήσιμης γης (εγκατάλειψη-περιθωροποίηση αγροτικής γης).

Η μελλοντική ανάπτυξη του αγροτικού τομέα εξαρτάται από τη δυνατότητα προσαρμογής του στα νέα δεδομένα που δημιουργούνται.

Περιβαλλοντική υποβάθμιση

Η στενή αλληλεξάρτηση της αγροτικής δραστηριότητας με το περιβάλλον είναι δεδομένη (EC 2005, Walls 2006, κ.ά.). Η άσκηση της αγροτικής δραστηριότητας συνεπάγεται μία σειρά από επιπτώσεις στο περιβάλλον, οι οποίες συνδέονται στενά με το πρότυπο άσκησης της αγροτικής δραστηριότητας. Τα πρότυπα που αναμένεται να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην υποβάθμιση ή την αναβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος είναι (Walls 2006):

- Η εξειδίκευση (*specialization*) και η εντατική χρήση (*intensification*) της αγροτικής γης.
- Η περιθωριοποίηση ή η εγκατάλειψη της αγροτικής γης, η οποία έχει σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση των ενδιαιτημάτων και της βιοποικιλότητας.
- Η εκτατικοποίηση (*extensification*) (ήπια αξιοποίηση περιθωριοποιημένης ή μη αξιοποιούμενης γης), η οποία, συνδυαζόμενη με άλλες δραστηριότητες, μπορεί να συμβάλλει στη συμπλήρωση του εισοδήματος των αγροτών (Erenstein 2006).

Ενεργειακή πολιτική

Στα πλαίσια της ενεργειακής πολιτικής της Ε.Ε., σημαντικός είναι ο ρόλος του αγροτικού τομέα ως παραγωγού θερμικής/ηλεκτρικής ενέργειας και βιοκαυσίμων, με την κατάλληλη αξιοποίηση της βιομάζας (απόβλητα τομέα ή ενεργειακές καλλιέργειες). Η αξιοποίηση τοπικών πόρων των αγροτικών περιοχών για την παραγωγή ενέργειας μπορεί να αποφέρει πολλαπλά οφέλη τόσο για τον αγροτικό όσο και για τους υπόλοιπους τομείς των αγροτικών οικονομιών και να συμβάλει στην επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Τεχνολογικές εξελίξεις - Καινοτομία

Οι τεχνολογικές εξελίξεις μπορούν να διαδραματίσουν αποφασιστικό ρόλο τόσο για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού τομέα (αλλά και άλλων τομέων της οικονομίας των αγροτικών περιοχών), όσο και για την προώθηση ενός περισσότερο περιβαλλοντικά υπεύθυνου προτύπου αγροτικής ανάπτυξης. Σημαντικές είναι σήμερα οι τεχνολογίες και οι καινοτομίες που αφορούν στον αγροτικό τομέα και έχουν εφαρμογή τόσο στο στάδιο της πρωτογενούς παραγωγής όσο και στο στάδιο της επεξεργασίας των αγροτικών προϊόντων. Σημαντικές είναι επίσης οι εξελίξεις στον τομέα της βιοτεχνολογίας και της νανοτεχνολογίας, με εφαρμογές στην πρωτογενή παραγωγή και την επεξεργασία/μεταποίηση των αγροτικών προϊόντων.

Τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας (ΤΠΕ)

Οι ΤΠΕ, μέσα από τη συμβολή τους στη συλλογή, επεξεργασία, αποθήκευση, ανάκτηση και μετάδοση πληροφορίας, δημιουργούν ευοίωνες προοπτικές για τη μελλοντική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών γενικότερα αλλά και του αγροτικού τομέα ειδικότερα (Stratigea 2011). Η αξιοποίησή τους στο επίπεδο των αγροτικών επιχειρήσεων ανοίγει ένα σημαντικό 'παράθυρο' για την 'on-line' στήριξη των αγροτών στην αποτελεσματικότερη διαχείριση των πόρων στο 'χωράφι' (π.χ. γεωργία ακριβείας, e-agriculture) (FAO, 2005), στηρίζοντας έτσι την ανταγωνιστικότητα του τομέα και την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων.

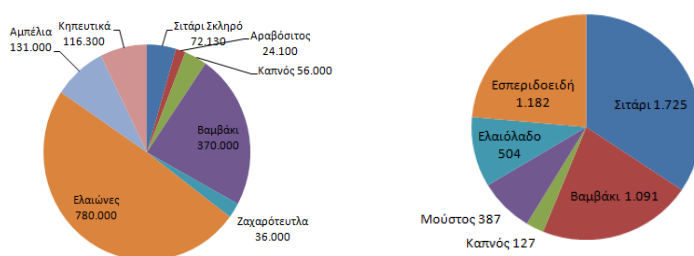
Υπάρχουσα κατάσταση και δυναμική του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται συνοπτικά η υπάρχουσα κατάσταση και η δυναμική του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα.

Γεωργική παραγωγή

Ο αγροτικός τομέας στη χώρα μας διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Η δυσμενής μορφολογία των αγροτικών εκτάσεων (ορεινές περιοχές με έντονο ανάγλυφο, νησιωτικές περιοχές, κ.ά.), αν και αποτελεί αρνητικό παράγοντα για την ανταγωνιστικότητα του τομέα, εν τούτοις προσφέρει τη δυνατότητα διαφοροποίησης του παραγόμενου αγροτικού προϊόντος, μέσα από την αξιοποίηση του μικροκλίματος κάθε περιοχής. Βασικές καλλιέργειες είναι οι αροτραίες (σκληρό σιτάρι,

αραβόσιτος, καπνός, βαμβάκι, ζαχαρότευτλα), οι δενδρώδεις (ελαιώνες, αμπέλια) και τα κηπευτικά. Βασικά γεωργικά προϊόντα είναι το σιτάρι, το βαμβάκι, ο καπνός, ο μούστος, το ελαιόλαδο και τα εσπεριδοειδή. Το μεγαλύτερο τμήμα των γεωργικών εκτάσεων διατίθεται για την καλλιέργεια ελιάς, ενώ από την άποψη του όγκου της παραγωγής κυριαρχεί το σιτάρι (Διάγραμμα 2). **Διάγραμμα 2:** Εκτάσεις βασικών καλλιεργειών και όγκος παραγωγής βασικών προϊόντων

Πηγή: Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΣΣΑΑ), 2007-13

Οι βιολογικές καλλιέργειες κατέχουν μικρό μερίδιο στο σύνολο της παραγωγής, εμφανίζουν όμως ένα σημαντικό ρυθμό διεύρυνσης. Οι βιολογικά καλλιεργούμενες εκτάσεις από το 1% της συνολικά καλλιεργούμενης γης το 2003, έφτασαν το 2004 στο 1.4%, παρουσιάζοντας αύξηση της τάξης του 39,4%.

Κύριο χαρακτηριστικό της αγροτικής παραγωγής της χώρας είναι η χωρική διαφοροποίηση, με τον καπνό, το βαμβάκι, τα ζαχαρότευτλα και τα σιτηρά να κυριαρχούν στις βορειότερες και την ελαιοκαλλιέργεια στις νοτιότερες περιοχές. Η μελέτη της διαχρονικής εξέλιξης της στο διάστημα 2000-2008 (Πίνακας 1) καταδεικνύει τη σημαντική μείωση της παραγωγής των προϊόντων, τα οποία θίγονται, κατά κύριο λόγο, από τη νέα ΚΑΠ (καπνός, βαμβάκι, ζαχαρότευτλα). Μεγάλη μείωση παρατηρείται επίσης στην παραγωγή λεμονιών, ενώ η παραγωγή των υπόλοιπων προϊόντων εμφανίζεται διαχρονικά σχεδόν σταθερή, με φθίνουσες όμως τάσεις.

Πίνακας 1: Κυριότερα αγροτικά προϊόντα της χώρας (χιλ. τόνοι)

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Σιτάρι μαλακό	518	428	322	350	342	377	433	525
Σιτάρι σκληρό	1.665	1.648	1.403	1.712	1.677	1.402	1.218	1.414
Αραβόσιτος	2.038	2.163	2.314	2.451	2.547	2.351	2.396	2.472
Καπνός	137	127	127	127	124	37	31	28
Βαμβάκι	1.260	1.282	1.091	1.173	1.241	1.040	1.053	886
Ντομάτες	2.057	1.574	1.701	1.932	1.705	1.568	1.461	744
Ζαχαρότευτλα	3.033	2.713	2.204	2.208	2.603	1.917	851	856
Ελαιόλαδο	426	371	504	334	417	396	331	370
Λεμόνια	173	151	111	84	84	88	92	31
Πορτοκάλια	1.068	1.164	968	772	936	896	778	802
Μήλα	285	269	199	277	250	287	260	234
Ροδάκινα	920	740	249	791	864	768	784	734
Πατάτες	883	882	804	836	892	896	930	742
Κρέας	474	466	454	447	498	412	461	479
Γάλα	1.959	1.991	1.986	1.966	2.054	2.077	2.020	1.892

Πηγή: Οικονομικό Δελτίο Alpha Bank (Στοιχεία ΕΣΥΕ, Ιούνιος 2009)

Ζωική παραγωγή

Το ζωικό κεφάλαιο στη χώρα για το έτος 2001 αποτελείτο από βοοειδή (621 χιλ. κεφάλια), χοίρους (934 χιλ. κεφάλια), πρόβατα (9.124 χιλ. κεφάλια) και αίγες (5.662 χιλ. κεφάλια). Βασικά κτηνοτροφικά προϊόντα είναι το κρέας, το γάλα, το σκληρό και το μαλακό τυρί. Η αιγοπροβατοτροφία είναι ο πιο ανεπτυγμένος κλάδος, ενώ σχετικά ανεπτυγμένοι είναι οι κλάδοι της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας, της πτηνοτροφίας και της χοιροτροφίας. Η *βιολογική εκτροφή ζώων* κερδίζει σταδιακά έδαφος. Το μεγαλύτερο ποσοστό της εγχώριας βιολογικής κτηνοτροφίας κατέχουν οι αίγες (49% για το έτος 2004) και ακολουθούν τα πρόβατα (30% για το έτος 2004) και τα πουλερικά (16% για το έτος 2004).

Χαρακτηριστικά απασχόλησης

Με εξαίρεση τις Περιφέρειες Αττικής και Νοτίου Αιγαίου, η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα είναι αρκετά υψηλή (στοιχεία ΕΣΥΕ, 2009), με κυρίαρχες τις Περιφέρειες Αν. Μακεδονίας και Θράκης, Θεσσαλίας και Πελοποννήσου (απασχόληση στον αγροτικό τομέα 30%, 26% και 26% αντίστοιχα). Σημαντικό είναι και το ποσοστό απασχόλησης με τον αγροτικό τομέα στις νησιωτικές περιοχές, παρά την ταυτόχρονη δραστηριοποίηση του πληθυσμού στον τομέα του τουρισμού.

Χαρακτηριστικά του δυναμικού που απασχολείται στον τομέα είναι το *χαμηλό μορφωτικό επίπεδο* (περίπου τα $\frac{3}{4}$ απόφοιτοι δημοτικού), ενώ μόλις το 1,2% είναι απόφοιτοι ΑΕΙ και ΤΕΙ. Από την άποψη της ηλικιακής του *σύνθεσης*, σχεδόν το 38% των απασχολούμενων το 2005 ήταν πάνω από 55 ετών (ΕΣΣΑΑ, 2007-13).

Η διαχρονική εξέλιξη της *αγροτικής απασχόλησης* δείχνει μία πτωτική πορεία, σημειώνοντας στο διάστημα 1980-2004 μείωση κατά 17.4%. Σημαντικό μέρος αυτής αφορά σε καθεστώς αυτοαπασχόλησης του αρχηγού της εκμετάλλευσης και των μελών της οικογένειάς του (86,3%) (ΕΣΥΕ, 2006).

Η διαχρονική εξέλιξη του πραγματικού αγροτικού εισοδήματος έχει υποστεί επίσης υποστεί μείωση, που αγγίζει το 20% στο διάστημα 2000-08, με τάσεις συνέχισης της πτωτικής πορείας (ΕΣΣΑΑ 2007-2013). Διέξοδο για τον αγροτικό πληθυσμό μπορεί να αποτελέσει η αξιοποίηση της πολυλειτουργικότητας του τομέα και η ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων στις αγροτικές περιοχές.

Θέση του τομέα στο παραγωγικό σύστημα της χώρας

Ο πρωτογενής τομέας στην Ελλάδα συνιστά έναν από τους βασικούς τομείς στήριξης της οικονομίας και της απασχόλησης, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στο παραγωγικό σύστημα πολλών περιοχών. Τα τελευταία χρόνια ο τομέας συρρικνώνεται, γεγονός που αποτυπώνεται στη συμμετοχή του στη συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) και στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ). Οι τάσεις αυτές εντείνονται διαχρονικά και ο τομέας φθίνει συνεχώς λόγω των πιέσεων που υφίσταται από το εσωτερικό και το εξωτερικό περιβάλλον π.χ. διαχρονική μείωση αγροτικού εισοδήματος, μειωμένη ανταγωνιστικότητα, έλλειψη εκσυγχρονισμού, χαμηλή διείσδυση τεχνολογίας, εφαρμογή αναθεωρημένης ΚΑΠ.

Διαρθρωτικές ιδιαιτερότητες

Οι κύριες *διαρθρωτικές ιδιαιτερότητες* του τομέα είναι (Βακάκης, 2009):

- Ο έντονος *δυϊσμός* της γεωργίας. Η μισή περίπου γεωργική γη εντάσσεται στην κατηγορία της 'επιχειρηματικής' γεωργίας, με παραγωγικές επιδόσεις ανάλογες του κοινοτικού μέσου

όρου, μικρό αριθμό και μεγάλο μέγεθος εκμεταλλεύσεων. Η υπόλοιπη μισή, που αποτελεί και τη 'ραχοκοκαλιά' του αγροτικού τομέα, εντάσσεται στην 'υπολλειμματική ή οριακή' γεωργία στις ορεινές και νησιωτικές περιοχές της χώρας, με μεγάλο αριθμό, μικρού μεγέθους, εκμεταλλεύσεων.

- Ο μεγάλος αριθμός και η διασπορά των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, που συνεπάγεται υψηλά κόστη για τη δημιουργία υποδομών και την οργάνωση του τομέα, αλλά και τη μεταφορά των παραγόμενων προϊόντων στην αγορά.
- Η σύνθεση του απασχολούμενου στον τομέα δυναμικού, το οποίο χαρακτηρίζεται ως γηρασμένο και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου.
- Η μορφή της απασχόλησης του τομέα (αυτοαπασχόληση – οικογενειακή).

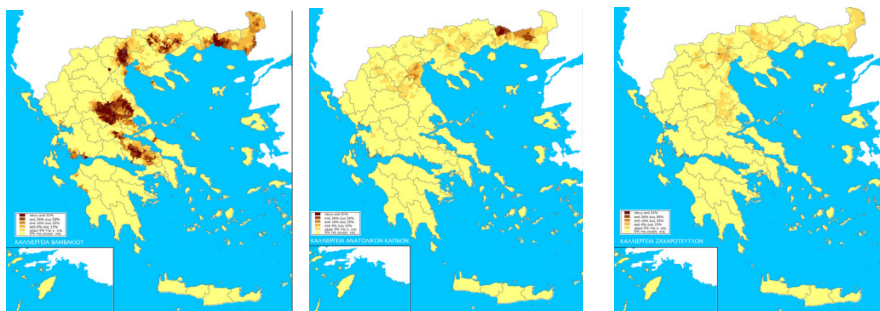
Εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων

Ο κύριος προσανατολισμός των *εξαγωγών* της χώρας είναι η Ε.Ε. Το εμπορικό ισοζύγιο των αγροτικών προϊόντων της Ελλάδας με την Ε.Ε. παρουσιάζει μία ελλειμματική εικόνα, καθώς μειώνεται διαχρονικά μεταξύ των ετών 1994 και 2008 για την πλειονότητα των προϊόντων (Πετρόπουλος και άλλοι 2010). Η εικόνα αυτή συνδέεται με τη μείωση της αγροτικής παραγωγής και την εγγενή αδυναμία του τομέα να καταστεί ανταγωνιστικός στην ευρωπαϊκή αγορά. Ο σταδιακός μαρασμός του έχει σα συνέπεια την αδυναμία κάλυψης της εγχώριας ζήτησης και την παράλληλη αύξηση των εισαγωγών. Ενδεικτική είναι η φθίνουσα πορεία της χώρας όσον αφορά στην αυτάρκειά της σε προϊόντα κρέατος.

Η νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική

Αρκετές ελληνικές περιφέρειες πρόκειται να αντιμετωπίσουν σοβαρά προβλήματα, λόγω του διαφοροποιημένου προσανατολισμού της νέας ΚΑΠ.

Χάρτης 1: Καλλιέργειες βαμβακιού, καπνών ανατολικού τύπου και ζαχαρότευτλων

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2007

Πίνακας 2: Εξάρτηση περιφερειών της χώρας από την ΚΑΠ

Περιφέρεια / Εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	Εξάρτηση από επιδοτήσεις (προϊόντα) - ΚΑΠ
Αν. Μακεδονία – Θράκη Υψηλή εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΥΨΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις (βαμβάκι, καπνός, σιτηρά, ζαχαρότευτλα κ.ά.) Επηρεάζεται σημαντικά από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Κεντρική Μακεδονία Μέτρια εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΥΨΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις (βαμβάκι, καπνός, σιτηρά, κ.ά.) Επηρεάζεται σημαντικά από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Δυτική Μακεδονία Μέτρια εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΥΨΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις (καπνός, ξηρικές καλλιέργειες, βαμβάκι, μηδική, τεύτλα κ.ά.) Επηρεάζεται σημαντικά από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Ήπειρος Υψηλή εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΧΑΜΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις (βαμβάκι, πορτοκάλια, αραβόσιτος) Δεν επηρεάζεται σημαντικά από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Θεσσαλία Υψηλή εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΥΨΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις (βαμβάκι, καπνός, ζαχαρότευτλα, δημητριακά) Επηρεάζεται σημαντικά από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Στερεά Ελλάδα Υψηλή εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΥΨΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις (καπνός, βαμβάκι) Επηρεάζεται σημαντικά από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Νότιο Αιγαίο Χαμηλή εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΧΑΜΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις Δεν επηρεάζεται σημαντικά από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Βόρειο Αιγαίο Υψηλή εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΜΕΤΡΙΑ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις (σκληρό σιτάρι) Επηρεάζεται σε μικρό βαθμό από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Κρήτη Υψηλή εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΧΑΜΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις. Δεν επηρεάζεται σημαντικά από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Αττική Χαμηλή εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΧΑΜΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις. Δεν επηρεάζεται σημαντικά από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Δυτική Ελλάδα Υψηλή εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΥΨΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις (καπνός, βαμβάκι, σιτάρι). Επηρεάζεται σημαντικά από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Ιόνια Νησιά Χαμηλή εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΧΑΜΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις. Δεν επηρεάζεται άμεσα από τις αλλαγές της ΚΑΠ
Πελοπόννησος Υψηλή εξάρτηση από τον α'γενή τομέα	ΧΑΜΗΛΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ από επιδοτήσεις (εσπεριδοειδή, αμπελοκαλλιέργεια) Δεν επηρεάζεται άμεσα από τις αλλαγές της ΚΑΠ

* υψηλή – μέτρια – χαμηλή εξάρτηση

Η επιβεβλημένη, κατά περίπτωση, διαρθρωτική προσαρμογή ενός σημαντικού αριθμού καλλιεργειών, αναμένεται να επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στις περιοχές που πρόκειται να θιγούν, συμβάλλοντας στην αύξηση της ανεργίας, την εγκατάλειψη και ερήμωση της υπαίθρου και των ορεινών περιοχών και την αύξηση των τάσεων αστικοποίησης.

Οι καλλιέργειες που πρόκειται να θιγούν περισσότερο από την εφαρμογή της νέας ΚΑΠ στη χώρα μας αφορούν κυρίως το βαμβάκι, τον καπνό και τα ζαχαρότευτλα (Χάρτης 1) και δευτερευόντως τα σιτηρά. Ο όγκος της παραγωγής για τις εν λόγω καλλιέργειες έχει ήδη μειωθεί σημαντικά στην περίοδο 1995-2008.

Οι διαφορετικές περιφέρειες της χώρας σε σχέση με την εξάρτησή τους από την ΚΑΠ παρουσιάζονται στον Πίνακα 2. Ο 'βαθμός εξάρτησης' είναι συνάρτηση της στήριξης του αγροτικού τομέα στις επιδοτήσεις, αλλά και της κυριαρχίας του τομέα στην οικονομική δομή κάθε περιφέρειας.

Σενάρια βιώσιμης ανάπτυξης του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τέσσερα σενάρια για τη βιώσιμη ανάπτυξη του αγροτικού τομέα στη χώρα μας. Για τη δόμηση των σεναρίων χρησιμοποιούνται δύο 'άξονες στρατηγικής', που αφορούν σε:

- υιοθέτηση και χρήση της τεχνολογίας (αγροτική τεχνολογία και ΤΠΕ), και

- προώθηση ενός *περιβαλλοντικά υπεύθυνου παραγωγικού προτύπου*, που στηρίζεται σε φιλοπεριβαλλοντικές πρακτικές αξιοποίησης της αγροτικής γης.

Με βάση τους άξονες αυτούς, τα σενάρια που δομούνται είναι (Διάγραμμα 2):

- *Σενάριο 1*: 'Βιομηχανοποιημένο' πρότυπο αγροτικής ανάπτυξης
- *Σενάριο 2*: 'Μικτό' πρότυπο αγροτικής ανάπτυξης
- *Σενάριο 3*: 'Περιβαλλοντικό' πρότυπο αγροτικής ανάπτυξης
- *Σενάριο 4*: Περιθωριοποίηση αγροτικού τομέα

Τα κύρια χαρακτηριστικά των σεναρίων αποτυπώνονται στο Διάγραμμα 3 που ακολουθεί.

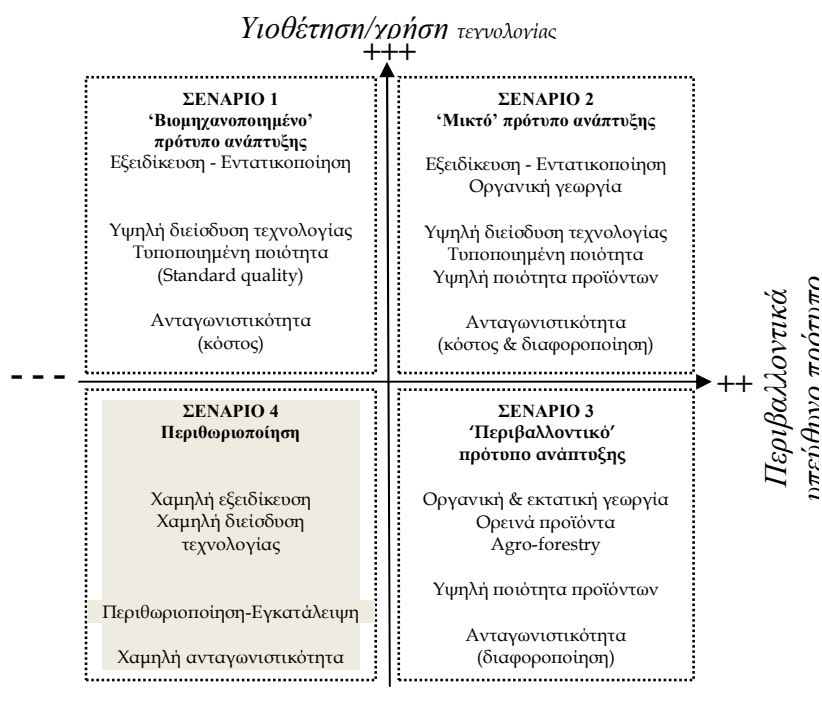
✓ *Σενάριο 1: Βιομηχανοποιημένο πρότυπο αγροτικής ανάπτυξης*

Χαρακτηρίζεται από τον υψηλό βαθμό υιοθέτησης και χρήσης της τεχνολογίας στον αγροτικό τομέα, η οποία συμβάλλει στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας του κλάδου, την υιοθέτηση ενός εντατικού προτύπου και την εξειδίκευση του τομέα ανά περιοχή. Τα παραγόμενα προϊόντα πληρούν τις ισχύουσες προδιαγραφές ποιότητας (standard quality products). Η τεχνολογία συμβάλλει στον εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων μεθόδων και διαδικασιών παραγωγής, τη βελτίωση των παραγόμενων και την παραγωγή νέων προϊόντων (π.χ. βιοκαύσιμα, υλικά), τη βελτίωση των πρόσθετων που χρησιμοποιούνται, την ορθολογική διαχείριση των πόρων (γεωργία ακριβείας), κ.ά. Το σενάριο υποθέτει υψηλή εξειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού σε αγροτικές τεχνολογίες.

✓ *Σενάριο 2: Μικτό πρότυπο αγροτικής ανάπτυξης*

Αναφέρεται στην ανάπτυξη ενός 'μικτού' προτύπου αγροτικής ανάπτυξης, που στηρίζεται στη συνύπαρξη του εντατικού και του περιβαλλοντικά φιλικού προτύπου αγροτικής παραγωγής. Ο ρόλος της τεχνολογίας είναι κυρίαρχος. Στο εντατικό πρότυπο αγροτικής παραγωγής η τεχνολογία συμβάλλει στη στήριξη της ανταγωνιστικότητας του τομέα, με εφαρμογές ανάλογες του προηγούμενου σεναρίου. Στο περιβαλλοντικά φιλικό πρότυπο παραγωγής, η τεχνολογία συμβάλλει στην ορθολογικότερη αξιοποίηση και την εξοικονόμηση των πόρων (π.χ. γεωργία ακριβείας). Η ανταγωνιστικότητα του τομέα στηρίζεται στη μείωση του κόστους παραγωγής, τη διαφοροποίηση και την ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων, την πιστοποίησή τους. Το σενάριο υποθέτει υψηλή εξειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού σε αγροτικές τεχνολογίες.

Διάγραμμα 3: Σενάρια μελλοντικής ανάπτυξης του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα

✓ *Σενάριο 3: Περιβαλλοντικό πρότυπο αγροτικής ανάπτυξης*

Αναφέρεται στην ανάπτυξη ενός προτύπου, το οποίο στηρίζει την παραγωγή προϊόντων ποιότητας, αξιοποιώντας το σύνολο των διαθέσιμων πόρων. Έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη της οργανικής γεωργίας, στην εκτατική γεωργία, την καλύτερη αξιοποίηση των προϊόντων των ορεινών περιοχών και την ανάπτυξη της αγρο-δασοκομίας. Η ανταγωνιστικότητα του τομέα στηρίζεται στη διαφοροποίηση και την ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων. Το σενάριο υποθέτει μέτρια εξειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού σε περιβαλλοντικά φιλικές καλλιεργητικές πρακτικές.

✓ *Σενάριο 4: Περιθωριοποίηση αγροτικού τομέα*

Στο παρόν σενάριο, κυρίαρχα χαρακτηριστικά του τομέα είναι η χαμηλή εξειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού, η χαμηλή διείσδυση της τεχνολογίας και η χαμηλή ανταγωνιστικότητα. Ο αγροτικός τομέας φθίνει, με αποτέλεσμα τη σταδιακή περιθωριοποίηση και εγκατάλειψή του, με αρνητικές επιπτώσεις για την κοινωνική και οικονομική συνοχή των αγροτικών περιοχών, αλλά και τη βιοποικιλότητα και τη διατήρηση του τοπίου. Συνιστά τη χειρότερη δυνατή μελλοντική εξέλιξη του αγροτικού τομέα στη χώρα μας και απορρέει εν μέρει από τη συνέχιση των υπαρχουσών τάσεων.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται κατευθύνσεις πολιτικής για την υλοποίηση των παραπάνω σεναρίων. Κάθε ένα από τα παραπάνω σενάρια μπορεί να υλοποιηθεί μέσα από ένα πακέτο κατευθύνσεων πολιτικής, από αυτές που παρουσιάζονται στη συνέχεια.

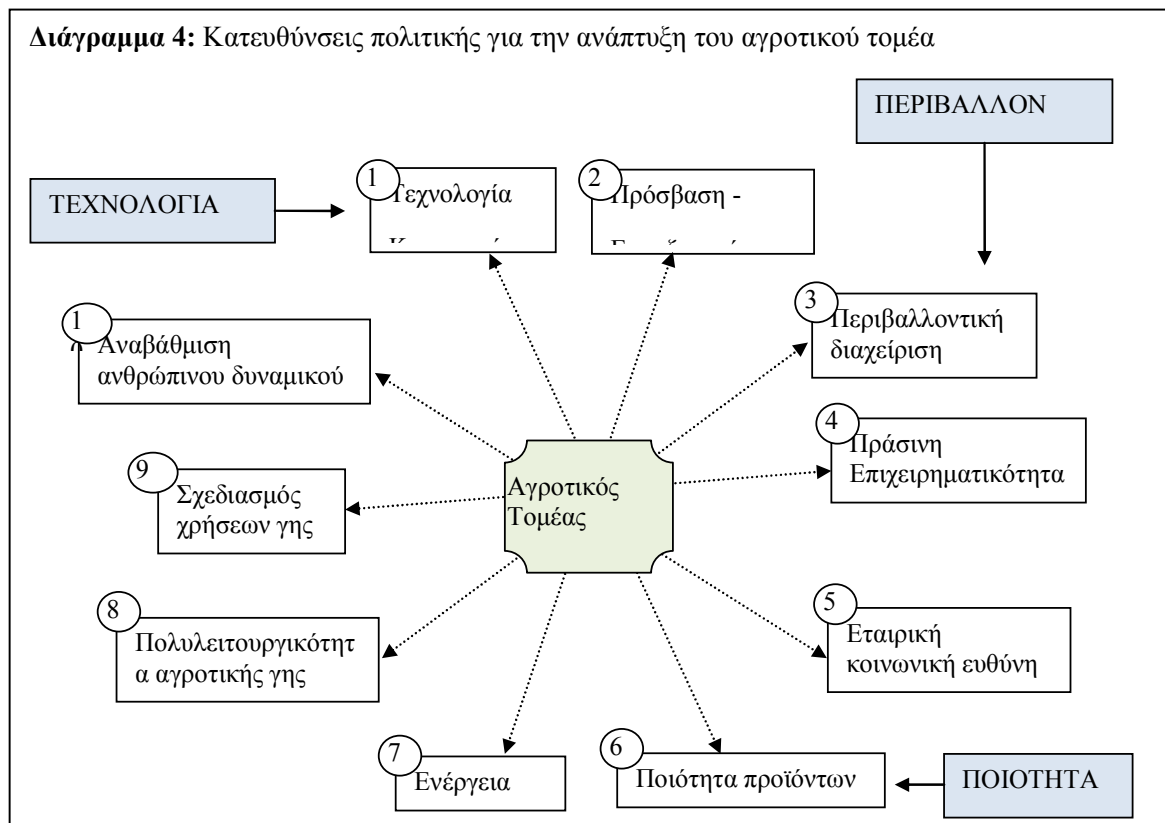
Κατευθύνσεις πολιτικής για την υλοποίηση των σεναρίων

Οι προτεινόμενες στην παρούσα εργασία κατευθύνσεις πολιτικής για την υλοποίηση των σεναρίων στη χώρα μας αποτυπώνονται στο Διάγραμμα 4.

Τεχνολογία - καινοτομία

Η παρούσα κατεύθυνση πολιτικής αποσκοπεί στην προώθηση και στήριξη της ερευνητικής δραστηριότητας για την ανάπτυξη τεχνολογιών και καινοτομιών, προσαρμοσμένων στις

Διάγραμμα 4: Κατευθύνσεις πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα

ιδιαίτερες ανάγκες της αγροτικής παραγωγής της χώρας. Η σύνδεση της έρευνας με τις ανάγκες της ελληνικής πραγματικότητας αποτελεί κύριο στόχο για τη μείωση της εξάρτησης του αγροτικού τομέα από την εισαγωγή, πολλές φορές μη προσαρμοσμένης στις ανάγκες, τεχνολογίας. Η ανάπτυξη της εγχώριας αγροτικής έρευνας αποτελεί καθοριστική παράμετρο για τη μελλοντική εξέλιξη της γεωργίας, με τον εντοπισμό, την παραγωγή και τη διάδοση κατάλληλων τεχνολογιών - καινοτομιών για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα και την αύξηση της προστιθέμενης αξίας των αγροτικών προϊόντων.

Πρόσβαση αγροτικών περιοχών σε δικτυακές υποδομές

Η κατεύθυνση αυτή πολιτικής δίνει έμφαση στην *ευρυζωνική πρόσβαση* των αγροτικών περιοχών. Η αγροτική δραστηριότητα σήμερα θεωρείται ότι αποτελεί έναν τομέα *εντάσεως πληροφορίας*, η αποτελεσματική άσκηση της οποίας απαιτεί ένα σημαντικό και πολυποίκιλο όγκο πληροφοριών, από ένα ευρύτατο φάσμα πηγών, που έχει ως πεδίο αναφοράς από το τοπικό έως το παγκόσμιο. Οι πληροφορίες αυτές μπορεί να αφορούν σε αγορές αγροτικών προϊόντων, καταναλωτικά πρότυπα, πρώτες ύλες, τεχνολογία, περιβαλλοντικά δεδομένα, καιρικά δεδομένα, ανταγωνιστές, πολιτικές σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, εξελίξεις σε πρόσθετα, λιπάσματα και σπόρους, νέες μεθόδους και καλλιεργητικές πρακτικές, κ.ά.

Η πρόσβαση σε *ευρυζωνικά δίκτυα* προσφέρει σήμερα σημαντικές ευκαιρίες για τις αγροτικές επιχειρήσεις, που στηρίζονται σε ένα σύνολο εφαρμογών που 'τρέχουν' με τη βοήθεια των ΤΠΕ και μπορούν να ομαδοποιηθούν στις παρακάτω (Stratigea, 2011):

- On-farm εφαρμογές: παροχή εξατομικευμένων υποστηρικτικών υπηρεσιών στο 'χωράφι', σχετικών με τη άσκηση και καθημερινή πρακτική της δραστηριότητας.
- On-site εφαρμογές: εξ αποστάσεως πρόσβαση των αγροτικών επιχειρήσεων/περιοχών σε πληροφορία και γνώση, π.χ. πρόσβαση σε βιβλιοθήκες, εκπαίδευση, κ.ά.
- Δυνατότητα δικτύωσης των αγροτικών επιχειρήσεων με ομοειδείς ή άλλες επιχειρήσεις, αγροτικές κοινότητες (e-communities), φορείς, κ.ά.
- Εφαρμογές που στηρίζουν τη λήψη απόφασης και τη διαχείριση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων μέσα από τη διαχείριση χωρικών και χρονικών δεδομένων.
- Εφαρμογές που στηρίζουν την on-line σύνδεση με την αγορά για την προώθηση (e-marketing) και πώληση (e-commerce) των αγροτικών προϊόντων.

Οι παραπάνω εφαρμογές είναι ιδιαίτερα χρήσιμες, δεδομένης της ιδιαίτερης μορφολογίας σημαντικού τμήματος του αγροτικού χώρου στη χώρα μας (ορεινές απομακρυσμένες, νησιωτικές περιοχές).

Περιβαλλοντική διαχείριση

Η ένταξη της προστασίας του περιβάλλοντος στην επιχειρηματική ατζέντα και η ολοκλήρωσή της στις πρακτικές ενός ευρέως φάσματος επιχειρηματικών δραστηριοτήτων αποτελεί σήμερα μία πραγματικότητα, η οποία καθοδηγείται αφενός μεν από την τάση των καταναλωτών να προτιμούν προϊόντα που προέρχονται από περιβαλλοντικά υπεύθυνες επιχειρήσεις και πρότυπα παραγωγής, αφετέρου δε από τη σταδιακή εμπέδωση της περιβαλλοντικής γνώσης και την ευαισθητοποίηση, καθώς και τις πολιτικές που προωθούνται.

Ο αγροτικός τομέας, ως ένας τομέας ρυθμιστής των περιβαλλοντικών ζητημάτων, αποκτά τεράστια σημασία στο πλαίσιο αυτό. Η εν λόγω κατεύθυνση πολιτικής επιδιώκει τη διάχυση της γνώσης σχετικά με την περιβαλλοντική διαχείριση των φυσικών πόρων στον αγροτικό τομέα, η οποία θα συμβάλει στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών επιχειρήσεων, μέσα από την εξοικονόμηση πόρων, τη βελτίωση των περιβαλλοντικών μεταβλητών, μέσα από την προώθηση φιλικότερων καλλιεργητικών και άλλων πρακτικών και την παραγωγή ποιοτικότερων και ασφαλέστερων προϊόντων.

Πράσινη επιχειρηματικότητα – Ανάπτυξη / ανάδειξη ταυτότητας αγροτικών περιοχών

Η 'πράσινη επιχειρηματικότητα' αποτελεί μία νέα προσέγγιση στην άσκηση επιχειρηματικής δράσης, αλλά και μία νέα ευκαιρία για την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος των αγροτικών περιοχών στην τοπική, αλλά και τη διεθνή σκηνή. Ο αγροτικός τομέας μπορεί να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στην κατεύθυνση αυτή, δεδομένης της στενής του σχέσης με το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον των αγροτικών περιοχών, των οποίων αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης.

Ως δυνατές πρακτικές υλοποίησης της πράσινης επιχειρηματικότητας στον αγροτικό τομέα στη χώρα μας μπορούν να αναφερθούν οι παρακάτω:

- Εξοικονόμηση υδατικών πόρων, ορθολογική και αποτελεσματική διαχείρισή τους με σύμμαχο και την τεχνολογία π.χ. γεωργία ακριβείας.
- Παραγωγική αξιοποίηση αποβλήτων του αγροτικού τομέα (γεωργικές, κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις κ.ά.) για την παραγωγή ενέργειας.
- Παραγωγή βιολογικών προϊόντων, με την υιοθέτηση περιβαλλοντικά φιλικών πρακτικών, ενισχύοντας την εξωστρέφεια και τη διεξόδυσή τους σε νέες αγορές.
- Ανάπτυξη της αγρο-δασοκομίας με την προώθηση συστημάτων ολοκληρωμένων δράσεων πολλαπλής αξιοποίησης των πόρων.
- Παραγωγή προϊόντων βουνού, ως ήπια μορφή αγροτικής δραστηριότητας για τη στήριξη της απασχόλησης και του εισοδήματος στις ορεινές αγροτικές περιοχές.
- Αγροτουρισμός - Γυναικεία επιχειρηματικότητα, όπου η αξιοποίηση της παράδοσης σε συνδυασμό με την πολυλειτουργική αξιοποίηση της αγροτικής γης, συμβάλλει στην ανάπτυξη τοπικών επιχειρηματικών δράσεων.

Εταιρική κοινωνική ευθύνη

Η εν λόγω κατεύθυνση πολιτικής αποσκοπεί στην ευαισθητοποίηση των αγροτικών (και άλλων) επιχειρήσεων απέναντι στη βιώσιμη διαχείριση των πόρων. Ιδιαίτερα για τις επιχειρήσεις του αγροτικού τομέα, οι οποίες χρησιμοποιούν εντατικά τους πόρους, η πολιτική αυτή στοχεύει στην ανάπτυξη περιβαλλοντικής υπευθυνότητας και κοινωνικής ευθύνης. Στόχος είναι η ολοκλήρωση της περιβαλλοντικής διάστασης στην αγροτική επιχειρηματική δράση και η κατανόηση ότι η οικονομική αποδοτικότητα σήμερα συναρτάται με την εξοικονόμηση πόρων, την εμπιστοσύνη του αγοραστικού κοινού και την ικανότητα χρήσης τεχνολογιών που ανταποκρίνονται στις προκλήσεις του μέλλοντος.

Ποιότητα αγροτικών προϊόντων/τροφίμων – Πιστοποίηση ποιότητας

Η παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων και η διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής μπορεί να αποτελέσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα πολλών αγροτικών περιοχών της χώρας για την επιβίωση και ανάπτυξη του αγροτικού τομέα, με σημαντικές νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες. Ο στόχος της πολιτικής αυτής είναι η ποιότητα, η ασφάλεια και η μοναδικότητα των ελληνικών αγροτικών προϊόντων να αποτελέσουν τα 'όπλα' για τη δυναμική ανάδειξη και διεξόδυση του τομέα στη διεθνή αγορά. Σύμμαχοι στο σκοπό αυτό είναι η τεχνολογία, η παράδοση και τα ιδιαίτερα μορφολογικά και κλιματικά χαρακτηριστικά της ελληνικής υπαίθρου (μικροκλίμα). Σημαντική είναι επίσης η ανάγκη πιστοποίησης της ποιότητας για την αποτελεσματικότερη προώθησή τους στην αγορά.

Ενέργεια

Η προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας αποτελεί σήμερα ένα κεντρικό στόχο της ενεργειακής πολιτικής της Ε.Ε. Ο αγροτικός τομέας μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην επιδίωξη του στόχου αυτού, αφού αποτελεί πηγή παραγωγής πρώτης ύλης (βιομάζας) για την

παραγωγή βιοκαυσίμων και άλλων προϊόντων. Η εν λόγω κατεύθυνση πολιτικής επιχειρεί να συμβάλλει στη δημιουργία νέων καινοτόμων αγροτικών προϊόντων, αξιοποιώντας τον πολυλειτουργικό ρόλο της αγροτικής γης και δημιουργώντας νέες προοπτικές για την ύπαιθρο. Στο πλαίσιο αυτό, η αξιοποίηση των αγροτικών απορριμμάτων και η προώθηση των ενεργειακών καλλιεργειών, τηρουμένων των βιώσιμων γεωργικών και δασοκομικών πρακτικών, μπορεί να δημιουργήσει νέες ευκαιρίες για τη βιώσιμη ολοκληρωμένη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της χώρας.

Πολυλειτουργικότητα αγροτικής γης

Η κατεύθυνση πολιτικής αυτή αποσκοπεί στην προώθηση της έννοιας της πολυλειτουργικότητας της αγροτικής γης. Η έννοια της πολυλειτουργικότητας συνδέεται στενά με τις διαφορετικές λειτουργίες του αγροτικού τομέα ως παραγωγού ασφαλών και ποιοτικών προϊόντων, ‘φρουρού’ για την προστασία των φυσικών πόρων και ‘πυλώνα’ για την ανάπτυξη ‘μη εμπορεύσιμων προϊόντων’ κοινωνικού και πολιτιστικού χαρακτήρα (ασφάλεια τροφίμων, απασχόληση, διατήρηση παράδοσης, δημιουργία χώρων ξεκούρασης και αναψυχής, κ.ά.).

Η προσέγγιση αυτή ενισχύεται και από τη στροφή της ΚΑΠ και την έμφαση που δίνεται στην αξιοποίηση όλων διαθέσιμων πόρων των αγροτικών περιοχών, συμβάλλοντας έτσι στην προστασία, αξιοποίηση και ανάδειξή τους για την εξυπηρέτηση κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών στόχων.

Χωρικός σχεδιασμός – χρήσεις γης

Η εν λόγω κατεύθυνση πολιτικής αποσκοπεί να συνεισφέρει στην οργάνωση του χώρου στις αγροτικές περιοχές, για την καλύτερη εξυπηρέτηση του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων. Επίσης επιχειρεί να συμβάλλει στη βελτίωση της πρόσβασης των αγροτικών περιοχών και την τόνωση της αλληλεπίδρασής τους με τον υπόλοιπο κόσμο, στη βάση της ολοκλήρωσης τοπικών και περιφερειακών δικτύων μεταφορών, βελτιώνοντας έτσι την απρόσκοπτη ροή αγαθών και ατόμων. Η διαχείριση των χρήσεων γης, μέσα από το σχεδιασμό, αποσκοπεί επίσης να συνεισφέρει στον εξορθολογισμό των μετακινήσεων, συμβάλλοντας στην εξοικονόμηση ενέργειας στις αγροτικές περιοχές, καθώς και στην εξομάλυνση των συγκρούσεων μεταξύ διαφορετικών χρήσεων και την προστασία της αγροτικής γης και των πολύτιμων οικοσυστημάτων των αγροτικών περιοχών.

Αναβάθμιση ανθρώπινου δυναμικού

Η αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού του τομέα αποτελεί μία κρίσιμη μεταβλητή για τη μελλοντική του εξέλιξη στη χώρα μας. Όπως αναφέρθηκε ήδη, το δυναμικό αυτό αποτελεί ένα γηρασμένο και χαμηλού μορφωτικού επιπέδου δυναμικό. Η παρούσα κατεύθυνση πολιτικής επιχειρεί να συμβάλει στην αύξηση της γνώσης και τη βελτίωση των δεξιοτήτων του εν λόγω δυναμικού στις αγροτικές περιοχές, ως προϋπόθεση αφενός μεν για την αξιοποίηση των τεχνολογικών εξελίξεων και των καινοτομιών, καθώς και των ευκαιριών που αυτές δημιουργούν, αφετέρου δε για την ενίσχυση της υπάρχουσας γνώσης σχετικά με τις φυσικές διεργασίες και τη διαχείριση, με την πρόβλεψη ευαισθησίας, των πολύτιμων, για το σύνολο του πληθυσμού, πόρων των αγροτικών περιοχών.

Συμπεράσματα

Ο αγροτικός τομέας τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας ακολουθεί μία φθίνουσα πορεία που οφείλεται στις διαρθρωτικές ιδιαιτερότητες του τομέα, τη χαμηλή διείσδυση της τεχνολογίας και καινοτομίας, τη στήριξη στις πολιτικές ενίσχυσης του αγροτικού εισοδήματος και τη στήριξη των τιμών των αγροτικών προϊόντων (επιδότησεις), κ.ά. Η πορεία αυτή αναμένεται να επιδεινωθεί

από την ένταξη στην Ε.Ε., με την τελευταία διεύρυνση, χωρών με σημαντική αγροτική παραγωγή προϊόντων ανταγωνιστικότερων των ελληνικών.

Παρά τις αδυναμίες και την πτωτική πορεία του τομέα τα τελευταία χρόνια, οι προοπτικές ανάπτυξης του στη χώρα μας μπορεί, κάτω από προϋποθέσεις, να είναι ευοίωνες. Η βιωσιμότητα του τομέα, μέσα από τις κατάλληλες πολιτικές, μπορεί να στηριχτεί στις εξελίξεις που απορρέουν από το διεθνές περιβάλλον και αφορούν: στην αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων και τη στροφή των καταναλωτών προς βιολογικά και τοπικά προϊόντα ποιότητας, στην αναγνωρισμένη αξία και ευρεία αποδοχή των μεσογειακών προϊόντων διατροφής διεθνώς, στην αξιοποίηση των τεχνολογικών εξελίξεων και των καινοτομιών για την τόνωση της ανταγωνιστικότητας και την περιβαλλοντική μέριμνα, στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής αγροτικής γης και τις δυνατότητες που παρέχουν για την παραγωγή ενός μεγάλου φάσματος αγροτικών προϊόντων ποιότητας, στη μακρά παράδοση της χώρας στον αγροτικό τομέα έως σήμερα, στην παρουσία άλλων σημαντικών πόρων στις αγροτικές περιοχές, που δεν έχουν ή έχουν ελάχιστα αξιοποιηθεί και μπορούν να στηρίξουν το αγροτικό εισόδημα και την απασχόληση σε αυτές, κ.λπ.

Η φθίνουσα πορεία του αγροτικού τομέα στη χώρα μας μπορεί να αντιστραφεί μέσα από μία σειρά από στρατηγικές επιλογές και κατευθύνσεις πολιτικής προς ένα επιθυμητό μέλλον. Η αξιοποίηση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων μπορεί να συμβάλει στη δυναμική προς τα εμπρός πορεία του τομέα, συμπαρασύροντας και τους υπόλοιπους παραγωγικούς τομείς για την αξιοποίηση του συνόλου των πόρων των αγροτικών περιοχών, στην επιδίωξη του στόχου της πολυτομεακής και ολοκληρωμένης ανάπτυξης τους, με έμφαση στην ποιότητα και την προστασία του περιβάλλοντος.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- COM(1999)22 final «Directions towards sustainable agriculture», Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of Regions, Brussels, 27.01.1999.
- COM(1999)719 final «White Paper on food safety». Commission of the European Communities, Brussels, 12.1.2000.
- COM(2000)20 final «Indicators for the integration of environmental concerns into the Common Agricultural Policy», Commission of the European Communities, Brussels, 26.01.2000.
- COM (2005)628 «Biomass Action Plan», Commission of the European Communities, Brussels, 7.12.2005.
- EC(2004)852 «Hygiene of foodstuffs», Regulation of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004.
- EC (2005) «Agri-environmental measures – Overview on general principles, types of measures and application», European Commission, Directorate General for Agriculture and Rural Development, Unit G-4 – Evaluation of Measures applied to Agriculture, March.
- Erenstein O. (2006) «Intensification or extensification? Factors affecting technology use in peri-urban lowlands along an agro-ecological gradient in West Africa», *Agricultural Systems*, Volume 90, Issues 1-3, October, 132-158.
- FAO Mountain Products Project (2003) «Promoting and protecting local high-quality products as a strategy for sustainable development in mountain regions», Funded by France, September 2003 – March 2005.
- Food and Agriculture Organization (FAO) (2005) «e-Agriculture: a definition and profile of its application», WSIS Plan of Action World Summit on the Information Society, Geneva 2003 – Tunis 2005, Plan of Action. Paragraph 21, United Nations.
- Giaoutzi M. and Stratigea A. (2009) «Assessment of Alternative Policy Scenarios on a Global Level», D5.5, AG2020 Project 'Foresight analysis for world agricultural markets (2020) and Europe', Contract no.: 44280-AG2020, STREP, 2007-2009.

- Giaoutzi M. and Stratigea A. (2010) «General Assessment of Alternative Policy Scenarios», D5.6 (Final Report), AG2020 Project ‘Foresight analysis for world agricultural markets (2020) and Europe’, Contract no.: 44280-AG2020, STREP, 2007-2009.
- SCENAR 2020 (2007) «Scenario study on agriculture and the rural world», European Commission, Contract No 30 – CE – 0040087/00-08.
- Stratigea, A. (2011) «ICTS for rural development: potential applications and barriers involved», NETCOM, Vol, 25, Number 3-4 (in press).
- Walls M. (2006) «Agriculture and the environment», MTT Agri-food research, Finland, SCAR Foresight Group, December.

Ελληνόγλωσση

- Βακάκης, Φ. (2009) «Η μελλοντική εικόνα της ελληνικής γεωργίας», Ιανουάριος (<http://www.neoiagrotos.gr>)
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» (ΕΠΠΕΡ) (2009), Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, 3ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, Επιχειρησιακά προγράμματα όλων των περιφερειών, Δεκέμβριος, Αθήνα.
- Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς, Προγραμματική Περίοδος 2007-2013, Επιχειρησιακά Προγράμματα όλων των περιφερειών.
- Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΣΣΑΑ) 2007- 2013 (2007), Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Ειδική Γραμματεία Γ ΚΠΣ, Ιανουάριος.
- Μαραβέγιας Ν., Μάττας Κ., Μπαλτάς Ν., Μωυσιάδης Α., Παπαγεωργίου Κ. και Ψαλτόπουλος, Δ. (2002) «Βιώσιμη γεωργία σε μια ανεπτυγμένη ύπαιθρο: στρατηγική δεκαετίας για την αγροτική ανάπτυξη της Ελλάδας», Κείμενο εργασίας, Υπουργείο Γεωργίας, Αθήνα, Οκτώβριος.
- Οικονομικό Δελτίο Alpha Bank (2009) «Ο Αγροτικός Τομέας στην Ελλάδα: Επιδοτήσεις και Παροχές αντί για Αξιοποίηση των Συγκριτικών μας Πλεονεκτημάτων», Ιούνιος. sup.kathimerini.gr/xtra/media/files/meletes/
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (2007) «Συμπεράσματα Μελέτης για την Εφαρμογή της Νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής» (μελέτες για κάθε περιφέρεια), Αύγουστος.

ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Ελένη Παπαδοπούλου

erapa@auth.gr

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και
Ανάπτυξης

Αντωνία Ορπαϊντού

antonia_obaidou@hotmail.com

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και
Ανάπτυξης

Χρίστος Λαδιάς

caladias@otenet.gr

Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας, Τμήμα Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης

Νικόλαος Δ. Χασάναγας

n.hasanagas@gmail.com

Ταμείο Διοίκησης και Διαχείρισης Πανεπιστημιακών Δασών

Περίληψη

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη σχέση μεταξύ χωροταξικών, κοινωνικών και πολιτικο-διοικητικών παραγόντων καθώς και χαρακτηριστικών συστημάτων παραγωγής στο πεδίο της αγροτικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, διερευνά την πρόσβαση των αγροτών του θεσσαλικού κάμπου, στην ενημέρωση σχετικά με τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα του Πυλώνα II της ΚΑΠ. Βαρύτητα δόθηκε στην υιοθέτηση μέτρων μείωσης της νιτρορύπανσης και βιολογικής γεωργίας.

Η επιλογή της περιοχής έγινε τόσο λόγω του ιδιαίτερου αγροτικού χαρακτήρα, όσο και της ένταξης της στα μέτρα νιτρορύπανσης και βιολογικών καλλιεργειών. Η έρευνα διενεργήθηκε μέσω τυποποιημένων ερωτηματολογίων και διερευνητικών συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν στη περιοχή μελέτης της Θεσσαλίας σε 248 γεωργούς που είτε έχουν εφαρμόσει μέτρα νιτρορύπανσης και βιολογικών καλλιεργειών είτε ακολουθούσαν τη συμβατική γεωργία

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι ο εντοπισμός χαρακτηριστικών γεωργικού πληθυσμού που φαίνονται να εξαρτώνται από την απόσταση του τόπου διαμονής και δραστηριοποίησης από αστικά κέντρα. Τα αποτελέσματα βασίστηκαν σε στατιστική επεξεργασία 248 τυποποιημένων ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν από αγρότες της Θεσσαλίας και σε

γεωπληροφορικά στοιχεία. Ως αστικά κέντρα αναφοράς θεωρήθηκαν τα Τρίκαλα, ο Βόλος, η Λάρισα και η Καρδίτσα.

Αναλύονται σχέσεις μεταξύ ποικίλων χωροταξικών, κοινωνικο-οικονομικών και πολιτικών παραγόντων (ηλικία του πληθυσμού, «ψηφιακό χάσμα», εκπαιδευτικό επίπεδο, εμπειρία εξωτερικού, κληρονομικότητα και συνείδηση γεωργικού επαγγέλματος, πληροφόρηση, αγρο-περιβαλλοντικά μέτρα και κίνητρα υιοθέτησης, στρατηγικές διεμπόρευσης) και συζητείται η χωροθέτηση συστημάτων παραγωγής και οι σχετικές θεωρίες (Weber και von Thuenen).

Λέξεις κλειδιά: απόσταση, περιφέρεια, περιβαλλοντικά μέτρα, πληροφορία, κοινωνικά χαρακτηριστικά, διεμπόρευση

1.Εισαγωγή

Σε μια εποχή συνεχώς μεταβαλλόμενη όπου όλα αλλάζουν με γοργούς ρυθμούς, η σχέση γεωργίας – περιβάλλοντος έρχεται σε πρώτο πλάνο. Η πληθυσμιακή έκρηξη στα αστικά κέντρα με την ταυτόχρονη εγκατάλειψη των αγροτικών περιοχών λόγω της μη αποδοτικότητας των καλλιεργούμενων εκτάσεων, συνεπικουρούμενα από τη συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση προϊόντων, οδήγησαν στην ανάγκη προώθησης της βιώσιμης διαχείρισης του αγροτικού χώρου (Zizumbo-Villagrea, Roja-Caldelas, 2011). Η ανάγκη εξεύρεσης διεξόδου από την περιβαλλοντική υποβάθμιση και τις δυσμενείς επιπτώσεις στον άνθρωπο, οδήγησε στην ανάγκη υιοθέτησης μιας διαφορετικής αντίληψης και προσέγγισης της αναπτυξιακής διαδικασίας αυτής της βιώσιμης ολοκληρωμένης ανάπτυξης της υπαίθρου, ενσωματώνοντας μια ολοκληρωμένη διαχείριση της παραγωγής (Παπαδοπούλου, κ.α. 2008). Η ολοκληρωμένη αυτή αντιμετώπιση αντικαθιστά την πρακτική της επιμέρους εξέτασης και αποσπασματικής επίλυσης των περιβαλλοντικών προβλημάτων και εντάσσεται στη λογική της ολιστικής θεωρίας, όπου στην περίπτωση των περιβαλλοντικών συστημάτων υλοποιείται με την προσέγγιση του οικοσυστήματος (Κανακούδης, 1999).

Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το λεγόμενο «αγροτικό περιβάλλον» κατέχει σημαντική θέση αφού καταλαμβάνει το 80% περίπου της έκτασής της. Συγκεκριμένα, οι γεωργικές εκτάσεις καλύπτουν σχεδόν το 50% του εδάφους της και τα δάση το υπόλοιπο 30% (Χάρτης 1). Υπάρχουν 13.7 εκατομμύρια γεωργικές εκμεταλλεύσεις και περισσότερα από 17 εκατομμύρια άτομα απασχολούνται στη γεωργία και σε οικονομικούς κλάδους που συνδέονται άμεσα με τη γεωργία. Επίσης, το 30% του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής ένωσης κατοικεί σε αγροτικές περιοχές (Παπαδοπούλου, κα 2011, European Environment Agency).

Παρόλη τη σπουδαιότητα του αγροτικού περιβάλλοντος εμφανίζονται πολλές διαφορετικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί σχετικά με την έννοια και την οριοθέτηση του όρου. Οι νεότερες προσεγγίσεις περιλαμβάνουν στο αγροτικό περιβάλλον όχι μόνο το περιβάλλον που συνδέεται άμεσα με τη γεωργική δραστηριότητα και το γεωργικό πληθυσμό, αλλά και στοιχεία κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά, τα οποία το πλαισιώνουν. Το αγροτικό περιβάλλον και κατ' επέκταση η βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη δεν περιορίζονται σε μια συγκεκριμένη χρήση γης, παραγωγική δραστηριότητα ή τομέα αλλά αποτελούν ένα πολυδιάστατο και πολύπλοκο αντικείμενο (Δαμιανός, κ.α. 2006, Κανακούδης, 1999, Μάττας, Πολύμερος, 2001).

2. Μέθοδος

Η έρευνα στηρίχτηκε σε πρωτογενή στοιχεία τα οποία συγκεντρώθηκαν από δείγμα 248 αγροτών της Θεσσαλίας. Χρησιμοποιήθηκε τυποποιημένο ερωτηματολόγιο. Η περιοχή επελέγη λόγω του ιδιαίτερα έντονου αγροτικού χαρακτήρα όσο και της ένταξης της στα μέτρα νιτρορύπανσης και βιολογικών καλλιεργειών. Επιπλέον, οι τέσσερις μεγάλες πόλεις της περιφέρειας (Λάρισα, Τρίκαλα, Καρδίτσα, Βόλος), αποτελούν σημαντικά κέντρα εμπορίου ή επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων. Το δείγμα δεν είναι τυχαίο αλλά κρίσεως διότι δεν διενεργούμε περιγραφική αλλά αναλυτική στατιστική και ως εκ τούτου χρειάζεται να διασφαλιστεί η μέγιστη παραλλακτικότητα στις τιμές των διαφόρων μεταβλητών.

Για την επεξεργασία των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS 19. Αναλυτικότερα, πραγματοποιήθηκε έλεγχος κανονικότητας των μεταβλητών μετέστ Kolmogorov – Smirnov και Shapiro- Wilk πραγματοποιήθηκε τεστ διμεταβλητής συσχέτισης Pearson r σε επίπεδο σημαντικότητας 1% (**) και 5% (*). Ο συντελεστής συσχέτισης Pearson r καταδεικνύει την ύπαρξη ή όχι σχέσης μεταξύ δύο μεταβλητών και υπολογίζει τη μορφή αυτής της σχέσης (θετική ή αρνητική) αλλά και την έντασή της (επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας) (Norušis, 2005).

3. Αποτελέσματα της έρευνας

Σύμφωνα με τον πίνακα 1, οι νεαρότεροι γεωργοί όπως και οι γεωργοί με νεαρότερα τέκνα δεν τείνουν να συσσωρεύονται απαραίτητα κοντά σε αστικά κέντρα (στατιστικά μη σημαντικοί συντελεστές). Επομένως, εγείρονται αμφιβολίες για το αν και κατά πόσο «γερνάει» πραγματικά η ύπαιθρος. Στη σημερινή εποχή, τα λεγόμενα «χωριά» έχουν μετατραπεί ουσιαστικά σε συνοικίες των πλησιέστερων πόλεων, προσφέροντας σχεδόν τις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής και κοινωνικής ανάπτυξης που προσφέρει και μια πρωτεύουσα νομού. Η εξάπλωση του αυτοκινήτου καθώς και της σύγχρονης επικοινωνιακής τεχνολογίας (διαδίκτυο, κινητή τηλεφωνία) συνέβαλλε επίσης στη μείωση μετακίνησης των νέων και δραστήριων ατόμων από τα «απομονωμένα» χωριά στα «κοσμοπολίτικα» αστικά κέντρα. Ουσιαστικά, τα χωριά έπαψαν πλέον να είναι «απομονωμένα». Χαρακτηριστικό είναι άλλωστε το εύρημα ότι η συχνότητα χρήσης διαδικτύου (είτε για επαγγελματικούς είτε για προσωπικούς λόγους) δεν επηρεάζεται από την απόσταση από τα αστικά κέντρα. Επομένως η περιφέρεια φαίνεται να μη χαρακτηρίζεται από το λεγόμενο «ψηφιακό χάσμα».

Γεωργοί με υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο φαίνονται να είναι πιο εκλεκτικοί στον τόπο διαμονής τους και να μην τον ταυτίζουν απαραίτητα με τον τόπο των καλλιεργειών. Αυτή η τάση διαχωρισμού του τόπου διαμονής από τον τόπο γεωργικής εργασίας φανερώνει την αίσθηση ότι το γεωργικό επάγγελμα λόγω της φύσης του είναι σχετικά απομονωμένο και δεν προσφέρει δυνατότητες διεύρυνσης κοινωνικών σχέσεων. Αυτές αναζητούνται από γεωργούς υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου (ιδίως πανεπιστημίου), κυρίως κοντά σε αστικά κέντρα. Με άλλα λόγια, αυτός ο διαχωρισμός δείχνει ότι το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο του γεωργού τείνει να κάνει πιο κοινωνικό ή φιλόδοξο τον ίδιο αλλά όχι το επαγγελματικό του αντικείμενο. Τα χωράφια δηλαδή συνεχίζουν να θεωρούνται ένας αντίποδας του «αστικού πολιτισμού» ακόμη και αν οι γεωργοί αστικοποιούνται. Ίδιες τάσεις παρουσιάζουν και όσοι ταξιδεύουν συχνά με αεροπλάνο στο εξωτερικό (όχι για λόγους υγείας). Η μεταβλητή αυτή εκφράζει πρόσβαση σε διαρκώς ανανεούμενες παραστάσεις και βιώματα από διαφορετικά κοινωνικο-οικονομικά, πολιτισμικά, οικολογικά ή πολιτικο-διοικητικά καθεστώτα διαφορετικών χωρών. Υπό τις συνθήκες αυτές, ο

ταξιδεύων γεωργός «μαθαίνει να μαθαίνει» και να συντηρεί αστικά πρότυπα. Δηλαδή κυρίως «μαθαίνει να είναι» αστός.

Πίνακας 1. Ατομικά χαρακτηριστικά

	Απόσταση μεταξύ τόπου κατοικίας και καλλιιεργειών	Χρονικό διάστημα μεταξύ τόπου κατοικίας και καλλιιεργειών	Μέση απόσταση τόπου κατοικίας από τα αστικά κέντρα	Μέσος χρόνος απόστασης κατοικίας από τα αστικά κέντρα	Μέση απόσταση καλλιιεργειών από αστικά κέντρα	Μέσος χρόνος απόστασης καλλιιεργειών από αστικά κέντρα
Έτος γέννησης	-,043 ,528	-,041 ,549	,001 ,988	-,021 ,749	-,078 ,240	-,074 ,268
Ηλικία μικρότερου παιδιού	,009	,008	-,077	-,049	,043	,071
Χρήση διαδικτύου	,911	,917	,319	,523	,576	,362
	-,009	-,022	-,040	-,064	-,030	-,043
Εκπαίδευση	,896	,748	,546	,336	,658	,518
	,200(**)	,144(*)	-,109	-,130	-,028	-,078
Πανεπιστήμιο	,003	,035	,101	,050	,676	,242
	,156(*)	,135(*)	-,151(*)	-,168(*)	-,021	-,049
Αεροπλάνο στο εξωτερικό	,022	,048	,023	,011	,753	,466
	,137(*)	,145(*)	-,129	-,146(*)	-,067	-,076
Αγρότης από ενδιαφέρον	,045	,033	,053	,028	,320	,257
	-,097	-,102	-,004	-,010	-,009	-,046
Αγρότης λόγω πατερά	,155	,135	,949	,883	,897	,489
	-,087	-,085	,111	,138(*)	-,020	,006
Αγρότης άλλος λόγος (επιπλέον οικονομική ενίσχυση)	,202	,215	,095	,038	,769	,926
	,257(**)	,261(**)	-,154(*)	-,185(**)	,040	,055
Κύρια ασχολία	,000	,000	,021	,005	,547	,411
	-,240(**)	-,235(**)	,122	,163(*)	-,067	-,052
	,000	,001	,068	,014	,313	,436

Στον πίνακα 1 γίνεται φανερό επίσης ότι το ενδιαφέρον για το αγροτικό επάγγελμα ως κίνητρο για να το ακολουθήσει κανείς δεν επηρεάζεται από την απόσταση από το αστικό κέντρο. Αυτό σηματοδοτεί την υπερταξικότητα των γεωργικών αξιών. «Αγρότες» και «αστοί» δείχνουν να είναι διατεθειμένοι να εκτιμήσουν εξίσου του γεωργικό επάγγελμα και να το θεωρήσουν ενδιαφέρον. Ωστόσο, παρόλο που οι απομακρυσμένοι γεωργοί τείνουν να θεωρούν εξίσου ενδιαφέρον το επάγγελμά τους με τους πιο κοντινούς στα αστικά κέντρα και πρότυπα γεωργικούς πληθυσμούς, έχουν έναν επιπλέον λόγο να το ακολουθήσουν: την οικογενειακή κληρονομικότητα. Ακολουθούν δηλαδή το γεωργικό επάγγελμα επειδή ο πατέρας τους ήδη έχει δημιουργήσει μια επιχειρηματική υποδομή γύρω από αυτό ή επειδή συνδέονται συναισθηματικά μαζί του.

Πολλοί επίσης που διαμένουν μακριά από τις αγροκαλλιέργειές τους και κοντά στην πόλη, εμφανίζουν τάση να επιλέγουν το αγροτικό επάγγελμα για άλλους λόγους, και κυρίως για επιπρόσθετο εισόδημα. Πλησιάζουν δηλαδή το προφίλ του «εξ αποστάσεως» γεωργού.

Τέλος, ως «κύρια ασχολία» τείνουν να θεωρούν το αγροτικό επάγγελμα όσοι ταυτίζουν τον τόπο κατοικίας τους με τον τόπο των καλλιεργειών και παράλληλα διαμένουν μακριά από την πόλη, καθώς έχουν υπό τις συνθήκες αυτές τη δυνατότητα αλλά και την ανάγκη να αφοσιωθούν σε αυτό χωρίς «κοσμοπολίτικες» περισπάσεις.

Στον πίνακα 2, παρατηρούμε σε μεγαλύτερη απόσταση από τα αστικά κέντρα εντοπίζονται όπως ήταν αναμενόμενο πιο εντατικές καλλιεργείες, όπως κεράσια, αχλάδια, μήλα, ακτινίδια, ελιές, που ευδοκούν σε ημιορεινές περιοχές. Τα μελίσσια τοποθετούνται μακριά από πόλεις για εύρεση ανταγωνιστικής στο εμπόριο βλάστησης και επίσης μακριά από τις κατοικίες των παραγωγών. Απεναντίας, προϊόντα όπως βαμβάκι και σιτάρι εντοπίζονται κοντά σε αστικά κέντρα καθώς είναι απαραίτητη η μεταφορά τους σε εργοστασιακές μονάδες (εκκοκκιστήρια, μύλους) που βρίσκονται επίσης κοντά στην πόλη και η εύκολη διεμπόρευσή τους. Έτσι, επιβεβαιώνεται στην περίπτωση του βαμβακιού και του σιταριού τόσο η θεωρία του Weber για τη χωροθέτηση και διατήρηση βιομηχανιών κοντά στον τόπο της πρώτης ύλης όσο και του von Thünen σχετικά με τη χωροθέτηση αγροκαλλιεργειών κοντά στον τόπο αγοράς. Μικρή απόσταση

Παρόλο που -όπως ειπώθηκε στον πίνακα 1- δεν διαφαίνεται «ψηφιακό χάσμα» όσον αφορά τη χρήση διαδικτύου, εμφανίζεται ένα χάσμα στη χρήση ΗΥ στο γεωργικό επάγγελμα όσο αυξάνεται η απόσταση από τα αστικά κέντρα, δεδομένου ότι οι παραγωγικές πρακτικές είναι πολύ πιο τυποποιημένες και οι εργασιακές συνήθειες πιο άκαμπτες ή πιο απλές.

Δυνατότητα χονδρικής πώλησης, και μάλιστα σε επίπεδο χώρας, εμφανίζεται τόσο σε απομακρυσμένες περιοχές όσο και κοντά σε αστικά κέντρα. Μακριά από τα αστικά κέντρα ωστόσο εμφανίζεται και μια επιπρόσθετη τάση για διεμπόρευση σε μανάβη καθώς οι μανάβηδες είναι πολύ πιο διαδεδομένοι τοπικά από τα σουπερμάρκετ. Εδικά σε

Μεγαλύτερη τάση εφαρμογής και επαρκέστερη πληροφόρηση για μέτρα κατά της χρήσης νιτρικών λιπασμάτων φαίνονται να έχουν όσοι είναι σχετικά κοντότερα στα αστικά κέντρα και ειδικά στην ΠΑΣΕΓΕΣ. Αυτή η ομάδα πάλι και πολύ περισσότερο όσοι διαμένουν μακριά και από τις αγροκαλλιεργείες τους λαμβάνουν πληροφόρηση κυρίως από άλλα πρόσωπα που έχουν ενημερωθεί.

Πίνακας 2. Χαρακτηριστικά εκμετάλλευσης

	Απόσταση μεταξύ τόπου κατοικίας και καλλιέργειών	Χρονικό διάστημα μεταξύ τόπου κατοικίας και καλλιέργειών	Μέση απόσταση τόπου κατοικίας από τα αστικά κέντρα	Μέσος χρόνος απόστασης κατοικίας από τα αστικά κέντρα	Μέση απόσταση καλλιέργειών από αστικά κέντρα	Μέσος χρόνος απόστασης καλλιέργειών από αστικά κέντρα
ΜΑΕ κύριας καλλιέργειας	-,031	-,025	,156(*)	,195(**)	,179(**)	,235(**)
	,657	,720	,020	,003	,007	,000
Κεράσια	-,049	-,048	,213(**)	,241(**)	,189(**)	,214(**)
	,473	,479	,001	,000	,004	,001
Αχλάδια	-,115	-,118	,099	,140(*)	,040	,059
	,089	,083	,135	,035	,543	,372
Ακτινίδια	-,040	-,039	,293(**)	,195(**)	,208(**)	,158(*)
	,559	,564	,000	,003	,002	,017
Μήλα	,107	,141(*)	,133(*)	,181(**)	,246(**)	,360(**)
	,116	,037	,045	,006	,000	,000
Ελαιόλαδο	-,068	-,069	,468(**)	,419(**)	,424(**)	,369(**)
	,317	,312	,000	,000	,000	,000
Μελί	,160(*)	,198(**)	-,082	-,088	,062	,159(*)
	,018	,003	,217	,184	,348	,016
Βαμβάκι	-,133(*)	-,135(*)	-,151(*)	-,186(**)	-,214(**)	-,253(**)
	,049	,047	,023	,005	,001	,000
Σιτάρι	,016	,017	-,064	-,104	-,122	-,166(*)
	,819	,799	,333	,118	,065	,012
Χρήση ΗΥ για τη γεωργική εργασία	-,022	-,027	-,095	-,133(*)	-,095	-,123
	,745	,690	,153	,046	,154	,065
Χονδρική πώληση	-,099	-,112	,067	,038	-,013	-,081
	,148	,100	,317	,565	,849	,224
Διεμπόρευση σε επίπεδο χώρας	-,030	-,035	,085	,063	-,027	-,037
	,667	,610	,206	,344	,685	,577
Διεμπόρευση σε μανάβη	,001	,004	,075	,098	,126	,147(*)
	,984	,952	,258	,139	,058	,026

Η εφαρμογή βιολογικών καλλιέργειών φαίνεται να είναι ανεξάρτητη της απόστασης, ενώ όσοι διαμένουν μακριά από τις καλλιέργειές τους δεν ενημερώνονται τόσο συστηματικά αγροτικά θέματα βιολογικών καλλιέργειών.

Όσοι διαμένουν κοντά στις καλλιέργειές του τείνουν να αναγνωρίζουν περισσότερο την ύπαρξη περιβαλλοντικών προβλημάτων και ότι τα μέτρα κατά της νιτρορύπανσης συμβάλλουν περισσότερο στο κοινό συμφέρον. Όσο μακρύτερα είναι οι κατοικίες των παραγωγών και οι καλλιέργειές του από τα αστικά κέντρα, τόσο περισσότερο αδιαφορούν για το αν βοηθούν τα μέτρα αυτά στο κοινό συμφέρον. Σε εκπαιδευτικές συναντήσεις (ημερίδες κλπ) συμμετέχουν κυρίως όσοι βρίσκονται κοντά σε αστικά κέντρα, ενώ οι πιο απομακρυσμένοι γεωργοί συμμετέχουν περισσότερο σε μαζικές συγκεντρώσεις και διαμαρτυρίες πολιτικού περιεχομένου.

Πίνακας 3. Χειρισμός-αντιμετώπιση αγρο-περιβαλλοντικών μέτρων

	Απόσταση μεταξύ τόπου κατοικίας και καλλιεργειών	Χρονικό διάστημα μεταξύ τόπου κατοικίας και καλλιεργειών	Μέση απόσταση τόπου κατοικίας από τα αστικά κέντρα	Μέσος χρόνος απόστασης κατοικίας από τα αστικά κέντρα	Μέση απόσταση καλλιεργειών από αστικά κέντρα	Μέσος χρόνος απόστασης καλλιεργειών από αστικά κέντρα
Εφαρμογή μέτρων νιτρορύπανσης	-,091	-,095	-,107	-,117	-,147(*)	-,161(*)
	,183	,166	,110	,080	,027	,015
Ενημέρωση μέτρα νιτρορύπανσης	-,084	-,093	-,058	-,068	-,168(*)	-,171(**)
	,220	,174	,385	,311	,011	,010
Πηγή ΠΑΣΕΓΕΣ	-,071	-,076	-,124	-,106	-,168(*)	-,172(*)
	,336	,300	,087	,144	,019	,016
Ενημέρωση από άλλο πρόσωπο	,192(**)	,188(**)	-,140(*)	-,162(*)	-,046	-,041
	,006	,007	,042	,019	,502	,555
Πηγή συνεταιρισμός	-,023	-,019	-,043	-,107	-,049	-,116
	,760	,798	,556	,136	,498	,106
Ενημέρωση μέτρων βιολογικής καλλιέργειας	-,037	-,021	,024	,009	-,072	-,090
	,606	,765	,736	,901	,299	,194
Ενημέρωση για αγροτικά θέματα	-,210(**)	-,210(**)	,060	,070	-,100	-,085
	,003	,003	,390	,315	,153	,225
Ύπαρξη περιβαλλοντικών προβλημάτων	-,174(*)	-,179(*)	,052	,074	,000	,046
	,012	,010	,451	,283	1,000	,503
Αρωγός τα μέτρα νιτρορύπανση	-,151(*)	-,158(*)	,134	,111	,056	,029
	,036	,028	,056	,113	,429	,686
Αδιαφορία για την λειτουργία των μέτρων	-,071	-,070	,237(**)	,281(**)	,175(**)	,204(**)
	,310	,317	,000	,000	,010	,003
Συμμέτοχη σε ημερίδες, σεμινάρια για αγροτικά – περιβαλλοντικά θέματα	,079	,052	-,156(*)	-,200(**)	-,084	-,138
	,300	,497	,036	,007	,261	,062
Συμμέτοχη σε συγκεντρώσεις για αγροτικά – περιβαλλοντικά θέματα	-,067	-,064	,169(*)	,142	,114	,103
	,378	,406	,023	,056	,125	,168
Συμμέτοχη σε ομαδικές διαμαρτυρίες σχετικά με γενικότερα ζητήματα	-,110	-,107	,213(**)	,165(*)	,105	,040
	,192	,202	,009	,044	,204	,627
Άμεση απολαβή της επιδότησης (ΝΙΤΡΟ)	,253(**)	,250(**)	,045	,024	,160(*)	,156(*)
	,000	,000	,496	,715	,016	,019
Άμεση απολαβή της επιδότησης (ΒΙΟ)	,282(**)	,277(**)	-,066	-,067	,051	,052
	,000	,000	,343	,335	,468	,458
Άμεση βελτίωση στη ποιότητα του περιβάλλοντος (ΒΙΟ)	,056	,053	-,160(*)	-,158(*)	-,104	-,090
	,431	,455	,021	,023	,136	,197

Όσοι διαμένουν μακριά από τον τόπο καλλιέργειας και έχουν μάλιστα τις καλλιέργειες μακριά από τα αστικά κέντρα έχουν ως βασικό κίνητρο υιοθέτησης περιβαλλοντικών μέτρων τις επιδοτήσεις (βλ. επίσης πίνακα 1), ενώ τείνουν να μη ενδιαφέρονται για την άμεση ευεργετική επίδραση των μέτρων στο περιβάλλον.

4. Παράγοντες χωροθέτησης αγροτικών κατοικιών από το κοντινότερο αστικό κέντρο

Στον Πίνακα 4 παρατηρούμε μια πλειάδα παραγόντων που επηρεάζουν τη χωροθέτηση της κατοικίας από το κοντινότερο αστικό κέντρο. Όπως ήδη διαπιστώθηκε, το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (-0,176) συμβάλει στην επιλογή κατοικίας κατά το δυνατό κοντά σε αστικό κέντρο. Αυτό είναι κατανοητό, δεδομένου ότι τα αστικά κέντρα προσφέρουν ιδιαίτερες ευκαιρίες για αξιοποίηση γνώσεων και του γενικότερου προφίλ (συμπεριφορά, γνωριμίες, νοοτροπία) που διαμορφώνεται κατά τη φοίτηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Η εξοικείωση με την ψηφιακή τεχνολογία (χρήση διαδικτύου και ΗΥ) φαίνεται να συμβαδίζει (-.....) με την τάση γεωγραφικής προσέγγισης του αστικού κέντρου καθώς προσφέρει ευρύτερες δυνατότητες που μόνο μέσω ψηφιακής τεχνολογίας μπορούν να εντοπισθούν ή να επεξεργασθούν ώστε να επιτευχθεί η μέγιστη ανταγωνιστικότητα. Παράλληλα, η κοινωνικοποίηση (γνωριμίες) και οι δυνατότητες διασκέδασης που παρέχονται από ένα αστικό κέντρο, οι οποίες είναι σαφώς περισσότερες από τις αντίστοιχες του αγροτικού χώρου, είναι προσβάσιμες μέσω διαδικτύου. Γι' αυτό η γεωγραφική προσέγγιση του αστικού κέντρου θα ήταν εν μέρει ανούσια χωρίς τη χρήση ΗΥ που να εντοπίζει όλες κατά το δυνατό τις δυνατότητες που παρέχει ο αστικός χώρος.

Υπό την έννοια αυτή, η χρήση ψηφιακής τεχνολογίας αποτελεί ένα μέσο εντονότερης γεφύρωσης μεταξύ αγροτικής ταυτότητας και των αστικών προτύπων.

Όσοι αγρότες ακολούθησαν το αγροτικό επάγγελμα επειδή το θεώρησαν οικονομικά επωφελές ώστε να ενισχύσουν το εισόδημά τους, τείνουν επίσης να διαμένουν όσο το δυνατό πιο κοντά σε αστικό κέντρο. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στο ότι με τις συχνότερες και ευκολότερες επαφές τους στον κοντινό αστικό χώρο καταφέρνουν να διευκολύνουν τα προϊόντα τους, να αναπτύσσουν το δίκτυο διεμπόρευσης και ταυτόχρονα να εντοπίζουν νέες αγορές, διευρύνοντας ακόμη και το πρόγραμμα παραγωγής τους.

Όσοι αντιμετωπίζουν το αγροτικό επάγγελμα ως βασική δραστηριότητα και ως οικονομικό συμπλήρωμα, δίνουν μεγαλύτερη σημασία στη διατήρηση μεγάλων γεωργικών εκμεταλλεύσεων οι οποίες φυτικά βρίσκονται συνήθως μακριά από το αστικό κέντρο. Για την ορθότερη διαχείριση και εποπτεία τους, αναγκάζονται να επιλέγουν τόπους διαμονής σχετικά κοντινούς προς τις εκμεταλλεύσεις αυτές και όχι προς τα αστικά κέντρα.

Φαίνεται επίσης ότι η περιβαλλοντική ανησυχία αποτελεί ένα συναίσθημα προσφιλές κυρίως στα αστικοποιημένα άτομα που δέχονται πιο έντονα την επίδραση της μαζικής περιβαλλοντικής ιδεολογίας και επικοινωνίας που εκφέρεται από τα ΜΜΕ και τις περιβαλλοντικές οργανώσεις. Τείνουν δε να αντιμετωπίζουν με αυξημένο επιφυλακτικότητα το κατά πόσο τα μέτρα νιτρορύπανσης και βιολογικών καλλιεργειών εξυπηρετούν πράγματι το κοινό συμφέρον.

Οι απομακρυσμένοι γεωργοί που αντιμετωπίζουν καθαρά επαγγελματικά και βιοποριστικά τα αγροχημικά μέσα και αναπτύσσουν αίσθημα εξοικείωσης προς αυτά, τείνουν να αδιαφορούν για

την έννοια του περιβαλλοντικού προβλήματος και ειδικότερα δε των επιδράσεων που υποτίθεται ότι έχουν τα νιτρικά αγροχημικά ή να θεωρούν ότι δεν αποτελούν παράγοντες κινδύνου για το κοινό συμφέρον.

Πίνακας 4. Γενικοί παράγοντες χωροθέτησης κατοικίας (διμεταβλητή συσχέτιση Pearson)
General determinants of house placing (bivariate correlation Pearson)

	Distance near city
Education	
Univ	-,176(**)
	,008
Digital familiarity	
internet.everyday	-,136(*)
	,042
computer0.2	-,151(*)
	,023
computer.much	-,155(*)
	,019
Professional orientation and self-assessment	
farmer.for economic reason	-,206(**)
	,002
main.occupation	,161(*)
	,015
Agricultural policy attitudes	
indif.envy.probl.0.1	,172(**)
	,010
indif.nitro.public.interest.0.1	,231(**)
	,001
ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΝ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΝΙΤΡΟΥΠΙΑΝΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ;	,142(*)
	,043
ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΝ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ;	,189(**)
	,008
Socio-political behavior	
envy.meeting.0.1	-,176(*)
	,018
envy.protest.0.1	,159(*)
	,033
genral.protest.0.1	,166(*)
	,042
Motives	
Compatibility of existing equipment in bio	,153(*)
	,027
bio.envy.improvement.0.1	-,188(**)
	,006

Πίνακας 5. Παράγοντες ύψιστης συνέργειας (βηματική παλινδρόμηση) Determinants of maximal synergy (stepwise regression)

	Unstandardized Coefficients		Τυποποιημένοι συντελεστές Standardized Coefficients	t	Επίπεδο σημαντικότητας
	B	Τυπικό σφάλμα Std. Error	Beta	B	
(Constant)	9,251	2,788		3,318	,001
main.occupation	5,170	2,829	,167	1,827	,070
genral.protest.0.1	4,936	1,950	,218	2,531	,013
Univ	-7,669	3,605	-,192	-2,127	,036
bio.no.fine.0.1	3,697	1,742	,183	2,123	,036

a Dependent Variable: distancenearity

F=6,263, Rsq=0,184

$$\text{Distancenearity} = 9,251 + 5,170 * \text{main.occupation} + 4,936 * \text{genral.protest.0.1} - 7,669 * \text{Univ} + 3,697 * \text{bio.no.fine.0.1}$$

5. Συμπεράσματα-προτάσεις

Φάνηκε ότι υπάρχουν συσχετίσεις μεταξύ ποικίλων χωροταξικών, κοινωνικο-οικονομικών και πολιτικών παραγόντων. Η ηλικία του πληθυσμού δεν διαφοροποιείται με την απομάκρυνση από το αστικό κέντρο, καθώς τα χωριά έπαψαν πλέον να είναι «απομονωμένα». Η περιφέρεια φαίνεται να μη χαρακτηρίζεται από το λεγόμενο «ψηφιακό χάσμα» όσον αφορά τη χρήση διαδικτύου αλλά μόνο όσον αφορά τη χρήση ΗΥ στη γεωργική εργασία. Άρα η χρήση ΗΥ μπορεί να εξετασθεί ως πιθανή επιπρόσθετη ύλη σε προγράμματα Γεωργικής Εκπαίδευσης.

Γεωργοί με υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο ή επαφές με εξωτερικό φαίνονται να είναι πιο εκλεκτικοί στον τόπο διαμονής τους και να μην τον ταυτίζουν απαραίτητα με τον τόπο των καλλιεργειών. Ωστόσο, το υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο «κοινωνικοποιεί» το γεωργό αλλά όχι και το χαρακτήρα ή το περιβάλλον του βασικού εργασιακού του αντικειμένου.

Σημειώνεται επίσης μια υπερταξικότητα των γεωργικών αξιών. Ωστόσο, οι απομακρυσμένοι γεωργοί τείνουν να κληρονομούν το επάγγελμα από τους γονείς. Πολλοί που διαμένουν μακριά από τις αγροκαλλιέργειές τους και κοντά στην πόλη επιλέγουν το αγροτικό επάγγελμα για για επιπρόσθετο εισόδημα. Ως «κύρια ασχολία» τείνουν να θεωρούν το αγροτικό επάγγελμα όσοι ταυτίζουν τον τόπο κατοικίας τους με τον τόπο των καλλιεργειών και παράλληλα διαμένουν μακριά από την πόλη.

Σε μεγαλύτερη απόσταση από τα αστικά κέντρα εντοπίζονται όπως ήταν αναμενόμενο πιο εντατικές και πολυετείς καλλιέργειες σε ημιορεινές περιοχές, ενώ προϊόντα όπως βαμβάκι και σιτάρι εντοπίζονται κοντά σε αστικά κέντρα επιβεβαιώνοντας τόσο τη θεωρία του Weber για τη χωροθέτηση και διατήρηση βιομηχανιών κοντά στον τόπο της πρώτης ύλης όσο και του von Thünen σχετικά με τη χωροθέτηση αγροκαλλιεργειών κοντά στον τόπο αγοράς.

Η δυνατότητα χονδρικής πώλησης δεν φαίνεται να διαφοροποιείται ανάλογα με την απόσταση από τα αστικά κέντρα, ενώ μακριά από τα αστικά κέντρα ωστόσο εμφανίζεται και μια επιπρόσθετη τάση για διεμπόρευση σε μανάβη καθώς οι μανάβηδες είναι πολύ πιο διαδεδομένοι τοπικά από τα σουπερμάρκετ. Μεγαλύτερη τάση εφαρμογής και δυνατότητα για επαρκέστερη πληροφόρηση για περιβαλλοντικά μέτρα (κυρίως για νιτρικά) δίδονται σε όσους είναι σχετικά κοντύτερα στα αστικά κέντρα και ειδικά στην ΠΑΣΕΓΕΣ. Η εφαρμογή βιολογικών καλλιεργειών φαίνεται να είναι ανεξάρτητη της απόστασης. Όσοι διαμένουν κοντά στις καλλιέργειές τους τείνουν να αναγνωρίζουν περισσότερο την ύπαρξη περιβαλλοντικών προβλημάτων και ότι τα μέτρα κατά της νιτρορύπανσης συμβάλλουν περισσότερο στο κοινό συμφέρον. Σε εκπαιδευτικές συναντήσεις συμμετέχουν κυρίως όσοι βρίσκονται κοντά σε αστικά κέντρα, ενώ οι πιο απομακρυσμένοι γεωργοί συμμετέχουν περισσότερο σε διαμαρτυρίες πολιτικού περιεχομένου. Επομένως, η οργανωμένη γεωργική εκπαίδευση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για πολιτικό κατευνασμό. Όσοι διαμένουν μακριά από τον τόπο καλλιέργειας έχουν ως βασικό κίνητρο υιοθέτησης περιβαλλοντικών μέτρων τις επιδοτήσεις.

Μια γενικότερη πρόταση όσον αφορά την πληροφόρηση είναι η ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ ΠΑΣΕΓΕΣ και των υπηρεσιών που ασχολούνται με γεωργικές εφαρμογές και γεωργική εκπαίδευση.

Βιβλιογραφία

- European Environment Agency (2010), Annual report 2009 and Environmental statement 2010, EEA, Copenhagen (<http://mmediu.ro/RO-EEA-EIONET/Publications/EEA%20Annual-Report%202009.pdf>), προσβάσιμο στις 5-10-11.
- Norušis, M. (2005), Οδηγός ανάλυσης δεδομένων με το SPSS 12.0, Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα.
- Zizumbo-Villarrea, R., Roja-Caldelas, R. (2011), Assessment of a sustainable rural development model: best practices in Comala, Colima, Mexico, WIT Transactions on Ecology and the Environment, Vol 150.
- Δαμιανός, Δ., Παπαγεωργίου, Κ., Σπάθης, Π. (2006), Η ελληνική αγροτική οικονομία στο παγκόσμιο πλαίσιο, Εκδ. Σταμούλη, Αθήνα
- Παπαδοπούλου Ε., Παπάς Α., Ναστης, Σ. (2008), Συλλογικές δράσεις στην προστασία του περιβάλλοντος: η περίπτωση της ολοκληρωμένης διαχείρισης παραγωγής, Δράση Jean Monnet, Πρακτικά συνεδρίου, Προστασία, αποκατάσταση και βιώσιμη ανάπτυξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος στην Ευρώπη, Θεσσαλονίκη 2008, σελ.305-315.
- Παπαδοπούλου, Ε., Χασάγανας, Ν. (2011), Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση από τη γένεση στην κρίση: θεωρία, ιστορικό, θεσμοί, πολιτικές, Εκδ. Γράφημα, Θεσσαλονίκη
- Κανακούδης, Β. (1999), Ολοκληρωμένο πλαίσιο διαχείρισης, προστασίας και εξυγίανσης του συστήματος λιμνών της τέως λίμνης Εορδαίας, Πρακτικά συνεδρίου ΕΕΔΥΠ, Βόλος.
- Μάττας, Κ., Πολύμερος, Κ. (2001), Γεωργική ανάπτυξη, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, Σχολή Τεχνολογικών Επιστημών, Τμήμα Γεωπονίας Φυτικής και Ζωικής Παραγωγής.

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΧΩΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΕ ΚΑΙ Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Ευάγγελος Ασπρογέρακας

Δρ. Πολεοδομίας & Χωροταξίας, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
v.aspro@uclmail.net

Βασιλική Ζαχαρή

Υπ. Διδ. Πολεοδομίας & Χωροταξίας, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
zachariv@central.ntua.gr

Περίληψη

Η εδαφική συνοχή έχει αποτελέσει την αφορμή για αυξημένες προσδοκίες ως προς την ενασχόληση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) με τη χωροταξία, προσδοκίες που δεν ικανοποιήθηκαν μέσα από την εμπειρία του Σχεδίου Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ). Η βασική επιδίωξη αφορά την καθοδήγηση των χωρικών επιπτώσεων των πολιτικών και ταυτόχρονα τη βελτίωση του συντονισμού τους οριζόντια και κάθετα. Τα εργαλεία υλοποίησης της πολιτικής, όπως η «κατά τόπους προσέγγιση», φαίνεται να κερδίζουν έδαφος ως στοιχεία διαμόρφωσης της αναπτυξιακής διαδικασίας της ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό και παρά την έντονη αμφισβήτηση, ο ρόλος της χωροταξίας προβάλλει ουσιαστικότερος κυρίως ως εργαλείο συντονισμού και ολοκλήρωσης πολιτικών αλλά και ρύθμισης και κινητοποίησης «κατά τόπους» αναπτυξιακού δυναμικού με θετική προοπτική, αν ευνοήσουν οι συνθήκες που θα προκύψουν από την προσπάθεια αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης. Σε κάθε περίπτωση αποτελεί προϋπόθεση η ενδυνάμωση των στοιχείων που λειτουργούν σύμφωνα με τις αρχές της χωρικής διακυβέρνησης.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, όπου με υιοθέτηση και των σχετικών κατευθύνσεων της ΕΕ έχει υπάρξει σημαντική πρόοδος ως προς την οργάνωση του σχεδιασμού, απουσιάζει η αποτελεσματική συνέργια μεταξύ πολιτικών και ιδιαίτερα μεταξύ του χωρικού σχεδιασμού και του αναπτυξιακού προγραμματισμού με αρνητικές συνέπειες για τη χωρική ανάπτυξη της χώρας. Η προσπάθεια αντιμετώπισης του ζητήματος απαιτεί ρεαλιστικές και άμεσα εφαρμόσιμες προτάσεις σε μια ιδιαίτερα αρνητική συγκυρία.

Λέξεις Κλειδιά

Εδαφική συνοχή, κατά τόπους προσέγγιση, εδαφική διακυβέρνηση, χωροταξία, αναπτυξιακός σχεδιασμός

1. Εισαγωγή - Μεθοδολογία

Η συζήτηση γύρω από το χωρικό σχεδιασμό στην Ευρώπη κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες γνώρισε ένα σημαντικό σταθμό με την πρόσφατη υιοθέτηση της έννοιας της εδαφικής συνοχής ως συνιστώσας στην πολιτική συνοχής της ΕΕ. Η εδαφική διάσταση φαίνεται να αναδεικνύεται σε βασική παράμετρο για την προώθηση του στόχου της ισόρροπης ανάπτυξης της ΕΕ. Αυτή

αποτελεί και τη βασική υπόθεση εργασίας του παρόντος άρθρου στο οποίο επιχειρείται διερεύνηση των πιθανών συνεπειών της πολιτικής της ΕΕ στη διαμόρφωση κατευθύνσεων για τη χωρική ανάπτυξη της Ευρώπης. Η προσπάθεια περιλαμβάνει, καταρχήν, αναζήτηση του ρόλου του χωρικού σχεδιασμού όπως διαμορφώνεται υπό το πρίσμα της πολιτικής συνοχής της ΕΕ, με την εισαγωγή της έννοιας της εδαφικής συνοχής αλλά και των κατά τόπους ολοκληρωμένων πολιτικών. Μετά από μια ανασκόπηση της εφαρμογής του ΣΑΚΧ, κείμενο που αποτέλεσε ορόσημο και ταυτίστηκε με τον ευρωπαϊκό χωρικό σχεδιασμό ακολουθεί μία αρχική καταγραφή των εκφάνσεων μιας πιθανής πολιτικής εδαφικής συνοχής στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της ΕΕ και στη συνέχεια η συσχέτιση των βασικών στοιχείων και χαρακτηριστικών της έννοιας της εδαφικής συνοχής με τον ενδεχόμενο ρόλο του χωρικού σχεδιασμού. Η έρευνα, ακολουθώντας, στρέφεται στις πιθανές προϋποθέσεις και συνθήκες προκειμένου οι όποιες κατευθύνσεις να ενσωματωθούν αποτελεσματικά στις διαδικασίες διαμόρφωσης και υλοποίησης του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα. Η έμφαση θα δοθεί στην ανάγκη συντονισμού και συνέργιας μεταξύ των πολιτικών καθώς και στη δυνατότητα άμεσης αξιοποίησης των κατευθύνσεων της ΕΕ στον Περιφερειακό Χωροταξικό Σχεδιασμό που βρίσκεται σε διαδικασία αναθεώρησης.

2. Η χωρική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ΣΑΚΧ και η εφαρμογή του.

Στο ερώτημα κατά πόσο υπάρχει χωρική πολιτική στην ΕΕ, δηλαδή πολιτική που να στοχεύει άμεσα στη διευθέτηση της χωρικής αλλαγής, η απάντηση δε μπορεί να είναι μονοσήμαντη. Από το σχετικό διάλογο (Βασενχόβεν κ.α. 2010, Καμχής 2007) προκύπτει έλλειμμα διαμορφωμένης και συνεκτικής χωρικής πολιτικής τουλάχιστον με την έννοια που τη συναντάμε σε άλλες πολιτικές της Ε.Ε.. Βεβαίως, το συνολικό εγχείρημα της ενοποίησης του χώρου της Ε.Ε. έχει έντονα χωρική διάσταση. Η προσπάθεια αυτή ξεκινάει με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (Single European Act)⁵⁵ το 1986 που θέτει σε νέα βάση την περιφερειακή πολιτική της ΕΕ ενώ από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και ιδίως τις αρχές της δεκαετίας του 1990 εμφανίζεται έντονη δραστηριότητα σχετικά με το χωροταξικό σχεδιασμό της Ε.Ε. Μια πρώτη προσέγγιση Κοινοτικής «χωροταξικής» πολιτικής αποτέλεσε η έκθεση «Ευρώπη 2000» (1991) και λίγο αργότερα η «Ευρώπη 2000+» (1995) ενώ στη συνέχεια οι σχετικές ζυμώσεις προώθησαν μια νέα αντίληψη για τον χώρο της Ευρώπης (Βασενχόβεν κ.α. 2010). Χαρακτηριστική υπήρξε στη συνέχεια η προσπάθεια ανάλυσης και σύγκρισης των πολιτικών και των συστημάτων σχεδιασμού του χώρου των κρατών – μελών (European Commission 1997, Wassenhoven 2000). Στο τέλος της δεκαετίας του 1990, και έχοντας προηγηθεί μια διαβούλευσης και σχετικές εκθέσεις προβληματισμού, διατυπώθηκε το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου ή ΣΑΚΧ (European Spatial Development Perspective ή ESDP), ένα μη δεσμευτικό κείμενο που θεωρείται σημαντικός σταθμός της συνολικής προσπάθειας.

Η εφαρμογή του ΣΑΚΧ ως κείμενο στρατηγικού και ενδεικτικού χωρικού σχεδιασμού για το σύνολο της ΕΕ, δε θα μπορούσε να σχετίζεται με τη δημιουργία κανόνων για άλλες χωρικές κλίμακες σχεδιασμού ή με την υλοποίηση πολύ συγκεκριμένων δράσεων που προβλέπονται σε αυτό. Άλλωστε μέσα από τη διαδικασία εκπόνησης του κειμένου έγινε προσπάθεια να συνδεθεί ο σχεδιασμός στο επίπεδο της ΕΕ με μία διαφορετική αντίληψη από αυτές που αντιστοιχούσαν στα μεμονωμένα συστήματα σχεδιασμού των χωρών – μελών (Faludi 2000, Zonneveld 2000). Ωστόσο, το ΣΑΚΧ ήταν ικανό να θέσει τη χωρική προβληματική σε ευρωπαϊκό επίπεδο και μία μακρόχρονη διαδικασία διαπραγματεύσεων που προηγήθηκε της ολοκλήρωσής τους, οδήγησε στην αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των εμπλεκόμενων στον ευρωπαϊκό χωρικό σχεδιασμό. Η εφαρμογή του ΣΑΚΧ μπορεί να αξιολογηθεί σε τρία επίπεδα: στην επίδραση που αυτό είχε στις δραστηριότητες χωρικού σχεδιασμού των κρατών – μελών, στην προώθηση νέων σχημάτων

⁵⁵ http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_singleact_en.htm.

διακρατικού σχεδιασμού, μέσω της δημιουργίας νέων θεσμικών πλαισίων και στην επίδραση που είχε στην υλοποίηση των τομεακών πολιτικών της ΕΕ (Böhme et al. 2004). Υπάρχουν ικανές ενδείξεις ότι το περιεχόμενο του ΣΑΚΧ ακολουθήθηκε και επηρέασε το σχεδιασμό και ανεπίσημα μέσα από επαγγελματικά και επιστημονικά δίκτυα, επιτρέποντας τη διεύρυνση της «χωρικής σκέψης» σε τομεακές πολιτικές (Nordregio, 2007: 24).

Οι κατευθύνσεις του ΣΑΚΧ ενσωματώθηκαν κυρίως στο εθνικό επίπεδο χωρικού σχεδιασμού (Faludi 2003). Οι χώρες που συμμετείχαν ουσιαστικότερα στη διαμόρφωση του κειμένου διέθεταν πολιτικές και πρακτικές που ήδη συμμορφώνονταν με τις κατευθύνσεις του. Σε σχέση με άμεσες θεσμικές αλλαγές η επίδραση ήταν περιορισμένη και όπου αυτές ακολουθούσαν τη λογική του ΣΑΚΧ δεν υπήρχε απαραίτητα σχετική αναφορά. Ωστόσο, οι κατευθύνσεις του ΣΑΚΧ φαίνεται να ενσωματώθηκαν στη διαμόρφωση του χωρικού σχεδιασμού ιδιαίτερα στις χώρες που οι σχετικές πολιτικές βρίσκονταν σε διαδικασία διαμόρφωσης ή αναθεώρησης κατά την έκδοσή του, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα (Nordregio 2007).

Βασική χωρική έννοια που έθεσε το ΣΑΚΧ ήταν αυτή της πολυκεντρικής ανάπτυξης, έννοια που εκφράζει την επιθυμία για μια μελλοντική περισσότερο ισόρροπη κατανομή του πληθυσμού και των οικονομικών δραστηριοτήτων και τελικά για μία πιο ισόρροπη κατανομή της ανάπτυξης. Η έννοια αυτή ενσωματώθηκε σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό στα εθνικά συστήματα χωρικού σχεδιασμού. Ειδικότερα, χώρες όπως η Δανία και η Ολλανδία προέβησαν σε σημαντικές δράσεις στο πλαίσιο των εθνικών τους συστημάτων χωρικού σχεδιασμού (Jensen 2002). Ειδικά σε χώρες που δε διέθεταν χωροταξικό σχεδιασμό, το ΣΑΚΧ αποτέλεσε πηγή έμπνευσης, τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Για παράδειγμα, το Ηνωμένο Βασίλειο βασίστηκε στο ΣΑΚΧ για να δώσει έναν περισσότερο στρατηγικό χαρακτήρα στο σύστημα σχεδιασμού του και να απομακρυνθεί από την προσέγγιση της «διαχείρισης χρήσεων γης» (CEC 1997) που το χαρακτήριζε (Faludi 2003). Η ενσωμάτωση της λογικής του ΣΑΚΧ σε επιμέρους μέσα χωρικού σχεδιασμού προωθεί τον «εξευρωπαϊσμό» των συστημάτων σχεδιασμού μεταξύ των χωρών της ΕΕ, καθώς με τον τρόπο αυτό προωθείται εμμέσως η σύγκλιση των θεσμικών μέσων και των πολιτικών για το χωρικό σχεδιασμό (Dühr et. al. 2007). Όμως, η έλλειψη ξεκάθαρων ορισμών στο ΣΑΚΧ και η μεγάλη γενικότητα που διέπει τη στοχοθεσία του, δίνει τη δυνατότητα διαφορετικών ερμηνειών από τους εκάστοτε ασκούντες πολιτική και επομένως η διαφορετικότητα στην εφαρμογή χωρικών πολιτικών ανά τα κράτη και τις περιφέρειες συνεχίζει να υφίσταται (Krätke 2001), κάτι που ήταν ίσως αναμενόμενο λόγω και της μη δεσμευτικότητας του κειμένου.

Το κυριότερο μέσο που θεωρείται ότι αποτέλεσε το πεδίο δοκιμασίας για την εφαρμογή των κατευθύνσεων του ΣΑΚΧ σε ευρωπαϊκό επίπεδο ήταν αυτό της πρωτοβουλίας INTERREG. Συγκεκριμένα, πριν ακόμα το ΣΑΚΧ ολοκληρωθεί, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεώρησε σκόπιμο να προβεί σε δράσεις για την προώθηση του διακρατικού χωρικού σχεδιασμού. Η πρωτοβουλία INTERREG IIC (1997 – 1999) είχε ως στόχο την προώθηση της διεθνικής συνεργασίας στο πεδίο του χωροταξικού σχεδιασμού και θεωρήθηκε ως πραγματική δοκιμασία για την εφαρμογή των κατευθύνσεων του ΣΑΚΧ (Waterhout 2008: 8). Ακολουθήθηκε από την πρωτοβουλία INTERREG IIIB (2000-2006) που είχε σε γενικές γραμμές τις ίδιες επιδιώξεις, ενώ και οι δύο χρηματοδοτήθηκαν και επιβλέπονταν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Επομένως, η πρωτοβουλία INTERREG αποτέλεσε εκείνη τη θεσμική δομή που επέτρεψε την εφαρμογή της προσέγγισης του ΣΑΚΧ και σε άλλες διακρατικές χωρικές mega-περιφέρειες (Jensen 2002).

Στο πλαίσιο της συνεργασίας για το διακρατικό χωρικό σχεδιασμό υπό την πρωτοβουλία INTERREG σε μεγάλο βαθμό χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο των «χωρικών οραμάτων», το οποίο αφορά σε διακρατικά στρατηγικά πλαίσια χωρικών κατευθύνσεων. Σύμφωνα με τους Zonneveld και Waterhout (2005) τα «χωρικά οράματα» είναι δυνατό να αποτελέσουν ένα ποιοτικό εργαλείο για την ενσωμάτωση της εδαφικότητας στις διάφορες τομεακές πολιτικές. Με τον τρόπο αυτό

είναι δυνατό να δοθεί επιπλέον μία πολιτική διάσταση για το σχεδιασμό, που σχετίζεται με τον προσδιορισμό των προτεραιοτήτων, σύμφωνα με τις εκάστοτε χωρικές δομές. Τα «χωρικά οράματα» αποτελούν στρατηγικά πλαίσια, βασιζόμενα σε κοινά συμφωνημένες αρχές για την ανάπτυξη διακρατικών περιοχών, τα οποία θα πρέπει να ωθούν τους εμπλεκόμενους δρώντες να προβούν στο συντονισμό των μέσων χωρικής πολιτικής. Επιπλέον, είναι δυνατό να γίνουν αντιληπτά και ως διαδικασίες «συλλογικής μάθησης» κατά τις οποίες η γνώση για τη χωρική δομή μιας περιοχής διαχέεται σε πολλούς ενδιαφερόμενους (ό.π. : 21).

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Παρατηρητηρίου για το Χωροταξικό Σχεδιασμό (ESPON) λειτουργεί από το 2002 και θεωρείται μία εξέλιξη στην οποία συνέβαλε καθοριστικά η διαδικασία κατάρτισης του ΣΑΚΧ (Böhme & Schön 2006). Χρηματοδοτείται από τα διαρθρωτικά ταμεία και από τα κράτη – μέλη και επιδιώκει τη συστηματική ανάλυση των τάσεων χωρικής ανάπτυξης στο χώρο της ΕΕ. Του έχει αποδοθεί ο θεσμικός ρόλος για τη διανομή «δεδομένων» (evidence) που αφορούν τις χωρικές πολιτικές της ΕΕ (Waterhout 2008: 9). Είναι γεγονός ότι με τη λειτουργία του ESPON το βάρος στο πεδίο του χωρικού σχεδιασμού έχει μετατοπιστεί στη διαμόρφωση στατιστικών χωρικών δεδομένων και μελετών (Zetter 2002), η οποία θεωρείται ότι δικαιολογεί την όποια παρέμβαση στο επίπεδο της ΕΕ.

Σχετικά με την εφαρμογή του ΣΑΚΧ στο επίπεδο της ΕΕ, η βασική επιδίωξη να αποτελέσει πλαίσιο ικανό να συντονίσει τις τομεακές πολιτικές που έχουν χωρικές συνέπειες (CEC 1999) είχε ελάχιστα αποτελέσματα, παρά το σχετικό μέτρο που ενσωματώθηκε στο πρόγραμμα δράσης που υιοθετήθηκε στο Tampere (Williams 2000). Επομένως, το ΣΑΚΧ δεν αποτέλεσε ένα στρατηγικό κείμενο για άλλους τομείς πολιτικής που εξακολουθούν να κυριαρχούν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της ΕΕ και έτσι η σχετικά αδύναμη θέση του χωρικού σχεδιασμού σε σχέση με τις τομεακές πολιτικές της ΕΕ παρέμεινε και μετά την ολοκλήρωση του (Nordregio, 2007). Για το λόγο αυτό η σχετική μελέτη του ESPON αναφέρει ότι αν και η επιρροή του ΣΑΚΧ για ορισμένα κράτη – μέλη ήταν αρκετά σημαντική, για την ίδια την ΕΕ ήταν σχετικά περιορισμένη (ο.π.). Όμως, ενώ διαπιστώθηκαν κάποιες αναφορές στο ΣΑΚΧ σε ανακοινώσεις της Επιτροπής, κυρίως από την πλευρά των αρμόδιων για τις μεταφορές και το περιβάλλον γενικών διευθύνσεων (Faludi 2003), ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη ως προς το ζήτημα της ενσωμάτωσης της χωρικής προσέγγισης και άρα ως προς το ζήτημα του διατομεακού συντονισμού με σκοπό την ανάδειξη των χωρικών συνεπειών των τομεακών πολιτικών, ήταν οι σχετικές προβλέψεις στη Λευκή Βίβλο για την Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση (ό.π.), η οποία αναφέρει ότι: «Πρέπει να ληφθεί υπόψη ο τοπικός (χωρικός) αντίκτυπος των κοινοτικών πολιτικών σε τομείς όπως οι μεταφορές, η ενέργεια και το περιβάλλον. Οι πολιτικές αυτές πρέπει να αποτελούν τμήμα ενός συνεκτικού συνόλου, όπως αναφέρεται και στη δεύτερη έκθεση συνοχής της ΕΕ. Είναι απαραίτητο να αποφευχθεί μία λογική προσέγγισης που χαρακτηρίζεται από διαχωρισμό των τομέων» (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 2001: 16). Η εξέλιξη αυτή όμως δε φάνηκε ικανή να οδηγήσει σε συγκεκριμένες πρακτικές και μέσα πολιτικής που θα εξασφαλίζουν το χωρικό συντονισμό των πολιτικών της ΕΕ.

Οι κατευθύνσεις του ΣΑΚΧ είναι λιγότερο ορατές στις οδηγίες για την Πολιτική Συνοχής 2007-2013 ενώ οι αναφορές γίνονται σπάνιες σε πιο πρόσφατα κείμενα. Οριζόντιου χαρακτήρα έννοιες όπως η «ανταγωνιστικότητα» και η «καινοτομία» αναδεικνύονται σταδιακά σε σημαντικότερες σταθερές για τη διαμόρφωση τομεακών πολιτικών από ότι το ΣΑΚΧ του οποίου ο μη δεσμευτικός χαρακτήρας το κατέταξε αναπόφευκτα στα λιγότερο σημαντικά κείμενα (Nordregio 2007) ενώ τα νεότερα διακρατικά προγράμματα δε στοχεύουν στην εφαρμογή του και η χρηματοδότησή τους κατευθύνεται σε θεματικές προτεραιότητες όπως το περιβάλλον, η προσβασιμότητα και η αειφόρος αστική ανάπτυξη (Dühr et. al 2007: 295). Βέβαια, η έννοια της χωρικής συνεργασίας μεταξύ περιοχών της ΕΕ επεκτείνεται, αλλά υπό την προβληματική που

θέτει η έννοια της εδαφικής συνοχής (Dühr et. al 2007) και όχι προς την κατεύθυνση της επεξεργασίας χωρικών οραμάτων.

Μετά το 2003 δύο παράλληλες διαδικασίες εμφανίζονται ως συνέχεια του ΣΑΚΧ. Η πρώτη αφορούσε τη διαμόρφωση ενός κειμένου πολιτικής εδαφικής ανάπτυξης (Territorial State and Perspectives of the EU από το 2004), που αποτέλεσε τη βάση της Territorial Agenda (2007), ήταν αποτέλεσμα διακυβερνητικής συνεργασίας μεταξύ των χωρών - μελών και θεωρείται συνέχεια του ΣΑΚΧ (Dühr et. al. 2007). Η δεύτερη, αποτελεί αντικείμενο εργασίας της Κοινότητας (DG REGIO) και επικεντρώνεται στο ζήτημα της εδαφικής συνοχής (territorial cohesion).

3. Η Εδαφική συνιστώσα της Πολιτικής Συνοχής και το Ευρωπαϊκό αναπτυξιακό πλαίσιο

Στην Μεταρρυθμιστική Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2007) οι λέξεις «οικονομική και κοινωνική συνοχή» αντικαταστάθηκαν από τις λέξεις «οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή». Με την εισαγωγή της έννοιας της εδαφικής συνοχής στις συνθήκες της Ε.Ε. προκύπτει το ερώτημα της σταδιακά μεγαλύτερης δραστηριοποίησης της Κοινότητας στον τομέα της χωροταξίας.

Η εδαφική συνιστώσα της συνοχής εγείρει την ανάγκη να λαμβάνονται υπόψη και να καθοδηγούνται τα χωρικά αποτελέσματα των πολιτικών (ΤΣΠ, 2011: 12) επιτρέποντας ταυτόχρονα τον καλύτερο συντονισμό τους και την ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς τους. Συνδέεται με την απελευθέρωση του εδαφικού δυναμικού των περιφερειών της ΕΕ (European Commission, 2009) και τη βέλτιστη αξιοποίηση των χωρικών τους πλεονεκτημάτων (CEC 2008a) ενώ στις κατευθύνσεις της εντάσσεται η ολοκλήρωση των πολιτικών της ΕΕ με εδαφική επίδραση, τόσο οριζόντια, μεταξύ των διαφορετικών τομέων, όσο και κάθετα, μεταξύ των χωρικών επιπέδων διοίκησης (Polverari et. al. 2005).

Βασικό εργαλείο προς την κατεύθυνση της εδαφικής συνοχής είναι η υιοθέτηση της προσέγγισης των ολοκληρωμένων «κατά τόπους» πολιτικών, όπως προτάθηκε από την «έκθεση Barca». Η προσέγγιση αυτή προωθεί τη διατομεακότητα των πολιτικών και έχει δύο βασικές αποστολές που απορρέουν από τη Συνθήκη της ΕΕ: την αποτελεσματικότητα, δηλαδή τη δημιουργία ίσων ευκαιριών σε όλες τις περιφέρειες της ΕΕ για την πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων τους, και την ισότητα, δηλαδή την ίση πρόσβαση των πολιτών της ΕΕ σε ένα δεδομένο επίπεδο συνθηκών διαβίωσης, ανεξάρτητα του τόπου κατοικίας (Barca 2009). Ως επιχειρησιακή συνέπεια της υιοθέτησης μιας «κατά τόπους» πολιτικής προκύπτει η κατεύθυνση των παρεμβάσεων πολιτικής σε συγκεκριμένα χωρικά πλαίσια και στους χωρικούς δεσμούς τους, βασιζόμενες στις τοπικές ανάγκες και στην τοπική γνώση. Συμπληρωματικά, στο κείμενο αναφοράς για την αναθεώρηση της Εδαφικής Ατζέντας (ΤΣΠ 2011) επισημαίνεται ότι οι πολιτικές που στοχεύουν στην προώθηση της εδαφικής ανάπτυξης και στον περιορισμό των ανισοτήτων θα πρέπει κατά κύριο λόγο να διευκολύνουν τις περιοχές να αναπτύξουν το εδαφικό τους κεφάλαιο με σκοπό να μεγιστοποιούν τα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα παράλληλα με τη διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου ζωής, έτσι ώστε να είναι ικανές να προσελκύουν ιδιωτικές επενδύσεις.

Τον Ιούνιο του 2010 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθέτησε τη στρατηγική «Ευρώπη 2020» (ΕΕ 2010) που αναμένεται να αντικαταστήσει την στρατηγική της Λισσαβόνας. Οι κοινές τομεακές πολιτικές (κοινή γεωργική πολιτική, πολιτική συνοχής,...) θα πρέπει να υποστηρίζουν τη στρατηγική (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 2010) με στόχο την έξοδο από την οικονομική κρίση και την προετοιμασία της οικονομίας της ΕΕ για την επόμενη δεκαετία. Η στρατηγική «Ευρώπη 2020» καθορίζει ένα όραμα για μια κοινωνική οικονομία της αγοράς στην Ευρώπη και βασίζεται σε τρεις συναρθρωμένους και αλληλοενισχυόμενους τομείς προτεραιότητας, που συνοψίζονται στις λέξεις “smart – sustainable – inclusive” (έξυπνη, βιώσιμη, χωρίς αποκλεισμούς, ανάπτυξη). Δεν

είναι εμφανείς χωρικές διαστάσεις τόσο στους «αντιπροσωπευτικούς πρωταρχικούς σκοπούς» όσο και στις λεγόμενες «εμβληματικές πρωτοβουλίες» της στρατηγικής⁵⁶.

Σε πρόσφατη απολογιστική έκθεση του ESPON (2010) τονίζεται ότι η εδαφική διάσταση και η κατά τόπους (place-based) προσέγγιση αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία της υλοποίησης της στρατηγικής. Οι στόχοι της απαιτούν την αναγνώριση της εδαφικής πολυμορφίας και την αξιοποίηση των ιδιαιτεροτήτων των περιφερειών και των δήμων της Ευρώπης. Η εδαφική διάσταση είναι επίσης απαραίτητη προκειμένου να αναγνωρισθούν πλήρως οι διαφορετικές προκλήσεις για την περιφερειακή ανάπτυξη της Ευρώπης αλλά και για να ενσωματωθούν στις διαδικασίες καθορισμού των πολιτικών οι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς ενδιαφερομένων (stakeholders) σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Στην 5η Έκθεση για την Οικονομική, Κοινωνική και Εδαφική Συνοχή (Νοέμβριος 2010) επισημαίνεται η ανάγκη μεταρρύθμισης της πολιτικής συνοχής με γνώμονα τις συνεχιζόμενες επιπτώσεις της κρίσης, τη ζήτηση για καινοτομία που πηγάζει από τις αυξημένες παγκόσμιες προκλήσεις και την πρωτοβουλία για βέλτιστη αξιοποίηση των δημοσίων δαπανών προκειμένου να στηριχθεί η Στρατηγική Ευρώπη 2020. Στους τρόπους περαιτέρω ενδυνάμωσης της διακυβέρνησης της πολιτικής (κεφάλαιο 3) γίνεται αναφορά στην εδαφική συνοχή η οποία θα πρέπει να συνεκτιμάται ως στόχος για τα νέα προγράμματα, με ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο των πόλεων, στη λειτουργική γεωγραφική οριοθέτηση, στις περιοχές που αντιμετωπίζουν σοβαρά γεωγραφικά ή δημογραφικά προβλήματα και στις μακρο-περιφερειακές στρατηγικές.

Στη συζήτηση για τον αναπτυξιακό σχεδιασμό της ΕΕ δε θα πρέπει να παραλειφθεί ο ενδεχόμενος ρόλος της χρηματοπιστωτικής κρίσης που ξεκίνησε το 2008 από τις ΗΠΑ, επεκτάθηκε γρήγορα στην Ευρώπη εξελισσόμενη σε κρίση χρέους για τα κράτη μέλη και ως σήμερα (06/2012) δεν είναι σαφής ο οδικός χάρτης συνολικής αντιμετώπισής της. Χωρίς να είναι δυνατό στην παρούσα εργασία να αναλύσουμε όλες τις πιθανές εκφάνσεις της κρίσης αυτής μπορούμε να διακρίνουμε ότι οι ιδιαίτερες συνθήκες που διαμορφώνονται αναμένεται να θέσουν προβληματισμούς ως προς τις βασικές κατευθύνσεις της Πολιτικής Συνοχής αλλά και το ρεαλισμό και τη σκοπιμότητα της «Ευρώπης 2020».

Η Πολιτική Συνοχής επελέγη για να εξισορροπήσει τις ανισότητες που θα προέκυπταν από τη δημιουργία της ενιαίας αγοράς. Ανάλογο ρόλο ανέλαβε μετά την υιοθέτηση της προοπτικής του ενιαίου νομίσματος, που θεωρήθηκε πιθανό να ισχυροποιήσει τις ανισότητες μεταξύ των ευρωπαϊκών περιφερειών. Η Ο. Παπαδάκη (2012) αναπτύσσει κριτική των κατευθύνσεων αυτών σε τρία επίπεδα: (α) Σε υπερεθνικό επίπεδο, η Πολιτική Συνοχής ευνοεί τη συνολική ανταγωνιστικότητα, ωστόσο δεν είναι δυνατό να αντιστρέψει το εμφανώς αρνητικό κλίμα στις χώρες και τις περιφέρειες χαμηλής ανάπτυξης, εφόσον για την επόμενη προγραμματική περίοδο η έμφαση δίνεται στην αποτελεσματικότητα περισσότερο από ότι στην υπέρβαση ανισοτήτων. Σε επίπεδο χώρας (β) αλλά και περιφέρειας (γ) είναι απαραίτητη η αξιοποίηση των σχετικών χρηματοδοτήσεων από τις χώρες που βρίσκονται σε δυσμενή θέση λόγω χαμηλής ανταγωνιστικότητας σε συνδυασμό με υψηλά χρέη, σε όσο το δυνατό ευρύτερο φάσμα της παραγωγικής τους βάσης προκειμένου να επιτευχθεί η ανάκαμψη της οικονομίας τους. Η ως τώρα προσέγγιση για τη χάραξη πολιτικής της επόμενης προγραμματικής περιόδου ευνοεί την εστίαση σε επιλεγμένους θεματικούς στόχους, στερώντας από τις αδύναμες χώρες και περιφέρειες δυνατότητες επιλογών αξιοποίησης του παραγωγικού τους δυναμικού. Συνεπώς, σε μια περίοδο ιδιαίτερης ρευστότητας η ανάγκη διαμόρφωσης αποτελεσματικής πολιτικής για την αντιμετώπιση της κρίσης πιθανό να οδηγήσει σε αναθεώρηση των παραπάνω κατευθύνσεων.

⁵⁶ **Europe 2020 growth strategy, Πληροφορίες και σχετικό υλικό:**
http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm, καθώς και:
http://ec.europa.eu/ellada/news/hot_topics/europe_2020/index_el.htm

Στα εισαγωγικά στοιχεία της έκθεσης για τη στρατηγική «Ευρώπη 2020» (EC 2010) γίνεται επίσης ιδιαίτερη αναφορά στην παγκόσμια οικονομική κρίση και τις ιδιαίτερες συνθήκες που δημιούργησε. Τονίζεται η ανάγκη κοινής προσπάθειας και στενού συντονισμού των οικονομικών πολιτικών. Σε αντίθετη περίπτωση αναφέρεται το αρνητικό σενάριο της «χαμένης δεκαετίας», που θα χαρακτηρίζεται από σχετικά φθίνουσα πορεία, μη σταθερή ανάπτυξη και υψηλή ανεργία. Επισημαίνεται η ανάγκη μεταρρύθμισης της πολιτικής συνοχής με γνώμονα τις συνεχιζόμενες επιπτώσεις της κρίσης, τη ζήτηση για καινοτομία που πηγάζει από τις αυξημένες παγκόσμιες προκλήσεις και την πρωτοβουλία για βέλτιστη αξιοποίηση των δημοσίων δαπανών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010).

Με μια ευρύτερη προσέγγιση, το τελικό διακύβευμα της κρίσης επεκτείνεται στο ίδιο το όραμα της Ευρωπαϊκής ενοποίησης κάνοντας επιτακτική την ανάγκη για επιτάχυνση της διαδικασίας με πρώτο σταθμό την οικονομική ολοκλήρωση πέρα από τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς και τη νομισματική ένωση. Αν και υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις σχεδιασμού προς την κατεύθυνση αυτή⁵⁷ η απαιτούμενη σταδιακή εκχώρηση εθνικών αρμοδιοτήτων προς υπερεθνικό επίπεδο στον τομέα της δημοσιονομικής πολιτικής και η άρνηση των χωρών μελών ως τώρα να την αποδεχθούν (Μαραβέγιας 2010) κάνει το εγχείρημα να φαντάζει ιδιαίτερα δύσκολο με τις πιθανότητες τελικά σταδιακής αποσύνθεσης του οικοδομήματος όχι αμελητέες⁵⁸.

4. Αναζητώντας το ρόλο του χωρικού σχεδιασμού

Ο χωρικός σχεδιασμός δεν αποτελεί Κοινοτική αρμοδιότητα. Ισχύει η αρχή της επικουρικότητας με τα θέματα χωρικού ενδιαφέροντος να προσεγγίζονται εμμέσως, μέσω του Αστικού Περιβάλλοντος και της Οικιστικής Ανάπτυξης που αποτελεί αντικείμενο της DG ENV αλλά κυρίως της δουλειάς που γίνεται στην DG REGIO με αντικείμενο την Περιφερειακή Ανάπτυξη, πού διαθέτει και το σημαντικό Περιφερειακό Ταμείο ως βασικό εργαλείο εφαρμογής. Ο Α. Faludi (2002) επιχειρεί να προσδιορίσει τα πιθανά όρια της Χωροταξίας στο επίπεδο της ΕΕ, επισημαίνοντας ότι δεν είναι επιθυμητή η διαμόρφωση ενός Ευρωπαϊκού Χωροταξικού Σχεδίου ούτε η «περιγραφή» από τους γραφειοκράτες της Κοινότητας των χωρικών σχεδίων σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο. Προσθέτει, ότι ο Ευρωπαϊκός χωρικός σχεδιασμός αφορά το διάλογο για τα θέματα του ευρωπαϊκού χώρου και τη διαμόρφωση στρατηγικής και ο ρεαλιστικός του ρόλος περιορίζεται εντός ενός υπό διαμόρφωση συστήματος πολύ – επίπεδης διακυβέρνησης. Ωστόσο, η ενδεχόμενη επιτάχυνση της πολιτικής ενοποίησης (βλ. προηγούμενη ενότητα) θέτει σε ένα νέο πλαίσιο και τον πιθανό μακροπρόθεσμο ρόλο του χωρικού σχεδιασμού στη μελλοντική Ευρώπη με την πιθανή διαμόρφωση νέων πολιτικών ίσως και σε υπέρβαση της αρχής της επικουρικότητας.

Η έννοια της εδαφικής συνοχής αν και δεν αποτελεί συνέχεια του Σχεδίου Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου, συνεχίζει να θέτει συγκεκριμένες προτεραιότητες για το χωρικό σχεδιασμό

⁵⁷ Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έχει προτείνει τη δημιουργία ενός ενιαίου φορέα εγγύησης καταθέσεων και εποπτείας (βλ. σχετικό δημοσίευμα στον ημερήσιο τύπο: <http://www.capital.gr/news.asp?id=1507938>) ενώ έχει ξεκινήσει συζήτηση για ενδεχόμενη πολιτική ενοποίηση (βλ. «Ηνωμένες Πολιτείες Ευρώπης», εφημερίδα «Τα Νέα», Τρίτη 05 Ιουνίου 2012).

⁵⁸ Στο βαθμό που μπορούμε να δεχτούμε ως αξιόπιστα τα δημοσιεύματα του διεθνούς τύπου προκύπτει τουλάχιστον έντονος προβληματισμός, βλ. ενδεικτικά σειρά δημοσιεύσεων στην New York Times: Krugman P., “Can Europe be saved?”, The New York Times Magazine, 12/01/2011, Krugman P., “Killing the Euro”, 1/12/2011, Krugman P., “Apocalypse Fairly Soon”, 17/05/2012.

στις χώρες – μέλη, όπως τη χωρικά ισορροπη ανάπτυξη και την αποφυγή πολύ μεγάλων αστικών συγκεντρώσεων, την ενίσχυση των χωρικών διασυνδέσεων, όπως της αστικής δικτύωσης και την αποφυγή του χωρικού κατακερματισμού, μέσω της συνεργασίας (CEC 2008a) σκιαγραφώντας ένα πλαίσιο στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού στο επίπεδο της ΕΕ. Κατά τις προσπάθειες για την αναθεώρηση της πολιτικής συνοχής, η περαιτέρω στήριξη δράσεων για τη διαμόρφωση χωρικών στρατηγικών σε διακρατικές περιοχές εντασσόμενες στην προσπάθεια ευρωπαϊκής χωρικής συνεργασίας, αποτελεί ένδειξη ότι ο χωρικός σχεδιασμός θα μπορούσε να διαδραματίσει ισχυρό ρόλο στο πλαίσιο πιθανών πολιτικών εδαφικής συνοχής για την ΕΕ. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελούν οι μακροπεριφερειακές στρατηγικές οι οποίες θέτουν κοινές προτεραιότητες χωρικής ανάπτυξης με στόχους σχετικούς με την ολοκλήρωση των τομεακών πολιτικών σε συγκεκριμένες χωρικές ενότητες και το συντονισμό των δράσεων στα διάφορα επίπεδα διακυβέρνησης (Ζαχαρή & Ασπρογέρακας 2012)

Υπό τα δεδομένα που δημιουργεί η εδαφική συνοχή, τόσο ως έννοια που ενσωματώνει συγκεκριμένες αξίες, όσο και ως νομιμοποιητική συνιστώσα για την ανάπτυξη εδαφικών πολιτικών στην ΕΕ, η χωροταξία καλείται να αποκτήσει έναν επιπλέον ρόλο για την πλαισίωση των πολιτικών με εδαφική διάσταση στο επίπεδο της ΕΕ. Το ενδιαφέρον στρέφεται σε ολοκληρωμένα στρατηγικά πλαίσια που έχουν την ικανότητα να ενσωματώνουν καλύτερα τις τομεακές πολιτικές και να τις μετατρέπουν σε στρατηγικές, με βάση τοπικές ιδιαιτερότητες και χαρακτηριστικά (TSP 2020, 2011: 12). Κατά τον A. Faludi (2006), ο σχηματισμός ολοκληρωμένων στρατηγικών θα διοχέτευε ένα στοιχείο χωρικού ή εδαφικού σχεδιασμού στην πολιτική συνοχής. Ήδη, από την προηγούμενη προγραμματική περίοδο είχε δοθεί η κατεύθυνση προς τα κράτη – μέλη και τις περιφέρειες να αξιολογούν και να προσμετρούν τις ιδιαίτερες γεωγραφικές συνθήκες κατά το σχηματισμό των προγραμμάτων που κατανέμουν πόρους σε προτεραιότητες (Council of the EU 2006: 40).

Οι παραπάνω διαπιστώσεις διαμορφώνουν ένα πλαίσιο αξιολόγησης της υιοθέτησης της «κατά τόπους» προσέγγισης και της εδαφικής συνοχής για τα διάφορα επίπεδα χωρικού σχεδιασμού. Το παράρτημα της Πράσινης Βίβλου για την εδαφική συνοχή επισημαίνει ότι λίγες χώρες έχουν καταστρώσει ολοκληρωμένες και συνολικές εθνικές στρατηγικές οι οποίες λαμβάνουν υπόψη εδαφικά ζητήματα σχετικά με το πώς δαπανούνται οι πόροι των Διαρθρωτικών Ταμείων (CEC 2008b: 5). Πρόκειται για ένα κενό που θα μπορούσε να καλύψει ο χωρικός σχεδιασμός ως πλαίσιο διαμόρφωσης και υλοποίησης στρατηγικής που θα αναδεικνύει το εδαφικό δυναμικό των περιοχών, θα εντοπίζει τις αδυναμίες και θα εστιάζει στις ανάγκες τους. Στη στρατηγική αυτή δύναται να ενσωματώνονται οι τομεακές πολιτικές και τα προγράμματα στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής κάτι ιδιαίτερα επιθυμητό όπως επισημαίνεται στην έκθεση Barca (2009). Κατά τους Waterhout et al. (2009) οι αναφορές χωροταξικού σχεδιασμού στην ΕΕ, υπό την ομπρέλα της πολιτικής εδαφικής συνοχής, δίνουν το έναυσμα για την επανεξέταση του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού. Η προσέγγιση αυτή ακολουθώντας μία «κατά τόπους» λογική, είναι δυνατό να απευθύνεται σε διάφορες χωρικές κλίμακες (εθνική, διακρατική, περιφερειακή, τοπική), αλλά και σε λειτουργικές χωρικές ενότητες που δεν οριοθετούνται απαραίτητα από διοικητικά όρια. Εγγενές στοιχείο του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού είναι η ικανότητά του να θέτει χωρικές προτεραιότητες και να δίνει κατευθύνσεις για την προώθηση ολοκληρωμένων τοπικών δράσεων, οι οποίες θα πρέπει να ενσωματώνονται στις επιλογές για τις εκάστοτε χωρικές ενότητες.

Ο σχηματισμός των όποιων χωρικών στρατηγικών θα πρέπει να κινητοποιεί όλους τους ενδιαφερόμενους δράντες, υπό τη λογική της εδαφικής διακυβέρνησης. Η εδαφική διακυβέρνηση περιγράφεται ως «μία διαδικασία οργάνωσης και συντονισμού δράσεων για την ανάπτυξη, αλλά και την προστασία κοινωνικού κεφαλαίου, προκειμένου να βελτιωθεί η εδαφική συνοχή σε όλα τα επίπεδα» (Βασενχόβεν κ.α. 2010: 59). Η ενδυνάμωση των σχέσεων διακυβέρνησης

(Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010, CEC 2008a, CEC 2008b), προβάλλει ως πλαίσιο οικοδόμησης σχέσεων, συνεργειών και αλληλεπιδράσεων μεταξύ πολιτικών, σχεδίων και προγραμμάτων σε διάφορες κλίμακες. Η χωρική διακυβέρνηση σε τοπικό επίπεδο θεωρείται ότι επιδιώκει να παράσχει «τοπικά συλλογικά αγαθά» (γνώση, υπηρεσίες, θεσμικό και κοινωνικό κεφάλαιο) που προσδίδουν συγκριτικά αναπτυξιακά πλεονεκτήματα (Βασενχόβεν κ.α. 2010).

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η δυνατότητα κατά τη διαμόρφωση και υλοποίηση του σχεδιασμού για ενεργοποίηση των τοπικών δρώντων (τοπικές διοικήσεις, επιχειρηματικός τομέας, κοινωνία των πολιτών κ.α.), θέτοντας ένα πλαίσιο που υποστηρίζει την «εκ των κάτω» δράση, όπως προωθεί η «κατά τόπους» προσέγγιση: «Ο εξωγενής φορέας που παρεμβαίνει για την οικονομική διευκόλυνση των διάφορων περιοχών, θα πρέπει να έχει ένα ρόλο καθοδηγητή και να έχει κεντρικό ρόλο σε μία διαδικασία θεσμικής μάθησης» (Barca F., 2009: 29). Ο συμμετοχικός χωρικός σχεδιασμός αναδύει τις τοπικές προτιμήσεις και την τοπική γνώση, προωθεί τη δικτύωση και επομένως είναι δυνατό να συμβάλει στη δημιουργία κατάλληλων ολοκληρωμένων κατά τόπους πολιτικών. Οι στρατηγικές χωρικής ανάπτυξης βοηθούν στην ενεργοποίηση των δρώντων στο να ανακαλύψουν τα χαρακτηριστικά των τόπων τους και να προωθήσουν επενδύσεις με περισσότερο βιώσιμα αποτελέσματα (Koresawa A. & Konvitz J. 2001: 16).

Ο χωρικός σχεδιασμός θεωρείται από πολλά κράτη μέλη ως ο βασικός μηχανισμός συντονισμού δρώντων σε διαφορετικούς τομείς και διοικητικά επίπεδα (CEC 2008b: 4-5). Αναπόφευκτα προκύπτει ο λειτουργικός του ρόλος στη διαμόρφωση και την εφαρμογή των αναπτυξιακών προγραμμάτων στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής με προϋπόθεση την ενδυνάμωση των στοιχείων που λειτουργούν σύμφωνα με την προσέγγιση της χωρικής διακυβέρνησης: στρατηγικός, ευέλικτος, να μη περιχαράκωνεται σε διοικητικά όρια, να εστιάζει σε λειτουργικές χωρικές ενότητες και επιπλέον, να υιοθετεί συμμετοχικές διαδικασίες. Αν ο ρόλος του χωρικού σχεδιασμού είναι να καθοδηγεί την ανάπτυξη στο χώρο (OECD 2001b: 11) τότε δύναται να αποκτήσει μία εξέχουσα θέση στις διαδικασίες που συνοδεύουν την προώθηση του στόχου της εδαφικής συνοχής στην ΕΕ, διαπνεόμενες από την «κατά τόπους» προσέγγιση.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Χωροτακτών (European Council of Spatial Planners) επισημαίνει ότι η ανάγκη για μεγαλύτερη ολοκλήρωση των πολιτικών μέσω του χωρικού σχεδιασμού εντείνεται ακόμα περισσότερο με την ενσωμάτωση της λογικής της εδαφικής συνοχής (Vogelij 2008). Η προσπάθεια αυτή είναι δυνατό να αναχαιτίζεται από τον τομεακό κατακερματισμό, τα διοικητικά σύνορα, τη μειωμένη δυνατότητα συμμετοχής πολλαπλών δρώντων, την αδυναμία συμφωνίας σε ένα όραμα, τον περιορισμένο βαθμό μάθησης και την έλλειψη ενσωμάτωσης της οικονομικής και κοινωνικής διάστασης στο σχεδιασμό (ό.π.). Διαπιστώνεται δηλαδή κι εδώ η ανάγκη για την ενσωμάτωση της λογικής της εδαφικής διακυβέρνησης στις πρακτικές χωρικού σχεδιασμού.

5. Οι Πολιτικές της ΕΕ ως καταλύτης της Χωροταξίας στην Ελλάδα.

Το ενδιαφέρον για το σχεδιασμό του χώρου που διαφαίνεται στις δραστηριότητες της ΕΕ κατά τη δεκαετία του 1990 επηρέασε σίγουρα τη διαμόρφωση της χωρικής πολιτικής των κρατών μελών, μεταξύ των άλλων και της Ελλάδας. Την εποχή εκείνη επανακάμπτει το ενδιαφέρον για τη χωροταξία, διαμορφώνεται νέα νομοθεσία, γίνεται ευρύτατη αναγνώριση του σχεδιασμού του χώρου από την κοινή γνώμη, ενώ προβάλλονται θέματα σχετικά με τις συγκρούσεις χρήσεων γης και τη βλάβη που προκαλείται στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον (ΕΜΠ 2001).

Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης διενεργείται κυρίως μέσω των δεσμεύσεων Κοινοτικών κανονισμών και οδηγιών, των διαδικασιών που προβλέπονται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία αλλά και από αρχές και ιδέες που έχουν διεισδύσει στην πρακτική της διοίκησης. Η απουσία χωροταξικών σχεδίων δημιούργησε εμπόδια στην προσπάθεια αξιοποίησης των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης τάση που εντάθηκε με τις εξελίξεις σε Ευρωπαϊκό επίπεδο μετά την Ενιαία

Ευρωπαϊκή Πράξη του 1986. Περιορισμοί στην απορρόφηση Κοινοτικών πόρων, αδυναμίες οργάνωσης και υλοποίησης σχεδίων και έργων και αποτυχίες στην επίτευξη στόχων αποτέλεσαν βασικούς παράγοντες προκειμένου να αναγνωρισθεί η ανάγκη διαμόρφωσης ουσιαστικού χωροταξικού σχεδιασμού ως πλαίσιο εξασφάλισης συνεργιών (Βασενχόβεν κ.α. 2010).

Ο χωροταξικός σχεδιασμός επηρεάζεται από τις πολιτικές της Ε.Ε. για την αειφόρο ανάπτυξη, τη συνοχή και, αργότερα, τη χωρική διακυβέρνηση (Commission of the European Communities 2001) αλλά και από το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου. Η επιρροή αυτή ήταν εμφανής στο νόμο περί χωροταξίας του 1999 (ν.2742), στο προσχέδιο του ΓΠΧΣΑΑ του 2000 που δε θεσμοθετήθηκε αλλά και στο εγκεκριμένο ΓΠΧΣΑΑ του 2008 όπως και στα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. Σε ορισμένες περιπτώσεις διαπιστώνεται υιοθέτηση της σχετικής ορολογίας αλλά σημαντικότερο στοιχείο αποτελεί η ουσία των προτάσεων που ενσωματώθηκαν στα εθνικά κείμενα και που αντανάκλουν την αντίληψη και τις προτεραιότητες των αντίστοιχων Κοινοτικών. Παράλληλα, είναι σημαντική η πρόοδος στην κατανόηση της ανάγκης κάθετης και οριζόντιας συνεργασίας στα πρότυπα των αρχών της χωρικής διακυβέρνησης (Βασενχόβεν κ.α., 2010) χωρίς ωστόσο να έχει επιτευχθεί ο επιθυμητός συντονισμός μεταξύ των πολιτικών που εφαρμόζονται στη χώρα, ζήτημα το οποίο υπονομεύει την αποτελεσματικότητά τους και υποβαθμίζει τον αναπτυξιακό τους ρόλο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παρούσα εργασία παρουσιάζει το διαπιστωμένο έλλειμμα συνέργειας μεταξύ χωρικής και αναπτυξιακής πολιτικής, οριζόντια αλλά και κάθετα μεταξύ γεωγραφικών επιπέδων.

6. Ζητήματα συντονισμού των πολιτικών ⁵⁹

Ο συμπληρωματικός ρόλος μεταξύ χωρικού σχεδιασμού και αναπτυξιακού προγραμματισμού είναι γενικά αποδεκτός και προκύπτει καταρχήν σε επίπεδο διατυπωμένων στόχων στα σχετικά σε ισχύ σχέδια. Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΓΠΧΣΑΑ, Ν.2742/99, ΦΕΚ 128 Α/ 3.07.08) δίνει έμφαση στην υποστήριξη του διεθνούς ρόλου της χώρας και «στοχεύει στη διαμόρφωση ενός χωρικού προτύπου ανάπτυξης, στο πλαίσιο των αρχών της αειφορίας» με ενίσχυση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής και της ανταγωνιστικότητας. Ιδιαίτερες επιδιώξεις αποτελούν η «ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης και της χωρικής συνοχής» καθώς και η «βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας» και «η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας». Αναγνωρίσιμη είναι η σημασία που έχει το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) ως εργαλείο χωρικής ανάπτυξης καθώς δίνει έμφαση στην αειφόρο διαχείριση του περιβάλλοντος και στη δημιουργία ανταγωνιστικών χωρικών ενότητων και πόλων ανάπτυξης. Είναι ωστόσο ενδεικτικό ότι οι χαρακτηριζόμενοι πόλοι ανάπτυξης (Αθήνα – Αττική, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Λάρισα – Βόλος, Ιωάννινα, Καβάλα – Ξάνθη – Δράμα, Καλαμάτα, Κομοτηνή – Αλεξανδρούπολη, Κοζάνη – Πτολεμαΐδα, Ηράκλειο – Χανιά και Ρόδος) παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με το εγκεκριμένο ΓΠΧΣΑΑ που ακολουθεί διαφορετική προσέγγιση διακρίνοντας 4 κατηγορίες αναπτυξιακών πόλων: μητροπολιτικά κέντρα (Αθήνα και Θεσσαλονίκη), πρωτεύοντες εθνικούς πόλους (Πάτρα, δίπολο Λάρισα - Βόλος, Ιωάννινα, δίπολο Ηράκλειο - Χανιά και δίπολο Κομοτηνή – Αλεξανδρούπολη), δευτερεύοντες και λοιπούς εθνικούς πόλους. Η ασυμφωνία αυτή υπονομεύει και το ενδεχόμενο στήριξης στις κατευθύνσεις των δύο αυτών σχεδίων μιας πολιτικής οικιστικού δικτύου.

⁵⁹ Ζητήματα που τίγονται στην ενότητα αυτή εμπεριέχονται σε προγενέστερη ανάλυση στην εισήγηση Ασπρογέρακας Ε. & Ζαχαρή Β., «Εδαφική Συνοχή και Χωρικός Σχεδιασμός. Η Ανάγκη Συντονισμού των Πολιτικών στην Ελλάδα», *Το μέλλον του Αναπτυξιακού και Χωροταξικού Σχεδιασμού της Ελλάδας, Πρακτικά Συνεδρίου, Συνδιοργάνωση Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, Τμήματος Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης, Πανεπιστημίου Στερεάς Ελλάδας, Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Σχολής Α.Τ.Μ., Ε.Μ.Π, Δελφοί, 25-2-2012*

Οι κατευθύνσεις των πολιτικών αναπτυξιακού προγραμματισμού και χωρικού σχεδιασμού προκύπτουν από ξεχωριστές διαδικασίες οι οποίες έχουν διαφορετική μεθοδολογία και φιλοσοφία προσέγγισης και προωθούνται από διαφορετικούς κεντρικούς φορείς (από το 2011 το Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας & Ναυτιλίας και το Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής αντίστοιχα). Η αμηχανία που διέπει το ρόλο και τη σχέση ανάμεσα τους είναι εμφανής και στα όσα προβλέπονται στη σχετική νομοθεσία. Η υλοποίηση των πολιτικών διαμορφώνεται σε δύο παράλληλα συστήματα όπου κάθετα καθορίζονται δεσμευτικές, ιεραρχικές σχέσεις αλλά οριζόντια η σύνδεση παραμένει ανεπαρκής.

Έτσι, το εθνικό χωροταξικό σχέδιο (ΓΠΧΣΑΑ, Ν.2742/99) «οφείλει να εναρμονίζεται» με τις κατευθύνσεις του Σχεδίου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΣΠΑ), που αποτέλεσε τη βάση των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης, και από το 2007 του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) ενώ σχετικά με τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ) αναφέρεται ότι «για την κατάρτισή τους λαμβάνονται υπόψη», (δηλαδή χωρίς να δεσμεύονται;), τα αναπτυξιακά προγράμματα της περιφέρειας. Και τα δύο επίπεδα αποτελούν τη «βάση αναφοράς για το συντονισμό και εναρμόνιση των επιμέρους πολιτικών, προγραμμάτων και επενδυτικών σχεδίων» των δημόσιων φορέων ενώ αναφέρεται ότι «στο αναπτυξιακό πρόγραμμα κάθε περιφέρειας περιλαμβάνονται κατά προτεραιότητα τα έργα και οι δράσεις που προωθούν την εφαρμογή» του ΠΠΧΣΑΑ. Είναι φανερό ότι δίνεται κατ' αρχήν προτεραιότητα στον αναπτυξιακό προγραμματισμό καθώς το Εθνικό Χωροταξικό εναρμονίζεται με αυτόν αλλά σε επίπεδο περιφέρειας ο προσδιορισμός των σχέσεων δεν είναι σαφής και σε επιχειρησιακό επίπεδο οι αναπτυξιακές δράσεις οφείλουν να υποστηρίξουν την υλοποίηση των κατευθύνσεων του Χωροταξικού σχεδιασμού.

Η απροσδιοριστία της σχέσης αυτής είναι εμφανέστερη στην περίπτωση των Ειδικών (Τομεακών) Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης τα οποία «εξειδικεύουν ή και συμπληρώνουν τις κατευθύνσεις» του Εθνικού Χωροταξικού, χωρίς να αναφέρεται στο νόμο καμιά εξάρτηση σε σχέση με τον αναπτυξιακό προγραμματισμό. Η έλλειψη αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία από τη στιγμή που τα Ειδικά Πλαίσια αφορούν την οργάνωση κλάδων παραγωγικών δραστηριοτήτων και αναπτυξιακών υποδομών (σε ισχύ βρίσκονται τα Ειδικά Πλαίσια Βιομηχανίας, Τουρισμού, Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και Ιχθυοκαλλιεργειών).

Για τα κατώτερα από το Περιφερειακό επίπεδα χωρικού σχεδιασμού προβλέπεται ότι «οφείλουν να εναρμονίζονται προς τις επιλογές» των εγκεκριμένων πλαισίων ανώτερου χωρικού επιπέδου (Ν.2742/99) χωρίς να αναλύονται σε πιθανές αναπτυξιακές κατευθύνσεις. Μεμονωμένες αναφορές συναντάμε στις προδιαγραφές εκπόνησης των μελετών όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (ΓΠΣ) και των Σχεδίων Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) κατά την εκπόνηση των οποίων «συνεκτιμάται, σε συσχετισμό και με τα σχετικά προγράμματα τομεακών φορέων, η ανάγκη χωροθέτησης ζωνών οργανωμένης ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων» (Αποφ-9572/1845/00, ΦΕΚ-209/Δ/7.4.2000). Ωστόσο, σε επίπεδο τοπικό ουσιαστικά δεν υλοποιούνται αναπτυξιακά προγράμματα με κοινές προδιαγραφές όπως για παράδειγμα εκείνα που προβλέπονται από το Ν.1622/86 (ΦΕΚ92Α), που διέπει ως σήμερα τον οικονομικό – αναπτυξιακό προγραμματισμό της χώρας, χωρίς να έχει τύχει εφαρμογής ως προς τις συγκεκριμένες διατάξεις. Ο υλοποιημένος αναπτυξιακός προγραμματισμός παραμένει μη ολοκληρωμένος ως προς τα επίπεδα εφαρμογής του που περιορίζονται στο εθνικό και το περιφερειακό επίπεδο χωρίς να υπάρχει πρόβλεψη σε κατώτερο χωρικό / διοικητικό επίπεδο. Η έλλειψη αυτή δημιουργεί αναντιστοιχία μεταξύ των παράλληλων διαδικασιών σχεδιασμού με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν σαφείς εισροές ως προς τις αναπτυξιακές κατευθύνσεις για τα χωρικά σχέδια ούτε δυνατότητα άμεσης αλληλεπίδρασης

αναπτυξιακού και χωρικού σχεδιασμού στο επίπεδο αυτό ή πρόβλεψη ενίσχυσης της υλοποίησης του φυσικού σχεδιασμού μέσω αναπτυξιακών προγραμμάτων (Οικονόμου, 2009).

Σε επίπεδο διοικητικών διαδικασιών και υλοποίησης του σχεδιασμού το θεσμοθετημένο από το 2008 ΓΠΧΣΑΑ δε θα μπορούσε να επηρεάσει τις επιλογές στο ΕΣΠΑ 2007 – 2013 που προηγήθηκε. Ομοίως αμφισβητούμενη είναι και η σχέση μεταξύ Περιφερειακών Πλαισίων ΧΣΑΑ και Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ). Το φαινόμενο αποδίδεται εν μέρει στην έλλειψη συνεργασίας των δύο κεντρικών φορέων. Τα βαθύτερα αίτια του συνολικού ελλείμματος δεν είναι εύκολο να εντοπισθούν, είναι σίγουρα ευρύτερα με αφετηρία ίσως περιοριστικές επιστημονικές και συντεχνιακές προσεγγίσεις (Ασπρογέρακας 2011).

Η έλλειψη συγχρονισμού και συνέπειας μεταξύ των πολιτικών που στοχεύουν στην αναδιάρθρωση της οικονομίας και το χωρικό σχεδιασμό σε διάφορες κλίμακες υπονομεύει την αποτελεσματικότητά τους ενώ εγκυμονεί κινδύνους υποβάθμισης για το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Για παράδειγμα, η νομοθεσία κινήτρων για ιδιωτικές επενδύσεις (Αναπτυξιακοί Νόμοι με πιο πρόσφατο το Ν.3908/2011, ΦΕΚ39/Α) παρά το γεγονός ότι περιλαμβάνουν χωρικά κριτήρια στην κατανομή των ενισχύσεων (μέσω του συστήματος ζωνών) είχαν διαχρονικά αμφιλεγόμενα αποτελέσματα ως προς το στόχο επίτευξης ουσιαστικής αποκέντρωσης των δραστηριοτήτων και ενδυνάμωσης της περιφερειακής οικονομίας. Αποδυναμώνεται έτσι ένας βασικός ρόλος του χωρικού σχεδιασμού που είναι η υποστήριξη των αναπτυξιακών επιλογών μέσω ρυθμίσεων οργάνωσης του χώρου που επιτρέπουν την ορθολογική αξιοποίησή του από ανταγωνιστικές μεταξύ τους δραστηριότητες.

Προς την κατεύθυνση αυτή, επιλογή θα μπορούσε να είναι η ταυτόχρονη προώθηση διαμόρφωσης οργανωμένων υποδοχέων όπως οι Βιομηχανικές Περιοχές (Ν.3982/2011/ΦΕΚ143Α περί Επιχειρηματικών Πάρκων). Εδώ ο ρόλος του χωρικού σχεδιασμού μπορεί να είναι διττός. Κατ' αρχήν εξυπηρετεί τον εντοπισμό των κατάλληλων υποδοχέων με όρους στρατηγικού αλλά και φυσικού σχεδιασμού (οριοθέτηση επί του εδάφους) καθώς και την αποτελεσματική διασύνδεση και εσωτερική οργάνωση των ενοτήτων. Ταυτόχρονα δίνει τη δυνατότητα ρύθμισης του περιβάλλοντος χώρου, με εργαλεία που θα απέτρεπαν τη χωροθέτηση των δραστηριοτήτων εκτός των εντοπισμένων ενοτήτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι επιλογές του ΓΠΣ του Δήμου Σχηματαρίου (βλ. ΦΕΚ 607/2010), όπου επιχειρείται ρύθμιση του χώρου σε μια ενότητα με σημαντικές υποδομές και έντονη συγκέντρωση βιομηχανικών και εμπορικών δραστηριοτήτων με λειτουργία σε εθνικό επίπεδο. Προτείνονται ζώνες οργάνωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων σε συνδυασμό με ζώνες περιορισμού της ανάπτυξης και προστασίας ευαίσθητων περιοχών έτσι ώστε τελικά να διαμορφώνονται αντικίνητρα για τη χωροθέτηση παραγωγικών δραστηριοτήτων εκτός των προσδιορισμένων αναπτυξιακών ζωνών. Περιορίζεται έτσι το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της οργανωμένης και για το λόγο αυτό ακριβότερης γης, σε σχέση με τον μη οργανωμένο χώρο της υπαίθρου που επιτρέπει οικονομικότερη για τον επιχειρηματία αρχική εγκατάσταση, έχοντας όμως αρνητικές επιπτώσεις για το περιβάλλον, καθώς προκαλεί συγκρούσεις με άλλες δραστηριότητες αλλά και συνολικά υποβαθμίζει την προοπτική οργανωμένης ανάπτυξης του κλάδου περιορίζοντας την άμεση διαμόρφωση οικονομικών κλίμακας.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι προβλήματα συντονισμού υπήρξαν στο παρελθόν διατομεακά μεταξύ χωρικής πολιτικής και πολιτικής για τον τουρισμό, τα δάση, τον αγροτικό χώρο, την βιομηχανία κλπ. Διαχωριστικές γραμμές και εμπόδια εμφανίζονται σε όλη την πυραμίδα της διοίκησης, δηλαδή και στις περιφέρειες και στις πρώην νομαρχίες, δεδομένης της επίδρασης των κεντρικών υπηρεσιών σε όλο το διοικητικό σύστημα της χώρας, το οποίο αναπαράγει τον κατακερματισμό που χαρακτηρίζει το κέντρο (Βασενχόβεν κ.α. 2010).

Σημαντικές είναι επίσης οι ασυνέχειες μεταξύ επιπέδων χωρικού σχεδιασμού όπως στην περίπτωση της χωροταξίας και του υποκείμενου πολεοδομικού σχεδιασμού στον οποίο δίνει κατευθύνσεις αλλά και η ανεπάρκεια των διαδικασιών διαμόρφωσης του σχεδιασμού. Ξεκινώντας από το επίπεδο των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (ΓΠΣ και ΣΧΟΟΑΠ του ν.2508/1997), έχει διαπιστωθεί, ότι κατά την εκπόνηση των μελετών υφίσταται έλλειμμα στήριξης και επαρκών κατευθύνσεων από τα υπερκείμενα επίπεδα σχεδιασμού. Το πρόβλημα εντοπίζεται κυρίως σε σχέση με τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης που σε πολλές περιπτώσεις αδυνατούν να παράσχουν επαρκείς και λειτουργικά συνεκτικές κατευθύνσεις στον υποκείμενο σχεδιασμό (ΙΤΑ, 2006). Το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας (ΡΣΑ), το οποίο βρίσκεται εδώ και χρόνια σε διαδικασία αναθεώρησης, παραμένει σε ισχύ από το 1985 (ν. 1515/85, περιορισμένες τροποποιήσεις: ν. 1955/91 και ν. 2730/99), με αποτέλεσμα χωρικοί μετασχηματισμοί (μεταλλαγές χρήσεων, κέντρων, κλπ), σημαντικές παρεμβάσεις όπως τα ολυμπιακά έργα, αλλά και πιο σύγχρονες θεωρήσεις (περιβάλλον, ενέργεια, κλιματική αλλαγή, κλπ) ακόμα να μην έχουν αξιολογηθεί και ενταχθεί ουσιαστικά σε ένα σαφές στρατηγικό πλαίσιο. Παράλληλα, το θεσμικό πλαίσιο για τις αναπλάσεις υποβαθμισμένων περιοχών των πόλεων (κεφάλαιο Β' ν.2508/97 και άρθρο 12 ν. 2742/1999) είναι ακόμα εξαιρετικά αδύναμο και δεν ανταποκρίνεται στον ενδεχόμενο ρόλο να κατευθύνει σημειακές αναπτυξιακές παρεμβάσεις βάσει του υπερκείμενου σχεδιασμού.

7. Προοπτικές συνεργιών χωροταξίας και αναπτυξιακής πολιτικής της ΕΕ μέσω του περιφερειακού σχεδιασμού.

Στις ιδιαίτερες συνθήκες που διαμόρφωσε η οικονομική κρίση με αφετηρία για την Ελλάδα το 2009 και κάτω από την ομπρέλα της πολιτικής της Εδαφικής Συνοχής, ο χωροταξικός σχεδιασμός καλείται να προσδιορίσει το ρόλο του σε συνέργια με την αναπτυξιακή πολιτική. Στην προσπάθεια αυτή θα πρέπει να καταγραφεί ο διατυπωμένος σκεπτικισμός σε σχέση με τη χρησιμότητα των κειμένων της ΕΕ τα οποία συχνά χαρακτηρίζονται ως φλύαρα και γενικόλογα ενώ υφίσταται δυσκολία στην αναζήτηση κατευθύνσεων χωροταξικής πολιτικής που όπως αναφέρθηκε αποτελεί πεδίο πολιτικής με εθνική και όχι Κοινοτική αρμοδιότητα (ΕΣΧΣΑΑ 2011). Ωστόσο, θα πρέπει απαραίτητα να συνδεθούν με την αναπτυξιακή στρατηγική της χώρας, οι επιλογές που διατυπώνονται με προφανή χωρική διάσταση, αλλά και εκείνες που αφορούν τις διαδικασίες αναπτυξιακού προγραμματισμού, όπως είναι οι πολύ αυστηρά δεσμευτικές και πλέον περιορισμένες προτεραιότητες. Μια σχετική αφορμή αποτελεί η διαδικασία αξιολόγησης και αναθεώρησης των Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ)⁶⁰ για τους λόγους που αναλύονται στη συνέχεια.

Σε μια περίοδο όπου οι σημαντικές εξελίξεις στην εθνική και παγκόσμια οικονομία έχουν δημιουργήσει περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από έντονη ρευστότητα, είναι απαραίτητος ο προσδιορισμός σταθερών προτύπων σε σχέση με τις κατευθύνσεις πολιτικής που θα κληθεί η χώρα να εφαρμόσει στο άμεσο μέλλον. Τα πρότυπα αυτά μπορούν να αναζητηθούν στην πολιτική της ΕΕ που πρόκειται να καθορίσει σε μεγάλο βαθμό τις επιλογές σε εθνικό επίπεδο. Ως βασικά κείμενα σε μια τέτοια προσπάθεια, τα οποία δίνουν σήμερα το στίγμα πολιτικής της Ε.Ε. για το χώρο θα πρέπει να αναφερθούν η Στρατηγική «Ευρώπη 2020», η 5^η Έκθεση για τη Συνοχή και, σε μικρότερο βαθμό, η νέα Χωρική Ατζέντα 2020. Συνολικά τα παραπάνω κείμενα πολιτικής της ΕΕ θα αποτελέσουν οδηγό και για το σχεδιασμό της επόμενης προγραμματικής περιόδου. Η εναρμόνιση των στόχων και κατευθύνσεων του ΠΠΧΣΑΑ με αυτά μπορεί να λειτουργήσει ως πλαίσιο αναβάθμισης του ρόλου της χωροταξίας δίνοντας τη δυνατότητα καθορισμού των

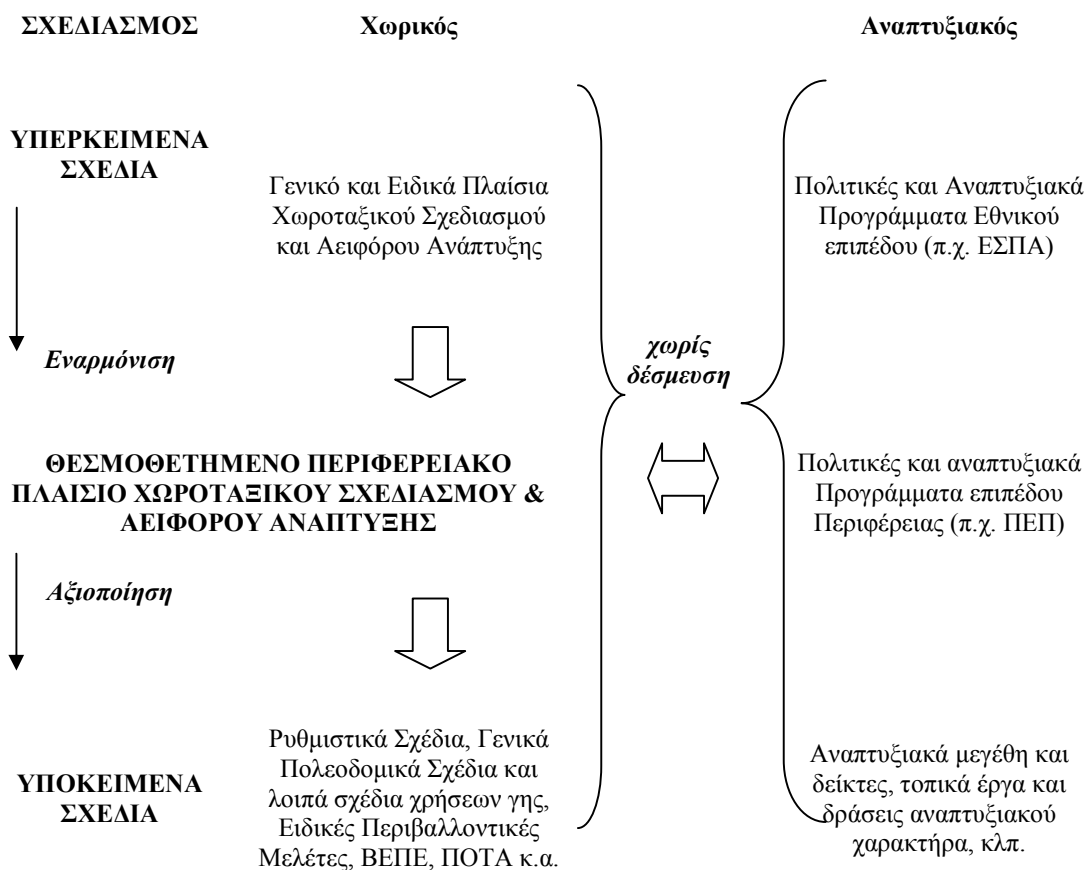
⁶⁰ Πληροφορίες (πρόσβαση 01/06/12):

<http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=320&language=el-GR>

στρατηγικών επιλογών για τον αναπτυξιακό προγραμματισμό στο επίπεδο της περιφέρειας. Επιπλέον, θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη η συρρίκνωση των αμιγώς εθνικών χρηματοδοτικών εργαλείων για τα επόμενα χρόνια. Η επιτεύξιμη, μέσω της παραπάνω προσέγγισης, εναρμόνιση των κατευθύνσεων χωρικού σχεδιασμού με εκείνες του επόμενου προγραμματικού πλαισίου δύναται να εξασφαλίσει αποτελεσματικότερη χρηματοδότηση του Προγράμματος Δράσης από τα χρηματοδοτικά εργαλεία της ΕΕ και άρα αυξημένο ρεαλισμό ως προς την επίτευξη των στόχων και την εφαρμογή των κατευθύνσεών του.

Μεθοδολογικά, η επίτευξη συμβατών κατευθύνσεων ανάμεσα στο χωρικό σχεδιασμό και τον αναπτυξιακό προγραμματισμό μιας περιφέρειας ξεκινά από τη συνέργεια και αξιοποίηση των κατευθύνσεων που προκύπτουν από τα σχετικά σχέδια με απαραίτητη την ενδεχόμενη άτυπη ανατροπή της μη δεσμευτικότητας του αναπτυξιακού προγραμματισμού στη διαδικασία διαμόρφωσης του χωρικού σχεδιασμού.

Διάγραμμα 1: Χωρικός και Αναπτυξιακός Σχεδιασμός και η θέση του ΠΠΧΣΑΑ

Όπως αναλύθηκε σε προηγούμενη ενότητα το ΠΠΧΣΑΑ εναρμονίζεται με τον υπερκείμενο σχεδιασμό και αξιοποιείται για την κατάρτιση υποκείμενων σε σχέση με το επίπεδο χωρικής αναφοράς σχεδίων, προγραμμάτων και πολιτικών (Διάγραμμα 1). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον

παρουσιάζει η διερεύνηση της αξιοποίησης του ΠΠΧΣΑΑ στο υποκείμενο επίπεδο καθώς μπορεί να αποτελέσει σημαντικό στοιχείο εισροής. π.χ. η ενδεχόμενη συστηματική μη εναρμόνιση της προτεινόμενης από τα μεταγενέστερα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια χωρικής οργάνωσης με τις κατευθύνσεις του θεσμοθετημένου ΠΠΧΣΑΑ θα προβλημάτιζε ως προς το ρεαλισμό τους. Τέτοιου είδους διαπιστώσεις μπορούν να αποτελέσουν παραμέτρους ως προς τις επιλογές αναθεώρησης του ΠΠΧΣΑΑ στο πλαίσιο ενός αμφίδρομου ελέγχου εφαρμογής του σχεδιασμού σε αλληπάλλληλα χωρικά επίπεδα. Διαμορφώνεται έτσι ένα πλαίσιο άτυπης, εκ των κάτω τροφοδοτούμενης διαδικασίας σχεδιασμού που συνάδει των αρχών της χωρικής διακυβέρνησης και των κατευθύνσεων της «κατά τόπους» προσέγγισης.

Η ποιότητα της ανάλυσης σε μεγάλο βαθμό καθορίζεται από την ποιότητα των εισροών όπως και από τα κριτήρια και προϋποθέσεις αξιολόγησης και επεξεργασίας τους. Ως σημαντική παράμετρος αναγνωρίζεται η πρόσφατα ενημερωμένη και άρα επίκαιρη προς επεξεργασία πληροφορία. Αυτό ισχύει τόσο για τα αντικειμενικά στοιχεία (στατιστικά στοιχεία, δείκτες, κλπ) όσο και για τα ποιοτικά (προσεγγίσεις, κατευθύνσεις πολιτικής, κλπ). Στην παρούσα συγκυρία είναι χαρακτηριστικό ότι τα σημαντικότερα κείμενα Χωρικών Σχεδίων και πολιτικής (Γενικό και Ειδικά ΠΧΣΑΑ, ΕΣΠΑ 2007-13) έχουν διαμορφωθεί πριν το 2008 και άρα δεν έχουν συνυπολογιστεί σε αυτά οι πιθανές συνέπειες της οικονομικής κρίσης. Προκειμένου να διαμορφωθεί ένα ρεαλιστικό στρατηγικό πλαίσιο ανάπτυξης της περιφέρειας θα ήταν σκόπιμο να δοθεί αυξημένη βαρύτητα στην ανάλυση των αναπτυξιακών κατευθύνσεων της ΕΕ όπως εκφράζονται κυρίως από την εφαρμογή της πολιτικής συνοχής.

Το σύνολο των παραπάνω κατευθύνσεων δύναται να διαμορφώσει ένα πλέγμα κριτηρίων αξιολόγησης του ΠΠΧΣΑΑ και ταυτόχρονα να συνεισφέρει στις κατευθύνσεις αναθεώρησής του με (α) άμεση επιδίωξη τη συνέργεια χωροταξίας και οικονομικού προγραμματισμού και (β) στρατηγικό στόχο την ενδυνάμωση του συντονιστικού ρόλου της χωροταξίας ως προς την ολοκλήρωση πολιτικών στο πλαίσιο της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Συμπεράσματα

Το γεγονός ότι η χωροταξική πολιτική αποτελεί πεδίο με εθνική και όχι κοινοτική αρμοδιότητα αποτελεί σίγουρα ένα ουσιαστικό λόγο για τον οποίο αυτή δεν είναι διακριτά διαμορφωμένη στο επίπεδο της ΕΕ. Επιπλέον, είναι καταγεγραμμένη η δυσπιστία για την ουσιαστική χρησιμότητα των κειμένων της ΕΕ σχετικά με το χωρικό σχεδιασμό καθώς συχνά χαρακτηρίζονται ως φλύαρα και γενικόλογα χωρίς ευκρινείς κατευθύνσεις. Το σημαντικότερο, ως τώρα, κείμενο της ΕΕ με περιεχόμενο χωρικής πολιτικής, το ΣΑΚΧ, έτυχε συνολικά αμφιλεγόμενης εφαρμογής ως προς την έκταση και τη σημασία της. Έχει άλλωστε διατυπωθεί η άποψη ότι τα ουσιαστικά μιας χωροταξικής πολιτικής της Ε.Ε. βρίσκονται στην περιφερειακή καθώς και σε τομεακές πολιτικές (π.χ. των μεταφορών ή της διασυνοριακής συνεργασίας), που επηρέασαν πολύ περισσότερο την ανάπτυξη του εδάφους της Ε.Ε. από το ΣΑΚΧ (Καμχής 2007). Ωστόσο, τουλάχιστον σε εθνικό επίπεδο υπάρχουν παραδείγματα, όπως της Ελλάδας, που αποδεικνύουν ότι το ΣΑΚΧ επηρέασε έντονα τη διαμόρφωση κατευθύνσεων πολιτικής και δομών.

Η εισαγωγή της έννοιας της εδαφικής συνοχής στις Συνθήκες της ΕΕ και οι σχετικές διατυπωμένες προτεραιότητες για το χωρικό σχεδιασμό δημιουργούν προσδοκίες για μεγαλύτερη δραστηριοποίηση της Κοινότητας στον τομέα της χωροταξίας. Όπως προέκυψε από τη σχετική ανάλυση των κειμένων της ΕΕ η βασική επιδίωξη αφορά την καθοδήγηση των χωρικών επιπτώσεων των πολιτικών επιτρέποντας ταυτόχρονα τον καλύτερο συντονισμό τους με στόχο την ολοκλήρωση τους οριζόντια, μεταξύ των διαφορετικών τομέων, όσο και κάθετα, μεταξύ των επιπέδων διοίκησης. Πρόκειται για μια επιδίωξη την οποία δεν πέτυχε το ΣΑΚΧ και επανέρχεται φιλόδοξα σε ένα περισσότερο οργανωμένο και ώριμο πλαίσιο.

Η εδαφική συνοχή και τα εργαλεία υλοποίησής της, όπως η «κατά τόπους προσέγγιση» προβάλλουν ως αναπόσπαστα στοιχεία διαμόρφωσης και υλοποίησης του αναπτυξιακού πλαισίου της ΕΕ. Ενός πλαισίου που ωστόσο είναι πιθανό να αναδιαμορφωθεί προσαρμοζόμενο στις ιδιαίτερες συνθήκες που προκαλεί η οικονομική κρίση. Σε κάθε περίπτωση, η χωροταξία διαθέτει τα χαρακτηριστικά που θα επέτρεπαν ένα αυξημένο ρόλο στην πλαισίωση των πολιτικών της ΕΕ. Ο στρατηγικός σχεδιασμός μέσα από την προσέγγιση της «κατά τόπους» λογικής, είναι δυνατό να οργανώνει διάφορες χωρικές κλίμακες θέτοντας χωρικές προτεραιότητες και δίνοντας κατευθύνσεις για την προώθηση ολοκληρωμένων τοπικών δράσεων. Πρόκειται για ρόλο που προβάλλει ως βασικός μηχανισμός συντονισμού δράντων με δυνατότητα να καθοδηγεί την ανάπτυξη στο χώρο σε πολλά κράτη - μέλη (OECD 2001b: 11) αναβαθμίζοντας τον αναπτυξιακό ρόλο του σχεδιασμού σε τοπικό επίπεδο. Η προσέγγιση αυτή βέβαια ίσως εκφράζει και την αγωνία για «εκ των κάτω» ανάπτυξη σε κρίσιμη συγκυρία και σε επίπεδο που είναι ίσως περισσότερο αναγνωρίσιμα τα πιθανά συγκριτικά πλεονεκτήματα χωρίς ωστόσο να χαθεί η δυνατότητα κεντρικού σχεδιασμού και ελέγχου.

Ο ρόλος της χωροταξίας προβάλλει ουσιαστικότερος μέσα από την προώθηση του στόχου της εδαφικής συνοχής, ως εργαλείο συντονισμού και ολοκλήρωσης πολιτικών αλλά και ρύθμισης και κινητοποίησης «κατά τόπους» αναπτυξιακού δυναμικού. Προϋπόθεση, η ενδυνάμωση των στοιχείων που λειτουργούν σύμφωνα με τις αρχές της χωρικής διακυβέρνησης, δηλαδή μεταξύ άλλων, ευελιξία, συμμετοχικότητα και εστίαση σε λειτουργικές χωρικές ενότητες χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς. Ο ρόλος αυτός βέβαια παραμένει αμφισβητήσιμος καθώς δεν κατοχυρώνεται μέσα από ξεκάθαρα διαμορφωμένες πολιτικές ή εργαλεία. Παράγοντας με απροσδιόριστη σημασία είναι ο βαθμός της οικειοθελούς ενσωμάτωσης των κατευθύνσεων εδαφικής συνοχής σε εθνικό και κατώτερο επίπεδο. Δεν πρέπει επίσης να παραβλέπεται ότι και το ΣΑΚΧ, πέραν της όποιας επίσημης εφαρμογής, είχε σημαντική ανεπίσημη επίδραση στη χωρική σκέψη. Παράλληλα, η ενδεχόμενη επιτάχυνση της πολιτικής ενοποίησης ως απόρροια της οικονομικής κρίσης θέτει σε ένα νέο πλαίσιο και το μακροπρόθεσμο ρόλο του χωρικού σχεδιασμού στη μελλοντική Ευρώπη με την πιθανή διαμόρφωση νέων πολιτικών ίσως και σε υπέρβαση των ως τώρα γνωστών αρχών λειτουργίας της ΕΕ.

Στην περίπτωση της Ελλάδας έγινε φανερό ότι απουσιάζει η ζητούμενη αποτελεσματική οριζόντια συνεργασία μεταξύ πολιτικών αλλά και η κάθετη συνέχεια μεταξύ επιπέδων εφαρμογής τους, έλλειμμα το οποίο θέτει σε αμφισβήτηση την αξιοπιστία των διακηρυγμένων στόχων, περιορίζει την αποτελεσματικότητα των ρυθμιστικών και αναπτυξιακών εργαλείων τους και εμποδίζει τη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου στρατηγικού σχεδιασμού. Αν και διαπιστώνονται βήματα προόδου, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, τα οποία οφείλονται κυρίως στις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις, χωρικός σχεδιασμός και αναπτυξιακός προγραμματισμός δε συνθέτουν συμπληρωματικές πολιτικές ενώ από τις διαδικασίες διαμόρφωσής τους απουσιάζει η συνέργια που θα εξασφάλιζε συνοχή και αποτελεσματικότητα, ανεξάρτητα από την κλίμακα εφαρμογής τους. Η πολιτεία έχει προβλέψει μηχανισμούς (όπως οι Επιτροπές Συντονισμού της Κυβερνητικής Πολιτικής) που όμως δε φαίνεται να αποδίδουν. Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί και περισσότερο καινοτόμες, ίσως και αιρετικές θέσεις, όπως η ενοποίηση των υπηρεσιών και διαδικασιών καθορισμού του χωρικού και αναπτυξιακού προγραμματισμού (ΕΣΧΣΑΑ 2011). Πιθανά βήματα προς την επίτευξη ολοκληρωμένων προσεγγίσεων σχεδιασμού θα πρέπει να περιλαμβάνουν αποτελεσματικότερους μηχανισμούς και δομές συνεργασίας μεταξύ των αρμόδιων φορέων, πιθανές παρεμβάσεις στο θεσμικό πλαίσιο για αποσαφήνιση των όποιων σκοτεινών σημείων στις σχέσεις μεταξύ των εργαλείων υλοποίησης της πολιτικής, υιοθέτηση των ολοκληρωμένων προσεγγίσεων σε επίπεδο εθνικό αλλά και περιφερειακού σχεδιασμού και ανάπτυξης καθώς και αποκατάσταση των λειτουργικών σχέσεων, κάθετα, ανά επίπεδο σχεδιασμού.

Στο πλαίσιο αυτό διατυπώνεται μια πρόταση για τη διαμόρφωση αντικειμενικών κριτηρίων αξιολόγησης και αναθεώρησης των ΠΠΧΣΑΑ με έμφαση στον προσδιορισμό σταθερών και επίκαιρων κατευθύνσεων σε ένα ρευστό μακροσκοπικό περιβάλλον. Πιστεύουμε ότι πρόκειται για ρεαλιστική και άμεσα εφαρμόσιμη προσέγγιση, αποτελεσματική ως προς το στόχο της επίτευξης των ζητούμενων συνεργιών με την ενδυνάμωση του συντονιστικού ρόλου της χωροταξίας σε σχέση με την ολοκλήρωση πολιτικών στο πλαίσιο της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- [1.] Barca F. (2009), *An agenda for a reformed cohesion policy, a place – based approach to meeting EU challenges and expectations*, independent report prepared at the request of Danuta Hubner, Commissioner for Regional Policy
- [2.] Böhme, K., Richardson T., Dabinett G., Jensen O. B. (2004), *Values in a Vacuum? Towards an integrated Multi-level analysis of the Governance of European Space*, European Briefing, European Planning Studies, Vol.12, No 8
- [3.] Böhme K., Schön, P. (2006), *From Leipzig to Leipzig, Territorial Research Delivers, Evidence for the New Territorial Agenda of the European Union*, disP 165 (2), 61-70
- [4.] CEC (Commission of the European Communities) (1997), *The EU Compendium of spatial planning systems and policies*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg
- [5.] CEC (Commission of the European Communities) (1999), *European Spatial Development Perspective*, European Communities
- [6.] CEC (Commission of the European Communities) (2008a), *Green paper on territorial cohesion, Turning territorial diversity into strength*, COM (2008) 616 final, Brussels
- [7.] CEC (Commission of the European Communities) (2008b), *Commission staff working document accompanying the Green paper on territorial cohesion, Turning territorial diversity into strength*, Brussels
- [8.] CEC, Commission of the European Communities (2008a), *Green paper on territorial cohesion, Turning territorial diversity into strength*, COM (2008) 616 final, Brussels
- [9.] Commission of the European Communities, 2001, *European Governance: A White Paper*, COM (2001) 428 final, 25.7.2001.
- [10.] Council of the European Union (2006), *Community Strategic Guidelines on Cohesion*, Διαθέσιμο: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st11/st11807.en06.pdf>, (τελευταία πρόσβαση: 21-1-2012)
- [11.] EC (2010) EUROPE 2020: *A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION, COM (2010) 2020, Brussels, 3.3.2010
- [12.] ESPON (2010) *New Evidence on Smart, Sustainable and Inclusive Territories*, First ESPON 2013 Synthesis Report, ESPON, Luxemburg. Διαθέσιμο: http://www.espon.eu/main/Menu_Publications/Menu_SynthesisReports/index.html?currentPage=2&pagination=previous
- [13.] European Commission (2009), *Territorial Cohesion: unleashing the territorial potential*, Background document to the conference on cohesion policy and territorial development: Make use of the territorial potential, 10-11 December 2009, Kiruna, Sweden
- [14.] European Commission, 1997, *The EU Compendium of Spatial Planning Systems and Policies*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- [15.] Faludi A. (2000), *Strategic Spatial Planning in Europe: Institutional Aspects*, in (eds Salet W., Faludi A.), “The revival of strategic spatial planning”, Proceedings of the Colloquium, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam
- [16.] Faludi A. (2002), “Positioning European Spatial Planning”, *European Planning Studies*, 10 (7), pp.897-909.
- [17.] Faludi (2003), *Unfinished business. European Spatial Planning in the 2000s*, Town Planning Review, 75 (1)
- [18.] Faludi A. (2006), *The European Spatial Development Perspective shaping the Agenda*, European journals of spatial development, Refereed Articles, Nov 2006, No 21
- [19.] Jensen Ole B. (2002), *Imagining European Identity, Discourses Underlying the ESDP*, in (ed. Faludi A.), *European Spatial Planning*, Lincoln Institute of Land Policy, Cambridge, Massachusetts, p. 105-120
- [20.] Koresawa A. & Konvitz J. (2001), *Towards a new role for spatial planning*, chapter 1 in: OECD (2001b), *Towards a new role for spatial planning*, Territorial Economy, OECD Publications Service

- [20.] Krätke S. (2001), *Strengthening the Polycentric Urban System in Europe: Conclusions from the ESPD*, European Planning Studies, Vol. 9, No. 1
- [21.] Nordregio, (2007) «ESPON project 2.3.1: Application and effects of the ESPD in the Member States, Final Report, ESPON project 2.3.1.
- [22.] OECD (2001a), *Territorial Outlook*, Territorial Economy, OECD Publications Service.
- [23.] OECD (2001b), *Towards a new role for spatial planning*, Territorial Economy, OECD Publications Service
- [24.] Polverari, L., Quiogue C. N., Gross, F., Novotny, V. (2005), *Territorial cohesion and structural funds programmes: urban development and territorial cooperation*, IQ – net thematic paper, no. 16 (2), European Policies Research Centre, Glasgow
- [25.] Dühr, S., Stead D., & Zonneveld W. (2007): The Europeanization of spatial planning through territorial cooperation, *Planning Practice and Research*, 22:3, 291-307
- [26.] Territorial Agenda 2020 (2011), *Territorial Agenda of the European Union 2020, Towards an inclusive, smart and sustainable Europe of diverse regions*, agreed at the informal ministerial meeting of Ministers responsible for Spatial Planning and Territorial Development on 19th of May 2011, Hungary
- [27.] Vogelij, J. (2008), *Spatial planning towards territorial cohesion*, Vogelij, J., Convenor, ECTP, SPtTC Working Group, Διαθέσιμο: <http://www.ceu-ectp.eu/images/stories/download/cp20060116.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 25-1-2012)
- [28.] Wassenhoven, L., 2000, *The EU compendium of spatial planning systems and policies: Greece*, European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- [29.] Waterhout, B. (2008), *The Institutionalization of European Spatial Planning*, TU Delft
- [30.] Waterhout, B. Faludi, A. Stead, D. Zonneveld, W. Nadin V. Milder, J. (2009), *Reinventing spatial planning in a borderless Europe: emergent themes*, Paper prepared for the 23rd Congress of the Association of European Schools of Planning (AESOP) “Why can’t the future be more like the past?”, 15-18 July 2009, Liverpool, UK
- [31.] Williams R. H. (2000), *Constructing the European Spatial Development Perspective – For Whom?*, European Planning Studies, Vol.8, No. 3, Carfax Publishing, Taylor & Francis Group
- [32.] Zetter J. (2002), *Spatial Planning in the European Union: A Vision of 2010*, in (ed. Faludi A.), *European Spatial Planning*, Lincoln Institute of Land Policy, Cambridge, Massachusetts
- [33.] Zonneveld, Waterhout (2005), *Visions on territorial cohesion*, *Town Planning Review*, 76 (1) 2005
- [34.] Zonneveld W. (2000), *Discursive Aspects of Strategic Planning: A deconstruction of the “balanced competitiveness” Concept in European Spatial Planning*, in (eds) Salet, W., Faludi A., *The Revival of Strategic Spatial Planning*, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam
- [35.] Ασπρογέρακας Ε., (2011) «Χωρική Διακυβέρνηση. Εννοιολογική προσέγγιση και αναφορά στην Ελληνική πραγματικότητα», εισήγηση στο συνέδριο *Στρατηγικές ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης μέσα από το Έργο διακρατικής δικτύωσης ESPON INTERSTRAT*, Εθνικό Σημείο Επαφής ESPON 2013 - Πάντειο Πανεπιστήμιο, 10 Μαρτίου, Αθήνα.
- [36.] Βασενχόβεν Λ., Σαπουντζάκη Κ., Ασπρογέρακας Ε., Γιαννίρης Η., Παγώνης Θ., (2010) *Χωρική Διακυβέρνηση: Θεωρία, Ευρωπαϊκή Εμπειρία και η Περίπτωση της Ελλάδας*, σελ. 352, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- [37.] Εδαφική Ατζέντα (2007), *Προς μια πιο ανταγωνιστική και βιώσιμη Ευρώπη των πολυσχιδών περιφερειών*, Συμφωνήθηκε στην άτυπη υπουργική σύνοδο για την αστική ανάπτυξη και την εδαφική συνοχή στη Λειψία στις 24 και 25 Μαΐου 2007.
- [38.] ΕΕ (2007) Συνθήκη της Λισσαβόνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Λισσαβόνα, 13 Δεκεμβρίου 2007, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2007/C 306/01, Διαθέσιμο: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>
- [39.] ΕΜΠ (2001), *Κριτική θεώρηση των διαδικασιών χωροταξικού σχεδιασμού*, Τελική έκθεση ερευνητικού προγράμματος, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο / Εργαστήριο Χωροταξίας και Οικιστικής Ανάπτυξης, Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας.
- [40.] Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2001), *Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση: Η λευκή Βίβλος*, COM 2001/428
- [41.] ΕΣΧΣΑΑ (2011) *Κατευθύνσεις Χωρικής Πολιτικής και Ανάπτυξης της Ε.Ε. για την 5^η Προγραμματική Περίοδο και η διαμόρφωση του ΕΣΠΑ 2014-2021*, Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου, Ανάπτυξης, Πρακτικό Συνεδρίασης της 1^{ης} Ιουνίου 2011, ΑΘΗΝΑ, 27/06/11.

- [42.] Ευρωπαϊκή Ένωση (2007), *Συνθήκη της Λισαβόνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας* (2007/C 306/01), Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Διαθέσιμο (τελευταία πρόσβαση: 23-1-2012): <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EL:HTML>
- [43.] Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010), *Επενδύοντας στο μέλλον της Ευρώπης, Πέμπτη έκθεση για την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή*, Υπηρεσία εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο. Διαθέσιμο (τελευταία πρόσβαση: 21-1-2012): http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion5/pdf/5cr_el.pdf
- [44.] Ζαχαρή Β. & Ασπρογέρακας Ε. (2012) «Χωρική Διακυβέρνηση και Διακρατική Συνεργασία. Το Παράδειγμα των Χωρών της Βαλτικής Θάλασσας» στο *3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, (Πρακτικά συνεδρίου υπό έκδοση), Βόλος, 27 - 30 Σεπτεμβρίου 2012
- [45.] Καμχής, Μ., 2007, *Η Ενοποίηση του Ευρωπαϊκού Χώρου 1986 – 2006: Ένα σχεδιαστικό εγχείρημα μεγάλης κλίμακας*, Κριτική, Αθήνα.
- [46.] Μαραβέγιας Ν. (2010) «Ποια Ευρώπη θέλουμε;» στο *Κοινωνία Πολιτών*, τ14., Διαθέσιμο (τελευταία πρόσβαση 07/06/2012): <http://www.kepp.gr/article69.aspx>
- [47.] Παπαδάκη Ο. (2012) «Νέος Αναπτυξιακός Σχεδιασμός Για Την Ευρωπαϊκή Ένωση Και Την Ελλάδα» στο *Το μέλλον του Αναπτυξιακού και Χωροταξικού Σχεδιασμού της Ελλάδας, Πρακτικά Συνεδρίου*, Συνδιοργάνωση Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων, Τμήματος Περιφερειακής Οικονομικής Ανάπτυξης, Πανεπιστημίου Στερεάς Ελλάδας, Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Σχολής Α.Τ.Μ., Ε.Μ.Π, Δελφοί, 25-2-2012.

ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ

Βασιλική Καπόγιαννη

Διδάκτωρ Πολιτικών Επιστημών, Διεθνών Σχέσεων & Ευρωπαϊκών Σπουδών,
Paris II, Assas – Panthéon ; Σορβόνη,
karogiannivassiliki@yahoo.fr

Περίληψη

Το παρόν άρθρο πραγματεύεται ένα αναδυόμενο μοντέλο αυτοδιάθεσης περιφερειών διαμέσου του Ευρωπαϊκού υφιστάμενου θεσμού. Πρόκειται για μία μεταμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης των Κρατών σε μία Ευρώπη των Περιφερειών. Η ανερχόμενη διαδικασία αυτονόμησης εδαφικών μειονοτήτων καταδεικνύει την αναγκαιότητα αναδιάρθρωσης της καθεστηκυίας σύστασης και σχέσης Κρατών – περιφερειών και την δημιουργία ανάπτυξης ενός ασύμμετρου μοντέλου με γεωμετρικές μεταβλητές. Εν προκειμένω, το πολυδιάστατο ευρωπαϊκό διακύβευμα σε συνάρτηση με τις εδαφικές διεκδικήσεις οδηγεί αναπόφευκτα σε μία ανακατάταξη στο εσωτερικό του εκάστοτε Κράτους ούτως ώστε να συμπεριληφθούν μοντέλα είτε αυτοδιάθεσης είτε ακόμη και ολοκληρωτικής εδαφικής απόσχισης. Η ανάδυση αυτής της εδαφικής/περιφερειακής πολιτικής αυτονόμησης ξεπερνά τις θεωρίες του κλασσικού ρεζιοναλισμού. Αντιθέτως, προκύπτει από μία πολυσύνθετη πολιτική διαδικασία που διανύει μία περίοδο εντροπίας ένεκα της επικρατούσας άναρχης κατάστασης στο πυρήνα της Ευρωπαϊκής ένωσης. Η εξέλιξη της έννοιας των περιφερειακών συνόρων παραπέμπει σε μία μεταμοντέρνα αντίληψη ενός ασύμμετρου μοντέλου η οποία εκφράζεται μέσω της περιφερειακής συνείδησης που θα μπορούσε κάλλιστα να μετατραπεί σε μία πολιτική ιδεολογία και δη να οδηγήσει στην δημιουργία ενός αυτόνομου Κράτους.

Λέξεις κλειδιά : περιφέρεια – Σύνορα – Αυτοδιάθεση – Ρεζιοναλισμός - Μεταμοντερνισμός

Εισαγωγή

Η ευρωπαϊκή ανοικοδόμηση παρουσιάζεται ως μία πολιτική εμπειρία που φαίνεται να έχει την ικανότητα, σύμφωνα με τον Karl Deutsch να *ξεπεράσει τον εθνικισμό*(1). Η θεωρία αυτή βασίζεται, τα τελευταία χρόνια, στις πολυάριθμες ενδείξεις που μαρτυρούν μία φθορά πατριωτισμού, μία παρακμή του εθνικού αισθήματος κυρίως στις νέες γενιές. Το αίσθημα της εθνικής υπερηφάνειας, η επιθυμία υπεράσπισης της χώρας, εν καιρώ πολέμου, έχουν εξασθενήσει, κι αυτό ένεκα του ότι οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν ξεφύγει από τα αρχαϊκά ιστορικά μοντέλα κι οδεύουν προς ένα όραμα εγγύτερο της διεύρυνσης των οριζόντων, των νοοτροπιών, των πολιτισμών ανοίγοντας την οδό προς το κοσμοπολίτικο. Η τάση αυτή παρατηρείται, επιπροσθέτως, στους γειτονικούς λαούς, όπως στη Γαλλία και στην Γερμανία, που καθίσταται ανάγκη καθώς και συνάμα επιθυμία, το γεγονός ν' ανήκουν σε μία ευρωπαϊκή κοινότητα. Τάση, ίσως, συνυφασμένη με την παρακμή του εθνικισμού (2); Η ανάδυση μιας ευρωπαϊκής υπερεθνικής συνείδησης θα μπορούσε να θεωρηθεί αιτία εθνικής παρακμής αλλά δίχως άλλο δεν είναι η μόνη. Η πολιτισμική, πολιτική, κοινωνική και οικονομική επαναξιολόγηση καθώς και το μέλλον που εμφανίζεται ευνοϊκό, στα μάτια των κοινωνιών, διαμέσου του ευρωπαϊκού θεσμού, τις ωθεί να στραφούν προς το καινούριο κι άγνωστο, έμπλεο ελπίδων και υποσχέσεων. Σαφώς, η προσκόλληση των πολιτών ως προς την ταυτότητά τους

εμμένει ακόμη σε σημαντικό βαθμό όπως στην περίπτωση της Δανίας ή της Μεγάλης Βρετανίας σε συνάφεια με ένα έντονο αντιευρωπαϊκό συναίσθημα. Αντιθέτως, θα λέγαμε ότι, τουλάχιστον μέχρι πρότινος, η Ελλάδα και η Γαλλία διατηρούσαν μία θετική ευρωπαϊκή στάση.

Α. Εθνικισμός και κινήματα αυτονομίησης

1. Αναδυόμενα αυτονομιστικά κινήματα

Ο εθνικισμός παρουσιάζεται ως μία δύναμη αντίδρασης ενάντια στην ευρωπαϊκή ένταξη υπό τη μορφή ενός εθνικού λαϊκισμού(3). Η αντι-ευρωπαϊκή συμπεριφορά εθνικιστών εκδηλώνεται μέσω των εθνικών χωριστικών/αποσχιστικών κινήματων που αντιπροσωπεύουν μία ισχυρή, απόλυτη ιδεολογία, απορρίπτοντας την ευρωπαϊκή ιδέα (4). Η πιο γνωστή αντι – ευρωπαϊκή στάση είναι εκείνη του Vlaams Blok στο Βέλγιο και της Συμμαχίας του Βορρά (Lega Nord – Northern League for the Independence of Padania(5) υπό την ηγεσία του Umberto Bossi, οι οποίοι αποσκοπούν στην απόσπαση του Βορρά από την υπόλοιπη επικράτεια και διεκδικούν την ανεξαρτησία των περιφερειών – Φλάνδρας – Παντανίας – δηλαδή την σύσταση καινούριων Κρατών που θα προστατεύουν τις «υπό απειλή» ταυτότητες που τείνουν να αφανιστούν ένεκα των αναδυόμενων συνόρων που φέρει το ευρωπαϊκό σχέδιο (6).

Τα αυτονομιστικά κινήματα, το Σκωτικό Εθνικό Κόμμα (Scottish National Party – SNP), το Κόμμα Σύγκλησης κι Ένωσης της Καταλονίας (Democratic Convergence and Union of Catalonia), το Εθνικό Κόμμα Βάσκων (Basque National Party), το Κόμμα των Χριστιανο-δημοκρατών στην Φλάνδρα (Christian Social Party) θεωρούν ότι μία Ομοσπονδιακή Ευρώπη θα δύνατο να περιορίσει την εξουσία του κεντρικού Κράτους και ταυτοχρόνως να ενδυναμώσει αυτήν των περιφερειών. Σκοπός των κινήματων είναι η διεύρυνση των θεσμικών αρχών στο εσωτερικό των υφιστάμενων Κρατών. Συνεπώς οι ιθύνοντες, όπως ο Pujol στην Καταλονία από το 1980 -2003 με την άνοδο του στο περιφερειακό αξίωμα εφάρμοσε μία «παραδιπλωματία» που στοχεύει στην ανάπτυξη του ρόλου της περιοχής τους στην διεθνή αρένα και αποσκοπεί στο να την επιβάλλει ως ένα Κράτος *per se*, ακυρώνοντας την εξάρτησή τους στο Ισπανικό Κράτος. Η ενδο –περιφερειακή συνεργασία ενοείται διαμέσου ενός δικτύου που ενώνει την Καταλονία με την Βάδη – Βυρτεμβέργη, με την Λομβαρδία, την περιοχή Rhône – Alpes, και την Ουαλία. Κατά την άποψη των εθνικιστικών κινήματων, η Ευρώπη οφείλει ν'αλλάξει προσανατολισμό και να περάσει από την Ευρώπη των Κρατών - Μελών σε μία Ευρώπη των περιφερειών.

2. Μετεξέλιξη εννοιών

Σε συνέχεια των ανωτέρω προτάσεων – διεκδικήσεων, ο ευρωπαϊκός θεσμός παρεκκλίνει από τον πρωταρχικό σκοπό και περνά από ένα σύγχρονο σύστημα σε ένα πλαίσιο – μίας μεταμοντέρνας θεωρίας. Η ευρωπαϊκή ένωση θα μπορούσε να είναι ο διάδοχος ενός ιμπεριαλισμού, μία αρχαϊκή έννοια που έσβησε με το πέρασμα των χρόνων κι αντικαταστάθηκε από μεταμοντέρνες θεωρίες, με μία περιφερειακή εξέγερση, που είχαν ως απόρροια την μεταλλαγή των εννοιών κι αρχών του ίδιου του θεσμού. Οι ρόλοι στην ευρωπαϊκή αρένα αλλάζουν διαρκώς και καινούρια μοντέλα αναδύονται (7). Πλέον δεν τίθεται θέμα Ευρωπαϊκή Ένωσης. Το σύστημα, δίχως άλλο, βρίσκεται σε κατάσταση αναζήτησης ενός καινούριου οικοδομήματος - συστήματος που θα περιλαμβάνει και εξυπηρετεί το σύνολο της κοινότητας υπό, πιο επιεικείς, όρους.

Εντούτοις, δεδομένου ότι η εθνική ταύτιση εμμένει σε μερικούς, υπό μορφή προσκόλλησης στο Κράτος – έθνος, καταδεικνύει ότι η Ευρώπη απέχει αρκετά από μία εποχή μετα-εθνικιστική. Σαφώς, σε μερικές περιπτώσεις δεν εκλείπει η πεποίθηση ότι το Κράτος – Έθνος δεν είναι πλέον ένα ιδανικό πλαίσιο έκφρασης των πολιτών κι εκτιμούν ότι είναι επιτακτική ανάγκη να εδραιωθεί ένα πολιτικό ευρωπαϊκό πλαίσιο(8). Αναφορικά με το θέμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο κοινωνιολόγος και φιλόσοφος, Jurgen Habermas σχολιάζει ότι *είναι το πρώτο παράδειγμα μιας*

Δημοκρατίας πάνω από το Εθνικό Κράτος (9). Το σχέδιο αυτό δεν εμπλέκει τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού εθνικισμού διότι το να φέρουμε σε ένα επίπεδο τις ταυτότητες των Κρατών – μελών και να τις συγχωνεύσουμε σε ένα έθνος με την επονομασία της Ευρώπης δεν είναι ούτε δυνατόν μήτε επιθυμητό (10).

Β. Εδαφική & Πολιτισμική Αυτονόμηση

1.Ομοσπονδιακός – Αυτοκρατοριακός Παραλληλισμός

Παρουσία των εθνικών κινημάτων μειονότητας, αρκετά Κράτη της Δυτικής Ευρώπης, όπως η Ισπανία, η Ιταλία, το Βέλγιο και η Μεγάλη Βρετανία, αποφάσισαν να προβούν σε εδαφική παραχώρηση προς αποφυγήν απειλών της εθνικής τους ακεραιότητας. Μολονότι τα Κράτη αυτά είναι στην πλειοψηφία επισήμως «μονο-εθνικά», οι μειονότητές τους βρέθηκαν αντιμέτωπες με σκληροπυρηνικές θέσεις διότι τα πολιτισμικά τους δικαιώματα εμφανίστηκαν πρόωρα και η πολιτική τους πίστη τέθηκε υπό αμφισβήτηση. Στο παρελθόν, σε ένα αυτοκρατορικό Κράτος, η πίστη – θέση ήταν γραμμική και δίχως αμφισημίες, και το κυβερνητικό ισχύον σύστημα είχε μηχανικό χαρακτήρα. Τουναντίον, το ομοσπονδιακό Κράτος αναδύει μία πλουραλιστική τάση, εφόσον οι πολίτες θεωρούνται ως ανεξάρτητοι πολιτικοί συμμετέχοντες σε πολλές αρένες εξουσιών ταυτοχρόνως. Επιλέγουν κυβερνητικούς εκπροσώπους τουλάχιστον από δύο επίπεδα διαφορετικών ανταγωνιστικών παρατάξεων. Ο διάλογος και η πεποίθηση διατηρεί τη σταθερότητα μέσα στην Ομοσπονδία ενώ ο εξαναγκασμός και το ηγετικό καθεστώς διατηρεί τη σταθερότητα των Αυτοκρατοριών. Η σχέση ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια στο πλαίσιο της Αυτοκρατορίας και της Ομοσπονδίας είναι θεμελιωδώς διαφορετική. Συγκεκριμένα, η παρουσία των περιφερειών, απόρροια σύστασης μελών, κατέχοντας έναν κάποιο βαθμό ανεξαρτησίας, ακολουθεί το πρότυπο της Ομοσπονδίας, κι αυτό διότι η Αυτοκρατορία δεν διαθέτει παρά ένα κέντρο και μία περιφέρεια, στοιχεία μεμονωμένα, που μπορούν να έρθουν σε επαφή μόνον μέσω παρέμβασης κεντρικών κυβερνητικών θεσμών.

Αναλύοντας τα δύο προαναφερθέντα καθεστώτα, καθίσταται έκδηλο το γεγονός ότι είναι εφικτό να εδραιωθούν αρκετά παράλληλα σχήματα ανάμεσα σε μία Αυτοκρατορία και μία Ομοσπονδία εξαιτίας των βασικών στοιχείων που μοιράζονται και της αμοιβαίας επιρροής που ενυπάρχει υπό ποικίλες έννοιες(11). Όσο παράδοξο κι αν φαίνεται, οι δύο αυτές αρχές αλληλοσυσχετίζονται γενετικά. Βέβαια, σε καμία περίπτωση δεν υπονοείται ότι η εκδήλωση αυτού του φαινομένου έχει κοινή προέλευση με την ύπαρξη μιας επιτυχημένης αυτοκρατορικής δομής και μερικών χαρακτηριστικών σε σχέση με το ενδεχόμενο να συμβάλλει στη δημιουργία μιας Ομοσπονδίας (12). Η ευρωπαϊκή ιστορία έχει αποδείξει πλειστάκις ότι το αυτοκρατορικό παρελθόν μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στον θρίαμβο του πολιτικού ομοσπονδιακού συστήματος όταν αυτή η Αυτοκρατορία καταρρεύσει. Επι παραδείγματι, η βρετανική αυτοκρατορία συνέβαλε καθοριστικά στη διάδοση ομοσπονδιακών αρχών στις προγενέστερές τους κατοχές-κυριαρχίες.

Επιπλέον, όσο η Αυτοκρατορία ήταν πολυεθνική τα εναλλακτικά ομοσπονδιακά σενάρια ήταν λιγότερα. Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι ο φεντεραλισμός παίζει πρωταρχικό ρόλο στην πολιτική και πολιτισμική αυτοδιάθεση των ευρωπαϊκών εθνών. Οι αυτοκρατορικές αποικίες, δημιουργήματα των ευρωπαϊκών εξουσιών, άφησαν μία πλούσια ομοσπονδιακή κληρονομιά. Στην περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας, ως προς το θέμα των νομοθεσιών της χώρας μέχρι το XXΙο αιώνα, ασχολείτο με την εδραίωση βουλευτικών παραδόσεων σε πολλά μέρη του κόσμου. Με τη σειρά τους, οι προγενέστερες αποικίες ενθάρρυναν ομοσπονδιακές πρωτοβουλίες στην Αμερική του Βορρά, στην Αυστραλία, στην Ασία και στην Αφρική. Η προοδευτική απόρριψη της Ισπανίας αναφορικά με την ιδέα του φεντεραλισμού της δικής τους πολιτικής κουλτούρας δεν εμπόδισε τον μετασχηματισμό του Κράτους των Αυτονομιών σε μία *de facto* Ομοσπονδία κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών του XXου αιώνα. Ώθησε, μάλλον, στην ανάδυση αρκετών Ομοσπονδιακών Δημοκρατιών στην πρώην αποικιακή αυτοκρατορία της Ισπανίας στον Νέο Κόσμο. Βέβαια, τα εύσημα στην συγκεκριμένη περίπτωση δε δόθησαν στην Ισπανία, που είχε

άλλωστε δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για ένα Ομοσπονδιακό σύστημα, αλλά στο αποτέλεσμα που επέφερε το παράδειγμα των ΗΠΑ, διότι με την απελευθέρωση των εθνών (13) από την αποικιακή υποτελεία το αντέγραψαν με μεγάλο ζήλο.

Οι προαναφερθείσες λοιπόν έννοιες, κρίνονται ικανές όχι μόνον να οδηγήσουν σε μία μετάβαση εφαρμόζοντας το αυτοκρατορικό σχέδιο προκειμένου να συσταθεί μία Ομοσπονδία, αλλά επίσης στη σύσταση ενός αντιτιθέμενου κινήματος. Θεωρείται, κατ'ουσίαν, ότι οι Ομοσπονδίες που ανοικοδομούνται από τα ερείπια των Αυτοκρατοριών, είναι λιγότερο σταθερές από άλλα πρότυπα Ομοσπονδιών στην περίπτωση που πρέπει να αντιμετωπίσουν εντάσεις και επιβαρύνσεις, και ότι οι εσωτερικοί μηχανισμοί που τις ρυθμίζουν είναι λιγότερο τελειοποιημένοι και πλήρεις. Εντούτοις, οι αναδυόμενες πολυεθνικές Ομοσπονδίες, όπως η Αυστρο-Ουγγαρία, δεν ξεπέρασαν σχεδόν ποτέ τις αυτοκρατορικές παραδόσεις στη σχέση τους με το κέντρο-περιφέρεια, ούτε ακόμη και στην Τσεχοσλοβακία ή στην Γιουγκοσλαβία.

2. Ασύμμετρα ομοσπονδιακά μοντέλα

Η διεκδίκηση πολιτικής αυτονομίας είναι που καθορίζει *a priori* τις μειονότητες και τις διακρίνει από άλλες εθνικές ομάδες των οποίων τα μέλη έχουν κοινή ιδεολογία ένεκα της κοινής καταγωγής καθώς και της πρόθεσης να διατηρήσουν τις πολιτισμικές τους παραδόσεις ή να πολεμήσουν τη διάκριση που καθίσταται όλο και πιο έκδηλη. Υπάρχουν δύο τρόποι πραγμάτωσης πολιτικής αυτονομίας. Είτε με εδαφική απότμηση με τρόπο ώστε οι εθνικές μειονότητες να μεταμορφώνονται σε περιφερειακές πλειονότητες, είτε διαιρώντας το πληθυσμό σε εθνικές κοινότητες που αποκλείονται αμοιβαία δημιουργώντας οντότητες (14) δημοσίου δικαίου (15). Η εδαφική αυτονομία είναι ένα χαρακτηριστικό του ομοσπονδιακού συστήματος μέσα στο οποίο οι επαρχίες, οι περιφέρειες ή ακόμη και τα συστατικά Κράτη έχουν τη δική τους κυβέρνηση κι επιπλέον αντιπροσωπεύονται στους ομοσπονδιακούς θεσμούς από ένα δεύτερο βουλευτικό σώμα ή έχουν έδρες στο εκτελεστικό ή νομοθετικό σώμα. Συχνά στις πολυεθνικές ομοσπονδίες, τα σύνορα μιας ή πολλών συνταγματικών μονάδων αντικατοπτρίζουν την διακοπή ανάμεσα στις εθνικές κοινότητες. Κατά συνέπεια, ορίζουμε τον Καναδά και το Βέλγιο ως πολυεθνικές ομοσπονδίες ενώ στην Ισπανία, στην Ιταλία ή στο Ηνωμένο Βασίλειο, η μεταβίβαση (εξουσιών), έχοντας τηρήσει κι ακολουθήσει τις ίδιες αρχές, δεν έχει ακόμη κατορθώσει την καθ'ολοκληρίαν δημιουργία συνταγματικών ομοσπονδιών.

Προς ικανοποίηση των εθνικών μειονοτήτων, τους παραχωρήθηκε ένα ειδικό *status* στον πυρήνα ενός ενιαίου Κράτους ή μιας ομοσπονδιακής περιφέρειας της οποίας τα εσωτερικά σύνορα δεν αντικατοπτρίζουν την εθνική απόσχιση. Χαρακτηριστικά ο Daniel Elazar δημιουργεί τον όρο «*Federacy*». Ο όρος αυτός προσδιορίζει *μία πιο μεγάλη ενότητα καθώς και μία πιο μικρή Πολιτεία ενωμένη κατά τρόπο ασύμμετρο μέσα σε μία ομοσπονδιακή σχέση όπου η Πολιτεία – Περιφέρεια έχει περισσότερη αυτονομία από τ' άλλα μέρη της μεγαλύτερης ενότητας και αναλαμβάνει, σε ανταπόδοση, έναν ελάχιστο ρόλο μέσα στην κυβέρνηση της τελευταίας* (16).

Βέβαια, οι δημοκρατίες συνεργασίας αντιπροσωπεύουν έναν τρίτο τύπο απάντησης στις αποκοπές της κοινωνίας. Σε αυτά τα μοντέλα, τονίζεται η κατανομή των εξουσιών στο επίπεδο των κυβερνητικών κεντρικών θεσμών, και συγκεκριμένα, ανάμεσα στις ελίτ που αντιπροσωπεύουν διαφορετικά μέρη της κοινωνίας, παρά στην μεταβίβαση εξουσιών, η οποία δημιουργεί μία κάθετη *διαίρεση*, μία ιεραρχία εξουσιών ανάμεσα στις κρατικές αρχές και στις αυτόνομες κοινότητες (17). Αν και οι «*Federacies*» επιμένουν στην σημασία της αυτοδιάθεσης παρά στην ενσωμάτωση, τουναντίον, οι συνεταιρισμοί – *consociations* θέτουν σε αξία την ενσωμάτωση έναντι της αυτοδιάθεσης. Η «συνεταιρική δημοκρατία» λειτούργησε δεόντως ως μία διευθέτηση μετάβασης στην Ολλανδία ή στην Αυστρία, όπου οι πιο μεγάλες αποκλίσεις

τίθονταν στα θρησκευτικά ή πολιτικο-ιδεολογικά θέματα. Στην περίπτωση της δημοκρατίας στην Ελβετία, παρατηρούμε ότι οι γλωσσικές κοινότητες δεν θεωρούνται ως ξεχωριστά έθνη.

Εντούτοις, η «συνεταιρική» φόρμουλα δεν παρουσιάζεται ως μία επαρκής απάντηση όσον αφορά στις συγκρούσεις περί εθνικότητας. Αυτό καταδεικνύεται από την περίπτωση του Βελγίου που μετέβη από την «συνεταιρική δημοκρατία» σε μία πολυεθνική ομοσπονδία. Κίνητρο αυτής της διαδικασίας καθίσταται το γεγονός ότι οι εθνικές μειονότητες δεν επιθυμούν την αποκήρυξη της αυτονομίας τους έναντι μιας πιο ισχυρής συμμετοχής στην κεντρική κυβέρνηση. Συνεπώς, ο τύπος διαλλακτικότητας είναι συχνά εκείνο που καθιστά την «συνεταιρική δημοκρατία» αποτελεσματική κι επιτυχημένη. Ο σκοπός των συνεταιρικών διευθετήσεων είναι, εντέλει, να υπερκεράσει την έντονη επιθυμία πολιτικής αυτοδιάθεσης στους κόλπους διαφορετικών στρωμάτων της κοινωνίας, κι όχι να την επιβεβαιώσει ως ένα μόνιμο χαρακτηριστικό της συνταγματικής ομοσπονδίας. Μολονότι οι έννοιες Ομοσπονδία και “Federacy” αντιλαμβάνονται, πρωτίστως, ως εδαφικές διευθετήσεις, τα οργανωμένα μέρη της συνεταιρικής δημοκρατίας δεν είναι, κατά γενικό κανόνα, εδαφικά(18).

3.Αποτελέσματα αναδυόμενων μοντέλων

Το ερώτημα, λοιπόν, που τίθεται, είναι εάν οι μη εδαφικές λύσεις θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των εθνικών μειονοτήτων όσον αφορά στην πολιτική αυτοδιάθεση. Η απάντηση, εν προκειμένω, έγκειται στην προσέγγιση της πολιτισμικής αυτονομίας : το έθνος χειρίζεται τις πολιτικές συλλογικές εξουσίες, όντας ένα σώμα – συνεταιρισμός ατόμων, δίχως να λαμβάνεται υπόψη ο τόπος κατοικίας. Συνεπώς, οι κρατικές αρχές θα μπορούσαν να ταξινομήσουν τους πολίτες κάνοντας χρήση μιας εθνικής κατηγορίας σύμφωνα με ένα *αντικειμενικό* κριτήριο όπως την οικογενειακή καταγωγή ή την μητρική γλώσσα. Επιπροσθέτως, οι αντιπρόσωποι της εν λόγω κοινότητας θα μπορούσαν να καθορίσουν ποιος είναι μέλος, ή μάλιστα τα ίδια τα άτομα θα ήτο ελεύθερα να αποφανθούν της κοινότητας στην οποία επιθυμούν να προσεταριστούν (19). Η προαναφερθείσα αρχή, συνιστά μία θέση του πρότερου συστήματος της ιδιαιτερότητας των εφαρμοσμένων νόμων από το εθιμικό γερμανικό δίκαιο. Το σύστημα αυτό, το οποίο όφειλε να συνυπάρχει με το ρωμαϊκό δίκαιο, επι σειρά αιώνων, προκάλεσε κι επέφερε την ενοποίηση του ιδιωτικού δικαίου. Η αρχή αυτή, υπό τον όρο, *προσωπική αυτονομία*(20), θεωρείται σαφώς προτιμητέα για λόγους πραγματικούς και ηθικούς καθώς η αποτελεσματικότητά της απεδείχθη από μία σειρά προτάσεων και μοντέλων πολιτισμικής αυτονομίας που τέθηκαν σε εφαρμογή. Ως λύση στις εδαφικές εθνικές συγκρούσεις, η πολιτισμική αυτονομία, μπορεί να ληφθεί, είτε ως ένα μοντέλο – πρότυπο ομοσπονδιακής αρχής για την μεγάλη Πολιτεία, είτε ως μία ιδιαίτερη λύση για τις μειονότητες.

Η επιλογή ανάμεσα στην εδαφική αυτονομία και στην πολιτισμική αυτονομία δεν περιορίζεται αποκλειστικά σε αυτές τις εναλλακτικές. Στην πραγματικότητα, κάθε μοντέλο εδαφικής αυτονομίας που ανταποκρίνεται στις συγκρούσεις εθνικότητας περιλαμβάνει *a fortiori* μερικά στοιχεία πολιτισμικής αυτονομίας. Οι πολυεθνικές ομοσπονδίες δημιουργούν σταθερές περιφερειακές πλειονότητες για τις εθνικές μειονότητες. Η εσωτερική τους εδαφική διαίρεση αναφέρεται, κατά συνέπεια, σε μία πρότερη διαίρεση του πληθυσμού, που συνοδεύεται από εθνικές και πολιτισμικές τακτικές. Εάν το έδαφος διαιρείτο διαφορετικά δίχως να ληφθούν υπόψη οι εθνικές μειονότητες ή έχοντας την πρόθεση να τις διαιρέσουν, οι ομοσπονδίες θα κατέληγαν αμιγώς περιφερειακές όπως επι παραδείγματι στις ΗΠΑ, στην Γερμανία, στην Αυστρία, στην Αυστραλία ή στην Βραζιλία (21).

Από την πλευρά τους, οι φιλελεύθερες δημοκρατίες δημιουργούν έναν χώρο συνεταιρικής αυτονομίας για τις πολιτισμικές κοινότητες (22) στους κόλπους της αστικής κοινωνίας. Κάθε μοντέλο – πρότυπο πολιτισμικής αυτονομίας που δημιουργεί μία σημαντική πολιτική

αυτονόμηση για τις εθνικές μειονότητες θα λαμβάνει, κατά συνέπεια, μία εδαφική διάσταση. Γενικά, εάν οι μη εδαφικές μειονότητες είναι επαρκώς συγκεντρωμένες σε τοπικό επίπεδο, οι εξουσίες των δημοτικών κυβερνήσεων θα προστεθούν στην πολιτισμική αυτονόμηση. Και στην περίπτωση που οι διασκορπισμένες μειονότητες δεν δύνανται να ξεπεράσουν το όριο, τότε η πολιτισμική αυτονόμηση οφείλει να πραγματοποιηθεί με την αναγνώριση του δημοσίου δικαίου.

Οι δύο αυτές προσεγγίσεις, ήτοι η εδαφική και πολιτισμική αυτονόμηση, μπορούν να αξιολογηθούν συνάμα στο επίπεδο των φιλελεύθερων και δημοκρατικών αρχών καθώς ως επιλύσεις στα συγκεκριμένα περιεχόμενα. Το μοντέλο-πρότυπο εδαφικής αυτονόμησης υπόκειται στην προτίμηση των μειονοτήτων. Στην περίπτωση αυτή, θα μπορούσαμε να συστήσουμε ένα δίκαιο εδαφικής αυτονόμησης στον βαθμό που η απαίτηση-διεκδίκηση θα απέβαινε όχι μόνον νόμιμη αλλά ταυτόχρονα πραγματοποιήσιμη. Η πολιτισμική αυτονόμηση θεωρείται, λοιπόν, ως μία μεταβατική λύση ή ενδεχομένως ως ένα ειδικό καθεστώς για τις μη εδαφικές μειονότητες. Αλλά θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι η πολιτισμική αυτονόμηση, γενικότερα, προτιμάται από τις εθνικές μειονότητες έναντι της εδαφικής αυτονόμησης, ακόμη και στις περιπτώσεις όπου οι μειονότητες είναι επαρκώς συγκεντρωμένες προκειμένου να σχηματίσουν μία περιφερειακή πλειοψηφία μέσα σε μία εδαφική ενότητα βιώσιμη και αυτόνομη.

Συμπέρασμα

Το αναδυόμενο μοντέλο του ρεζιοναλισμού - regionalisme έχει ως αποτέλεσμα να θολώνει τον εθνικισμό, διότι η ανοικοδόμηση ενός περιφερειακού πλαισίου μεταφέρει τις εξουσίες σε μία καινούρια ιεραρχική κλίμακα που σταδιακά μειώνει το ενδιαφέρον ως προς το υφιστάμενο πρότυπο Κράτους – Έθνους. Θεωρούμε ότι ο ανερχόμενος ρεζιοναλισμός (23) πιθανότατα θα λειτουργήσει ως τροχοπέδη στην πολιτική εκμετάλλευση των εθνικών ταυτοτήτων και στην χειραγωγή της εθνικότητας ή του θρησκευτικού φονταμενταλισμού σε αυτούς τους καιρούς οικονομικής κρίσης και εν καιρώ προοδευτικής εξαθλίωσης και κοινωνικού αποκλεισμού. Ο τύπος, συνεπώς, του ρεζιοναλισμού, θα καθορίσει και τον βαθμό εξασθένησης. Η Ευρωπαϊκή ένωση εμφανίζεται, εν προκειμένω, πιο αποτελεσματική στην εφαρμογή των προαναφερθέντων συστημάτων, διότι αποτελεί ένα κυβερνητικό πολυκεντρικό σύστημα που αποσυνδέει, τουλάχιστον εν μέρει, τα εθνικά στοιχεία που παραποιούν την ταυτότητα και την κουλτούρα των μειονοτήτων.

Βιβλιογραφία

1. Deutsch K., *Nationalism and Social Communication: An inquiry into the Foundation of Nationality*, Cambridge, The MIT Press, 1969.
2. Dogan M., "The Decline of Nationalism within Western Europe", *Comparative Politics*, 26 (3), april 1994, pp. 281-305.
3. Hermet G., *Les Populismes dans le Monde. Une histoire sociologique XIXe – Xxe siècle*, Fayard, Paris, 2001, pp. 349 – 379.
4. Dieckhoff A., *La Nation dans tous ses Etats. Les identités nationales en mouvement*, Flammarion, Paris, 2002.
5. Federalist and Regionalist Political Party in Italy founded in 1991
6. Daly H., "Population, Migration et Mondialisation, *Le délicat enjeu de la démographie*, no 17, septembre/octobre 2004.
7. Jaffrelot C., "Les modèles explicatifs de l'origine des nations et du nationalisme », *Revue Critique dans Taguieff P – A and Delannoi G., Théories du Nationalisme*, Kimé, Paris, 1991, pp. 139-177.
8. Ferry J – M., *La Question de l'Etat européen*, Paris, Gallimard, 2000.
9. Habermas J. *Après l'Etat – nation : une nouvelle Constellation Politique*, Fayard, Paris, 2000, pp. 141.

- 10.Habermas J. *Après l'Etat – nation : une nouvelle Constellation Politique*, Fayard, Paris, 2000, pp. 105.
- 11.Dieckhoff A., *La Constellation des Appartenances : Nationalisme, Libéralisme et Pluralisme*, Presses de Sciences Po, 2004.
- 12.Zakharof A., “Empire & Federation”, *Russian Politics and Law*, vol. 45, no 2, March – April 2007, pp. 26 – 41.
- 13.Roger A., *Les Grandes Théories du Nationalisme*, Armand Colin, Paris, 2001.
- 14.Οι οντότητες αυτές εδαφικές ή νομικές κληροδοτούνται με διακεκριμένους κυβερνητικούς θεσμούς και εξουσίες πολιτικής αυτονομίας. Οι εξουσίες αυτές υπερισχύουν του κεντρικού εντεταλμένου Κράτους σε μία διοίκηση αποκεντρωμένη που δύναται να λειτουργεί μονόπλευρα .
- 15.Εν προκειμένω αναφερόμαστε στην διάκριση ανάμεσα στον εδαφικό Φεντεραλισμό και στον εταιρικό Φεντεραλισμό. Liphart A., « Self – Determination versus Pre – Determination of Ethnic Minorities in Power – Sharing Systems », in Kymlicka W. *The Rights of Minority Cultures*, Oxford, Oxford Press, 1995, pp. 275-287.
- 16.Elazar D., *Exploring Federalism*, Tuscaloosa and London, The University of Alabama Press, 1987, pp.
7. Ο όρος αυτός της «Federacy» θεωρείται ότι εφαρμόζεται, κατ’ ουσίαν, στις μη εδαφικές διευθετήσεις, αλ
- 17.Dieckhoff A., *The Politics of Belonging : Nationalism, Liberalism and Pluralism*, Lexington books, UK, 2004, pp. 223.
- 18.Pierre – Caps S., *La Multination. L’Avenir des Minorités en Europe Centrale et Orientale*, Paris, Odile Jacob, 1995.
- 19.Pierre – Caps S., “Minorités et Autodétermination », *Terminogramme*, 95-96, hiver 2001, pp. 217 -235.
- 20.Η αρχή της *προσωπικής αυτονομίας* αναφέρεται στις καταστάσεις όπου τα εθνικά μέλη δεν ειδικεύονται σε διαφοροποιημένα εδάφη, αντιθέτως εμπλέκονται στο ίδιο έδαφος. Η αρχή αυτή καθορίζει μία καινούρια σχέση του έθνους στο Κράτος που δομεί την διεθνή κοινωνία κι εκτείνεται τέλεια, εάν δεν είναι από μια συγχώνευση του έθνους από το Κράτος. Το μοντέλο αυτό εμπνέει το εθνικισμό, εφόσον αναγνωρίζεται από τον ΟΗΕ το δικαίωμα των λαών να καθορίζουν τους εαυτούς του. Κατά συνέπεια, η αρχή της *προσωπικής αυτονομίας* συνδέεται στενά με την *διαίωση* του Κράτους – έθνους. Εξαρτάται από την ικανότητα του Κράτους να λάβει υπόψη του τον εθνικό *πλουραλισμό* και να εισαγάγει τον *πλουραλισμό* αυτό σε μία πολιτική κοινωνία όπου οι *παραδοσιακοί μηχανισμοί* της εδαφικής αυτονομίας είναι *αναποτελεσματικοί* και *μη προσαρμόσιμοι*.
- 21.Kymlicka W., *Multicultural Citizenship*, Oxford : Oxford University Press, 1995, pp. 28 – 29.
- 22.Parekh B., *Rethinking Multiculturalism. Cultural Diversity and Political Theory*, London, MacMillan, 2000.
- 23.Dieckhoff A. & Jaffrelot C., “La Résilience du Nationalisme face aux Régionalismes et à la Mondialisation », *Critique Internationale*, no 23, avril 2004.

ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΝΑ ΣΧΕΔΙΟ MARSHALL ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΛΕΚΑΝΗ

Dean Andromidas
Schiller Institute
andromidas@eirna.com

Εισαγωγή

Η Ελλάδα και ένα Σχέδιο Marshall για την Μεσογειακή Λεκάνη είναι ένα κεφάλαιο ενός μεγαλύτερου προγράμματος που καλύπτει όλη την περιοχή της Μεσογείου. Στα αγγλικά αυτό το σχέδιο έχει τίτλο "Program for an Economic Miracle for Southern Europe, the Mediterranean Region and Africa" και μπορείτε να έχετε πρόσβαση σε αυτό στο pdf αρχείο στον παρακάτω σύνδεσμο. (http://www.larouchepub.com/special_report/2012/spec_rpt_program_medit.pdf)

1. Η Ελλάδα και ένα Σχέδιο Marshall για την Μεσογειακή Λεκάνη

4 Ιουνίου. Έχει γίνει κλισέ να λέγεται ότι η μεταχείριση της Ελλάδας υπό τη βάνουση πολιτική της Τρόικας (ΕΚΤ/ΕΕ/ΔΝΤ), το μνημόνιο, είναι μια αδικία σε ένα έθνος το οποίο ήταν η κοιτίδα του Δυτικού πολιτισμού, αλλά είναι αλήθεια και όλης της Μεσογειακής λεκάνης. Ο Δυτικός πολιτισμός γεννήθηκε στη Μεσογειακή λεκάνη γιατί, ως λαοί της θάλασσας, εκείνοι που έζησαν εκεί βρίσκονταν σε επικοινωνία με λαούς και πολιτισμούς πολύ μακρινούς από τις πατρίδες τους. Η Μεσόγειος Θάλασσα έφερε κοντά τους πολιτισμούς της ευρείας έκτασης της Ευρασίας, από τα νησιά του Ατλαντικού έως τον Ειρηνικό. Στο νότο έφερε κοντά όλη την Αφρικανική Ήπειρο, μιας και εξυπηρετούσε ως κόμβος των παγκόσμιων εμπορικών δρόμων, όπως αυτοί τότε υπήρχαν.

Ο Αιγυπτιακός πολιτισμός όχι μόνο ήταν συνδεδεμένος οικονομικά σε βάθος μέσα στην Αφρική κατά μήκος του Νείλου ποταμού, αλλά επίσης, μέσω της Ερυθράς Θάλασσας, στον Ινδικό Ωκεανό, και ακόμα πιο μακριά, στη Δυτική Ακτή της Αμερικής. Προς το βορρά, μέσω των σχέσεων του με τις ναυτιλιακές πολιτείες του Αιγαίου, πιο γνωστές ως εδάφη των Ελλήνων, η Αίγυπτος είχε ένα παράθυρο εμπορίου στις βόρειες περιοχές της Ευρασίας, όπως αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το κεχριμπάρι, που προέρχεται από τις χώρες της Βαλτικής, έχει βρεθεί σε αρχαίους τάφους των Φαραώ.

Η Ελλάδα ενσωμάτωσε το εμπόριο και την πολιτισμική επιρροή της τεράστιας ενδοχώρας της, των επονομαζόμενων Σκύθων, προσδιορίζοντας μια περιοχή που τώρα περιλαμβάνει τα Βαλκάνια, την Ουκρανία, και μέρος της Ρωσίας, φτάνοντας μέχρι και στη Βαλτική Θάλασσα. Στα ανατολικά, οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου περιελάμβαναν μια περιοχή που ήταν σε επικοινωνία με την Ελλάδα για χιλιάδες χρόνια πριν ο στρατός του βαδίσει μέχρι την Ινδία. Με την ίδια λογική, η Ρώμη, ή γενικότερα, ο πολιτισμός της ιταλικής χερσονήσου, είχε όλη την Δυτική Ευρώπη ως ενδοχώρα της. Αυτές οι μεγάλες περιφέρειες αποτελούσαν εμπορικούς δρόμους που έφεραν μέσα σε αυτή νέους τύπους πρώτων υλών, όπως ο κασσίτερος, που απαιτείται για τη μετατροπή του μαλακού χαλκού σε ένα πολύ πιο σκληρό και ανθεκτικό ορείχαλκο, από τον εξωτερικό χώρο της Μεσογείου.

Αλλά ο πιο "ανθεκτικός" από τους πόρους που τέθηκαν σε κυκλοφορία σε όλη την λεκάνη της Μεσογείου ήταν οι νέες ιδέες και αντιλήψεις για τον άνθρωπο και το σύμπαν, όπως μαρτυρούν με τον πιο δραματικό τρόπο οι επιπτώσεις της Αιγυπτιακής επιστήμης και της φιλοσοφίας σε εκείνη της Ελλάδας. Οι Ελληνικοί ναοί έχουν σχεδιαστεί με τις ίδιες αρχές όπως εκείνοι της Αιγύπτου: δηλαδή, ως αστρονομικά όργανα. Η διαφορά ήταν ότι οι Ελληνικοί ναοί ήταν πολύ πιο όμορφοι, και ήταν αυτή η αντίληψη της ομορφιάς, που έγινε το θεμέλιο αυτού που αποκαλούμε δυτικό πολιτισμό.

Την κατάρρευση του ελληνικού και ρωμαϊκού πολιτισμού της Μεσογείου ακολούθησε η άνοδος του ισλαμικού πολιτισμού, ο οποίος προώθησε τις ιδέες των αρχαίων, και βοήθησε στην έγερση της Ευρωπαϊκής Αναγέννησης.

Στη συνέχεια, όμως, η μετατόπιση της οικονομικής ανάπτυξης στο βορρά, συνοδευόμενη από τη μεταστοιχείωση της Ενετικής Αυτοκρατορίας στις Εταιρείες της Ανατολικής Ινδίας, και τελικά στη Βρετανική Αυτοκρατορία, υποβίβασε τη Μεσόγειο στην καθυστέρηση, και την Αφρική στις καταστροφές της αποικιοκρατίας. Η έλλειψη της οικονομικής ανάπτυξης αυτής της περιοχής έχει οδηγήσει στο πιο σημαντικό έλλειμμα στον πολιτισμό ως σύνολο, τη δημιουργία νέων ιδεών.

Η Ευρασιατική Χερσαία Γέφυρα

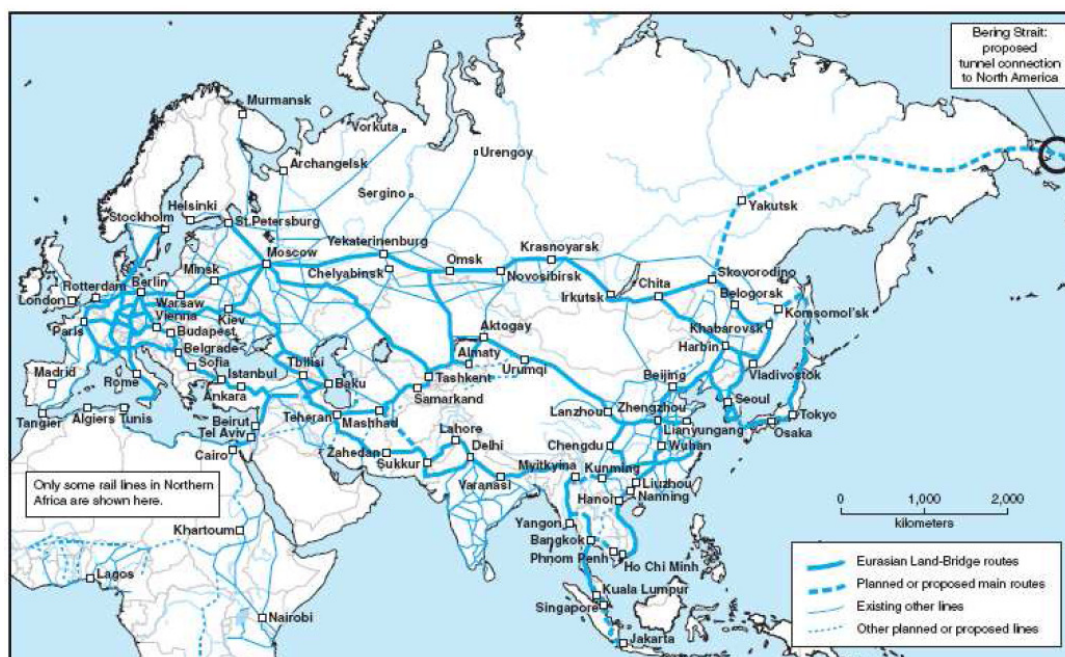
Το μέλλον των οικονομιών της Ελλάδας και όλων των Βαλκανικών χωρών βρίσκεται στην αναβίωση της γεωστρατηγικής θέσης τους στην ανατολική Μεσόγειο ως πύλης οικονομικής ανάπτυξης προς την Ευρασία στα Βορειοανατολικά, προς τη Νοτιοδυτική και Νότια Ασία στην Ανατολή, και προς την Αφρική στο Νότο. Αυτός ο ιστορικός ρόλος της Ελλάδας θα επαναληφθεί με μια οικονομική ανάπτυξη πλήρους κλίμακας υπό ένα νέο Μεσογειακό Σχέδιο Μάρσαλ.

Οι κύριοι, διηπειρωτικοί φορείς αυτών των συνδέσεων φαίνονται στο Σχήμα 1. Η Βαλκανική

χερσόνησος βρίσκεται στο ανατολικό Μεσογειακό σταυροδρόμι αυτών των διαδρομών, και με την πλήρη ανάπτυξη των διάφορων μέσων για το εμπόριο και τη διαμετακόμιση - όπως ο

σιδηρόδρομος, οι οδικές διαδρομές, οι πλωτές οδοί, οι αεροπορικές διαδρομές, τα λιμάνια και οι θαλάσσιες διαδρομές - η κρίσιμη γεωπολιτική θέση της Ελλάδας και των Βαλκανίων θα πρέπει να μεγιστοποιηθεί για το όφελος όλων.

ΣΧΗΜΑ 1. Ευρασία: Οι Κύριες Διαδρομές και οι Επιλεγμένες Δευτερεύουσες Διαδρομές της Ευρασιατικής Χερσαίας Γέφυρας.

Πηγή: EIR.

Αρχικά, θεωρήστε εν συντομία τους τεράστιους διηπειρωτικούς διαδρόμους που συνδέονται μέσω της Βαλκανικής χερσονήσου. Στη συνέχεια, όπως καλύπτουμε με περισσότερες λεπτομέρειες παρακάτω, δείτε μερικές από τις περιφερειακές οδούς προτεραιότητας σε όλη την Βαλκανική χερσόνησο την ίδια, με επίκεντρο τις σιδηροδρομικές, οδικές, πλωτές οδούς, και την ανάπτυξη των λιμένων. Υπάρχουν δύο βασικοί άξονες Βορρά Νότου που ορίζονται από την χερσόνησο – στα δυτικά, ο διάδρομος της Αδριατικής· στα ανατολικά, ο διάδρομος του Αιγαίου, που προχωρά στην ενδοχώρα, προς τον βορρά στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, μέσω του διαδρόμου των ποταμών Αξιού / Βαρδάρη-Μοράβα.

1. Η Ελλάδα και τα Βαλκάνια συνδέονται στο βορρά, στην πλήρη ανάπτυξη της Ευρασιατικής χερσαίας γέφυρας ανατολής-δύσης. Στα δυτικά, μέσω του καναλιού του Ρήνου, υπάρχει η σύνδεση με τους διεθνείς λιμένες της Αμβέρσας, του Ρότερνταμ και του Αμβούργου. Στα ανατολικά, μέσω του διαδρόμου του Δούναβη, υπάρχουν συνδέσεις προς τη λεκάνη του Εύξεινου Πόντου. Αυτή συνεχίζεται ανατολικά προς τον ποταμό Δνείπερο, το Κανάλι του Ντον-Βόλγα, και βαθιά προς την Κεντρική Ασία και τη δυτική Σιβηρία, μέσω της Κασπίας Θάλασσας. Η Ελλάδα και τα Βαλκάνια, συνεπώς, θα ενσωματωθούν στους διευρασιατικούς σιδηροδρομικούς διαδρόμους που καλύπτουν την ξηρά.

2. Η Ελλάδα και τα Βαλκάνια συνδέονται στα ανατολικά/νοτιοανατολικά με σιδηροδρομικούς διαδρόμους που οδηγούν στην Τουρκία, διασχίζουν τη χερσόνησο της Ανατολίας, στη συνέχεια διακλαδίζονται προς τα ανατολικά στη Νότια Ασία μέσω του Ιράκ, του Ιράν, της ινδικής υποήπειρου.

3. Η Ελλάδα και τα Βαλκάνια συνδέονται με την Αφρική. Μέσω της χερσαίας επιφάνειας, η σύνδεση περνά μέσω της Τουρκίας νότια μέσω του δικτύου μεταφορών της Ιορδανίας, δια μέσου της Χερσονήσου του Σινά στη βόρεια και ανατολική Αφρική. Οι συνδέσεις δια θαλάσσης στην περιοχή της Μεσογείου είναι αυτονόητες, αλλά η ευκολία των θαλάσσιων μεταφορών

επεκτείνεται σε όλο τον κόσμο, μέσω της διώρυγας του Σουέζ και δια μέσου του Ατλαντικού Ωκεανού.

Κατά μήκος όλων αυτών των διηπειρωτικών διαδρομών-συμπεριλαμβανομένων και των θαλάσσιων διαδρομών-υπάρχουν κενά, και συνδέσεις που είχαν προταθεί εδώ και πολύ καιρό αλλά δεν κτίστηκαν ποτέ, ειδικά στην Αφρική, έτσι ώστε το ζήτημα ενός νέου Σχεδίου Μάρσαλ για την Ελλάδα, τα Βαλκάνια και τη Μεσόγειο, βάζει αυτά τα έργα μπροστά και στο κέντρο της ημερήσιας διάταξης για την ανοικοδόμηση του κόσμου:

- Στη Μεσόγειο, η σήραγγα του Γιβραλτάρ εκκρεμεί, καθώς και μια νέα, διευρυμένη Διώρυγα του Σουέζ.
- Στην Ευρασία, πρέπει να κατασκευαστεί η ανατολική σιδηροδρομική σύνδεση της Σιβηρίας και της γέφυρας/σήραγγας του Βερίγγειου πορθμού.
- Στην Αφρική, είναι επείγον ένα διηπειρωτικό δίκτυο σιδηροδρόμων.

Η έλλειψη νερού στην έρημο Σαχέλ μπορεί να αντιστραφεί, με την εκτροπή μέρους της ροής του ποταμού Κονγκό προς το βορρά στη λεκάνη του Τσαντ. Σε όλους τους τομείς, είναι απαραίτητο ένα κατεπείγον πρόγραμμα για την πυρηνική ενέργεια.

Μια προσέγγιση τύπου TVA (Tennessee Valley Authority) στα Βαλκάνια

Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, γίνονται σαφή πολλά καθήκοντα προτεραιότητας για την ανάπτυξη στην Ελλάδα και την Βαλκανική χερσόνησο. Η γεω-σχηματισμός της χερσονήσου ορίζεται από την οροσειρά των Βαλκανίων στα απώτερα βορειοανατολικά, στη Βουλγαρία και τη Σερβία· την οροσειρά της Ροδόπης άμεσα στα νότια της οροσειράς των Βαλκανίων στη Βουλγαρία· και από τις Δαλματικές Άλπεις στα βορειοδυτικά. Στην Ελλάδα, ο ορεινός χαρακτήρας είναι εμφανής τόσο στα βουνά της Πίνδου στην ηπειρωτική χώρα, και στα 2.000 νησιά της. Αυτό δίνει στην Ελλάδα το υπέροχο φυσικό περιουσιακό στοιχείο των 14.480 χιλιομέτρων ακτογραμμής (9.000 μίλια), 4.830 χιλιομέτρων (3.000 μίλια) ακτογραμμής στην ηπειρωτική χώρα, και άλλων 9.655 χιλιομέτρων (6.000 μίλια) στα νησιά, και μια μακρά, πλούσια ναυτική ιστορία.

Ο ίδιος χαρακτήρας της κορυφογραμμής και την κοιλάδας του υψίπεδου εκτείνεται σε ολόκληρη τη χερσόνησο των Βαλκανίων, μέχρι τα βόρεια σύνορά της με τη μεγάλη Ουγγρική Πεδιάδα. Ο προσδιορισμός του χάρτη της Βαλκανικής χερσονήσου εμφανίζεται με νερό σε τρεις πλευρές, στα δυτικά η Αδριατική Θάλασσα και το Ιόνιο Πέλαγος· στα νότια, η Μεσόγειος· και στα ανατολικά, το Αιγαίο, η θάλασσα του Μαρμαρά και η Μαύρη Θάλασσα. Το βόρειο σύνορο συχνά εμφανίζεται ως ο Δούναβης, τα ποτάμια Σάβα και Κούπα. Η συνδυασμένη έκταση είναι 490.000 km² (189.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα).

Η Ελλάδα έχει έκταση περίπου 100.000 km² (38.600 τετραγωνικά μίλια), λίγο μεγαλύτερη από την πολιτεία της Νέας Υόρκης, αλλά με έναν πληθυσμό 11 εκατομμυρίων ανθρώπων, σχεδόν το μισό από την Πολιτεία της Νέας Υόρκης. Θεωρούμενη ως μια περιοχή, όμως, τα Βαλκάνια έχουν 42 εκατομμύρια ανθρώπους. Όλη αυτή η περιοχή είχε ριχτεί στο χάος και τη δυστυχία κατά τη διάρκεια των ετών του εμφύλιου πολέμου της δεκαετίας του 1990 και των βομβαρδισμών του ΝΑΤΟ, συμπεριλαμβανομένης της καταστροφής των ήδη ανεπαρκών υποδομών - ενέργειας, νερού, και συγκοινωνιακών συνδέσεων.

Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ): 2,06 εκατομμύρια

Αλβανία: 2,9 εκατομμύρια

Σερβία: 7,3 εκατομμύρια

Κοσσυφοπέδιο: 2 εκατομμύρια

Βοσνία-Ερζεγοβίνη: 4,6 εκατομμύρια

Μαυροβούνιο: 0,66 εκατομμύρια

Κροατία: 4,5 εκατομμύρια

Βουλγαρία: 7,4 εκατομμύρια

Ο πληθυσμός έχει μειωθεί από τότε. Η λίγη ανοικοδόμηση που έχει λάβει χώρα έχει πραγματοποιηθεί σε ένα ευρωπαϊκό και διεθνές πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της λιτότητας, με αποτέλεσμα την καταστολή της βιομηχανίας και της γεωργίας που θα έπρεπε να είχαν προωθηθεί προς όφελος της περιοχής. Στη Σερβία, για παράδειγμα, έχει αναπτυχθεί η παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων με φθηνό εργατικό δυναμικό, για τις εξαγωγές ενδυμάτων, για το πολυεθνικό λιανικό εμπόριο.

Αυτό που απαιτείται είναι μια από πάνω-προς-τα κάτω προσέγγιση, στο πνεύμα της διάσημης

Tennessee Valley Authority, για πραγματική υψηλής τεχνολογίας αγροτικο-βιομηχανική ανάπτυξη. Για να υπενθυμίσουμε στους αναγνώστες, η TVA (Tennessee Valley Authority) είναι μια εταιρεία που ανήκει σε ομοσπονδιακό επίπεδο στις Ηνωμένες Πολιτείες, που δημιουργήθηκε από τον καταστατικό χάρτη του Κογκρέσου το Μάιο του 1933, για την παροχή πλοήγησης, τον έλεγχο των πλημμυρών, την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, την παραγωγή λιπασμάτων, και την οικονομική ανάπτυξη στην κοιλάδα του Tennessee. Η TVA είχε προβλεφθεί όχι μόνο ως προμηθευτής ενέργειας, αλλά και ως περιφερειακός οικονομικός οργανισμός ανάπτυξης που θα χρησιμοποιούσε την ηλεκτρική ενέργεια που παράγεται και Ομοσπονδιακούς εμπειρογνώμονες για τον γρήγορο εκσυγχρονισμό της οικονομίας και της κοινωνίας της περιοχής. Η περιοχή που εμπλέχθηκε ορίστηκε από την διαχωριστική γραμμή των υδάτων του ποταμού Tennessee και των παραποτάμων του (που περιλαμβάνει τμήματα επτά πολιτειών), και αναπτύχθηκε ως σύνολο. Ιδρύθηκε το μεγάλο επιστημονικό κέντρο του Oak Ridge, στο Tennessee, διάσημο για την πυρηνική τεχνολογία. Αναπτύχθηκε η υψηλής τεχνολογίας καλλιέργεια και βιομηχανία, όπως προβλεπόταν στο πλαίσιο της πολιτικής του Φράνκλιν Ντελάνο Ρούζβελτ.

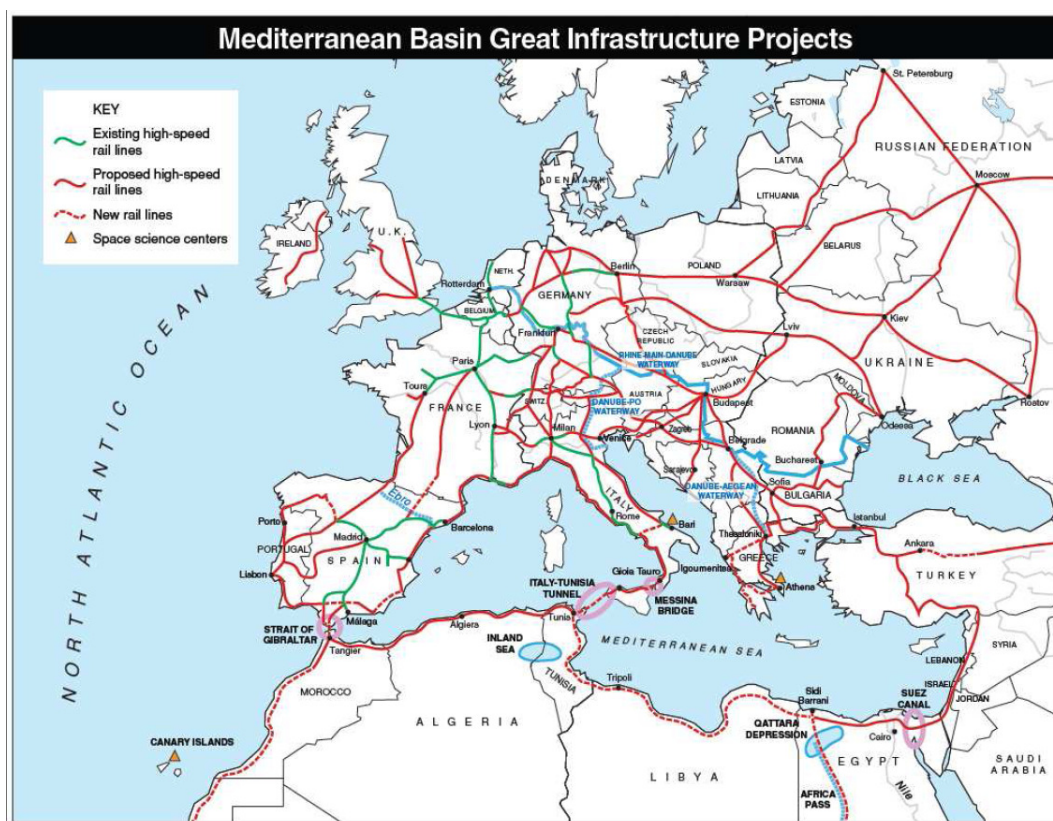
Η Βαλκανική χερσόνησος, αν και πολύ διαφορετική σε λεπτομέρειες-με τις πολλαπλές, μικρότερες διαχωριστικές γραμμές των υδάτων της, τα υψηλότερα, άγρια βουνά της, τις ιστορικές πόλεις και αρχαιολογικούς χώρους της, χωρίς ερήμους – είναι ωστόσο, απολύτως κατάλληλη για την αρχή της TVA, της οποίας η λεκάνη απορροής των 105.868 τετραγωνικά χιλιομέτρων (40.876 τετραγωνικά μίλια) είναι μεγαλύτερη από την Ελλάδα.

Η επέκταση της μορφής TVA σε μια πολυεθνική αρχή ή εταιρεία που θα βασίζεται σε μία συνθήκη ή εταιρική οργάνωση, όπου η αρχή από κοινού ανήκει και διοικείται από τα

ενδιαφερόμενα κράτη, μπορεί να είναι πολιτικά ελκυστική για οριοθετημένους, διαμοιρασμένους πλωτούς και χερσαίους διαδρόμους μεταφοράς, ή ακόμη και για μεγαλύτερες περιφερειακές ζώνες ανάπτυξης.

Τα Βαλκάνια και η Ελλάδα πρέπει να έχουν μια πλήρως αναβαθμισμένη πλατφόρμα παροχής ενέργειας, μεταφορών, αστικών και αγροτικών ιατρικών και οικιακών υπηρεσιών, αποχέτευσης, άφθονου νερού, και όχι μόνο ελέγχου των πλημμυρών και της άρδευσης, αλλά και προστασίες κατά των σεισμών και των ηφαιστειών. Εκπαιδευτικά και επιστημονικά κέντρα είναι ζωτικής σημασίας.

ΣΧΗΜΑ 2. Τα μεγάλα έργα υποδομής της Μεσογειακής Δεκάνης

Πηγή: EIR.

Οι Προτεραιότητες του Χερσονήσιου Διαδρόμου

Καταρχήν, σκεφτείτε τις μεταφορές. Μια γρήγορη επισκόπηση των διαδρομών μεταφοράς/ανάπτυξης και περιοχών προτεραιότητας σε όλη την Ελλάδα και τα Βαλκάνια μπορεί να ληφθεί ξεκινώντας με την εικόνα πριν από 20 χρόνια, αυτών που είχαν χαρακτηριστεί ως «διάδρομοι προτεραιότητας» για τις εκσυγχρονισμένες σιδηροδρομικές γραμμές-(και σιωπηρά, σχετίζονταν με τις οδικές, τις υδάτινες και άλλες υποδομές), που προβλέφθηκαν από τους υπουργούς μεταφορών στη Δεύτερη Πανευρωπαϊκή Διάσκεψη Μεταφορών του Μαρτίου του 1994 στο νησί της Κρήτης. Υπήρχαν 10 Ευρωπαϊκοί διάδρομοι που σχεδιάστηκαν, εκ των οποίων πέντε διασχίζουν την Ελλάδα και/ή τα Βαλκάνια.

Το σχήμα 2 δείχνει ένα χάρτη των υποδομών των μεταφορών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας του Μαΐου του 1994, από τις συνεδριάσεις της Κρήτης, που παρουσιάζει ένα «Γενικό Σχέδιο για ένα ευρωπαϊκό δίκτυο τρένων υψηλής ταχύτητας-2010». Εκτός από μια υψηλής ταχύτητας σιδηροδρομική γραμμή που εμφανίζεται για την ίδια την Ελλάδα, τα βέλη οπουδήποτε αλλού στα Βαλκάνια δείχνουν την κατεύθυνση των άλλων διαδρομών που πρέπει να εκπονηθούν.

Περιττό να πούμε, πολύ λίγα που αναφέρονται στο διαφαινόμενο χάρτη του "2010" έχουν υλοποιηθεί, με μία από τις λίγες εξαιρέσεις να είναι η ιστορική ολοκλήρωση το 1992 του Καναλιού του Ρήνου-Μάιν-Δούναβη, δημιουργώντας ένα διάδρομο εσωτερικής ναυσιπλοΐας σε όλη την Ευρώπη, από τη Μαύρη Θάλασσα στη Βόρεια Θάλασσα, όπως πρώτος οραματίστηκε πάνω από μια χιλιετία πριν ο Καρλομάγνος.

ΣΧΗΜΑ 3. Το Κανάλι του Ρήνου-Μάιν-Δούναβη και το «Παραγωγικό Τρίγωνο»-Παρίσι, Βερολίνο, Βιέννη

Πηγή: EIR, 1992.

Το σχήμα 3 παρουσιάζει αυτή τη διαδρομή του καναλιού που διασχίζει κράτη (χαρτογραφήθηκε το 1992), και τη στρατηγική θέση της Βαλκανικής χερσονήσου, σε σχέση με την ανατολική Μεσόγειο.

Ωστόσο, ακόμα πρέπει να κατασκευαστούν οι διάδρομοι επικοινωνίας με διάφορα μέσα στα

Βαλκάνια, συμπεριλαμβάνοντας την Ελλάδα, το Αιγαίο Πέλαγος και την Αδριατική Θάλασσα, και από εκεί τις ηπείρους της Ασίας και της Αφρικής.

Αυτή η αναπτυξιακή προοπτική, πρέπει να επανενεργοποιηθεί υπό συνθήκες έκτακτης ανάγκης. Οι συγκεκριμένες συγκοινωνιακές συνδέσεις προτεραιότητας των Βαλκανίων, όπως προτάθηκαν για πρώτη φορά στο πανευρωπαϊκό συνέδριο του 1994, από τους 10 σχεδιασμένους διαδρόμους είναι:

Διάδρομος 4: Στη μεγάλη σύνδεση δύσης-ανατολής σε όλη την Ευρώπη, πηγαίνοντας από το

Βερολίνο προς την Κωνσταντινούπολη (Βερολίνο / Νυρεμβέργη-Πράγα-Μπρατισλάβα-Βουδαπέστη- Γκιόρ-Αράντ-Κραϊόβα-Σόφια-Κωνσταντινούπολη), πρέπει να υπάρχουν διακλαδιζόμενες συνδέσεις μεταξύ Σόφιας και Θεσσαλονίκης.

Διάδρομος 5: Στη μεγάλη σύνδεση δύσης-ανατολής μεταξύ της βόρειας Ιταλίας και της Ουκρανίας, υπάρχουν σημαντικές διακλαδιζόμενες συνδέσεις στα Βαλκάνια. Ο κύριος διάδρομος είναι: Βενετία-Τεργέστη/Κόπερ -Λιουμπλιάνα -Βουδαπέστη-Ουσγκοροντ-Λβιβ, επεκτείνεται μέσω Ριέκα- Ζάγκρεμπ-Βουδαπέστη και Πλος-Σεράγεβο-Οσιτσεκ-Βουδαπέστη.

Διάδρομος 8: Η Αδριατική Θάλασσα προς τη Μαύρη Θάλασσα, από την Αλβανία προς τα λιμάνια της Βάρνας και του Μπουργκάς στην Μαύρη Θάλασσα. Δυρράχιο-Τίρανα-Σκόπια-Σόφια-Φιλιπούπολη-Μπουργκάς-Βάρνα.

Διάδρομος 9: Πηγαίνοντας από την Ελλάδα στη Μόσχα, αρχίζοντας από το ανατολικότερο ελληνικό λιμάνι της Αλεξανδρούπολης προς Ντιμίτροφγκραντ-Βουκουρέστι-Κισινάου-Λιουμπάσκεβα-Κίεβο-Μόσχα.

Διάδρομος 10: Από το Σάλτσμπουργκ προς τη Θεσσαλονίκη (Σάλτσμπουργκ-Λιουμπλιάνα-

Ζάγκρεμπ-Βελιγράδι-Νις-Σκόπια-Βέλες-Θεσσαλονίκη). Η αρχαία ρωμαϊκή Εγνατία Οδός, από την Αδριατική στον Βόσπορο, είναι μια διαδρομή προτεραιότητας για ανακατασκευή.

Ο άξονας Βορρά-Νότου του Αιγαίου

Ο άξονας Βορρά-Νότου του Αιγαίου, αρχίζοντας στο νότο με το λιμάνι του Πειραιά (Σχήμα 2), και προχωρώντας προς βορρά, μέσω Θεσσαλονίκης, στην κοιλάδα του Δούναβη, περιλαμβάνοντας τις διαδρομές που ορίζονται παραπάνω στους διαδρόμους 4 και 10, είναι μια δύναμη για ανάπτυξη. Το λιμάνι του Πειραιά, στην Αθήνα, ήταν μέχρι το τρέχον κραχ, το δέκατο μεγαλύτερο λιμάνι εμπορευματοκιβωτίων στην Ευρώπη και το μεγαλύτερο επιβατικό λιμάνι της. Μέχρι τώρα, έχει παραμείνει το μόνο μεγάλο λιμάνι στην Ελλάδα, με μικρή μεταφόρτωση. Αλλά η δυνατότητά του να χρησιμεύσει ως ένα διεθνές σημείο εισόδου είναι σαφής. Η Κίνα έχει σπεύσει να αναγνωρίσει τη στρατηγική θέση του Πειραιά, και η China Ocean Shipping Co (Cosco), έχει μισθώσει έναν από τους δύο τερματικούς σταθμούς εμπορευματοκιβωτίων για 35 χρόνια. Ο Πειραιάς λειτουργεί ως ένα κομβικό σημείο για τις εξαγωγές της Κίνας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη.

Αυτό που απαιτείται τώρα, είναι ένα σχέδιο για την επέκταση και τον εκσυγχρονισμό των λιμενικών εγκαταστάσεων, προκειμένου να μετατρέψει τον Πειραιά στο Ρότερνταμ της ανατολικής Μεσογείου-μια ιδέα που είναι ήδη προ πολλού δημοφιλής στην Ελλάδα.

Οποιοιδήποτε τοπικοί περιορισμοί σχετικά με την επέκταση των λιμένων δεν είναι πραγματικοί περιορισμοί, καθώς υπάρχουν και πολλές άλλες δυνητικές τοποθεσίες βαθέων υδάτων, οι οποίες θα μπορούσαν να αναπτυχθούν και να λειτουργούν ως μια λιμενική αρχή, για την εγχώρια και τη διεθνή μεταφόρτωση.

Αυτό φέρνει στο προσκήνιο την ανάγκη για την αναβάθμιση ολόκληρου του σιδηροδρομικού

οδικού δικτύου της Ελλάδας και των Βαλκανίων, για να επιτραπούν οι πλήρεις δια-τροπικές (intermodal) εμπορευματικές μεταφορές. Οι δρόμοι προς βορρά, από την Αθήνα/τον Πειραιά έχουν βελτιωθεί, οι σιδηρόδρομοι όχι. Πριν από τη σημερινή κρίση, υπήρχε ένα σχέδιο για διπλές σιδηροδρομικές γραμμές σε όλο το μήκος μεταξύ Αθήνας και Θεσσαλονίκης, η οποία απαιτεί την κατασκευή πολλών σηράγγων μέσω των βουνών. Αυτό ήταν μέρος του σχεδίου για την ανάπτυξη συνδέσεων με υψηλής ταχύτητας τρένο, το οποίο θα μειώσει το χρόνο ταξιδιού μεταξύ των δύο πόλεων από έξι ώρες σε λιγότερο από τρεις· αλλά το έργο ανεστάλη. Επιπλέον, η Ελλάδα είχε καταδικαστεί, σύμφωνα με τους όρους του μνημονίου της λιτότητας του 2012 της Τρόικας, να κλείσει όλες τις σιδηροδρομικές υπηρεσίες της που βγαίνουν έξω από την Ελλάδα!

Τα έργα αυτά πρέπει να συνεχιστούν αμέσως. Αυτός ο ελληνικός σιδηρόδρομος Βορρά-Νότου είναι ένα υπεραστικό δίκτυο για την ανάπτυξη σε όλα τα Βαλκάνια και πέρα από αυτά.

Η Θεσσαλονίκη είναι η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας. Πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, θεωρούνταν ως το κοσμοπολίτικο κέντρο των Βαλκανίων, αλλά μετά από δύο Παγκόσμιους Πολέμους και την ψυχροπολεμική διαίρεση της Ευρώπης, έχασε μεγάλο μέρος της εξέχουσας θέσης της. Ως κομβικό σημείο μεταφοράς, μπορεί και πάλι να διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο. Για παράδειγμα, η Θεσσαλονίκη παρέχει στη Σόφια, στη Βουλγαρία, ακόμα πιο κοντινή πρόσβαση στη θάλασσα από τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας, το Μπουργκάς και τη Βάρνα.

Πραγματοποιώντας αυτή τη δυνατότητα - και ότι πολλά άλλα λιμάνια στην Ελλάδα είναι κατάλληλα για αναβάθμιση για να εξυπηρετήσουν μια ακμάζουσα οικονομία της Μεσογείου-θα βελτιωθούν οι υποδομές των διαδρομών στην ενδοχώρα. Ένα παράδειγμα το αποδεικνύει, για όλους τους άλλους διαδρόμους ποταμών στα Βαλκάνια: τις κοιλάδες του Αξιού/του Βαρδάρη-Μοράβα.

Το ρέον ποτάμι βορειοδυτικά της Θεσσαλονίκης είναι ο ποταμός Αξιός, το οποίο γίνεται ο Βαρντάρ στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ). Όπου η διαχωριστική γραμμή των υδάτων υπάρχει μεταξύ του Βαρδάρη και του προς βορρά ρέοντος ποταμού Μοράβα, οι σιδηροδρομικές και οδικές γραμμές διασχίζουν ήδη το όριο αυτό, συνεχίζοντας προς το Νις και το Βελιγράδι στη Σερβία. Η σημασία αυτού του διαδρόμου για την ανάπτυξη όλων των εμπλεκόμενων χωρών δεν πρέπει να υποτιμηθεί.

Υπήρξε ένα έργο στα σχεδιαστήρια για δεκαετίες για τη σύνδεση του Αξιού-Βαρδάρη ποταμού και του Μοράβα, που μπαίνει στο Δούναβη ανατολικά του Βελιγραδίου. Η υλοποίηση μιας τέτοιας πλωτής σύνδεσης έχει αποκλειστεί από τις σημαντικές δαπάνες και τις προκλήσεις της μηχανικής, αρχίζοντας με το γεγονός ότι δεν υπάρχει πλέον πλοήγηση σε κανένα από τους ποταμούς αυτούς, παρά το γεγονός ότι αποτελούν τον κεντρικό άξονα τόσο της ΠΓΔΜ όσο και της Σερβίας. Έτσι δεν υπάρχει υδάτινος δρόμος που να συνδέει το σύμπλεγμα του υδάτινου δρόμου του Ρήνου-Μάιν- Δούναβη με τη Μεσόγειο, είτε από την Αδριατική ή το Αιγαίο· υπάρχει μόνο η διαδρομή της Μαύρης Θάλασσας προς τη Μεσόγειο. Αυτό περιορίζει τη μεταφόρτωση χύδην φορτίου. Υπάρχουν ισχυρά επιχειρήματα εναντίον ενός καναλιού δια μέσου της λεκάνης σε αυτό το διάδρομο, συμπεριλαμβάνοντας τον υπερβολικό αριθμό των απαιτούμενων φραγμάτων και παρόμοιων ζητημάτων, αλλά τώρα η πρόταση θα πρέπει να αξιολογηθεί καταλλήλως υπό το πρίσμα της σύγχρονης τεχνολογίας και των αναγκών της περιοχής. Ταυτόχρονα, οι λεκάνες απορροής των ποταμών του Μοράβα και του Βαρντάρ (Αξιός, στην Ελλάδα) απαιτούν μια πλήρη σειρά υποδομών στις λεκάνες τους, για όλους τους σκοπούς - έλεγχος των πλημμυρών, πόσιμο νερό, άρδευση, και πλοήγηση στο μέτρο του δυνατού, κλπ. - , όπως απαιτούν παρόμοιες, ως επί το πλείστον μικρές, λεκάνες ποταμών των Βαλκανίων.

Ο Άξονας της Αδριατικής

Η ανάπτυξη της υποδομής στην δυτική πλευρά της Ελλάδος η οποία βρέχεται από την Αδριατική είναι σημαντική για την περιοχή, ιδιαίτερα για την Αλβανία. Το Πανευρωπαϊκό Σχέδιο (διάδρομος 7που περιγράφεται πιο επάνω) χαράσσει τον δρόμο, που αποτελεί προτεραιότητα, ενός σύγχρονου σιδηροδρομικού δικτύου για την σύνδεση της περιοχής με την Ευρασία.(Σχήμα 4).

ΣΧΗΜΑ 4. Η Ελλάδα και το Δι-Ευρωπαϊκό Έργο 29

Πηγή: EIR.

Στην Αδριατική ακτή από την πλευρά της Ελλάδας συναντάμε το λιμάνι της Ηγουμενίτσας, ένα από τα πιο σημαντικά λιμάνια της περιοχής, με ετήσια κίνηση άνω των 200.000 επιβατών και 120.000 φορτηγών τα τελευταία χρόνια, που έχει την δυνατότητα να συνδέει ακτοπλοικά την Ηπειρωτική Ελλάδα με τα ελληνικά νησιά και την Ιταλία. Υπάρχει ένα σχέδιο το οποίο βρίσκεται σε εξέλιξη για την περαιτέρω ανάπτυξη της ακτοπλοϊκής σύνδεσης μεταξύ του Ταράντο, το δεύτερο μεγαλύτερο λιμάνι της Ιταλίας, και της Ηγουμενίτσας, και κατόπιν μέσω της Εγνατίας Οδού, διασχίζοντας την βόρεια Ελλάδα και συνδέοντάς τα μ' αυτόν τον τρόπο διαδοχικά με τα λιμάνια της Θεσσαλονίκης, Καβάλας Αλεξανδρούπολης και Κωνσταντινούπολης. Με αυτό τον τρόπο θα υπάρχει πρόσβαση σ' όλα τα Βαλκάνια, συμπεριλαμβανομένου της Αλβανίας, της FYROM και της Βουλγαρίας.

Προς τα νότια στο βορειοδυτικό άκρο της Πελοποννήσου βρίσκεται το λιμάνι της Πάτρας με την πρόσφατη κατασκευή του νότιου λιμανιού καθώς επίσης και της γέφυρας Ρίου-Αντιρρίου, που διασχίζει τον Κορινθιακό Κόλπο, και η οποία αναβάθμισε την στρατηγική σημασία του λιμανιού.

Ακόμη πιο νότια βρίσκεται το λιμάνι της Καλαμάτας το νοτιότερο λιμάνι στην Ελλάδα, απέναντι από τη Λιβύη. Το λιμάνι της Καλαμάτας έχει σχεδιαστεί σε προτεραιότητα, με το όνομα Διατροπικός Διάδρομος Ιονίου-Αδριατικής, και θα συνδέει την Καλαμάτα, την Πάτρα-Ηγουμενίτσα και τη Θεσσαλονίκη μέσω ενός σιδηροδρομικού και οδικού δικτύου. Αλλά παρόλο που αυτά είναι χαρακτηρισμένα ως άμεση προτεραιότητα ελάχιστα πράγματα έχουν γίνει και τίποτα απολύτως από την έναρξη της κρίσης και μετά.

Αγροτική Βιομηχανία, Βιομηχανίες Ύδρευσης και Ενέργειας

Εδώ έχουμε επικεντρωθεί σε καίριες διαδρομές μεταφορών και διαδρόμους ανάπτυξης, σχέδια που προϋποθέτουν έκτακτες δράσεις για τεράστιες αυξήσεις σε προμήθειες νερού και ενέργειας, στην οικοδομική-βιομηχανική δραστηριότητα και σε μοντέρνες καλλιέργειες.

Ενέργεια. Υπάρχει ανεπάρκεια στην παραγωγή ενέργειας σ' όλη την περιοχή και αυτό θα πρέπει να αντιμετωπισθεί. Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν πυρηνικοί σταθμοί, ούτε στα κράτη της πρώην Γιουγκοσλαβίας και η κατασκευή τους στο εγγύς μέλλον θα είναι το κλειδί της επιτυχίας για την παροχή φθηνής και άφθονης ηλεκτρικής ενέργειας για την βιομηχανική αναγέννηση. Το σχέδιό μας στοχεύει στην δημιουργία και πιο συγκεκριμένα στην επέκταση της αφαλάτωσης του θαλασσινού νερού για να αυξηθεί η διαθεσιμότητα του νερού.

Άλλες πηγές ενέργειας περιλαμβάνουν το φυσικό αέριο, που παρέχεται προς το παρόν σε μεγάλο βαθμό από την Ρωσία η οποία αυτή την περίοδο κυριαρχεί στην αγορά, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην ένωση της περιοχής με τις διαδικασίες ανάπτυξης στην Ευρασία. Ολόκληρη η περιοχή υποστηρίζει το σχέδιο του αγωγού φυσικού αερίου «South Stream» που προωθείται από την Ρωσία, και το οποίο θα διασχίζει την Μαύρη Θάλασσα και θα προμηθεύει φυσικό αέριο όλες τις χώρες των Βαλκανίων καθώς επίσης την Ιταλία και την Δυτική Ευρώπη.

Γεωργία. Η Ελλάδα και τα Βαλκάνια εξαρτώνται από τις εισαγωγές τροφίμων όχι επειδή η δυνατότητα τους να τα παράγουν οι ίδιες είναι περιορισμένη, αλλά λόγω της παγκοσμιοποίησης της αγροτικής παραγωγής που επιβλήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από τον Οργανισμό Παγκόσμιου Εμπορίου. Το 40% των αναγκών της Ελλάδας σε τρόφιμα εισάγεται, και αυτό το ποσοστό προμηθειών βρίσκεται τώρα σε μεγάλο κίνδυνο. Θα πρέπει να ληφθούν μέτρα τα οποία

γρήγορα θα απαγκιστρώσουν την χώρα από τον μεγάλο βαθμό εξάρτησης της από τις εισαγωγές τροφίμων και επίσης θα αυξήσουν την γεωργική παραγωγικότητα και την εγχώρια παραγωγή τροφίμων. Μια πολιτική θα είναι να αντικαταστήσουμε τις βαμβακοκαλλιέργειες που προορίζονται για εξαγωγές με καλλιέργειες τροφίμων.

Η Ελλάδα και πολλές χώρες των Βαλκανίων είναι το “σπίτι” αυτού που οι γεωπόνοι ονομάζουν “Μεσογειακό αγρο-κλίμα” που σημαίνει ότι υπάρχουν ιδανικές συνθήκες για εσπεριδοειδή, ελιές, σταφύλια και παρόμοιες σοδειές. Υπάρχουν επίσης ζώνες κατάλληλες για δημητριακά-σιτάρι,καλαμπόκι και κριθάρι. Η αγροτική γη στην ζώνη του Μεσογειακού αγρο-κλίματος είναι περιορισμένη από τα βουνά, με τα ψυχρά κλίματα και την συντομότερη περίοδο ανάπτυξης, αλλά όλο αυτό μπορεί να αντισταθμιστεί από την καλύτερη χρήση της υπάρχουσας γης και της περιόδου ανάπτυξης, μέσω αποτελεσματικότερης άρδευσης, προηγμένης τεχνολογίας, γενετικά μεταλλαγμένων σοδειών υψηλής απόδοσης και συστημάτων βοσκής. Συνολικά μόνο το 20% της ελληνικής γης είναι κατάλληλο για καλλιέργεια, αλλά υπάρχουν βοσκότοποι, ορεινά αγροκτήματα, περιοχές Δέλτα, παράκτιες πεδιάδες στον κατάλογο, τα οποία μηδενός εξαιρουμένου μπορεί να είναι πάρα πολύ παραγωγικά.

Υπό αυτό το πρίσμα, θα πρέπει να υπάρξει πλήρης εφαρμογή της βασισμένης στο διάστημα υποδομής, περιλαμβάνοντας τεχνολογίες δορυφόρων και τηλεπισκόπησης που μπορούν να παρακολουθήσουν τους υδάτινους πόρους, το έδαφος και να συμβάλλουν στον καθορισμό του πως θα αξιοποιηθούν στο έπακρο οι δυνατότητες της γεωργίας στις διάφορες περιοχές. Αυτό που ονομάζεται “γεωργία ακριβείας”-παγκόσμιο σύστημα εντοπισμού και παρακολούθησης, τηλεανίχνευση, και αποθήκευση δεδομένων- θα βοηθήσει τον γεωργό να μεγιστοποιήσει τις αποδόσεις, με την ακριβή εφαρμογή των λιπασμάτων και του νερού, καθώς επίσης με αποτελεσματικό όργωμα, φύτεμα και συγκομιδή. Οι Έλληνες γεωπόνοι έχουν ήδη κάνει όλη την προκαταρκτική εργασία. Αυτό που απαιτείται είναι μιας μεγάλης κλίμακας ανάπτυξη αυτών των δυνατοτήτων μαζί με την θέληση για ανάπτυξη της Μεσογείου. Όλα αυτά μπορούν να ενταχθούν στις τοπικές υπηρεσίες ανάπτυξης, όπως σε μια υπηρεσία λεκάνης του ποταμού Μόραβα-Βαρδάρ- Αξιού ή ακόμη και σε μία υπηρεσία της κάτω λεκάνης του Δούναβη.

Υδρευση. Η βάση των υδάτινων πόρων της Βαλκανικής Χερσονήσου πρέπει να αναβαθμισθεί σε ποσότητα, αξιοπιστία και πρόληψη αποτροπής πλημμυρών προχωρώντας με τις προαναφερθείσες λεκάνες απορροής ποταμών και τις εργασίες που αφορούν τα φράγματα για αποθήκευση του νερού και της ρύθμισης της ροής.

Η ετήσια μέση βροχόπτωση είναι εντονότερη στην Αδριατική πλευρά της χερσονήσου με 1.016 χιλιοστά(40 ίντσες) στις δυτικές πλαγιές, αλλά οι μεγαλύτερες καλλιεργήσιμες περιοχές βρίσκονται ανατολικά, όπου η μέση ετήσια βροχόπτωση είναι 760 χιλιοστά (30 ίντσες), ή ακόμη και πιο χαμηλά στα 380 χιλιοστά(15 ίντσες) ή και λιγότερο.

Σε πολλές περιοχές, η ποσότητα του νερού σε αποθηκευτικά φράγματα έχει μειωθεί, συμπεριλαμβανομένου και αυτού της κοιλάδας του ποταμού Δρίνου(δεν έχει σχέση με τον Δρίνα), ο οποίος κυλάει παράλληλα με τον Αξιό ποταμό στα δυτικά. Η λεκάνη του Δρίνου περιλαμβάνει την Αλβανία, την FYROM, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο, συμπεριλαμβανομένου και της διασυννοριακής λίμνης Οχρίδας, η οποία μοιράζεται μεταξύ FYROM και Αλβανίας. Αυτά τα συστήματα είναι σημαντικές πηγές υδάτινων πόρων για τις προαναφερθείσες χώρες, και επί του παρόντος είναι ανεπαρκείς.

Σε κάποιες περιοχές υφίσταται η δυνατότητα ναυσιπλοΐας. Αλλά σε όλες τις περιοχές, η διαχείριση του νερού είναι απαραίτητη για την ρύθμιση πλημμυρών. Η πλήρης υδροηλεκτρική δυνατότητα της περιοχής δεν έχει συνειδητοποιηθεί ακόμη. Συστήματα επεξεργασίας λυμάτων είναι επίσης απαραίτητα.

Η αφαλάτωση του θαλασσινού νερού είναι μια προτεραιότητα, ειδικά στην Θεσσαλονίκη και άλλα παράκτια κέντρα στο Αιγαίο σε ζώνες χαμηλής βροχόπτωσης. Η αφαλάτωση με την χρήση πυρηνικής ενέργειας είναι η μόνη αποτελεσματική μέθοδος για μεγάλης κλίμακας εγκαταστάσεις (Βλέπε τμήμα Ισπανίας για λεπτομέρειες.)

Ελλάδα, ένας γίγαντας στην εμπορική ναυτιλία

Η Ελλάδα έχει τον μεγαλύτερο εμπορικό στόλο στον κόσμο. Πέραν της σημασίας που έχει αυτό για τη γενική οικονομική δραστηριότητα, είναι επίσης ένας πολύτιμος πόρος εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού στον ναυτιλιακό, βιομηχανικό και εργαλειομηχανικό τομέα και εμπεριέχει μια ναυπηγική δυνατότητα ικανή να παρέχει τον κατάλληλο εξοπλισμό όταν πρόκειται να πραγματοποιηθούν εργασίες προηγμένης τεχνολογίας. Αυτός ο πόρος είναι ζωτικός για την πορεία της Μεσογειακής ανάπτυξης συνολικά.

Οι ναυτιλιακές εταιρίες ελληνικής ιδιοκτησίας ελέγχανε 3,325 πλοία με μια συνολική χωρητικότητα 226,92 εκατομμυρίων τόνων “νεκρού βάρους” το 2011. Ο υπό ελληνικής σημαίας στόλος απαριθμούσε 2.014 πλοία με χωρητικότητα 43,39 εκατομμύρια τόνους «νεκρού φορτίου», αποτελώντας το 39,52% της χωρητικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Από τον Δεκέμβριο του 2009, οι ελληνικές ναυτιλιακές εταιρίες έχουν παραγγείλει 748 καινούργια καράβια που αντιστοιχούν σε 64,9 εκατομμύρια τόνους «νεκρού φορτίου». Οι συναφείς ναυπηγοεπισκευαστικές εγκαταστάσεις είναι ανάμεσα στις μεγαλύτερες βιομηχανικές επιχειρήσεις της χώρας, οι δυνατότητες των οποίων μπορούν να αναπτυχθούν για ολόκληρο το φάσμα των εργασιών απαραίτητων για την ενσωμάτωση της Ελλάδας στην ανάπτυξη της Ευρασίας και της Αφρικής. Στον Πειραιά υπάρχουν 1200 ναυτιλιακές εταιρίες, με πάνω από 250.000 Έλληνες να βγάζουν τα προς το ζην άμεσα ή έμμεσα από αυτή την βιομηχανία. Η Ελλάδα αφιερώνει σημαντικό μέρος των ναυπηγικών δυνατοτήτων της στην κατασκευή μικρότερων σκαφών, όπως ψαράδικων και ακτοπλοϊκών σκαφών, εφόσον η δια-νησιωτική μεταφορά είναι ευρείας κλίμακας. Ωστόσο έχει 4 με 6 μεγάλα ναυπηγεία ικανά να κατασκευάσουν και να επισκευάσουν καράβια με χωρητικότητα μεγαλύτερη των 20.000 τόνων. Τρία εξ’ αυτών μπορούν να κατασκευάσουν καράβια χωρητικότητας 100.000 τόνων και άνω. Υπάρχουν μεγάλα περιθώρια για επέκταση της παραγωγής, αφού τα συγκεκριμένα ναυπηγεία έχουν δυνατότητες που δεν έχουν αξιοποιηθεί λόγω της κρίσης.

Επίσης τα ναυπηγεία έχουν την δυνατότητα να παρέχουν μηχανοκίνητα εργαλεία διαμόρφωσης μετάλλου για κάθε είδος κατασκευής. Το ναυπηγείο της Ελευσίνας είναι ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα: δεν έχει κατασκευάσει μόνο καράβια προηγμένης τεχνολογίας, συμπεριλαμβανομένων πολεμικών πλοίων και γρήγορων μοντέρνων Ferry Boats για την ελληνική /αγορά, αλλά έχει επίσης κατασκευάσει αμαξοστοιχίες για τον ελληνικό σιδηρόδρομο. Συνεπώς η ελληνική ναυπηγική βιομηχανία μαζί με διάφορες άλλες μεγάλες και εξεζητημένες ελληνικές βιομηχανικές επιχειρήσεις, είναι ικανές να κατασκευάσουν οποιαδήποτε μορφή επίγειας υποδομής, συμπεριλαμβανομένων εξαρτημάτων για σιδηρόδρομους, δρόμους, γέφυρες, φράγματα, παραγωγή υδροηλεκτρικής και άλλων μορφών ενέργειας, βιομηχανίες αφαλάτωσης και πετροχημικές εγκαταστάσεις.

Εν τούτοις θα πρέπει να επισημανθεί ένα χαρακτηριστικό αρνητικό γνώρισμα του ελληνικού ναυτιλιακού κλάδου: Η βιομηχανία ιστορικά αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του οικονομικού πολύπλοκου συμπλέγματος του City του Λονδίνου, που υπηρετεί εδώ και δεκαετίες την «Βρετανική Αυτοκρατορία». Αλλά τώρα, με το κραχ του μονεταριστικού συστήματος, αυτό το αγγλοκεντρικό πλέγμα που ελέγχει τις ασφάλειες, τη ναυτιλία και τα εμπορεύσιμα αγαθά βρίσκεται σε χάος. Με την νέα προσέγγιση, ενός σχεδίου Μάρσαλ για την Μεσογειακή λεκάνη, οι πολύτιμες δυνατότητες της ελληνικής ναυτιλίας μπορούν να επαναπροσδιοριστούν ως υπηρεσίες βαρέων δυνατοτήτων κατάλληλες για ανάπτυξη, τερματίζοντας έτσι την επί δεκαετίες

υποταγή της στο καρτέλ συμφερόντων ολιγαρχικού χαρακτήρα του Λονδίνου, το οποίο ναύλωνε τα ελληνικά πλοία για διεθνείς μεταφορές φορτίων πετρελαίου, τροφίμων, και άλλων εμπορεύσιμων αγαθών υπό το καθεστώς (rigged) ελεύθερου εμπορίου.

Θαλασσοπόροι, με το βλέμμα στραμμένο στο διάστημα

Οι αρχαίοι Έλληνες ήταν οι αυθεντικοί «Λαοί της Θάλασσας», όπως απαθανατίστηκε από τον Όμηρο στην Ιλιάδα. Αυτό από τα πιο γνωστά ποιήματα, καταγράφει επίσης την συμμαχία μεταξύ των λαών της Θάλασσας και του Αιγυπτιακού Πολιτισμού, αμφότεροι ήταν πλοηγοί και αστρονόμοι.

Μέσα από αυτή την επιστημονική «συμμαχία» αναπτύχθηκε ο μεγάλος Κλασσικός πολιτισμός των τραγικών ποιητών της Ελλάδας, η πλατωνική φιλοσοφία, που κορυφώθηκαν με την κατάκτηση της Περσικής Αυτοκρατορίας και στην διάδοση του πολιτισμού της ελληνιστικής περιόδου σ' όλη την Μεσόγειο και στα βάθη της κεντρικής Ασίας.

Το δικό μας Σχέδιο Μάρσαλ θα ξεκινήσει την διαδικασία μεταμόρφωσης της Ελλάδας από ένα έθνος Θαλασσοπόρων σ' ένα έθνος αστροναυτών, υπό την έννοια ότι θα συμμετάσχουν ενεργά στην πρόκληση της εξερεύνησης του διαστήματος και της μετοίκησης στον Άρη και στο Φεγγάρι που αποτελεί πλέον επιτακτική ανάγκη για το μέλλον της ανθρωπότητας. Στην ουσία η διαδικασία αυτή έχει ήδη αρχίσει.

Είναι απίθανο η ναυπηγική βιομηχανία να είναι σε θέση να κατασκευάσει διαστημικό σκάφος, αλλά υπάρχει προηγούμενο κατασκευής ενός εξειδικευμένου πλοίου για το πρόγραμμα διαστημικής εξερεύνησης της Ελλάδος το οποίο μπορεί να είναι μεν μικρού μεγέθους αλλά χρησιμοποιεί εξαιρετικά προηγμένη τεχνολογία.

Το ναυπηγείο της Ελευσίνας κατασκεύασε το «Δέλτα Βερενίκη» ένα αυτο-προωθούμενο σκάφος ειδικού σκοπού το οποίο χρησιμοποιείται ως πολυδύναμο πλωτό εργαστήριο για την κατασκευή του «Τηλεσκοπίου Νετρίνων Κυβικού Χιλιομέτρου», ένα από τα 4 που υπάρχουν σήμερα στον κόσμο. Ορθώνεται σε βάθος 5.200 μέτρων, το μεγαλύτερο βάθος στην Ευρώπη.

Η τοποθεσία του τηλεσκοπίου βρίσκεται 17 χλμ από τις ακτές της Πελοποννήσου. Το αρχηγείο αυτού του έργου είναι στην Πύλο, μια μικρή πόλη στον κόλπο του Ναυαρίνου. Η Αρχαία Πύλος απέχει μερικά χιλιόμετρα από την σύγχρονη πόλη, και είναι η περιοχή όπου βρίσκεται το παλάτι του Νέστορα, γνωστός από την Ιλιάδα, και το έργο έχει πάρει το όνομα του. Ο κόλπος του Ναυαρίνου ήταν η τοποθεσία όπου διεξήχθη μια από τις πιο ιστορικότερες ναυμαχίες, η περίφημη ναυμαχία του Ναυαρίνου το 1827. Στους σύγχρονους καιρούς η Πύλος υπήρξε μια ήσυχη πόλη την οποία επισκέπτονταν τουρίστες ανά τακτά χρονικά διαστήματα, αλλά το τελευταίο διάστημα μετατρέπεται στην έδρα ενός από τα πιο εξεζητημένα ερευνητικά προγράμματα στην Ευρώπη, το οποίο εξειδικεύεται σε έρευνες μεγάλου θαλάσσιου βάθους. Θεωρείται το καλύτερο μέρος του πλανήτη για τέτοιου είδους μελέτες, αφού οι ερευνητές, εργαζόμενοι από το βαθύτερο τμήμα της Μεσογείου θα ερευνήσουν ουσιαστικά τα βαθύτερα τμήματα του γαλαξία μας.

Έτσι φτάνουμε στο σημαντικότερο σημείο του σχεδίου μας για την Ελλάδα και την Μεσόγειο: να φέρουμε αυτές τις χώρες στο προσκήνιο στα πλαίσια της παγκόσμιας επιταγής για εξερεύνηση του διαστήματος. Αυτό μπορεί να περιληφθεί στο θεμελιώδες σχέδιο της δημιουργίας της υποδομής της «στρατηγικής άμυνας της Γης» που πρότεινε η Ρωσία. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της υποδομής θα είναι «διττού σκοπού», όπως η ανέγερση 50 σταθμών στις περιοχές της Ευρώπης με έντονη σεισμική δραστηριότητα για την παρακολούθηση φαινομένων προάγγελων σεισμών, και την θέση 10 δορυφόρων ως τμήμα μιας υποδομής προειδοποίησης σεισμών, η

οποία ταυτόχρονα θα παρέχει απαραίτητα δεδομένα για την μελέτη κοσμικής ακτινοβολίας. Το τελικό σχέδιο αυτής της ενσωματωμένης υποδομής θα ήταν η πραγματοποίηση ενός προγράμματος τύπου Μανχάταν το οποίο θα συνεπάγεται την δημιουργία ενός αριθμού ερευνητικών κέντρων ανάλογου μεγέθους των εργαστηρίων του Los Alamos και του Oak Ridge. Το παλιό αεροδρόμιο της Αθήνας θα μπορούσε να αποτελέσει την ιδανική τοποθεσία για κάποιο απ' αυτά τα εργαστήρια. (Όπως έχουν τα πράγματα, το αεροδρόμιο είναι προς πώληση, σύμφωνα με τις επιταγές του Μνημονίου της Τρόικας για ιδιωτικοποιήσεις!).

Η Ελλάδα είναι σε θέση να συμμετέχει σ' ένα τέτοιο πρόγραμμα από την υψηλότερη επιστημονική άποψη. Αυτή την στιγμή υπάρχουν 12.000 Έλληνες επιστήμονες που δουλεύουν στο εξωτερικό και ο αριθμός τους ολοένα και μεγαλώνει κάθε ημέρα. Ενώ η Ελλάδα δαπανά λιγότερο κατά κεφαλή σε έρευνα σχεδόν από κάθε άλλη χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τόσο η έρευνα που λαμβάνει χώρα όσο και οι ίδιοι οι ερευνητές είναι από τους καλύτερους στην Ευρώπη. Αυτούς τους συναντάμε σε έναν πολύ μικρό αριθμό ερευνητικών κέντρων, ιδιαιτέρως στο Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών, το Εθνικό Κέντρο Έρευνας Φυσικών Επιστημών "Δημόκριτος", ινστιτούτα σε μεγάλα πανεπιστήμια της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, και αρκετά άλλα.

Το Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών ιδρύθηκε το 1842, και έχει πέντε προγράμματα, συμπεριλαμβανομένων του Ινστιτούτου Αστρονομίας, Αστροφυσικής, του Ινστιτούτου Διαστημικών Εφαρμογών και Τηλεπισκόπησης. Το πρόγραμμα Νέστορας ήταν ένα spin-off του Εθνικού Αστεροσκοπείου. Το Αστεροσκοπείο έχει ήδη προγράμματα για την επίγεια ηλιακή φυσική, συμπεριλαμβανομένων και των μελετών διαστημικής μετεωρολογίας. Το πρόγραμμα τηλεπισκόπησης έχει ήδη εφαρμογές για μελέτες σεισμολογίας. Παρόλο που το ινστιτούτο έχει αναπτυχθεί την τελευταία δεκαετία, παραμένει ακόμη σχετικά μικρό, αλλά η επαρκής χρηματοδότηση του θα μπορούσε να το μεγαλώσει πολύ γρήγορα.

Το Εθνικό Κέντρο Έρευνας Φυσικών Επιστημών ιδρύθηκε το 1950 με την επωνυμία Κέντρο

Πυρηνικών Ερευνών "Δημόκριτος", με μια ενίσχυση ενός πειραματικού αντιδραστήρα που έλαβε από το Αμερικανικό Πρόγραμμα Ατομικής Ενέργειας για ειρηνικούς σκοπούς. Η χρηματοδότηση του συγκεκριμένου Ινστιτούτου εγκαινίασε ένα κύμα επαναπατρισμού επιστημόνων οι οποίοι διεξήγαγαν έρευνα στο εξωτερικό κυρίως λόγω της παντελούς έλλειψης επαγγελματικών ευκαιριών στην Ελλάδα. Σήμερα, το ινστιτούτο εμπλέκεται σε ένα διευρυμένο φάσμα βασικής έρευνας, με προσωπικό περίπου 1.000 ερευνητών και διοικητικών συνολικά. Συνεπώς το θεμέλιο για ένα μεγάλο ολοκληρωμένο Εθνικό Εργαστήριο είναι εκεί, για να χτιστεί πάνω σ' αυτό.

Η Ελλάδα μπορεί να εξελιχθεί σε μια επιστημονική πύλη, χρησιμεύοντας ως ένα διεθνές κέντρο, με μια συγκεκριμένη αποστολή της προσέλκυσης φοιτητών και ερευνητών από τις περιοχές της Ασίας-Ειρηνικού, των Βαλκανίων, της Αφρικής και των περιοχών της Ευρασίας.

**ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
(THE REGIONAL SCIENCE INQUIRY JOURNAL (RSI J))
Οδηγίες προς τους συγγραφείς**

Διαδικασία αξιολόγησης

Κάθε επιστημονικό άρθρο που κατατίθεται σύμφωνα με τις καθορισμένες προδιαγραφές, αξιολογείται εμπιστευτικά από δύο μέλη της επιστημονικής επιτροπής. Στη συνέχεια υποβάλλεται εισήγηση στον υπεύθυνο της έκδοσης. Η τελική απόφαση λαμβάνεται από τον υπεύθυνο της έκδοσης. Εάν συστήνεται αναθεώρηση, το αναθεωρημένο άρθρο αποστέλλεται για τελική έγκριση σε έναν από τους εκδότες. Το περιοδικό διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα σε όλο το υλικό που δημοσιεύεται σε αυτό. Εντούτοις, οι συγγραφείς μπορούν να χρησιμοποιήσουν την εργασία τους αλλού μετά από τη δημοσίευση, χωρίς προγενέστερη άδεια, υπό τον όρο ότι πραγματοποιείται αναφορά στο περιοδικό, καθώς και γνωστοποίηση μιας τέτοιας δράσης. Οποιοσδήποτε απόψεις που εκφράζονται στο περιοδικό αποτελούν απόψεις των συγγραφέων και όχι απόψεις του περιοδικού. Άδεια αναπαραγωγής οποιουδήποτε υλικού από τρίτους, καθώς και το δικαίωμα για τη χρήση του, αποτελεί ευθύνη των συγγραφέων.

Οδηγίες συγγραφής

Προκειμένου ένα επιστημονικό άρθρο να υποβληθεί για δημοσίευση στο επιστημονικό περιοδικό 'ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ', πρέπει να πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

1. Όλα τα επιστημονικά άρθρα πρέπει να αποτελούν πρωτότυπη εργασία, η οποία δεν έχει προηγουμένως δημοσιευθεί και δεν υπόκειται σε αξιολόγηση για άλλη δημοσίευση, αναθεώρηση και έκδοση.
2. Τα άρθρα πρέπει να είναι γραμμένα στην ελληνική γλώσσα και η έκτασή τους να κυμαίνεται μεταξύ 6.500 – 8.000 λέξεων, ενώ όλα τα υπόλοιπα συμπληρωματικά κείμενα δεν πρέπει να υπερβαίνουν τις 2.500 λέξεις εκτός από τις αναφορές, τους πίνακες και τα διαγράμματα.
3. Η πρώτη σελίδα του άρθρου πρέπει να περιέχει τον τίτλο του άρθρου, το όνομα και το φορέα των συγγραφέων με επαρκή στοιχεία επικοινωνίας (με τον κατάλληλο προσδιορισμό του υπεύθυνου για την επικοινωνία του συγγραφέα).
4. Τα άρθρα πρέπει να περιλαμβάνουν ένα σύνολο λέξεων – κλειδίων (μέχρι 7) και μια περίληψη (μέχρι 250 λέξεις, εκτός των αναφορών), που ακολουθούνται από την εισαγωγή, τη μεθοδολογία και τα στατιστικά δεδομένα, τα αποτελέσματα, την ανάλυση, τα συμπεράσματα και τις αναφορές.
5. Τα χειρόγραφα πρέπει να υποβάλλονται σε ένα ενιαίο ηλεκτρονικό αρχείο, αρχείο MS Word, στην

καταχωρημένη ηλεκτρονική διεύθυνση των εκδόσεων. Είναι επίσης δυνατό, μόνο στην περίπτωση υποβολής προς σχολιασμό να υποβληθεί το χειρόγραφο ως αρχείο PDF (ή άλλη παρόμοια μορφή). Τα βιβλία προς σχολιασμό αποστέλλονται σε δύο αντίγραφα στον πρόεδρο του Περιοδικού.

6. Τα χειρόγραφα πρέπει να είναι δακτυλογραφημένα με περιθώρια 2,5cm x 2,5cm σε χαρτί μεγέθους A4. Τα περιθώρια πρέπει να είναι συνεπή σε όλες τις σελίδες.

7. Όλες οι σελίδες πρέπει να αριθμηθούν με συνέχεια.

8. Οι τίτλοι και οι υπότιτλοι πρέπει να είναι σύντομοι.

9. Το κείμενο πρέπει να είναι σε γραμματοσειρά TIMES NEW ROMAN, μέγεθος 11pt, κανονικό, σε μία ενιαία στήλη. Τα κείμενα που δεν συμμορφώνονται με τις συγκεκριμένες προδιαγραφές θα επιστρέφονται στους συγγραφείς για τις απαραίτητες ρυθμίσεις.

10. Οι πίνακες και τα διαγράμματα πρέπει να έχουν τίτλους, ενιαία και συνεχή αρίθμηση, να είναι ενσωματωμένα στο κύριο κείμενο του άρθρου σε ένα ενιαίο ηλεκτρονικό αρχείο. Οι πίνακες να ακολουθούν διαφορετική αρίθμηση από τα διαγράμματα. Σε περίπτωση πρωτότυπων φωτογραφιών ή σχεδίων, αυτά πρέπει να σκαναριστούν και να ενσωματωθούν στο άρθρο σύμφωνα με τα ανωτέρω. Οι πίνακες και τα διαγράμματα δεν πρέπει να εμφανίζονται στην αρχική σελίδα (πρώτη σελίδα) ούτε μετά από τις αναφορές και πρέπει να είναι προσαρμοσμένα μέσα στα περιθώρια των σελίδων.

11. Τα έγχρωμα κείμενα ή διαγράμματα γίνονται αποδεκτά για on-line δημοσίευση, εντούτοις τα έντυπα αντίγραφα πρέπει να είναι μόνο σε άσπρο και μαύρο χρώμα.

12. Οι υποσημειώσεις πρέπει να περιοριστούν στο ελάχιστο, με συνεχή αρίθμηση σε όλο το κείμενο και να εμφανίζονται στο τέλος κάθε σελίδας.

13. Οι συγγραφείς μπορούν να συμπεριλάβουν μια συνοπτική έρευνα βιβλιογραφίας. Οι αναφορές σε δημοσιευμένη βιβλιογραφία μέσα στο κείμενο πρέπει να αναφερθούν με το όνομα του συγγραφέα, με τον αντίστοιχο αριθμό της βιβλιογραφίας σε τετράγωνη παρένθεση και πρέπει να παρουσιαστούν σε έναν αριθμητικό κατάλογο στο τέλος του κειμένου.

14. Οι πλήρεις αναφορές πρέπει να δοθούν στην ακόλουθη μορφή:

Συγγραφέας (όνομα και αρχικά), τίτλος του άρθρου, τίτλος του βιβλίου ή τίτλος του περιοδικού ή τίτλος του συνεδρίου, εκδότης (όνομα και αρχικά), τόμος, αριθμός τόχους, εκδοτικός οίκος, έτος, σελίδες (σελ.).